

WYROK SĄDU PIERWSZEJ INSTANCJI (piąta izba)

z dnia 26 kwietnia 2007 r.*

W sprawach połączonych T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 i T-136/02

Bolloré SA, z siedzibą w Puteaux (Francja), reprezentowana przez adwokatów R. Saint-Estebena oraz H. Calveta,

strona skarżąca w sprawie T-109/02,

Arjo Wiggins Appleton Ltd, z siedzibą w Basingstoke (Zjednoczone Królestwo), reprezentowana przez adwokata F. Bruneta, J. Temple'a Langa, solicitor, oraz J. Griersona, barrister,

strona skarżąca w sprawie T-118/02,

popierana przez

Królestwo Belgii, reprezentowane przez A. Snoecx oraz M. Wimmera, działających w charakterze pełnomocników,

interwenant w sprawie T-118/02,

* Języki postępowania: hiszpański, niemiecki, angielski i francuski.

Mitsubishi HiTec Paper Bielefeld GmbH, dawniej Stora Carbonless Paper GmbH, z siedzibą w Bielefeld (Niemcy), reprezentowana przez adwokata I. van Baela oraz A. Kmiecika, solicitor,

strona skarżąca w sprawie T-122/02,

Papierfabrik August Koehler AG, z siedzibą w Oberkirch (Niemcy), reprezentowana przez adwokatów I. Brinkera oraz S. Hirsbrunnera,

strona skarżąca w sprawie T-125/02,

M-real Zanders GmbH, dawniej Zanders Feinpapiere AG, z siedzibą w Bergisch Gladbach (Niemcy), reprezentowana przez adwokatów J. Burrichtera oraz M. Wirtza,

strona skarżąca w sprawie T-126/02,

Papeteries Mougeot SA, z siedzibą w Laval-sur-Vologne (Francja), początkowo reprezentowana przez adwokatów G. Barsiego, J. Baumgartnera oraz J.P. Hordiesa, a następnie przez G. Barsiego oraz J. Baumgartnera,

strona skarżąca w sprawie T-128/02,

Torraspapel, SA, z siedzibą w Barcelonie (Hiszpania), reprezentowana przez adwokatów O. Brouwera, F. Cantosa oraz C. Schillemansa,

strona skarżąca w sprawie T-129/02,

Distribuidora Vizcaína de Papeles, SL, z siedzibą w Derio (Hiszpania), reprezentowana przez adwokatów E. Péreza Medrana oraz I. Delgada González,

strona skarżąca w sprawie T-132/02,

Papelera Guipuzcoana de Zicuñaga, SA, z siedzibą w Hernani (Hiszpania), reprezentowana przez adwokata I. Quintanę Aguirre'a,

strona skarżąca w sprawie T-136/02,

przeciwko

Komisji Wspólnot Europejskich, reprezentowanej w sprawach T-109/02 oraz T-128/02 przez W. Möllsa oraz F. Castilla de la Torre, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez adwokata N. Coutrelisa; w sprawach T-118/02 oraz T-129/02 przez W. Möllsa oraz A. Whelana, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez adwokata M. van der Woude'a; w sprawie T-122/02, początkowo przez R. Wainwrighta oraz W. Möllsa, a następnie przez

R. Wainwrighta oraz A. Whelana, działających w charakterze pełnomocników; w sprawach T-125/02 oraz T-126/02 przez W.Möllsa oraz F. Castilla de la Torre, wspieranych przez adwokata H.J. Freunda; w sprawach T-132/02 oraz T-136/02 przez W. Möllsa oraz F. Castilla de la Torre, wspieranych przez adwokatów J. Rivasa Andrésa oraz J. Gutiérreza Gisberta,

strona pozwana,

mających za przedmiot skargę o stwierdzenie nieważności decyzji Komisji 2004/337/WE z dnia 20 grudnia 2001 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE oraz art. 53 porozumienia o EOG (sprawa COMP/E-1/36.212 – Papier samokopiujący) (Dz.U. 2004, L 115, str. 1) lub ewentualnie obniżenie grzywny nałożonej na skarżące w tej decyzji,

SĄD PIERWSZEJ INSTANCJI WSPÓLNOT EUROPEJSKICH
(piąta izba),

w składzie: M. Vilaras, prezes, F. Dehousse i D. Sváby, sędziowie,

sekretarz: J. Palacio González, główny administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozpraw w dniach 2 (T-132/02 i T-136/02), 7 (T-109/02 i T-128/02), 14 (T-122/02), 16 (T-118/02 i T-129/02) oraz 21 czerwca 2005 r. (T-125/02 i T-126/02),

wydaje następujący

Wyrok

Okoliczności powstania sporu

- 1 Jesienią 1996 r. producent papieru Grupa Sappi, w której spółką dominującą jest Sappi Ltd, dostarczyła Komisji informacje oraz dokumenty, które pozwoliły Komisji powziąć podejrzenie, że istnieje lub istniał tajny kartel dotyczący ustalania cen w sektorze papieru samokopiującego, w którym Sappi działała jako producent papieru.

- 2 Na podstawie dowodów przekazanych przez Sappi, na mocy art. 14 ust. 2 i 3 rozporządzenia Rady nr 17 z dnia 6 lutego 1962 r., pierwszego rozporządzenia wprowadzającego w życie art. [81] i [82] traktatu (Dz.U. 1962, 13, str. 204), Komisja przeprowadziła kontrole u określonych producentów papieru samokopiującego. Kontrole przewidziane w art. 14 ust. 3 rozporządzenia nr 17 zostały przeprowadzone w dniach 18 i 19 lutego 1997 r. w pomieszczeniach Arjo Wiggins Belgium SA, zakładów papierniczych Papeteries Mougeot SA (zwanym dalej „Mougeot”), Torraspapel SA, Sarriopapel y Celulosa SA (zwanym dalej „Sarrió”) oraz Grupo Torras SA. Ponadto, na mocy art. 14 ust. 2 rozporządzenia nr 17 w okresie pomiędzy lipcem a grudniem 1997 r. przeprowadzone zostały kontrole w spółkach Sappi, Arjo Wiggins Appleton plc (zwanym dalej „AWA”), Arjo Wiggins Europe Holdings Ltd, Arjo Wiggins SA oraz w jej spółce zależnej Guérimand SA, w Mougeot, Torraspapel, Sarrió, Unipapel, Sociedade Comercial de Celulose e Papel L^{da}, Stora Carbonless Paper GmbH (zwanym dalej „Stora”; dawniej Stora-Feldmühle AG) oraz w Papierfabrik August Koehler AG (zwanym dalej „Koehler”).

- 3 W 1999 r. na mocy art. 11 rozporządzenia nr 17 Komisja skierowała również żądania udzielenia informacji do następujących spółek: AWA, Mougeot, Torraspapel, Cartiere Sottrici Binda SpA (zwanej dalej „Bindą”), Carrs Paper Ltd (zwanej dalej „Carrs”), Distribuidora Vizcaína de Papeles, SL (zwanej dalej „Divipą”), Ekman Iberica SA (zwanej dalej „Ekman”), Papelera Guipuzcoana de Zicuñaga SA (zwanej dalej „Zicuñaga”), Koehler, Stora, Zanders Feinpapier AG (zwanej dalej „Zanders”) oraz do Copigraph SA. W pismach tych Komisja wezwała zainteresowane przedsiębiorstwa do dostarczenia informacji dotyczących ogłaszania przez nie podwyżek cen oraz wielkości sprzedaży, klientów, realizowanych przez te przedsiębiorstwa obrotów i ich spotkań z konkurentami.
- 4 W swoich odpowiedziach na żądania udzielenia informacji AWA, Stora i Copigraph przyznały się do uczestnictwa w wielostronnych spotkaniach kartelu, jakie odbywały się pomiędzy producentami papieru samokopiującego. Dostarczyły one Komisji różne dokumenty i informacje.
- 5 Mougeot nawiązała kontakt z Komisją w dniu 14 kwietnia 1999 r. i oświadczyła, że jest gotowa z nią współpracować w trakcie dochodzenia, zgodnie z komunikatem Komisji dotyczącym nienakładania grzywien lub obniżenia ich kwoty w sprawach dotyczących karteli (Dz.U. 1996, C 207, str. 4, zwanym dalej „komunikatem w sprawie współpracy”). Mougeot potwierdziła, że istnieje kartel obejmujący ustalanie cen papieru samokopiującego, i dostarczyła Komisji informacji dotyczących struktury kartelu oraz, w szczególności, informacji dotyczących różnych spotkań, w których uczestniczyli jej przedstawiciele.
- 6 W dniu 26 lipca 2000 r. Komisja wszczęła postępowanie w niniejszej sprawie i sporządziła pismo w sprawie przedstawienia zarzutów (zwane dalej „pismem w sprawie przedstawienia zarzutów”), które skierowała do 17 przedsiębiorstw, w tym do AWA, Bolloré SA i do jego spółki zależnej Copigraph, do Carrs, Zicuñaga, Divipa, Mitsubishi HiTech Paper Bielefeld GmbH (zwanego dalej „MHTP”), dawniej Stora, do Mougeot, Koehler, Sappi, Torraspapel i Zanders. Przedsiębiorstwom tym zapewniono dostęp do akt dochodzenia Komisji, które zostały im przekazane w formie kopii na płycie CD-ROM, przesłanej w dniu 1 sierpnia 2000 r.

- 7 Wszystkie przedsiębiorstwa będące adresatami pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, z wyjątkiem spółek Binda, International Paper i Mitsubishi Paper Mills Ltd, przedstawiły swoje uwagi na piśmie w odpowiedzi na zarzuty podnoszone przez Komisję.
- 8 Strony zostały wysłuchane w dniach 8 i 9 marca 2001 r.
- 9 Po zasięgnięciu opinii komitetu doradczego ds. praktyk ograniczających konkurencję i pozycji dominującej, oraz na podstawie końcowego sprawozdania funkcjonariusza ds. przesłuchań, Komisja w dniu 20 grudnia 2001 r. wydała decyzję 2004/337/WE dotyczącą postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE i art. 53 porozumienia o utworzeniu Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) (sprawa COMP/E-1/36.212 – Papier samokopiujący) (Dz.U. 2004, L 115, str. 1, zwaną dalej „decyzją”).
- 10 W art. 1 akapit pierwszy decyzji Komisja stwierdza, że jedenaście przedsiębiorstw naruszyło art. 81 ust. 1 WE i art. 53 ust. 1 porozumienia o EOG, uczestnicząc w serii porozumień i praktyk uzgodnionych w sektorze papieru samokopiującego.
- 11 W art. 1 akapit drugi decyzji Komisja stwierdza, że AWA, Bolloré, MHTP, Koehler, Sappi, Torraspapel i Zanders uczestniczyły w naruszeniu od stycznia 1992 r. do września 1995 r.; Carrs od stycznia 1993 r. do września 1995 r.; Divipa od marca 1992 r. do stycznia 1995 r.; Zicuñaga od października 1993 r. do stycznia 1995 r. i Mougeot od maja 1992 r. do września 1995 r.
- 12 W art. 2 decyzji Komisja nakazała przedsiębiorstwom wymienionym w art. 1 zakończenie naruszenia określonego w tym artykule – jeżeli jeszcze tego nie uczyniły – oraz powstrzymanie się w ramach prowadzonej przez nie działalności związanej z papierem samokopiującym od stosowania wszelkich porozumień oraz uzgodnionych praktyk, których cel lub skutek byłby jednakowy lub podobny do celu i skutku naruszenia.

13 Zgodnie z art. 3 akapit pierwszy decyzji, na zainteresowane przedsiębiorstwa nałożone zostały grzywny w następujących kwotach:

- AWA: 184,27 mln EUR;
- Bolloré: 22,68 mln EUR;
- Carrs: 1,57 mln EUR;
- Divipa: 1,75 mln EUR;
- MHTP: 21,24 mln EUR;
- Zicuñaga: 1,54 mln EUR;
- Mougeot: 3,64 mln EUR;
- Koehler: 33,07 mln EUR;
- Sappi Ltd: 0 EUR;
- Torraspapel: 14,17 mln EUR;
- Zanders: 29,76 mln EUR.

- 14 Zgodnie z postanowieniami art. 3 akapit drugi decyzji, grzywny są płatne w terminie do trzech miesięcy od daty doręczenia decyzji. Artykuł 3 akapit trzeci decyzji stanowi, że po upływie tego terminu automatycznie naliczane będą odsetki w wysokości odpowiadającej stopie refinansowania stosowanej przez Europejski Bank Centralny w przypadku podstawowych jego operacji, obowiązującej na dzień 1 grudnia 2001 r., powiększonej o 3,5 punktu procentowego, tj. 6,77%.
- 15 Adresatami tej decyzji jest jedenaście przedsiębiorstw wymienionych w art. 1 i 2 decyzji.
- 16 Z decyzji (motyw 77) wynika, że strony uczestniczące w kartelu przyjęły zgodnie ogólny plan antykonkurencyjny, mający zasadniczo na celu poprawę rentowności uczestniczących przedsiębiorstw poprzez wspólne podwyżki cen. Jak wynika z decyzji, w ramach tego ogólnego planu głównym celem kartelu było uzgadnianie podwyżek cen oraz dat ich wprowadzania w życie.
- 17 W tym celu na różnych szczeblach – ogólnym, krajowym i regionalnym – organizowane były spotkania. Jak wynika z motywu 89 decyzji, po ogólnych spotkaniach kartelu miała miejsce seria spotkań na szczeblu krajowym lub regionalnym, których celem było wprowadzenie na poszczególnych rynkach podwyżek cen ustalonych na spotkaniach ogólnych. W czasie tych spotkań uczestnicy wymieniali szczegółowe oraz dotyczące ich indywidualnie informacje na temat stosowanych przez nich cen i wielkości ich sprzedaży (motyw 97). W trakcie niektórych spotkań kartelu na szczeblu krajowym, w celu zapewnienia stosowania ustalonych podwyżek cen, każdemu uczestnikowi przyznawano limity sprzedaży oraz ustalano dla każdego z nich udziały w rynku (motyw 81).
- 18 Komisja stwierdziła, że wszystkie główne podmioty gospodarcze z EOG uczestniczyły w uzgodnieniach stanowiących kartel oraz że były one opracowane, kierowane oraz wspierane na wysokich szczeblach kierownictwa każdego przedsiębiorstwa

uczestniczącego w kartelu. Z racji samego jego charakteru, wdrożenie tego typu kartelu stanowi automatycznie poważne zakłócenie konkurencji (motyw 377). Uwzględniając charakter badanych zachowań, ich rzeczywisty wpływ na rynek papieru samokopiującego oraz fakt, że kartel obejmował cały wspólny rynek, a po jego utworzeniu także cały EOG, Komisja uznała, że przedsiębiorstwa będące adresatami decyzji dopuściły się bardzo poważnego naruszenia art. 81 ust. 1 WE i art. 53 ust. 1 porozumienia o EOG (motyw 404).

- 19 W celu ustalenia kwoty początkowej grzywny po uwzględnieniu wagi naruszenia, Komisja podzieliła zainteresowane przedsiębiorstwa na pięć kategorii w zależności od ich względnego znaczenia na rynku właściwym (motywy 406–409). W celu zapewnienia wystarczająco odstrasżającego skutku grzywny, w przypadku AWA, Bolloré i Sappi, Komisja podwyższyła o 100% ustaloną kwotę wyjściową grzywny (motywy 410–412). Następnie, w celu ustalenia kwoty podstawowej nałożonych grzywien, Komisja uwzględniła czas trwania naruszenia, jakiego dopuściły się poszczególne przedsiębiorstwa (motywy 413–417).
- 20 Po uwzględnieniu okoliczności obciążających, Komisja podwyższyła o 50% kwotę podstawową grzywny nałożonej na AWA z powodu jej przywódczej roli w kartelu (motywy 418–424). Komisja nie uwzględniła żadnej okoliczności łagodzącej w tej sprawie.
- 21 Komisja dostosowała ostateczne kwoty grzywien zgodnie z przepisami art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 (motyw 434), a następnie zastosowała komunikat w sprawie współpracy, który uzasadniał obniżenie kwoty grzywien o 50% dla Mougeot, o 35% dla AWA, o 20% dla „Bolloré (Copigraph)” i o 10% dla Carrs, MHTP i Zanders (motywy 435–458).

Postępowanie i żądania stron

22 Odrębnymi pismami wniesionymi do sekretariatu Sądu pomiędzy 11 i 18 kwietnia 2002 r., Bolloré (T-109/02), AWA (T-118/02), MHTP (T-122/02), Koehler (T-125/02), Zanders (T-126/02), Mougeot (T-128/02), Torraspapel (T-129/02), Divipa (T-132/02) i Zicuñaga (T-136/02) wniosły niniejsze skargi.

23 Bolloré wnosi do Sądu o:

- tytułem żądania głównego, stwierdzenie nieważności art. 1, 2 i 3 decyzji w zakresie, w jakim te artykuły jej dotyczą;
- tytułem żądania ewentualnego, bardzo istotne obniżenie kwoty grzywny nałożonej na nią w art. 3 decyzji;
- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

24 AWA wnosi do Sądu o:

- uchYLENIE lub, tytułem żądania ewentualnego, istotne obniżenie kwoty grzywny nałożonej na nią w decyzji;
- obciążenie Komisji kosztami postępowania;
- podjęcie wszelkich innych środków, które Sąd uzna za stosowne.

25 Królestwo Belgii, które wstąpiło do sprawy w charakterze interwenienta na poparcie żądań AWA, wnosi do Sądu o istotne obniżenie nałożonej na to przedsiębiorstwo grzywny.

26 MHTP wnosi do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności art. 1 decyzji w zakresie, w jakim wynika z niego, że uczestniczyła w naruszeniu przed dniem 1 stycznia 1993 r.;
- obniżenie kwoty grzywny, która została na nią nałożona;
- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

27 Koehler wnosi do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności decyzji;
- tytułem żądania ewentualnego, obniżenie kwoty grzywny, którą na nią nałożono w art. 3 decyzji;
- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

28 Zanders wnosi do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności art. 3 decyzji, w którym nałożono na nią grzywnę w kwocie 29,76 mln EUR;
- tytułem żądania ewentualnego, obniżenie kwoty grzywny nałożonej na nią w art. 3 decyzji;
- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

29 Mougeot wnosi do Sądu o:

- tytułem żądania głównego, stwierdzenie nieważności decyzji;
- tytułem żądania ewentualnego, istotne obniżenie kwoty grzywny nałożonej na nią przez Komisję;
- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

30 Torraspapel wnosi do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności art. 1 decyzji w zakresie, w jakim stwierdza się w nim, że skarżąca naruszyła art. 81 ust. 1 WE pomiędzy 1 stycznia 1992 r. i wrześniem 1993 r., i w konsekwencji obniżenie kwoty grzywny;

- istotne obniżenie kwoty grzywny nałożonej na skarżącą w art. 3 decyzji;

- obciążenie Komisji kosztami postępowania, w tym kosztami i odsetkami związanymi z ustanowieniem gwarancji bankowej lub zapłatą całości lub części grzywny.

31 Divipa wnosi do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności decyzji w zakresie, w jakim stwierdza się w niej, że oprócz jej uczestnictwa w kartelu obejmującym rynek hiszpański skarżąca ta uczestniczyła w kartelu obejmującym cały rynek EOG oraz, tytułem żądania ewentualnego, obniżenie kwoty grzywny nałożonej na nią w tej decyzji;

- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

32 Zicuñaga wnosi do Sądu o:

- tytułem żądania głównego, stwierdzenie nieważności art. 1, 3 i 4 decyzji, w zakresie, w jakim te artykuły jej dotyczą;

- tytułem żądania ewentualnego, obniżenie kwoty grzywny nałożonej przez Komisję w sposób następujący:
 - uchylenie podwyżki kwoty grzywny o 10% z powodu tego, że jej uczestnictwo w naruszeniu nie przekracza jednego roku;

— istotne obniżenie, minimum o 60%, podstawowej kwoty grzywny, z powodu istnienia okoliczności łagodzących;

— obciążenie Komisji kosztami postępowania.

33 W każdej z tych spraw, Komisja wnosi o oddalenie skargi i obciążenie skarżących kosztami postępowania.

34 W sprawach T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-128/02, T-132/02 i T-136/02, Sąd skierował pytania na piśmie, na które zainteresowane strony odpowiedziały w wyznaczonym terminie.

35 Pismem z dnia 14 czerwca 2005 r., zawierającym uwagi dotyczące sprawozdania na rozprawę, skarżąca w sprawie T-126/02 poinformowała Sąd o zmianie firmy spółki Zanders Feinpapiere AG na M-real Zanders GmbH (zwana dalej również „Zanders”) oraz statutu spółki.

36 Na rozprawach w dniach 2, 7, 14, 16 i 21 czerwca 2005 r. wysłuchane zostały odrębnie wystąpienia stron i ich odpowiedzi na pytania Sądu.

37 Sąd wezwał strony, w czasie rozpraw w poszczególnych sprawach, do przedstawienia swoich uwag dotyczących możliwości połączenia wszystkich spraw w celu wydania wyroku; uwzględniając, że strony nie wniosły w tej kwestii sprzeciwu, Sąd postanowił połączyć niniejsze sprawy w celu wydania wyroku, zgodnie z art. 50 regulaminu.

Co do prawa

- 38 Strony skarżące wnoszą o stwierdzenie nieważności decyzji i/lub uchylenie bądź obniżenie kwoty grzywny.

I — W przedmiocie zarzutów mających na celu stwierdzenie nieważności decyzji

- 39 Strony skarżące wnoszą, w zależności od przypadku, o stwierdzenie nieważności decyzji w całości lub określonych jej postanowieniach w zakresie, w jakim ich dotyczą. Żądania stwierdzenia nieważności decyzji opierają się na zarzutach formalnych, dotyczących przebiegu postępowania administracyjnego, i na zarzutach materialnych, odnoszących się do ustaleń i oceny Komisji w zakresie uczestnictwa określonych przedsiębiorstw w naruszeniu.

A — W przedmiocie zarzutów dotyczących przebiegu postępowania administracyjnego

1. W przedmiocie pierwszego zarzutu, opartego na naruszeniu prawa do przedstawienia stanowiska w związku z nieujawnieniem w toku postępowania administracyjnego dokumentów uznanych przez Komisję za mające charakter poufny

a) Argumenty stron

- 40 Zicuñaga podnosi, iż z doktryny oraz z art. 19 rozporządzenia nr 17 wynika, że pełny dostęp do akt dochodzenia stanowi gwarancję procesową mającą na celu zapewnienie skutecznego wykonania prawa do obrony, a w szczególności prawa

do przedstawienia stanowiska. Podkreśla, że celem tej gwarancji jest umożliwienie stronie zainteresowanej nie tylko podważenia dokumentów ją obciążających, na których opiera się Komisja, ale również zapewnienie jej dostępu do dokumentów odciążających, które mogą być użyteczne w przygotowaniu jej obrony.

- 41 Co się tyczy dokumentów poufnych, Zicuñaga podnosi, że do obowiązków Komisji należy pogodzenie z jednej strony słusznego interesu zainteresowanego przedsiębiorstwa do zachowania poufności z prawem do obrony z drugiej strony. Jednakże, wydając ostateczną decyzję, Komisja nie może opierać się na dokumentach, w stosunku do których przedsiębiorstwo, któremu zarzucane jest popełnienie naruszenia, nie miałoby możliwości przedstawienia swojego stanowiska. Odmowa ze strony Komisji przekazania dokumentu w toku postępowania administracyjnego stanowi ponadto naruszenie prawa do obrony, ponieważ istnieje możliwość, że postępowanie administracyjne zakończyłoby się innym wynikiem, gdyby dokument został udostępniony zainteresowanej stronie. Zdaniem Zicuñaga z powyższego wynika, że nieujawnienie dokumentów uznanych przez Komisję za poufne naruszyło prawo skarżącej do obrony.
- 42 Komisja podkreśla, że dochodzenie, jakie przeprowadziła, odbyło się z poszanowaniem wszystkich wymaganych gwarancji i nie naruszyło żadnej zasady prawa. Uważa ponadto, że ponieważ Zicuñaga nie określiła dokładnie, jakie dokumenty obciążające Komisja wykorzystwała, jej argument jest niedopuszczalny.

b) Ocena Sądu

- 43 Należy na wstępie podkreślić niejednoznaczny charakter argumentacji przedstawionej przez Zicuñaga. Tytuł zarzutu („Naruszenie prawa do przedstawienia stanowiska. Nieprzedstawienie dokumentów obciążających”) pozwala sądzić, że skarżąca zarzuca wyłącznie nieprzedstawienie przez Komisję w toku postępowania administracyjnego dokumentów obciążających wykorzystanych przy wydaniu

decyzji. Inne fragmenty skargi sugerują, jakoby zarzucała również nieujawnienie, w trakcie tego postępowania, dokumentów, które miałyby rzekomo zawierać dowody ją odciążające.

- 44 Chociaż Zicuñaga zarzuca, że w trakcie postępowania administracyjnego Komisja nie przedstawiła dokumentów, które rzekomo wykorzystwała w decyzji jako dowody obciążające skarżącą, należy podnieść, jak czyni to Komisja w swoich pismach, że Zicuñaga nie wskazuje żadnego dokumentu o tym charakterze. Ten zarzut należy zatem oddalić, ponieważ nie jest on niczym poparty.
- 45 W związku z tym, że Zicuñaga podnosi fakt, iż na etapie postępowania administracyjnego Komisja odmówiła jej dostępu do dokumentów, które mogły być użyteczne dla jej obrony, ponieważ mogły zawierać dowody ją odciążające, należy przypomnieć, że zgodnie z orzecznictwem, w celu umożliwienia przedsiębiorstwu uczestniczącym w sprawie skutecznej obrony przed zarzutami podniesionymi przeciwko nim w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, Komisja zobowiązana jest udostępnić im całość akt dochodzenia z wyjątkiem dokumentów zawierających tajemnice handlowe innych przedsiębiorstw lub inne informacje poufne oraz dokumentów wewnętrznych Komisji (wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-23/99 LR AF 1998 przeciwko Komisji, Rec. str. II-1705, pkt 170 oraz cytowane tam orzecznictwo).
- 46 Ponadto prawo przedsiębiorstw i związków przedsiębiorstw do ochrony ich tajemnic handlowych musi być zrównoważone z prawem dostępu do całości akt postępowania. Tym samym, jeżeli Komisja uznaje, że określone dokumenty z jej akt dochodzenia zawierają tajemnice handlowe lub inne informacje poufne, powinna przygotować sama lub polecić przedsiębiorstwu lub związkowi przedsiębiorstw, od których pochodzą te dokumenty, przygotowanie ich wersji jawnych. Jeżeli opracowanie wersji jawnych wszystkich dokumentów okaże się trudne, powinna ona przekazać stronom zainteresowanym wystarczająco dokładną listę dokumentów zawierających informacje niejawne, aby umożliwić im dokonanie oceny celowości

złożenia wniosku o dostęp do konkretnych dokumentów (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 29 czerwca 1995 r. w sprawie T-30/91 Solvay przeciwko Komisji, Rec. str. II-1775, pkt 88–94).

- 47 W niniejszej sprawie z pism Zicuñaga wynika, że w szczególności zarzuca ona Komisji fakt, że odmówiła jej ona dostępu do szczegółowych informacji, o których mowa w motywie 288 decyzji i dotyczących wielkości sprzedaży zrealizowanej w poszczególnych krajach należących do EOG w okresie trwania kartelu przez kilka przedsiębiorstw, którym zarzucono naruszenie, w tym Zicuñaga. Jej zdaniem, informacje te prawdopodobnie zawierają dane, które pozwoliłyby jej wykazać, że nie stosowała polityki cenowej uzgodnionej z innymi europejskimi producentami papieru samokopiującego.
- 48 W tym zakresie spis dokumentów stanowiących akta sprawy T-136/02, dostarczony przez Komisję w odpowiedzi na pytanie postawione przez Sąd, wskazuje, że na etapie postępowania administracyjnego Komisja udostępniła stronom wersję jawną dokumentów zawierających informacje wspomniane w motywie 288, jeżeli dokumenty te były zaliczone do dokumentów niedostępnych. Zicuñaga mogła więc ocenić celowość złożenia wniosku o dostęp do konkretnych dokumentów.
- 49 Należy w tym względzie przypomnieć, że w postępowaniu dotyczącym stwierdzenia naruszenia art. 81 WE, Komisja nie jest zobowiązana udostępnić, z własnej inicjatywy, dokumentów, które nie znajdują się w jej aktach dochodzenia i których nie zamierza ona wykorzystać jako dowodów obciążających strony zainteresowane w swojej ostatecznej decyzji. Strona, która w toku postępowania administracyjnego poweźmie informację, że Komisja posiada dokumenty, które mogłyby być użyteczne dla jej obrony, jest zobowiązana wystąpić do Komisji z wyraźnym wnioskiem o udostępnienie jej tych dokumentów. Fakt, że strona nie skorzystała z tego prawa w toku postępowania administracyjnego, ma skutek prekluzyjny w tym zakresie, jeżeli chodzi o skargę o stwierdzenie nieważności decyzji ostatecznej, która ewentualnie może zostać wniesiona (wyrok Sądu z dnia 15 marca 2000 r. w sprawach połączonych T-25/95, T-26/95, od T-30/95 do T-32/95, od T-34/95

do T-39/95, od T-42/95 do T-46/95, T-48/95, od T-50/95 do T-65/95, od T-68/95 do T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 i T-104/95 Cimenteries CBR i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-491, zwany dalej „wyrokiem w sprawie cementu”, pkt 383).

- 50 W toku postępowania administracyjnego Zicuñaga nie wystąpiła z żadnym wnioskiem formalnym o udostępnienie jej wersji niejawniej wspomnianych dokumentów. Chociaż w swojej odpowiedzi na pytanie postawione przez Sąd powołuje się ona na pisemny wniosek o udostępnienie jej tych informacji i przedstawia pismo Komisji odrzucające ten wniosek, należy stwierdzić, że wniosek ten opatrzony jest datą 3 kwietnia 2002 r., a zatem został złożony po zamknięciu postępowania administracyjnego i wydaniu decyzji. Brak złożenia przez Zicuñaga takiego wniosku w toku postępowania administracyjnego pociąga za sobą skutek prekluzyjny w odniesieniu do skargi o stwierdzenie nieważności.
- 51 Wobec powyższego zarzut wniesiony przez Zicuñaga zostaje oddalony.

2. W przedmiocie drugiego zarzutu, opartego na naruszeniu prawa dostępu do akt z powodu nieprzedstawienia dokumentów niedołączonych do akt dochodzenia przekazanych na płycie CD-ROM

a) Argumenty stron

- 52 Koehler zarzuca Komisji, że nie udostępniła jej niektórych dokumentów, niedołączonych do akt dochodzenia przekazanych na płycie CD-ROM adresatom pisma w sprawie przedstawienia zarzutów w dniu 1 sierpnia 2000 r. Chodzi w szczególności o odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów pozostałych adresatów tego pisma, jak również o załączniki do ich odpowiedzi, a w szczególności o ekspertyzę, o której mowa w przypisie nr 365 decyzji,

przedstawioną Komisji przez AWA. Koehler podnosi, że wielokrotne powoływanie się w zaskarżonej decyzji na odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów świadczą o tym, że Komisja oparła się na tych odpowiedziach w swojej analizie okoliczności stanu faktycznego i przy obliczaniu grzywien. Koehler dodaje, że odpowiedź Mougeot na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów wskazuje na to, że akta najwyraźniej zawierały także informacje, które byłyby użyteczne dla jego obrony.

- 53 Komisja odpowiada, iż chociaż może się ona opierać wyłącznie na faktach, co do których zainteresowane przedsiębiorstwa mogły przedstawić swoje wyjaśnienia, to jednak odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów nie wchodziły w skład akt dochodzenia, do których dostęp musi być zapewniony. Postępowanie administracyjne należy uznać za zakończone z chwilą otrzymania tych odpowiedzi i nie może być ono prowadzone przez nieograniczony czas, co miałyby miejsce w przypadku, gdy każde przedsiębiorstwo chciałoby zająć stanowisko w sprawie uwag przedstawionych przez pozostałe przedsiębiorstwa. Koehler nie wskazała dowodu obciążającego, na którym Komisja oparła zarzut przeciwko niej i wobec którego nie miała możliwości przedstawienia swojego stanowiska.

b) Ocena Sądu

- 54 Argumentacja przedstawiona przez spółkę Koehler może być rozumiana jako zawierająca dwa aspekty. Z jednej strony, pewne dokumenty, które nie były załączone do akt dochodzenia, ale do których miała ona dostęp, zostały wykorzystane przez Komisję w decyzji jako dowody obciążające, natomiast Koehler nie miała do nich dostępu w toku postępowania administracyjnego i nie mogła zająć stanowiska w odniesieniu do nich. Z drugiej strony, Komisja nie udostępniła spółce Koehler dokumentów, które nie wchodziły w skład akt dochodzenia, do których spółka miała dostęp, a które mogły zawierać dowody ją odciążające. Te dwa aspekty należy zbadać odrębnie.
- 55 Co się tyczy, po pierwsze, nieprzedstawienia domniemanych dowodów obciążających, które nie wchodziły w skład akt dochodzenia, do których spółka Koehler miała dostęp, należy przypomnieć na wstępie, że dokument może być uważany za

dokument obciążający w stosunku do strony skarżącej wyłącznie wówczas, kiedy jest wykorzystany przez Komisję na poparcie stwierdzenia naruszenia, w którym ta strona skarżąca uczestniczyła (wyrok w sprawie cementu, pkt 284).

- 56 Z uwagi na to, że dokumenty nieprzedstawione stronom zainteresowanym w toku postępowania administracyjnego nie stanowią dowodów, przeciw którym można postawić zarzut (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 3 lipca 1991 r. w sprawie C-62/86 AKZO przeciwko Komisji, Rec. str. I-3359, pkt 21; wyroki Sądu z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie T-11/89 Shell przeciwko Komisji, Rec. str. II-757, pkt 55 i 56 oraz w sprawie T-13/89 ICI przeciwko Komisji, Rec. str. II-1021, pkt 34 i 35), jeżeli okaże się, że Komisja w zaskarżonej decyzji oparła się na dokumentach nieznajdujących się w aktach dochodzenia i nieprzekazanych stronom skarżącym, nie należy uwzględniać tych dokumentów w charakterze dowodów w sprawie (wyrok w sprawie cementu, pkt 382; zob. również, podobnie, wyrok Trybunału z dnia 25 października 1983 r. w sprawie 107/82 AEG przeciwko Komisji, Rec. str. 3151, pkt 24–30; wyroki w sprawie Solvay przeciwko Komisji, pkt 46 powyżej, pkt 57 oraz w sprawie ICI przeciwko Komisji, wyżej cytowany, pkt 36).
- 57 Z powyższego wynika, że jeżeli w celu ustalenia istnienia naruszenia w postępowaniu na podstawie art. 81 ust. 1 WE Komisja zamierza oprzeć się na fragmencie odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów lub załączonym do takiej odpowiedzi dokumencie, inne strony biorące udział w tym postępowaniu powinny mieć możliwość wypowiedzenia się na temat takiego środka dowodowego (zob. podobnie wyroki w sprawie AKZO przeciwko Komisji, pkt 56 powyżej, pkt 21, w sprawie Shell przeciwko Komisji, pkt 56 powyżej, pkt 55 oraz w sprawie ICI przeciwko Komisji, pkt 56 powyżej, pkt 34).
- 58 W niniejszym przypadku skarżąca w swojej skardze stwierdza ogólnie, że „z racji licznych odsyłaczy w przypisach nie ma wątpliwości, że Komisja wykorzystwała uwagi innych stron postępowania zarówno na poparcie przedstawionego stanu faktycznego, jak i obliczenia kwoty grzywny”. Równie ogólne stwierdzenie nie pozwala jednak określić, jakie konkretne dokumenty zostały rzekomo wykorzystane w decyzji jako dowody obciążające spółkę Koehler. Na rozprawie Koehler przyznała zresztą, że nie było żadnego dokumentu obciążającego, do którego nie miałyby dostępu.

- 59 Co się tyczy, po drugie, nieprzedstawienia domniemanych dowodów odciążających nieznajdujących się w aktach dochodzenia, do których Koehler miała dostęp, spółka ta odnosi się do odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów pozostałych jego adresatów, jak również do załączników do tych odpowiedzi. Jednakże nie wykazała ona, że wyraźnie zwróciła się do Komisji z wnioskiem o przedstawienie jej tych dowodów, a na rozprawie sama przyznała, że nie złożyła wniosku o udostępnienie jej tych dokumentów. Zarzut Koehler podnoszony przed Sądem, oparty na braku dostępu do tych dokumentów, nie może zatem być dopuszczony (zob. podobnie wyrok w sprawie cementu, pkt 383; zob. również pkt 49 powyżej).
- 60 Ponadto Koehler nie wykazała, że gdyby miała dostęp do odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów od pozostałych adresatów oraz do załączników do tych odpowiedzi, mogłaby podnieść argumenty, które mogłyby mieć wpływ na treść decyzji (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 10 lipca 1980 r. w sprawie 30/78 Distillers przeciwko Komisji, Rec. str. 2229, pkt 26 i wyrok Sądu z dnia 27 listopada 1990 r. w sprawie T-7/90 Kobor przeciwko Komisji, Rec. str. II-721, pkt 30).
- 61 Po pierwsze, w odniesieniu do ekspertyzy załączonej przez AWA do jej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, chociaż powołanie się przez Koehler na tę ekspertyzę ma na celu wskazanie dokumentu niewłączonego do akt dochodzenia, do których miała dostęp, a który mógł być użyteczny dla jej obrony, z decyzji wynika (motywy 390, 392 i 396), że Komisja wyraźnie odrzuciła argumenty dotyczące rzekomego braku rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek, podnieszone przez AWA na podstawie tej ekspertyzy w toku postępowania administracyjnego. Argument Koehler, która twierdzi, że brak dostępu do tej ekspertyzy w toku postępowania administracyjnego stanowi uszczerbek dla jej obrony, nie może więc zostać przyjęty.
- 62 Następnie, w odniesieniu do odpowiedzi Mougeot na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, Koehler twierdzi w swojej replice, iż ta odpowiedź wskazuje na to, że akta najwyraźniej zawierały informacje użyteczne dla jej obrony. Skarżąca powołuje się w tym zakresie na fragment tej odpowiedzi zacytowany w motywie 293 decyzji, w którym Mougeot, zmieniając oświadczenie złożone wcześniej przed

Komisją, twierdzi, że „pismo w sprawie przedstawienia zarzutów nie wykazało, że spotkania AEMCP [Association of European Manufacturers of Carbonless Paper] (Europejskie Stowarzyszenie Producentów Papieru Samokopiującego) stanowiły ramy dla mechanizmów kartelu przed restrukturyzacją stowarzyszenia we wrześniu 1993 r.”. W motywie 295 decyzji Komisja jednakże wyraźnie odrzuca ten argument, podnosząc, że z łącznych oświadczeń Sappi, Mougeot i AWA wynika, że ogólne spotkania kartelu rozpoczęły się najpóźniej w 1992 r. Odsyłając do motywów 112 i 113 decyzji dodaje, że dowody dostarczone przez Sappi potwierdzają, że kartel został zawiązany w ramach posiedzeń Europejskiego Stowarzyszenia Producentów Papieru Samokopiującego (AEMCP) lub podczas spotkań organizowanych przy okazji tych posiedzeń przed wrześniem 1993 r. Fragment odpowiedzi Mougeot na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów zacytowany przez Koehler nie dowodzi zatem, w przeciwieństwie do twierdzeń tej spółki, że odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów i dokumenty do nich załączone pozwoliłyby jej podnieść argumenty, które mogłyby zmienić wynik postępowania administracyjnego.

63 Na podstawie całości powyższych rozważań należy oddalić niniejszy zarzut.

3. W przedmiocie trzeciego zarzutu, opartego na naruszeniu prawa do obrony i zasady kontradiktoryjności, wynikającym z braku zgodności pomiędzy pismem w sprawie przedstawienia zarzutów i decyzją

a) Argumenty stron

64 Bolloré podnosi, że na etapie pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja uwzględniła jej uczestnictwo w naruszeniu wyłącznie z powodu jej odpowiedzialności jako spółki dominującej za samodzielne działania spółki zależnej Copigraph. Natomiast decyzja zawiera pod jej adresem nowy zarzut samodzielnego i niezależnego udziału w kartelu. Twierdzi ona, iż pozbawiając ją możliwości ustosunkowania się do tego zarzutu w toku postępowania administracyjnego, Komisja naruszyła jej prawo do obrony.

- 65 Komisja zaprzecza, że w wydanej przez siebie decyzji Bolloré jest uznana za przedsiębiorstwo samodzielnie uczestniczące w naruszeniu. Skarżącej przypisana jest odpowiedzialność za działania spółki zależnej z tego powodu, iż stanowiła z nią jedno i to samo przedsiębiorstwo. Niniejszy zarzut mógłby zatem zostać uwzględniony wyłącznie w sytuacji, gdyby zostało wykazane, że przypisanie skarżącej odpowiedzialności za naruszenie z tego powodu nie pojawiło się w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów lub że Komisja w swojej decyzji oparła dokonaną przez siebie ocenę na faktach, co do których Bolloré nie mogła przedstawić swojego stanowiska na etapie postępowania poprzedzającego wniesienie skargi. Z takim przypadkiem nie mamy tutaj jednak do czynienia.

b) Ocena Sądu

- 66 W tym zakresie należy przypomnieć, że przestrzeganie prawa do obrony, które stanowi podstawową zasadę prawa wspólnotowego, której należy przestrzegać w każdych okolicznościach, a w szczególności w postępowaniu mogącym zakończyć się nałożeniem sankcji, nawet jeśli jest to postępowanie administracyjne, wymaga, aby zainteresowane przedsiębiorstwo było w stanie w skuteczny sposób przedstawić swoje stanowisko w kwestii prawdziwości i znaczenia faktów, zarzutów oraz okoliczności przedstawianych przez Komisję (wyrok Sądu z dnia 16 grudnia 2003 r. w sprawach połączonych T-5/00 i T-6/00 *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied i Technische Unie przeciwko Komisji*, Rec. str. II-5761, pkt 32 oraz wskazane tam orzecznictwo).
- 67 Zgodnie z orzecznictwem, pismo w sprawie przedstawienia zarzutów winno przedstawiać zarzuty sformułowane w sposób wystarczająco jasny, nawet jeśli skrótowo, w celu umożliwienia zainteresowanemu rzeczywistego zapoznania się z zachowaniami zarzucanymi im przez Komisję. W rzeczywistości jedynie pod tym warunkiem pismo w sprawie przedstawienia zarzutów może spełniać funkcję nadaną mu przez rozporządzenia wspólnotowe, polegającą na przedstawieniu przedsiębiorstwom i związkom przedsiębiorstw wszystkich koniecznych informacji, tak by umożliwić im podjęcie obrony, zanim Komisja wyda ostateczną decyzję (wyrok

Trybunału z dnia 31 marca 1993 r. w sprawach połączonych C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 i od C-125/85 do C-129/85 Ahlström Osakeyhtiö i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-1307, pkt 42 oraz wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-352/94 Mo och Domsjö przeciwko Komisji, Rec. str. II-1989, pkt 63).

- 68 Ponadto naruszenie prawa do obrony w toku postępowania administracyjnego oceniane jest w świetle zarzutów przyjętych przez Komisję w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów i w decyzji (wyroki Sądu z dnia 29 czerwca 1995 r. w sprawie T-36/91 ICI przeciwko Komisji, Rec. str. II-1847, pkt 70, i ww. w pkt 46 wyrok w sprawie Solvay przeciwko Komisji, pkt 60). W takich okolicznościach stwierdzenie naruszenia prawa do obrony zakłada, że zarzut, co do którego przedsiębiorstwo utrzymuje, że nie został mu przedstawiony w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, jest przyjęty przez Komisję w zaskarżonej decyzji.
- 69 Zgodnie z orzecznictwem powołanym w trzech powyższych punktach, w niniejszym przypadku należy w pierwszej kolejności zbadać, na jakiej podstawie Komisja w swojej decyzji przyjęła odpowiedzialność Bolloré za udział w naruszeniu. Stosowne wskazówki znajdują się w motywach 353–356 decyzji [część II (Ocena prawna), pkt 2.3 (Odpowiedzialność za naruszenie 2) (Copigraph i Bolloré)].
- 70 Punkty te brzmią następująco:

„(353) Copigraph — spółka zależna w 100% od [Bolloré] (dawniej Bolloré Technologies SA), w okresie trwania naruszenia została kupiona przez AWA w listopadzie 1998 r. Copigraph zakończyła swoją działalność w dniu 2 lutego 2000 r. ze skutkiem na dzień 30 grudnia 2000 r. Bolloré uważa, że nie może być uznana za odpowiedzialną za postępowanie Copigraph, ponieważ spółka ta była całkowicie niezależna ekonomicznie. Zdaniem Bolloré, niezależność jej wynikała z następujących czynników: struktury zarządzania Copigraph i Bolloré były całkowicie odrębne; Copigraph posiadała swoją własną infrastrukturę i prowadziła

niezależną politykę handlową, ponieważ praktycznie w 35% zaspokajała swoje zapotrzebowanie na surowce, zaopatrując się poza grupą Bolloré, w szczególności u jednego z jej konkurentów.

(354) Copigraph należała do oddziału »[P]apiery specjalne« Bolloré, i kierujący wówczas tym oddziałem [V.], był równocześnie dyrektorem generalnym Copigraph. Ponadto ówczesny dyrektor handlowy Copigraph [J. B.] zajmował się również sprzedażą w zakładach papierniczych w Thonon od 1994 r., a więc [Bolloré] była z konieczności poinformowana o uczestnictwie swojej spółki zależnej w kartelu.

(355) Istnieją również dowody bezpośredniego uczestnictwa spółki dominującej [Bolloré] w działaniach kartelu. Bolloré była członkiem AEMCP, którego oficjalne posiedzenia były również okazją do spotkań kartelu od stycznia 1992 r. do września 1993 r. Przedstawiciel Bolloré [V.], dyrektor wydziału »papiery specjalne«, uczestniczył w tych spotkaniach kartelu razem z dyrektorem handlowym Copigraph. Uczestniczył również w spotkaniu kartelu poświęconym rynkowi francuskiemu w dniu 1 października 1993 r. Dyrektor handlowy Copigraph brał udział we wszystkich późniejszych spotkaniach kartelu, w których uczestniczyli indywidualnie przedstawiciele Copigraph. Wszystkie te spotkania miały miejsce w 1994 r. i, jak zostało to już wyżej wspomniane, dyrektor handlowy Copigraph pełnił jednocześnie funkcję w dziale sprzedaży w spółce Bolloré.

(356) Na tej podstawie Komisja uważa, że Bolloré powinna w związku z kartelem być uznana za odpowiedzialną nie tylko za swoje własne postępowanie, lecz również za postępowanie Copigraph przez cały wskazany okres”.

71 Z zacytowanego powyżej fragmentu decyzji wynika, że Bolloré zostało przypisane naruszenie tego z powodu, że po pierwsze należało ją uznać za odpowiedzialną za uczestnictwo swojej spółki zależnej Copigraph w kartelu, a po drugie – że istniały dowody potwierdzające jej bezpośrednie uczestnictwo w działaniach kartelu.

- 72 Bolloré nie zaprzecza, że pismo w sprawie przedstawienia zarzutów pozwoliło jej zrozumieć i zająć stanowisko w przedmiocie okoliczności, że we wspomnianym piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja przypisywała jej naruszenie z racji odpowiedzialności, jaką ponosiła jako spółka dominująca, do której należało 100% kapitału Copigraph w okresie trwania naruszenia, za uczestnictwo Copigraph w kartelu. Zastrzeżenia skarżącej dotyczą braku wskazania w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów zamiaru Komisji przypisania jej naruszenia również z powodu jej bezpośredniego uczestnictwa w działaniach kartelu.
- 73 Stosowne fragmenty pisma w sprawie przedstawienia zarzutów znajdują się w pkt 240–245 i 248 [część II (Ocena prawna), pkt B (Zastosowanie reguł konkurencji) 8 (Odpowiedzialność za naruszenie)].
- 74 W pierwszej kolejności należy podnieść, że we wspomnianych punktach pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja w żaden sposób nie wspominała o bezpośrednim uczestnictwie Bolloré w kartelu, w przeciwieństwie do informacji dotyczących innych spółek dominujących, wymienionych w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, takich jak AWA i Torraspapel, w stosunku do których Komisja podnosi, w odniesieniu do AWA, że „uczestniczyła [ona] w sposób bezpośredni i niezależny w niedozwolonym kartelu poprzez swoją spółkę Arjo Wiggins Carbonless Paper Operatione”; natomiast w odniesieniu do Torraspapel Komisja stwierdza, że „istnieją również dowody potwierdzające bezpośredni udział spółki dominującej w działaniach kartelu”.
- 75 Ponadto, jak słusznie podkreśla Bolloré, z punktu 243 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów wynika, że Komisja rozróżniła dwa typy sytuacji:

„Co się tyczy stosunków pomiędzy spółkami dominującymi i spółkami zależnymi, Komisja przesyła niniejsze pismo w sprawie przedstawienia zarzutów spółce dominującej, jeżeli:

— dwie lub kilka jej spółek zależnych uczestniczyło w naruszeniu,

— spółka dominująca brała udział w naruszeniu.

W pozostałych przypadkach uczestniczenia spółki zależnej w naruszeniu, pismo przesłane jest do spółki zależnej i do spółki dominującej”.

- 76 W odniesieniu do grupy, którą tworzy Bolloré i Copigraph, pismo w sprawie przedstawienia zarzutów zostało przesłane nie tylko do Bolloré, lecz również do Copigraph, co w świetle kryteriów określonych w pkt 243 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów utwierdziło Bolloré w przekonaniu, że Komisja nie uważała na etapie pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, że Bolloré jako spółka dominująca grupy uczestniczyła bezpośrednio w naruszeniu.
- 77 Należy stwierdzić, że zgodnie z pismem w sprawie przedstawienia zarzutów, Komisja zamierzała pociągnąć Bolloré do odpowiedzialności za naruszenie wyłącznie z powodu tego, iż jako spółka dominująca utworzonej grupy, w skład której w okresie trwania naruszenia wchodziły Bolloré i Copigraph, której 100% udziałów należało do Bolloré, powinna ponosić odpowiedzialność za niezgodne z prawem działania Copigraph. Po zapoznaniu się z pismem w sprawie przedstawienia zarzutów, Bolloré nie mogła przewidzieć, że w celu pociągnięcia jej do odpowiedzialności za naruszenie Komisja zamierzała oprzeć się również na jej bezpośrednim uczestnictwie w kartelu, jak to uczyniła w decyzji.
- 78 Należy dodać, że fakty powołane przez Komisję w motywie 355 decyzji na poparcie tezy o bezpośrednim uczestnictwie Bolloré w naruszeniu, czyli przystąpienie Bolloré do AEMCP i reprezentowanie jej przez V. i J. B. na kilku spotkaniach kartelu, nie były wspomniane w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów. Nawet bowiem przyjmując, zgodnie z założeniem Komisji, że członkostwo Bolloré w AEMCP wynikało z dokumentów załączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, należy stwierdzić, że w piśmie tym Komisja nie wymieniała Copigraph wśród członków AEMCP i że w żadnym momencie nie wspominała o Bolloré. Co się tyczy V. i J. B., byli oni niezmiennie wskazywani w piśmie w sprawie przedstawienia

zarzutów jako reprezentujący na spotkaniach kartelu Copigraph, a nie Bolloré. Ponadto w żadnym miejscu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja nie wymieniła Bolloré wśród przedsiębiorstw reprezentowanych na tych spotkaniach.

- 79 Tym samym pismo w sprawie przedstawienia zarzutów nie umożliwiło Bolloré zapoznania się z zarzutem jej bezpośredniego uczestnictwa w naruszeniu ani z okolicznościami faktycznymi przyjętymi przez Komisję w decyzji na poparcie tego zarzutu, i tym sposobem Bolloré, jak wynika to z jej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, nie miała możliwości przygotować swojej obrony w toku postępowania administracyjnego ani w przedmiocie tego zarzutu, ani w przedmiocie tych okoliczności faktycznych.
- 80 Należy jednakże podkreślić, że nawet jeżeli decyzja zawiera nowe okoliczności faktyczne lub prawne, w przedmiocie których zainteresowane przedsiębiorstwa nie zostały wysłuchane, stwierdzenie uchybienie skutkuje stwierdzeniem nieważności decyzji w tym zakresie wyłącznie wówczas, kiedy zarzuty te nie mogą być ustalone w sposób wystarczający pod względem prawnym na podstawie innych okoliczności przyjętych w decyzji i w przedmiocie których zainteresowane przedsiębiorstwa miały okazję przedstawić swoje stanowisko (wyrok Sądu z dnia 30 września 2003 r. w sprawach połączonych T-191/98, od T-212/98 do T-214/98 Atlantic Container Line i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-3275, pkt 196; zob. również podobnie wyrok Sądu z dnia 28 lutego 2002 r. w sprawie T-86/95 Compagnie générale maritime i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-1011, pkt 447). Ponadto naruszenie prawa do obrony spółki Bolloré mogłoby mieć wpływ na ważność decyzji w zakresie dotyczącym Bolloré jedynie wówczas, gdyby decyzja opierała się wyłącznie na bezpośrednim uczestnictwie Bolloré w naruszeniu (zob. podobnie wyrok w sprawie Mo och Domsjö przeciwko Komisji, pkt 67 powyżej, pkt 74). W tym przypadku nowy zarzut w decyzji, oparty na bezpośrednim uczestnictwie Bolloré w działaniach kartelu, nie może bowiem zostać przyjęty, a więc przedsiębiorstwo to nie może być obciążone odpowiedzialnością za naruszenie.
- 81 Natomiast gdyby w trakcie badania istoty sprawy okazało się (patrz pkt 123–150 poniżej), że Komisja słusznie pociągnęła Bolloré do odpowiedzialności za uczestnictwo jej spółki zależnej Copigraph w kartelu, bezprawność działania ze strony Komisji nie wystarczałaby do uzasadnienia stwierdzenia nieważności decyzji,

ponieważ nie mogłaby ona w decydujący sposób wpłynąć na rozstrzygnięcie instytucji (zob. podobnie wyroki Sądu z dnia 14 maja 2002 r. w sprawie T-126/99 Graphischer Maschinenbau przeciwko Komisji, Rec. str. II-2427, pkt 49 i z dnia 14 grudnia 2005 r. w sprawie T-209/01 Honeywell przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-5527, pkt 49). Zgodnie bowiem z utrwalonym orzecnictwem, jeśli pewne motywy decyzji same w sobie uzasadniają ją w sposób wystarczający pod względem prawnym, uchybienia, jakie mogły być popełnione w innych motywach tego aktu, nie mają w żadnym razie wpływu na jego sentencję (wyrok Sądu z dnia 21 września 2005 r. w sprawie T-87/05 EDP przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-3745, pkt 144; zob. także, podobnie, wyrok z dnia 12 lipca 2001 r. w sprawach połączonych C-302/99 P i C-308/99 P Komisja i Francja przeciwko TF1, Rec. str. I-5603, pkt 26–29).

4. W przedmiocie czwartego zarzutu, opartego na naruszeniu prawa do obrony, prawa do rzetelnego procesu i zasady domniemania niewinności

a) Argumenty stron

- 82 Zicuñaga podnosi, po pierwsze, że Komisja naruszyła zasadę domniemania niewinności, stwierdzając jej uczestnictwo w kartelu w oparciu o zwykłe domniemania i pośrednie stwierdzenia. Wyjaśnia, że brak wystarczająco jasnych sankcji za podanie niedokładnych lub niepełnych informacji może zachęcać przedsiębiorstwa do przekazywania Komisji odtworzonych lub zniekształconych informacji w celu podkreślenia ich współpracy. Zicuñaga dodaje, że o ile początkowo przedsiębiorstwo mogło skorzystać ze złagodzenia sankcji przez Komisję wyłącznie w przypadku dostarczenia jej decydujących dowodów, o tyle w późniejszym okresie Komisja złagodziła swoje stanowisko. Spółka podnosi, że w tych okolicznościach oświadczenia złożone przez Sappi należy uwzględniać z zachowaniem rozwagi i można je potraktować jako wiarygodne wyłącznie w przypadku, gdy są poparte innymi dowodami.

- 83 Po drugie, Zicuñaga podnosi, że Komisja nie może, pod rygorem naruszenia prawa do obrony, opierać swojej oceny na zeznaniach osoby, której tożsamość nie jest znana, nie umożliwiając obalenia zeznań tego świadka w czasie jego przesłuchania. Powołując się na orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, podnosi, że konieczne jest umożliwienie przeciwstawienia zeznaniom świadka własnych twierdzeń w celu dokonania oceny stopnia wiarygodności zeznań oraz danej osoby i przyznanie podmiotowi, któremu zarzuca się popełnienie naruszenia, możliwości podważenia obciążających go zeznań oraz zadania świadkowi pytań w trakcie składania przez niego zeznań lub w terminie późniejszym.
- 84 Komisja nie zgadza się z zakwalifikowaniem okoliczności, na których się opiera w celu ustalenia uczestnictwa Zicuñaga w naruszeniu, jako zwykle domniemania lub pośrednie stwierdzenia. Podkreśla, że sądy wspólnotowe nigdy nie podważały legalności komunikatu w sprawie współpracy ani wartości dowodowej oświadczeń składanych z tego tytułu przez przedsiębiorstwa. Ponadto rozporządzenie nr 17 nie przewiduje możliwości przesłuchania świadków w toku postępowania administracyjnego i skarżąca nie przedstawiła Sądowi żadnego wniosku w tej sprawie.

b) Ocena Sądu

- 85 Z uwagi na to, że przez taką argumentację Zicuñaga zmierza do podważenia wartości dowodowej oświadczeń złożonych przez anonimowe osoby, na które powołuje się Komisja na poparcie zarzutów skierowanych pod adresem Zicuñaga w decyzji, wspomniana argumentacja wchodzi w zakres badania istoty sprawy, które będzie miało miejsce później i polegać będzie na ustaleniu, czy zarzuty te zostały wystarczająco udowodnione.
- 86 W zakresie, w jakim przedstawiona argumentacja ma na celu również wykazanie naruszenia prawa do obrony i prawa do rzetelnego procesu z tego względu, że brak w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów wzmianki dotyczącej tożsamości

autora lub autorów oświadczeń, na które powołuje się Komisja na poparcie zarzutów dotyczących Zicuñaga, uniemożliwił tej spółce podważenie tej oceny na drodze przesłuchania tego autora lub autorów w toku postępowania administracyjnego, należy przypomnieć że, wprawdzie art. 6 ust. 3 lit. d) europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC) stanowi, że „każdy oskarżony ma co najmniej prawo do: [...] przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia”, jednak z utrwalonego orzecznictwa wynika, że Komisja nie jest sądem w rozumieniu art. 6 EKPC (wyroki Trybunału z dnia 29 października 1980 r. w sprawach połączonych od 209/78 do 215/78 i 218/78 Van Landewyck i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 3125, pkt 81 i z dnia 7 czerwca 1983 r. w sprawach połączonych od 100/80 do 103/80 Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 1825, pkt 7). Ponadto z art. 15 ust. 4 rozporządzenia nr 17 wynika wyraźnie, że decyzje Komisji nakładające grzywny za naruszenie prawa konkurencji nie mają charakteru karnoprawnego (wyrok Sądu z dnia 6 października 1994 r. w sprawie T-83/91 Tetra Pak przeciwko Komisji, Rec. str. II-755, pkt 235).

87 Bez wątplenia Komisja zobowiązana jest do poszanowania ogólnych zasad prawa wspólnotowego w toku postępowania administracyjnego (wyrok w sprawie Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 86 powyżej, pkt 8). Należy jednakże podkreślić, po pierwsze, że chociaż Komisja może przesłuchać osoby fizyczne lub prawne, kiedy uzna to za konieczne, nie ma prawa wzywać świadków oskarżenia bez uzyskania wcześniej ich zgody, a po drugie, że fakt, iż przepisy wspólnotowego prawa konkurencji nie przewidują obowiązku Komisji w zakresie wzywania świadków obrony, o przesłuchanie których wnioskowano, nie jest sprzeczny z wyżej wspomnianymi zasadami (wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-9/99 HFB i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-1487, pkt 392).

88 W niniejszym przypadku okazuje się ponadto, że Zicuñaga nie dostarczyła żadnego dowodu, z którego wynikałoby, że w toku postępowania administracyjnego zwróciła się do Komisji o precyzyjne wskazanie tożsamości osób, które złożyły oświadczenia, na które powołała się Komisja na poparcie zarzutów skierowanych pod adresem tej skarżącej w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, w celu przesłuchania tych osób w jej obecności. Nie wykazała również, że w toku postępowania administracyjnego występowała o wezwanie i przesłuchanie świadków obrony.

89 Biorąc pod uwagę powyższe, niniejszy zarzut należy oddalić w zakresie, w jakim dotyczy naruszenia prawa do obrony i prawa do rzetelnego procesu. W zakresie, w jakim przedmiotem zarzutu jest podważenie wartości dowodowej okoliczności powołanych przez Komisję na poparcie zarzutów skierowanych pod adresem Zicuñaga w decyzji, analiza tego zarzutu zostanie przeprowadzona wraz z badaniem sprawy co do istoty.

5. W przedmiocie piątego zarzutu, opartego na naruszeniu zasady dobrej administracji na etapie dochodzenia w sprawie i braku uzasadnienia decyzji

a) Argumenty stron

90 Zanders zarzuca Komisji, że prowadziła dochodzenie w sprawie, poszukując wyłącznie dowodów obciążających. Podnosi, że Komisja powinna była uwzględnić informacje dostarczone jej przez skarżącą w grudniu 2000 r. i w marcu 2001 r., dotyczące decydującej roli, jaką odegrała w doprowadzeniu do zaprzestania działalności kartelu, a w przypadku wątpliwości co do wartości tych informacji powinna była uzupełnić dochodzenie. Zanders zarzuca również, że Komisja nie uwzględniła ekspertyzy przedstawionej jej przez skarżącą w marcu 2001 r., mającej wykazać znikomy – wręcz żaden – wpływ na rynek prób utworzenia kartelu cenowego. Decyzja nie zawiera ponadto żadnego uzasadnienia dotyczącego nieuwzględnienia tych dwóch okoliczności. Nie ma w niej również żadnej analizy indywidualnej roli, jaką odegrała spółka Zanders.

91 Komisja podnosi, że Zanders nie udowodniła swojego twierdzenia, iż odegrała szczególną rolę w zaprzestaniu naruszenia. Jeżeli chodzi o wpływ porozumień cenowych na rynek, Komisja poświęciła mu całą sekcję decyzji (motywy 382–402) w ramach analizy rzeczywistych skutków naruszenia na rynku. Komisja wydała decyzję z pełnym poszanowaniem obowiązku uzasadnienia, dokonała bowiem

analizy zachowania skarżącej wspólnie z zachowaniem pięciu pozostałych przedsiębiorstw w motywach 263–271. Ponadto Zanders nie podnosi w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, że odgrywała wyłącznie bierną rolę.

b) Ocena Sądu

- ⁹² Należy przypomnieć, że w takich przypadkach jak niniejszy, w których instytucje, aby móc spełniać swoje funkcje, dysponują swobodnym uznaniem, poszanowanie gwarancji zapewnianych przez wspólnotowy porządek prawny w ramach postępowania administracyjnego nabiera tym bardziej fundamentalnego znaczenia; wśród tych gwarancji znajduje się w szczególności obowiązek starannego i bezstronnego zbadania wszystkich istotnych okoliczności sprawy przez właściwą instytucję (wyrok Trybunału z dnia 21 listopada 1991 r. w sprawie C-269/90 Technische Universität München, Rec. str. I-5469, pkt 14; wyroki Sądu z dnia 24 stycznia 1992 r. w sprawie T-44/90 La Cinq przeciwko Komisji, Rec. str. II-1, pkt 86 i z dnia 11 lipca 1996 r. w sprawach połączonych T-528/93, T-542/93, T-543/93 i T-546/93 Métropole télévision i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-649, pkt 93).
- ⁹³ Z utrwalonego orzecznictwa wynika ponadto, że uzasadnienie, jakiego wymaga art. 253 WE, powinno przedstawiać w sposób jasny i jednoznaczny rozumowanie instytucji, która wydała zaskarżany akt, pozwalając zainteresowanym poznać podstawy podjętej decyzji, a właściwemu sądowi dokonać jej kontroli. Wymóg uzasadnienia należy oceniać w odniesieniu do okoliczności danego przypadku, w szczególności do treści aktu, charakteru powołanych argumentów, a także interesu, jaki w uzyskaniu informacji mogą mieć adresaci aktu lub inne osoby, których dotyczy on bezpośrednio i indywidualnie (wyroki Trybunału z dnia 2 kwietnia 1998 r. w sprawie C-367/95 P Komisja przeciwko Sytraval i Brink's France, Rec. str. I-1719, pkt 63 oraz Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-16/99 Lögstör Rör przeciwko Komisji, Rec. str. II-1633, pkt 368).

- 94 W tym zakresie należy stwierdzić, że decyzja przedstawia w sposób jasny i jednoznaczny rozumowanie Komisji i pozwala spółce Zanders poznać podstawy podjętej decyzji, a Sądowi dokonać jej kontroli. W motywach 263–271 decyzji Komisja bada bowiem uczestnictwo Zanders w kartelu wspólnie z uczestnictwem przedsiębiorstw AWA, Koehler, Sappi, Stora i Torraspapel.
- 95 Zanders podnosi w szczególności nieuwzględnienie jej roli w zaprzestaniu naruszenia oraz ekspertyzy, którą dostarczyła.
- 96 Co się tyczy roli Zanders w zaprzestaniu naruszenia, należy podnieść, że w swojej odpowiedzi z dnia 12 grudnia 2000 r. na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów Zanders wspomniała o piśmie z dnia 1 kwietnia 1996 r., skierowanym przez prezesa dyrektora generalnego International Paper do wszystkich pracowników grupy, w którym zwrócił on uwagę na fakt, że grupa przywiązuje największą wagę do poszanowania prawa i przestrzegania zasad etycznych w kontaktach z klientami, partnerami handlowymi, administracją oraz innymi instytucjami. Wspomniała również o spotkaniu, jakie odbyło się w grupie, a którego celem było zagwarantowanie poszanowania prawa konkurencji przez kadre zarządzającą oraz przyjęcie programu dostosowania się do tego prawa. Przypomniała ponadto, że prezes jej zarządu, po objęciu funkcji prezesa AEMCP z dniem 1 stycznia 1996 r., oświadczył publicznie i jednoznacznie, że przedsiębiorstwo zrezygnowało z działania w ramach kartelu.
- 97 Należy stwierdzić, że dowody wspomniane w poprzednim punkcie zostały przedstawione przez Zanders w jej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, na poparcie jej uwag mających na celu obalenie zarzutu postawionego przez Komisję w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów i dotyczącego dalszego utrzymywania kontaktów w ramach kartelu po jesieni 1995 r. Dokładniej mówiąc, dowody te zostały przedstawione w ramach argumentacji Zanders mającej na celu wykazanie, że od jesieni 1995 r. nie uczestniczyła już w tajnych spotkaniach kartelu ani w praktykach uzgodnionych polegających na ustalaniu cen z konkurentami i że zaczęła prowadzić niezależną politykę cenową, a w szczególności, że podwyżka cen, jaką wprowadziła we wrześniu 1996 r., nie była wynikiem spotkania kartelu.

- 98 Jest faktem niezaprzeczalnym, że argumenty przedstawione przez Zanders w poprzednim punkcie zostały uwzględnione przez Komisję w toku postępowania administracyjnego. W decyzji koniec okresu naruszenia przyjęty względem spółki Zanders odpowiada bowiem w istocie wrześniowi 1995 r., a nie, jak w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, marcowi 1997 r.
- 99 Natomiast ani odpowiedź Zanders z dnia 12 grudnia 2000 r. na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, ani dodatkowe uwagi przesłane przez Zanders do Komisji w dniu 2 marca 2001 r. nie wykazują, że okoliczności wymienione w pkt 96 powyżej, lub jakiegokolwiek inne, były przedstawione przez Zanders w toku postępowania administracyjnego w celu udowodnienia – jak Zanders stara się to obecnie uczynić – że odegrała ona decydującą rolę w zaprzestaniu działalności niedozwolonego kartelu, co mogłoby uzasadnić uwzględnienie okoliczności łagodzącej przy ustalaniu wysokości grzywny. W tych okolicznościach Zanders nie może zarzucić Komisji naruszenia zasady dobrej administracji, uzasadniając to faktem, że Komisja nie wzięła pod uwagę wyżej wymienionych okoliczności, które rzekomo miały na celu wykazanie, że w decydujący sposób przyczyniła się do zaprzestania działania kartelu przed podjęciem przez Komisję pierwszych działań w ramach dochodzenia.
- 100 Podobnie należy podnieść, że w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów Zanders nie wspominała, że w kartelu odgrywała wyłącznie bierną rolę. Nie może więc w tym względzie zarzucać braku uzasadnienia decyzji. Ponadto, co się tyczy okresu od 1992 r. aż do jesieni 1995 r., zaprzeczyła ona w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, że odegrała rolę pierwszoplanową czy zasadniczą, co zostało jej zarzucone w pkt 187 i 199 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Spółka Zanders podniosła tym samym brak okoliczności obciążającej, której Komisja w stosunku do niej nie przyjęła.
- 101 Co się tyczy ekspertyzy opracowanej na zlecenie Koehler, MHTP i Zanders przez spółkę PricewaterhouseCoopers, ekspertyza ta, z dnia 2 marca 2001 r., jest zatytułowana „Sytuacja w zakresie konkurencji na europejskim rynku papieru

samokopiującego w okresie od lata lub jesieni 1995 r. do lutego lub marca 1997 r.”. (zwana dalej „ekspertyzą PricewaterhouseCoopers”).

- 102 Z pisma załączonego do przesłanej ekspertyzy PricewaterhouseCoopers wynika, że głównym jej celem było obalenie zarzutów Komisji zawartych w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów w zakresie funkcjonowania kartelu na rynku papieru samokopiującego w okresie pomiędzy latem lub jesienią 1995 r. i lutym lub marcem 1997 r. Zresztą we wnioskach z tej ekspertyzy wyraźnie wspomniany jest fakt, iż z analizy ekonomicznej wynika, że zachowanie tych trzech zainteresowanych producentów w okresie od lata lub jesieni 1995 r. do lutego lub marca 1997 r. nie było uzgodnione.
- 103 Należy stwierdzić, że ekspertyza PricewaterhouseCoopers dotyczy okresu nieobjętego przyjętym przez Komisję w decyzji okresem trwania naruszenia. W tym zakresie nie można uznać jej za miarodajną.
- 104 Jednakże ze skargi wynika, że Zanders zarzuca Komisji, iż nie uwzględniła ona wskazówek, wymienionych również w ekspertyzie PricewaterhouseCoopers, które miały wykazać znikomy – wręcz żaden – wpływ na rynek prób utworzenia kartelu cenowego w okresie pomiędzy styczniem 1992 r. a jesienią 1995 r.
- 105 W tym zakresie, nawet przy założeniu, iż należy uwzględnić dodatkowe wskazówki przedstawione na poparcie pozbawionego znaczenia dowodu, nie można zarzucić Komisji, że nie uwzględniła argumentów Zanders, dotyczących rzekomo ograniczonego wpływu kartelu na rynek.

106 W motywie 388 decyzji czytamy bowiem:

„AWA, Carrs, MHTP (Stora), Koehler, Sappi i Zanders utrzymują, że rzeczywisty wpływ kartelu na rynek papieru samokopiującego na obszarze EOG był bardzo ograniczony, a nawet że kartel nie miał żadnego negatywnego wpływu. Przedsiębiorstwa te podnoszą w tym względzie głównie fakt, że wpływ na ceny był ograniczony lub żaden, ponieważ ceny rzeczywiście stosowane na rynku sytuowały się poniżej poziomu podwyżek wprowadzonych lub zapowiadanych na rynku. Zdaniem tych członków kartelu potwierdza to, że ustalone podwyżki cen nie zostały wdrożone w praktyce. Na poparcie tego twierdzenia przedstawili liczne argumenty, w szczególności, co następuje: ceny i marże producentów znacznie spadły; ceny papieru samokopiującego odzwierciedlają głównie zmieniające się koszty i zmiany popytu na celulozę oraz, w ostatnich etapach kartelu, ograniczenia zdolności produkcyjnych; producenci nadal pomiędzy sobą konkurowali; producenci zmuszeni byli indywidualnie negocjować podwyżki cen ze swoimi klientami”.

107 Cytowany fragment decyzji, chociaż nie odwołuje się wyraźnie do ekspertyzy PricewaterhouseCoopers, przekazanej Komisji przez Zanders w toku postępowania administracyjnego, świadczy niepodważalnie o tym, że Komisja uwzględniła na tym etapie postępowania informacje przekazane jej przez Zanders, mające na celu wykazanie znikomego – wręcz żadnego – wpływu na rynek prób zawarcia porozumień cenowych w okresie trwania naruszenia. Odrzucenie przez Komisję argumentów przedsiębiorstw, na poparcie których informacje te zostały dostarczone, oznacza, że Komisja uznała, iż przedstawione argumenty nie były w stanie zmienić jej stanowiska przedstawionego w motywach 382–387 decyzji, dotyczącego rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek. Natomiast fragment ten nie może być interpretowany jako potwierdzający fakt, że Komisja w swojej ocenie sprawy nie uwzględniła należycie dowodów przedstawionych przez Zanders na jej obronę (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 11 marca 1999 r. w sprawie T-141/94 Thyssen Stahl przeciwko Komisji, Rec. str. II-347, pkt 118).

108 W świetle powyższej analizy należy oddalić piąty zarzut.

6. W przedmiocie szóstego zarzutu opartego na naruszeniu zasady dobrej administracji, prawa dostępu do akt i prawa do obrony, wynikającym z faktu, iż pewne dokumenty były trudne do odnalezienia w aktach dochodzenia oraz z tego, iż lista dokumentów stanowiących akta dochodzenia była bezużyteczna

a) Argumenty stron

- ¹⁰⁹ AWA podnosi, że lista dokumentów załączonych przez Komisję do płyty CD-ROM, która została jej przekazana w toku postępowania administracyjnego, była bezużyteczna. Jak bowiem twierdzi skarżąca, lista ta nie zawierała ani indeksu, ani opisu dokumentów, lecz ograniczała się do wskazania powodów, dla których pewne dokumenty z tej listy były poufne, i miejsca, gdzie znajdowała się ewentualna odpowiadająca im wersja jawna.
- ¹¹⁰ Koehler podnosi, że przed przesłaniem płyty CD-ROM adresatom pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, Komisja usunęła z akt pewne dokumenty o charakterze poufnym i zastąpiła je wersjami jawnymi, które zostały wpięte w inne miejsca akt. Ani w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, ani w decyzji Komisja nie zadała sobie jednak trudu konsekwentnej zmiany odesłań do dokumentów, które zostały przedstawione. Ponadto nie wspomniała o istnieniu wersji jawnych dokumentów ani nie poinformowała, w jaki sposób odnaleźć je w aktach. Co się tyczy listy dokumentów sporządzonej przez Komisję, pozwalała ona jedynie na bardzo przybliżone zidentyfikowanie określonych dokumentów, o których mowa. Czasami odnalezienie danego dokumentu okazywało się wręcz niemożliwe.
- ¹¹¹ Komisja stoi na stanowisku, że nie można jej zarzucić naruszenia prawa do obrony. Z jednej strony, udostępniła przedsiębiorstwom jednocześnie z płytą CD-ROM listę różnych dokumentów składających się na akta dochodzenia, klasyfikując je zwyczajowo w zależności od stopnia ich dostępności. Z drugiej strony, dokumenty

wymienione w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów były do niego załączone wraz z listą ustalającą zależność między wersjami poufnymi dokumentów i ich wersjami jawnymi.

b) Ocena Sądu

- 112 Z informacji dostarczonych przez Komisję w dwóch sprawach (T-118/02 i T-125/02) wynika, że w dniu 26 lipca 2000 r. skierowała ona do adresatów pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, w tym samym czasie co wspomniane pismo w sprawie przedstawienia zarzutów oraz dokumenty powołane w tym piśmie, listę dokumentów załączonych do tego pisma. Lista ta została dostarczona przez Komisję jako załącznik do jej odpowiedzi na skargę w sprawie T-125/02. Na żądanie Sądu Komisja dostarczyła również wspomnianą listę w sprawie T-118/02.
- 113 Przedmiotowa lista zawiera, dla każdego dokumentu powołanego w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów i w porządku ich cytowania w tym piśmie, zwięzły opis dokumentu, tożsamość przedsiębiorstwa, w którym określony dokument został znaleziony lub który dane przedsiębiorstwo przekazało, numer dokumentu, jak również ewentualny numer jego jawnej wersji.
- 114 W dniu 1 sierpnia 2000 r. adresaci pisma w sprawie przedstawienia zarzutów otrzymali ponadto od Komisji, jednocześnie z płytą CD-ROM zawierającą całość akt dochodzenia Komisji, listę zatytułowaną „Lista dokumentów”, wskazującą dla każdego dokumentu, w porządku jego numeracji w aktach, jego kod dostępności (A dla: dostępny; PA dla: częściowo dostępny; NA dla: niedostępny). Jeżeli chodzi o dokumenty sklasyfikowane jako niedostępne oraz o niedostępne fragmenty dokumentów uznanych za częściowo dostępne, zawierała ona wskazówki, gdzie znajduje się w aktach wersja jawna dokumentu lub część danego dokumentu i/lub zwięzły opis treści dokumentu lub części danego dokumentu. Postępując w ten

sposób, Komisja w pełni zastosowała się do przepisów pkt II A 1.4 swojego komunikatu w sprawie wewnętrznego regulaminu dotyczącego postępowania z wnioskami o dostęp do akt spraw na podstawie art. [81] i [82] traktatu WE, art. 65 i 66 traktatu EWWiS i rozporządzenia Rady (EWG) nr 4064/89 (Dz.U. 1997, C 23, str. 3).

115 Dysponując, z jednej strony, listą dokumentów załączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, oraz, z drugiej strony, „Listą dokumentów” wymienioną w poprzednim punkcie, AWA i Koehler były bez wątpienia w stanie, podobnie jak pozostali adresaci pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, odnaleźć poszukiwane dokumenty w aktach dochodzenia, w ich wersji oryginalnej lub w ich wersji jawnej, w zależności od kodu dostępności, jakimi dokumenty te zostały opatrzone na tych listach.

116 Oczywiście, jak Komisja sama przyznaje w swoich pismach dotyczących sprawy T-125/02 w odniesieniu do dokumentów — w szczególności tych wymienionych przez Koehler, cytowanych w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów — które zostały sklasyfikowane jako niedostępne lub jako częściowo dostępne, adresaci pisma w sprawie przedstawienia zarzutów nie odnaleźli natychmiast, w miejscu odpowiadającym ich numerowi w aktach, wersji jawnej dokumentu lub związłego opisu jego treści i musieli opierać się na liście, by znaleźć w aktach wersję jawną dokumentu lub związły opis jego treści. Jednakże te drobne utrudnienia i niewielka strata czasu, jaką ta sytuacja mogła powodować dla adresatów pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, w sposób oczywisty nie mogą być traktowane jako naruszające zgodność z prawem decyzji.

117 Z powyższego wynika, że należy oddalić szósty zarzut.

7. W przedmiocie siódmego zarzutu opartego na naruszeniu zasady dobrej administracji i prawa do obrony z powodu zwłoki w doręczeniu decyzji

a) Argumenty stron

118 AWA podnosi, że chociaż prawdopodobnie decyzja została wydana w dniu 20 grudnia 2001 r., została jej doręczona dopiero w dniu 8 lutego 2002 r. AWA dodaje, że niezależnie od powodów tej zwłoki, przez półtora miesiąca po wydaniu decyzji przez Komisję nie mogła wyjaśnić przede wszystkim swoim klientom, z jakich powodów ukarana została najwyższą w historii grzywną nałożoną indywidualnie na przedsiębiorstwo.

119 Komisja odpowiada, że w dniu 5 lutego 2002 r. przyjęła krótkie sprostowanie do swojej decyzji z dnia 20 grudnia 2001 r. z powodu zmiany nazwy spółki skarżącej. Doręczenie decyzji w dniu 8 lutego 2002 r., do której dołączone było sprostowanie wyjaśniające wprowadzone zmiany, nie może być traktowane jako dokonane ze zwłoką.

b) Ocena Sądu

120 Z pisma z dnia 7 lutego 2002 r., za pomocą którego urzędnik Komisji odpowiedzialny za sprawy konkurencji doręczył decyzję jej adresatom, w tym spółce AWA, wynika, że decyzja została wydana w dniu 20 grudnia 2001 r. i została sprostowana w dniu 5 lutego 2002 r. na skutek postępowania pisemnego E/177/2002. Istnienie tego sprostowania tłumaczy, dlaczego doręczenie decyzji jej adresatom nastąpiło półtora miesiąca po jej wydaniu. Natomiast okres, jaki upłynął od wydania decyzji do jej sprostowania, nie może być uważany za nadmiernie długi.

- 121 W odniesieniu do argumentacji AWA, w której zarzuca ona także, że Komisja publicznie ogłosiła decyzję, zanim zapoznali się z nią jej adresaci, co uniemożliwiło AWA wyjaśnienie osobom trzecim motywów tej decyzji, należy podnieść, że AWA nie dostarczyła żadnego dowodu na poparcie tezy, że Komisja ujawniła treść decyzji przed doręczeniem jej adresatom. W każdym razie, zakładając nawet, że tak by się stało, należy podkreślić, że chociaż nad sytuacją taką należałoby ubolewać, decyzja była już wydana, a czynności podjęte po jej wydaniu nie mogą mieć wpływu na jej ważność (wyrok Trybunału z dnia 8 listopada 1983 r. w sprawach połączonych od 96/82 do 102/82, 104/82, 105/82, 108/82 i 110/82 IAZ i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 3369, pkt 16).

B — W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu art. 81 WE i art. 53 porozumienia o EOG, jak również na błędach w ocenie Komisji dotyczących uczestnictwa niektórych przedsiębiorstw w naruszeniu

- 122 Trzy przedsiębiorstwa, tj. Bolloré, Divipa i Zicuñaga, podważają zasadność oceny Komisji dotyczącej ich uczestnictwa w naruszeniu.

1. Sytuacja Bolloré

- 123 Na wstępie należy przypomnieć, że w decyzji (motywy 353–356) Komisja obciąża Bolloré odpowiedzialnością za naruszenie, z jednej strony, w oparciu o jej bezpośrednie i osobiste uczestnictwo w działaniach kartelu oraz, z drugiej strony, w oparciu o jej odpowiedzialność za uczestnictwo jej spółki zależnej Copigraph w kartelu. Sąd orzekł jednak (zob. pkt 66–81 powyżej), że pismo w sprawie przedstawienia zarzutów nie pozwoliło Bolloré zapoznać się z zarzutem jej osobistego uczestnictwa w kartelu ani z okolicznościami faktycznymi podnoszonymi

przez Komisję w decyzji na poparcie tego zarzutu. Ten wniosek czyni bezprzedmiotowym badanie argumentów co do istoty sprawy podnoszonych przez Bolloré na podważenie zasadności zarzutu jej osobistego i bezpośredniego uczestnictwa w kartelu.

- 124 Należy więc zbadać argumenty przedstawione przez Bolloré i oparte na twierdzeniu, że Komisja niesłusznie obciążyła ją odpowiedzialnością za uczestnictwo jej spółki zależnej Copigraph w kartelu.

a) Argumenty stron

- 125 Bolloré podkreśla, że w swojej decyzji Komisja opiera się na dwóch okolicznościach, by obciążyć ją odpowiedzialnością za zachowanie Copigraph, tj. z jednej strony, na fakcie, że Copigraph była jej spółką zależną, w której 100% udziałów należało do Bolloré w okresie trwania naruszenia oraz, z drugiej strony, na fakcie, że Bolloré musiała być poinformowana o uczestnictwie Copigraph w kartelu.
- 126 Skarżąca podkreśla, że pierwsza okoliczność nie jest wystarczająca, by przypisać jej odpowiedzialność za naruszenie popełnione przez Copigraph. Konieczna byłaby bowiem dodatkowa okoliczność, by pozwolić Komisji na przyjęcie domniemania o decydującym wpływie spółki dominującej na zachowania swojej spółki zależnej. Jednakże w tym przypadku brakuje tej dodatkowej okoliczności. Bolloré wyjaśniła bowiem w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, że Copigraph posiadała dużą niezależność w zakresie prowadzenia polityki handlowej, czego zresztą Komisja nie podważała. Ponadto udział Copigraph wynosił jedynie jedną trzecią obrotów zakładów papierniczych Bolloré w Thonon-les-Bains i te stosunki handlowe istniejące pomiędzy Bolloré i Copigraph nie pociągały za sobą ograniczenia niezależności handlowej Copigraph.

127 Co się tyczy drugiej okoliczności, Bolloré podnosi, że Komisja wywodzi ją z trzech faktów, tj. przynależności Copigraph do wydziału „Papiery specjalne”, faktu, że pan V., dyrektor tego wydziału, był również dyrektorem generalnym Copigraph i dyrektorem generalnym zakładów papierniczych Bolloré w Thonon-les-Bains oraz faktu, że J. B., ówczesny dyrektor handlowy Copigraph, zajmował się również sprzedażą w zakładach papierniczych w Thonon-les-Bains od 1994 r. Te trzy fakty nie pozwalają na stwierdzenie, że Bolloré musiała być poinformowana o uczestnictwie Copigraph w kartelu.

128 Zdaniem Komisji nie jest podważane, że w okresie od 1990 r. do 1998 r. Copigraph była spółką zależną w 100% od Bolloré, co na podstawie orzecznictwa wystarczy dla przyjęcia domniemania, że spółka dominująca miała decydujący wpływ na zachowanie swojej spółki zależnej. To domniemanie jest zresztą poparte okolicznościami wyjaśnionymi w motywach 353–355 decyzji.

b) Ocena Sądu

129 Na wstępie należy podkreślić, że kwestionując czas trwania naruszenia, Bolloré jednakże nie zaprzecza, że spółka Copigraph rzeczywiście uczestniczyła w działaniach kartelu.

130 Zasadniczo, jej argumentacja polega na utrzymywaniu, że okoliczności podnoszone przez Komisję w decyzji nie pozwalają uznać jej za odpowiedzialną za uczestnictwo jej spółki zależnej Copigraph w kartelu.

131 Należy przypomnieć w tym kontekście, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem okoliczność, iż spółka zależna ma odrębną osobowość prawną, nie wystarcza, by

wykluczyć możliwość, przypisania jej postępowania spółce dominującej, w szczególności wtedy, gdy spółka zależna nie określa w sposób autonomiczny swego postępowania na rynku, ale stosuje co do zasady polecenia przekazywane jej przez spółkę dominującą (zob. wyroki Trybunału z dnia 14 lipca 1972 r. w sprawie 48/69 ICI przeciwko Komisji, Rec. str. 619, pkt 132 i 133; w sprawie 52/69 Geigy przeciwko Komisji, Rec. str. 787, pkt 44 i z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-286/98 P Stora Kopparbergs Bergslags przeciwko Komisji, Rec. str. I-9925, pkt 26).

- 132 W tym zakresie fakt posiadania całości kapitału spółki zależnej, o ile stanowi poważną poszlakę wskazującą na istnienie ze strony spółki dominującej możliwości wywierania decydującego wpływu na postępowanie spółki zależnej na rynku, sam nie jest wystarczający, by przypisać spółce dominującej zachowanie spółki zależnej (zob. podobnie wyrok w sprawie Stora Kopparbergs Bergslags przeciwko Komisji, pkt 131 powyżej, pkt 27–29, i opinia rzecznika generalnego J. Mischa do wyroku w tej sprawie, Rec. str. I-9928, pkt 17–62). Konieczna jest dodatkowa okoliczność oprócz posiadanego udziału, ale w tym przypadku można opierać się na poszlakach. Ten dodatkowy element niekoniecznie musi polegać na wykazaniu wydawania rzeczywistych instrukcji przez spółkę dominującą spółce zależnej, aby ta uczestniczyła w kartelu (zob. podobnie wspomnianą wyżej opinię, pkt 40, 48 i 51).
- 133 W niniejszym przypadku, z motywów 353 i 354 decyzji wynika, że przyjmując odpowiedzialność Bolloré za uczestnictwo Copigraph w kartelu, Komisja nie opierała się wyłącznie na niepodważanym fakcie posiadania całości kapitału spółki Copigraph przez Bolloré w okresie trwania naruszenia, ale również na innych okolicznościach faktycznych, wymienionych w pkt 127 powyżej, wskazujących na to, że Copigraph stosowała się zasadniczo do instrukcji wydawanych jej przez Bolloré.
- 134 Powtarzając argumenty przedstawione w swojej odpowiedzi z dnia 28 listopada 2000 r. na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów (motyw 353 decyzji), Bolloré podnosi różne okoliczności mające wykazać, że w okresie trwania naruszenia Copigraph posiadała pełną niezależność w zakresie polityki handlowej. W tych okolicznościach należy zbadać, czy te różne stwierdzenia są zasadne, czy też, przeciwnie, istnieją dowody wskazujące na decydujący wpływ spółki Bolloré na działania jej spółki zależnej.

135 Po pierwsze, w toku postępowania administracyjnego Bolloré podniosła, że jej organ kierowniczy oraz organ kierowniczy Copigraph były organami całkowicie od siebie niezależnymi.

136 Jednakże przypis nr 1 w odpowiedzi Bolloré na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów zawiera następującą informację:

„Do 1993 r. Bolloré i Copigraph miały wspólnego członka zarządu, panią [G.], która była przedstawicielem Bolloré Participation w zarządzie Bolloré Technologie i stałym przedstawicielem Copigraph Holding w Copigraph. Pełnienie tej ostatniej funkcji zakończyła w dniu 25 października 1993 r.”.

137 Tak więc, z zastrzeżeniem późniejszego zbadania zasadności argumentacji przedstawionej przez Bolloré i mającej na celu zaprzeczenie uczestnictwu Copigraph w naruszeniu przed wrześniem lub październikiem 1993 r., przez pewną część okresu trwania naruszenia przyjętego przez Komisję, w kierownictwie Copigraph zasiadał członek zarządu Bolloré.

138 Ponadto z wyjaśnień dostarczonych przez Bolloré w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów wynika, że cztery osoby wchodzące w skład zarządu Copigraph od września 1993 r. do marca 1997 r., chociaż nie były one członkami zarządu Bolloré, pełniły funkcje w większości kierownicze (finansowe, księgowo lub zarządzające) w spółce Bolloré. Ponadto, jak słusznie stwierdziła Komisja w motywie 354 decyzji, pan V., który był prezesem-dyrektorem generalnym Copigraph w okresie trwania naruszenia, był również, jak wynika to z odpowiedzi Bolloré na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, pracownikiem tej spółki, kierującym jej zakładami papierniczymi w Thonon-les-Bains. Z informacji podanych w tym samym punkcie decyzji, które Bolloré potwierdza w swoim piśmie, wynika, że V. był ponadto

dyrektorem wydziału „Papiery specjalne” spółki Bolloré. Ta masowa obecność członków kierownictwa Bolloré w kadrach kierowniczych Copigraph świadczy o dużym zaangażowaniu Bolloré w zarządzanie spółką zależną. Z konieczności Bolloré znajdowała się więc w sytuacji, w jakiej mogła wywierać decydujący wpływ na politykę handlową prowadzoną przez Copigraph na rynku.

139 Co się tyczy okresu trwania naruszenia od lutego do września 1995 r., wnioski te potwierdzają dodatkowo wyjaśnienia zawarte w oświadczeniu wydanym w dniu 2 kwietnia 2002 r. przez J. B., załączonym do skargi, według których ta osoba, która była dyrektorem handlowym Copigraph od końca września 1992 r. do marca 1997 r., od lutego 1995 r. pełniła jednocześnie funkcje w dziale sprzedaży w Bolloré.

140 Należy dodać w tym względzie, że fakt, iż Sąd orzekł w wyroku z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-309/94 KNP BT przeciwko Komisji (Rec. str. II-1007, pkt 47 i 48), że uczestnictwo członka zarządu spółki dominującej w spotkaniach kartelu były okolicznością potwierdzającą, że spółka dominująca wiedziała o uczestnictwie spółki zależnej w naruszeniu i z konieczności zgadzała się na nie, nie może być interpretowany jako oznaczający, że członek lub członkowie spółki dominującej, pełniący funkcje kierownicze w spółce zależnej muszą koniecznie być pełnomocnikami spółki dominującej, by można było stwierdzić brak niezależności polityki handlowej spółki zależnej w stosunku do spółki dominującej (zob. podobnie opinia rzecznika generalnego J. Mischa wydana w sprawie, w której wydano wyrok Stora Kopparbergs Bergslags przeciwko Komisji, pkt 132 powyżej, pkt 58). Fakt, że osoba będąca członkiem spółki dominującej nie jest pełnomocnikiem tej spółki, nie uniemożliwia jej bowiem, w ramach pełnienia funkcji kierowniczych w spółce zależnej, w dopilnowaniu, by linia działania na rynku przyjęta przez spółkę zależną była zgodna z kierunkami działania określonymi przez organy kierownicze spółki dominującej.

141 Po drugie, w toku postępowania administracyjnego Bolloré podkreśliła, że Copigraph posiadała swoją własną infrastrukturę.

- 142 Okoliczność wskazana przez Bolloré w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, że spółka zależna nie jest ani właścicielem środków produkcji, ani pracodawcą dla swoich pracowników oraz że jej obroty są uwzględniane w rocznym sprawozdaniu finansowym spółki dominującej, z pewnością może stanowić dodatkowy dowód przy wykazywaniu braku niezależności spółki zależnej w stosunku do spółki dominującej (zob. podobnie wyrok w sprawie *Mo och Domsjö* przeciwko Komisji, pkt 67 powyżej, pkt 89–94). Jednakże fakt, że w niniejszym przypadku Copigraph, podobnie jak Bolloré, wyjaśniła w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, co nie zostało podważone przez Komisję, że Copigraph posiada swoje własne środki produkcji oraz zatrudnia własnych pracowników oraz że jej obroty wykazane są w jej własnym rocznym sprawozdaniu finansowym, nie stanowi sam w sobie dowodu na to, że Copigraph decydowała o swoich działaniach na rynku w pełni niezależnie od spółki dominującej, Bolloré.
- 143 Ponadto w toku postępowania administracyjnego Bolloré przedstawiła serię dowodów potwierdzających jej zdaniem niezależność polityki handlowej prowadzonej przez Copigraph. Z jednej strony, działalność dotycząca papieru była niewielka i obroty Copigraph stanowiły minimalną część obrotów grupy. Z drugiej strony, nawet po wykupieniu jej przez Bolloré, Copigraph nadal w 35% realizowała swoje zapotrzebowanie na surowce poza grupą Bolloré, a w szczególności u bezpośredniego konkurenta Bolloré.
- 144 Jednakże, nawet zakładając, z jednej strony, że Bolloré podaje dokładne informacje dotyczące niewielkiego znaczenia prowadzonej przez nią działalności w sektorze papierniczym oraz, z drugiej strony, niewielkich obrotów Copigraph w porównaniu z obrotami grupy Bolloré, okoliczności te w żaden sposób nie stanowią dowodu na to, że Bolloré pozostawiła Copigraph całkowitą niezależność i pozwoliła jej decydować o jej zachowaniu na rynku. Podobnie, żaden wniosek na potwierdzenie tej niezależności nie wypływa z faktu, że w okresie trwania naruszenia Copigraph częściowego zaopatrywała się w surowce u innych dostawców spoza grupy Bolloré. Stwierdzenie to bowiem w żaden sposób nie wyklucza, że uczestnicząc w kartelu, Copigraph stosowała się zasadniczo do instrukcji wydawanych jej przez spółkę dominującą.

145 W tym zakresie należy zresztą podkreślić, że – jak wskazuje motyw 354 decyzji i fakt ten nie został podważony przez Bolloré – Copigraph należała do wydziału „Papiery specjalne” spółki Bolloré.

146 Ponadto odpowiedź Bolloré na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów zawiera następujące wyjaśnienia dotyczące okoliczności nabycia Copigraph przez Bolloré:

„W 1990 r. zakłady papiernicze Bolloré w Thonon-les-Bains (Haute-Savoie) borykały się z bardzo zaciętą konkurencją na rynku papieru, na którym przez kolejne cztery lata rosły ceny celulozy.

[Copigraph] sama produkowała i zajmowała się dystrybucją papieru samokopiującego i z tego powodu była jednym z głównych klientów zakładów w Thonon. Copigraph miała obroty odpowiadające ponad [jednej trzeciej] obrotów tych zakładów i wielkość jej produkcji przekraczała połowę wielkości produkcji tych zakładów.

Głównie w celu zapewnienia zbytu na produkcję zakładów w Thonon i zagwarantowania istnienia tych zakładów (które zatrudniały wówczas 340 osób), spółka Bolloré nabyła całość akcji [Copigraph].

Ta integracja pionowa zdawała się być tym bardziej słuszna, iż wówczas zakłady w Thonon musiały stawić czoła trudnej sytuacji związanej z nadprodukcją, jaka zaistniała na rynku”.

147 Jak słusznie podkreśla Komisja w swoich pismach, z powyżej cytowanego fragmentu wynika, że dołączenie Copigraph do wydziału „Papiery specjalne” było zgodne ze schematem integracji pionowej, w którym zakłady papiernicze Bolloré, znajdujące się w Thonon-les-Bains produkowały papier samokopiujący, a Copigraph zajmowała się jego przetwarzaniem oraz dystrybucją. Z powyższego fragmentu wynika ponadto, że nabycie Copigraph przez Bolloré miało głównie na celu zapewnienie rynków zbytu i utrzymanie zakładów papierniczych Bolloré w Thonon-les-Bains w kontekście trudnej sytuacji ekonomicznej, wynikającej z bardzo silnej konkurencji na rynku. Komisja mogła zasadnie dostrzec w tych wyjaśnieniach dodatkową okoliczność na poparcie twierdzenia, że uczestnictwo Copigraph w kartelu cenowym wynikało z zastosowania się do ogólnej polityki określonej przez Bolloré i mającej na celu między innymi utrzymanie pozycji na rynku przez należące do niej zakłady papiernicze w Thonon-les-Bains.

148 Z powyższego wynika, że okoliczności przedstawione przez Bolloré nie pozwalają obronić jej twierdzeń dotyczących niezależności Copigraph. Wręcz przeciwnie, okoliczności przedstawione w pkt 136–140 i 145–147 powyżej, razem okolicznością dotyczącą posiadania przez Bolloré całości kapitału spółki Copigraph w okresie trwania naruszenia, prowadzą do stwierdzenia, że uczestnictwo Copigraph w kartelu cenowym wynikało z wywierania przez spółkę Bolloré decydującego wpływu na zachowanie swojej spółki zależnej. Słusznie więc Komisja przyjęła odpowiedzialność Bolloré za uczestnictwo Copigraph w kartelu.

149 Ponadto okoliczność, że Copigraph została nabyta przez AWA w listopadzie 1998 r. nie zwalnia Bolloré, spółki, która nadal istnieje, z odpowiedzialności za naruszenie, jakiego dopuściła się Copigraph przed odkupieniem jej przez AWA (zob. podobnie wyroki Trybunału z dnia 8 lipca 1999 r. w sprawie C-49/92 P Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, Rec. str. I-4125, pkt 145, i z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-297/98 P SCA Holding przeciwko Komisji, Rec. str. I-10101, pkt 25).

- 150 Na podstawie całości powyższych rozważań należy oddalić zarzut Bolloré oparty na naruszeniu art. 81 WE i art. 53 porozumienia o EOG w zakresie, w jakim Komisja przypisuje jej odpowiedzialność za naruszenie popełnione przez Copigraph, będącą jej spółką zależną. Odpowiedzialność Bolloré za naruszenie zostaje tym samym potwierdzona, niezależnie od jej bezpośredniego uczestnictwa, które nie zostało stwierdzone (zob. pkt 66–81 powyżej).

2. Sytuacja spółek Divipa i Zicuñaga

a) Argumenty stron

- 151 Divipa i Zicuñaga utrzymują, że Komisja błędnie stwierdziła ich uczestnictwo w spotkaniach dotyczących kartelu na rynku hiszpańskim. Podważają wartość dowodową kilku dokumentów, na których opiera się Komisja. Podnoszą również, iż nie można przyjąć, że wiedzieli lub musieli wiedzieć o europejskim zasięgu kartelu.
- 152 Obydwa przedsiębiorstwa podnoszą ponadto, że Komisja nie uwzględniła szczególnej sytuacji każdego z nich. Podkreślają, że nie są członkami stowarzyszenia AEMCP. Divipa dodaje, że jest przedsiębiorstwem rodzinnym o niewielkich rozmiarach, działającym wyłącznie na rynku hiszpańskim i które ponadto nie jest producentem, ale przetwórcą i dystrybutorem papieru samokopiującego. Stosowane przez nią ceny uzależnione są od cen jej głównego dostawcy, spółki Koehler, oraz od cen jej konkurentów. Zicuñaga podkreśla fakt, że nigdy nie zajmowała się sprzedażą papieru samokopiującego.
- 153 Zicuñaga podnosi ponadto, że Komisja niesłusznie stwierdziła jej uczestnictwo w ogólnym planie obejmującym uzgodnione praktyki w zakresie podwyżek cen oraz w porozumieniach w sprawie ustalania limitów sprzedaży i udziałów w rynku.

- 154 Komisja odrzuca zarzuty skarżących dotyczące wartości dowodowej dokumentów, na które powołuje się ona na poparcie swojej tezy. Wyjaśnia, że dowody należy oceniać w całości, uwzględniając wszystkie istotne okoliczności stanu faktycznego. Dowody te potwierdzają uczestnictwo spółek Divipa i Zicuñaga w kartelu na rynku hiszpańskim. Aby móc im przypisać uczestnictwo w kartelu obejmującym rynek europejski, wystarczy, by Komisja wykazała nie znajomość wszystkich szczegółów i okoliczności tego kartelu, ale zaistnienie szeregu obiektywnych okoliczności pozwalających stwierdzić, że wiedziały o europejskim wymiarze kartelu lub mogły to racjonalnie przewidzieć. Komisja dodaje, że w decyzji fakt, iż dana spółka jest członkiem AEMCP, jako taki nie był uznany za przesłankę naruszenia. Ponadto wielkość czy status hurtownika, dystrybutora czy przetwórcy nie może zwalniać określonego przedsiębiorstwa z odpowiedzialności w przypadku, kiedy dopuści się ono naruszenia reguł konkurencji. Fakt, że kartel nie zawsze kończył się sukcesem lub że określone przedsiębiorstwo nie zawsze stosowało się do warunków zawartego porozumienia, nie wyklucza stwierdzenia jego uczestnictwa w tym kartelu. Nie ma konieczności wykazania uczestnictwa przedsiębiorstwa w każdym działaniu kartelu.

b) Ocena Sądu

- 155 Należy na wstępie przypomnieć, że dowody uczestnictwa w kartelu muszą być oceniane całościowo, z uwzględnieniem wszystkich istotnych okoliczności stanu faktycznego (zob. podobnie opinię sędziego Vesterdorfa występującego w roli rzecznika generalnego, w sprawie T-1/89, w której w dniu 24 października 1991 r. Sąd wydał wyrok Rhône-Poulenc przeciwko Komisji, Rec. str. II-867, II-956 – opinie wspólne do wyroków w tak zwanych sprawach „polipropylen”). Komisja jest zobowiązana do dostarczenia dokładnych i zgodnych dowodów na poparcie silnego przekonania, że naruszenie zostało popełnione. Niemniej jednak należy podkreślić, że nie każdy z dowodów dostarczonych przez Komisję musi koniecznie odpowiadać tym kryteriom w odniesieniu do każdego z elementów naruszenia. Wystarczy, żeby oceniany globalnie zbiór poszlak przywołanych przez instytucję odpowiadał temu wymogowi (zob. wyrok Sądu z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawach połączonych T-67/00, T-68/00, T-71/00 i T-78/00 JFE Engineering przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-2501, pkt 179 i 180 oraz wskazane tam orzecznictwo).

- 156 W art. 1 akapity pierwszy i drugi decyzji, Komisja zarzuca spółkom Divipa i Zicuñaga uczestnictwo, z naruszeniem art. 81 ust. 1 WE i art. 53 ust. 1 porozumienia o EOG, w „serii porozumień i praktyk uzgodnionych w sektorze papieru samokopiującego”. W przypadku Divipy, naruszenie rozpoczęło się w marcu 1992 r., a w przypadku Zicuñaga – w październiku 1993 r.; dla obu spółek zakończyło się w styczniu 1995 r.
- 157 Z łącznej lektury motywów 77–81, 252, 253, 327, 328, 333 i 334 decyzji wynika, że Komisja stwierdziła, iż ta seria porozumień i praktyk uzgodnionych stanowiła ogólny plan antykonkurencyjny, który polegał przede wszystkim na uzgadnianiu podwyżek cen oraz ustalaniu dat ich ogłoszenia, a w niektórych przypadkach również na wspólnym ustalaniu limitów sprzedaży oraz udziałów w rynku i na wymianie informacji mających na celu ułatwienie zawierania porozumień w sprawie podwyżek cen oraz zapewnienie wprowadzenia w życie ustalonych podwyżek.
- 158 W motywach 153–176 decyzji Komisja wymienia serię przesłanek świadczących, jej zdaniem, o odbywaniu spotkań kartelu na rynku hiszpańskim w okresie od lutego 1992 r. do października 1994 r. oraz o uczestnictwie spółek Divipa i Zicuñaga w kilku z tych spotkań.
- 159 Następnie Komisja stwierdza w motywie 286 decyzji, że chociaż zostało stwierdzone, że Divipa i Zicuñaga brały udział wyłącznie w spotkaniach kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego, nie mogły nie wiedzieć, że kartel obejmował całe terytorium, które od 1994 r. stanowi EOG. Na poparcie tego twierdzenia w motywie 287, odsyłając do motywów 89–94 oraz motywów 197, 211, 277 i 280 decyzji, Komisja podkreśla w szczególności fakt, że te dwa poziomy spotkań zachodziły na siebie i że żaden uczestnik spotkań na poziomie krajowym nie mógł nie wiedzieć, że spotkania te stanowiły uzupełnienie ogólnych spotkań kartelu.

160 W pierwszej kolejności należy zatem zbadać zasadność zarzutów Komisji dotyczących istnienia kartelu obejmującego rynek hiszpański i uczestnictwa w nim spółek Divipa i Zicuñaga. Jeżeli te zarzuty okażą się uzasadnione, należy następnie zbadać, czy dowód tego uczestnictwa, łącznie z okolicznościami przedstawionymi w motywach 286–289 decyzji, pozwalają stwierdzić, że Divipa i Zicuñaga uczestniczyły również w porozumieniu ogólnym, stwierdzonym w art. 1 akapit pierwszy decyzji.

W przedmiocie spotkań kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego

161 Należy stwierdzić, że wiele przesłanek wskazuje na istnienie kartelu obejmującego rynek hiszpański papieru samokopiującego w okresie od lutego 1992 r. do 1995 r.

162 Po pierwsze, Sappi przyznała się do uczestniczenia w spotkaniach kartelu obejmującego rynek hiszpański od lutego 1992 r. i dostarczyła w tym zakresie różnych informacji. W swojej odpowiedzi z dnia 18 maja 1999 r. przesłanej do Komisji (dokumenty nr 15193–15206), Sappi wspomina o różnych spotkaniach kartelu, dotyczących rynku hiszpańskiego, jakie odbyły się w dniach 17 i 27 lutego 1992 r., 30 września i 19 października 1993 r. oraz 3 maja i 29 czerwca 1994 r. Co się tyczy okresu od 1993 r. do 1995 r., jeden z pracowników Sappi oświadczył (dokumenty nr 15179 i 15180), że brał udział w sześciu czy siedmiu spotkaniach w Barcelonie wraz z innymi dostawcami. Spotkania takie odbywały się cztery lub pięć razy w roku. Miał w nich uczestniczyć po raz pierwszy 19 października 1993 r. i ostatni raz w 1995 r. Jego zdaniem, celem tych spotkań było ustalenie cen na rynku hiszpańskim. Spotkania trwały około dwóch godzin i kończyły się zasadniczo podjęciem decyzji o procentowej podwyżce cen. W spotkaniach uczestniczyły Copigraph, Arjo Wiggins, Torraspapel, Zicuñaga, Koehler, Stora-Feldmühle (później MHTP), Zanders i Divipa. Fragmenty oświadczeń Sappi, jakie znajdują się w różnych dokumentach, stanowią część dokumentów załączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, by umożliwić dostęp do nich wszystkim skarżącym. Komisja dostarczyła je również Sądowi.

- 163 Po drugie, AWA przyznała się do uczestniczenia w wielostronnych spotkaniach w ramach kartelu pomiędzy producentami papieru samokopiującego i przekazała Komisji listę spotkań, jakie konkurenci odbyli w okresie od 1992 r. do 1998 r. W dokumencie nr 7828, będącym fragmentem odpowiedzi z dnia 30 kwietnia 1999 r. skierowanej przez AWA do Komisji, znajduje się ogólne wyjaśnienie AWA dotyczące organizacji wielu spotkań, odbywających się głównie w Lizbonie oraz w Barcelonie w okresie od 1992 r. do 1994 r., w których, jej zdaniem, uczestniczyli przedstawiciele przedsiębiorstw Sarrió, Binda, Stora-Feldmühle (później MHTP) i Divipa lub niektórych z tych przedsiębiorstw, jak również Zicuñaga, która prawdopodobnie brała udział tylko w jednym spotkaniu. Fakt, iż niektóre ze spotkań miały charakter kartelowy, wynika z dalszej części wyjaśnień AWA, znajdujących się w dokumencie nr 7829, w których użyto sformułowania, że niektóre z tych spotkań były „niestosowne” (improper), bowiem poświęcone były dyskusjom na temat cen papieru samokopiującego łącznie z wymianą informacji dotyczących zamiarów ogłoszenia podwyżek cen. Wyjaśnienia AWA znajdujące się w tych dwóch dokumentach (nr 7828 i 7829), złożone przed Sądem, stanowiły również część dokumentów załączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, do których Divipa i Zicuñaga miały dostęp.
- 164 Następnie, w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, AWA dostarczyła listę „niestosownych” spotkań, które miały miejsce pomiędzy konkurentami. AWA twierdzi, iż przyczyniła się do ustalenia, iż spotkania te miały miejsce. Co się tyczy wyłącznie rynku hiszpańskiego, lista ta wymienia spotkania odbyte w dniu 17 lutego i 5 marca 1992 r., 30 września 1993 r., 3 maja, 29 czerwca i 19 października 1994 r. Lista ta, wymieniona w punkcie 170 decyzji, której przedstawienia zażądał Sąd w sprawie T-132/02, nie wymienia przedsiębiorstw biorących udział w tych spotkaniach. Ani Divipa, ani Zicuñaga, ani żadna inna skarżąca nie uznały tej listy za dokument obciążający, do którego nie miały dostępu lub co do którego nie złożyły wniosku o dostęp.
- 165 Po trzecie, w swoich wyjaśnieniach z dnia 14 kwietnia 1999 r. (dokumenty nr 7647–7655), Mougeot, która również przyznała się do uczestniczenia w wielostronnych spotkaniach kartelu producentów papieru samokopiującego, wymienia liczne spotkania i wylicza dla poszczególnych spotkań ich przedmiot, treść oraz osoby, które w nich uczestniczyły. Wśród tych spotkań wymienia spotkanie dotyczące rynku hiszpańskiego, które odbyło się w dniu 19 października 1994 r. i w którym, według wyjaśnień Mougeot, uczestniczyło po jednym przedstawicielu Copigraph, Stora, Torraspapel, Divipa, Ekman, Zicuñaga, Koehler, AWA i Mougeot. Jak wynika z dostarczonych przez nią dokumentów, spotkanie to poświęcone było organizacji

rynku hiszpańskiego, i w rubryce „Treść spotkania” wpisane zostało: „Ustalenie cen dla rynku hiszpańskiego z uwzględnieniem wielkości klientów [...]”. Wyjaśnienia Mougeot również stanowiły część dokumentów dołączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i przedstawionych Sądowni.

- 166 Bez wątpienia, wyjaśnienia Mougeot nastąpiły po zaistnieniu omawianych zdarzeń i zostały one przedstawione w celu zastosowania względem tej spółki komunikatu w sprawie współpracy. Nie mogą jednak zostać uznane za pozbawione wartości dowodowej. Oświadczenia sprzeczne z interesem oświadczającego należy bowiem z zasady postrzegać jako dowody szczególnie wiarygodne (wyrok w sprawie JFE Engineering przeciwko Komisji, pkt 155 powyżej, pkt 211).
- 167 Ponadto zgodnie z orzecznictwem Sądu złożone przez przedsiębiorstwo, któremu zarzuca się udział w kartelu, oświadczenie, którego prawdziwość jest kwestionowana przez szereg innych przedsiębiorstw, którym zarzuca się udział w kartelu, nie może być uważane za stanowiące wystarczający dowód istnienia naruszenia popełnionego przez te ostatnie, jeżeli nie jest poparte innymi dowodami (wyrok w sprawie JFE Engineering przeciwko Komisji, pkt 155 powyżej, pkt 219; zob. również, podobnie, wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-337/94 Enso-Gutzeit przeciwko Komisji, Rec. str. II-1571, pkt 91).
- 168 W tym zakresie należy podnieść, z jednej strony, że oświadczenia złożone przez Sappi, AWA i Mougeot w wielu punktach pokrywają się w taki sposób, iż nawzajem stanowią dla siebie poparcie. Z drugiej strony w niniejszym przypadku okazuje się, że ich oświadczenia są poparte innymi dowodami pochodzącymi z okresu spornych zdarzeń. Tak więc fakt odbycia każdego spotkania w ramach kartelu, wymieniony przez AWA, jest potwierdzony innego rodzaju dowodem z okresu trwania naruszenia, pochodzącym od innego przedsiębiorstwa, które w nim uczestniczyło.
- 169 Po pierwsze, co się tyczy spotkania z dnia 17 lutego 1992 r., w faksie (dokument nr 4588, cytowany w motywie 157 decyzji i w pkt 61 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów) z dnia 17 lutego 1992 r., W. (Sappi) wyjaśnia swojemu zwierzchnikowi J.,

że sytuacja pozostaje niepewna z powodu zachowania przedsiębiorstw Koehler i Sarrió i że spotkanie zainteresowanych stron miało miejsce tego samego dnia.

- 170 Po drugie, co się tyczy spotkania z dnia 5 marca 1992 r., w notatce z dnia 27 lutego 1992 r. (dokument nr 4589, powołany w motywie 158 decyzji i w pkt 60 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów), W. (Sappi) wyjaśnia tej samej osobie, że przedsięwziął stosowne kroki, by uczestniczyć w następnym tygodniu w Barcelonie w spotkaniu z innymi zainteresowanymi stronami w celu omówienia sytuacji ostatnio zaistniałej na rynku hiszpańskim. Dodaje, że spotkanie odbędzie się w dniu 5 marca 1992 r. Ten dokument, podobnie jak dokument wspomniany uprzednio, był dołączony do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.
- 171 Notatka z dnia 9 marca 1992 r. (dokumenty nr 4703 i 4704, cytowane w motywie 156 decyzji i w pkt 60 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów), sporządzona przez pracownika hiszpańskiego Sappi w Sappi Europe, pomimo iż nie ma formy sprawozdania ze spotkania, szczegółowo przedstawia zachowanie wymienionych przedsiębiorstw, w tym Divipa. Mowa jest o podwyżce cen w wysokości 10 hiszpańskich pesetów (ESP), jako o docelowej podwyżce ustalonej przez dystrybutorów, która nie została w całości zrealizowana. Autor notatki stwierdza, że Divipa w ogóle nie podniosła swoich cen. Jego zdaniem jest oczywiste, że Sappi Europe nie może podnieść cen, jeżeli inni dostawcy ich nie podniosą. Wspomina ponadto, że Zicuñaga zapowiedziała rozpoczęcie realizacji projektu produkcji papieru samokopiującego blisko granicy hiszpańskiej, po stronie francuskiej, co jeszcze zaostrzy konkurencję.
- 172 Po trzecie, co się tyczy spotkania z dnia 30 września 1993 r. w Barcelonie, notatka (dokumenty nr 5 i 9972, cytowane w motywie 163 decyzji) sporządzona tego samego dnia przez przedstawiciela Sappi zawiera informacje dotyczące wielkości sprzedaży w 1992 r. i w 1993 r., przekazane przez AWA, Binde, Copigraph, Sappi, Divipę, Stora-Feldmühle, Koehler, Sarrió i Zanders, jak również limit ustalony na czwarty kwartał 1993 r. Uczestnicy porozumieli się w sprawie ogłoszenia podwyżki o 10% cen na papier w rolkach i papier w arkuszach. Ustalili również, że spotkają się ponownie w celu potwierdzenia przestrzegania ustalonych limitów. Notatka ta została w całości zacytowana w pkt 80 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

173 Po czwarte, co się tyczy spotkania z dnia 19 października 1993 r., według notatki (dokument nr 4474, powołany w motywach 165 i 192 decyzji) sporządzonej w języku hiszpańskim przez pracownika Sappi i zatytułowanej „Sprawozdanie z wizyty” (informe vista), spotkanie odbyło się w dniu 19 października 1993 r. i uczestniczyli w nim wszyscy dystrybutorzy za wyjątkiem Copigraph. W trakcie tego spotkania uczestnicy ustalili, że dla odbiorców końcowych papieru w rollkach podwyżka cen wynosić będzie 8%. Ustalili również, że poinformują producenta, iż zgodzą się z jego strony na maksymalną podwyżkę w wysokości 7,5%, co oznacza podwyżkę o 0,5% marży dystrybutora. Nawet jeżeli wspomniana notatka nie jest opatrzona datą jej sporządzenia, należy podkreślić, iż odwołanie do „cen z dnia dzisiejszego” potwierdza, że notatka pochodzi z okresu, w którym miały miejsce zdarzenia w niej opisywane. Fakt, iż nie jest ona opatrzona ani datą, ani podpisem, nie dziwi, jeżeli weźmiemy pod uwagę, iż jest to notatka dotycząca spotkania, którego cel był antykonkurencyjny, a dla jej autora było oczywiste, że powinno z takich spotkań pozostać możliwie najmniej śladów (zob. podobnie wyrok w sprawie Shell przeciwko Komisji, pkt 56 powyżej, pkt 86). Z drugiej strony język, w jakim została sporządzona notatka oraz inne wyjaśnienia dostarczone przez Sappi, nie pozostawiają żadnych wątpliwości co do tego, że wspomniana notatka dotyczy rynku hiszpańskiego. Za wyjątkiem jej ostatniego zdania, wspomniana notatka została zacytowana w pkt 84 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

174 Po piąte, co się tyczy spotkania z dnia 3 maja 1994 r., do akt załączona została notatka (dokument nr 14535) opatrzona tą samą datą, również sporządzona przez pracownika Sappi i zatytułowana „Sprawozdanie z wizyty”. Notatka ta zawiera podtytuł „Spotkanie producentów mające na celu dokonanie analizy sytuacji w zakresie cen”. Przy każdym uczestniczącym w spotkaniu przedsiębiorstwie, tj. Copigraph, AWA, Torraspapel, Zicuñaga, Koehler, Stora, Zanders, Sappi i Divipa, podane jest nazwisko osoby, która je reprezentowała. Notatka zawiera również tabelę z aktualnymi cenami oraz z cenami — wyższymi — których ogłoszenie przewidziano na dzień 16 maja wraz z informacją, że ceny te są wynikiem ustaleń pomiędzy dystrybutorami. Notatka ta była załączona do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i jej treść jest opisana dokładnie w pkt 110–112 tego pisma.

175 Po szóste, co się tyczy spotkania z dnia 29 czerwca 1994 r., notatka (dokument nr 4476, powołany w motywach 164 i 166 decyzji) opatrzona tą samą datą zatytułowana jest „Spotkanie producentów papieru samokopiującego”. W notatce tej znajdują się również nazwiska osób reprezentujących poszczególne przedsiębiorstwa uczestniczące w spotkaniu, tj. Torraspapel, Reacto, Divipa, Stora, AWA, Sappi, Zicuñaga. Notatka ta rozpoczyna się od słów „papier w rollkach”, po których

następuje informacja „pełne obłożenie zamówieniami u wszystkich oraz limitami”. Notatka informuje, w przypadku papieru w rollkach, o podwyżce cen o 10%, która ma wejść w życie od 1 września. Podane są różne sugerowane ceny dla sprzedaży bezpośredniej dla drukarni z wyróżnieniem trzech kategorii klientów oraz z uwzględnieniem typu produktu. Co się tyczy cen papieru w arkuszach, notatka sygnalizuje, iż powróciły one do swojego poprzedniego poziomu, bowiem ustalona cena nie była przestrzegana. Podjęto decyzję o podniesieniu tej ceny w dwóch etapach — pierwsza podwyżka ustalona została na 1 lipca, a druga na 1 września 1994 r., każdorazowo o 5%. Notatka ta kończy się wzmianką „Następne spotkanie w dniu 23 września o godz. 12.30”. Dokument ten był załączony do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, a jego treść jest opisana dokładnie w pkt 121–123 tego pisma.

176 Ponadto wewnętrzny faks Sappi (dokument nr 4565, cytowany w motywie 166 decyzji) z dnia 4 listopada 1994 r., wspomina fakt, że Torraspapel, będąca liderem na rynku hiszpańskim, zapowiedziała obniżkę cen w wysokości 10 ESP i wszystko wskazuje na to, że podwyżki cen przewidziane na listopad nie wejdą w życie, ponieważ żaden dystrybutor do dnia dzisiejszego ich nie ogłosił. O tym fakcie mowa jest w pkt 130 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i faks ten został do niego załączony.

177 Po siódme, co się tyczy spotkania z dnia 19 października 1994 r., z odręcznie sporządzonej przez Mougeot (dokument nr 1839, wspomniany z motywach 167, 222 i 223 decyzji) w dniu 21 października 1994 r. notatki dotyczącej rynku hiszpańskiego wynika, że uczestnicy uzgodnili ceny, jakie obowiązywać mają od 3 stycznia 1995 r. Zicuñaga i Mougeot „upoważnione zostały do sprzedaży [poniżej] 5 [ESP]/kg”. Autor notatki wyjaśnia, że według niego „nierealne jest żądanie od Zicuñaga, by sprzedawała po cenie o 2% niższej od ceny stosowanej przez wielkich producentów, nie mówiąc o wielkości sprzedaży”. Następne spotkanie ustalone zostało na dzień 24 listopada 1994 r. o tej samej godzinie i w tym samym miejscu. Ta odręczna notatka została załączona do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

178 Okazuje się więc, że ze spotkań wymienionych przez Sappi, które nie były wymienione przez AWA, tj. spotkanie z dnia 27 lutego 1992 r. i spotkanie z dnia 19 października 1993 r., jedynie pierwsze nie jest potwierdzone przez żaden inny dowód. Jednakże stwierdzenia Komisji dotyczące odbycia spotkania z dnia 27 lutego 1992 r. nie będą w każdym razie analizowane, ponieważ spotkanie to miało miejsce poza okresem trwania naruszenia zarzucanego spółkom Divipa i Zicuñaga.

- 179 Ponadto, oprócz tych spotkań z dnia 17 lutego i 5 marca 1992 r., 30 września i 19 października 1993 r., jak również 3 maja, 29 czerwca i 19 października 1994 r., Komisja wymienia także, w tabeli 3 zamieszczonej w motywie 129 decyzji i w załączniku II do decyzji, spotkanie, które odbyło się w Barcelonie w dniu 16 lipca 1992 r. i dotyczyło rynków hiszpańskiego i portugalskiego, oraz spotkanie z dnia 23 września 1994 r. dotyczące tylko rynku hiszpańskiego.
- 180 Co się tyczy spotkania z dnia 16 lipca 1992, z motywu 159 decyzji wynika, że ustalenia Komisji dotyczące odbycia oraz antykonkurencyjnego celu tego spotkania opierają się na informacjach zawartych w dokumentach nr 4484, 4501–4503 i 4520, wymienionych w przypisach nr 167 i 168 decyzji i załączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.
- 181 B.G., z Unipapel, pracownik Sappi w Portugalii, ustnie potwierdził (dokument nr 4484), że w dniu 16 lipca 1992 r. udał się do Barcelony, gdzie uczestniczył w spotkaniu, którego celem było „przedyskutowanie sytuacji na rynku papieru samokopiującego w Portugalii i w Hiszpanii”.
- 182 Jego oświadczenie poparte jest kopiami notatek dotyczących poniesionych kosztów podróży (dokumenty nr 4501–4503), które potwierdzają, że B. G. odbył podróż w dwie strony na trasie Lizbona-Barcelona w dniu 16 lipca 1992 r.
- 183 W innym oświadczeniu złożonym ustnie (dokument nr 4520), B. G. potwierdził, że celem spotkania z dnia 16 lipca 1992 r. było omówienie podwyżek cen oraz udziałów w rynku. Dodał, że porozumienia dotyczyły głównie papieru w rolkach. Przyznał również, chociaż nie mógł tego potwierdzić, istnienie porozumienia tego samego typu dotyczące papieru w arkuszach. Ponadto stwierdził, że w ramach tego spotkania wymieniano informacje na temat wielkości sprzedaży oraz cen stosowanych przez poszczególne przedsiębiorstwa.

- 184 Opierając się na informacjach przytoczonych w trzech poprzednich punktach, Komisja miała podstawy do przyjęcia, że w dniu 16 lipca 1992 r. w Barcelonie odbyło się spotkanie, w trakcie którego zawarte zostały porozumienia w sprawie podwyżki cen oraz podziału udziałów w rynku w Hiszpanii i Portugalii, przynajmniej w zakresie papieru w rollkach. Należy jednakże podkreślić, że Komisja nie podnosi, iż Divipa uczestniczyła w tym spotkaniu, bowiem B. G. nie był wymieniony wśród jego uczestników.
- 185 Co się tyczy spotkania z dnia 23 września 1994 r., notatka (dokument nr 4476) wymieniona w pkt 175 powyżej bez wątplenia potwierdza fakt, że takie spotkanie było planowane. Jednakże żaden dokument ani żadne oświadczenie nie potwierdza, że w tym dniu rzeczywiście spotkanie miało miejsce. Należy więc uznać, że Komisja nie udowodniła, iż spotkanie w sprawie rynku hiszpańskiego odbyło się w dniu 23 września 1994 r.
- 186 Niemniej jednak, na podstawie tego zbioru precyzyjnych i zgodnych poszlak, Komisja ustaliła w sposób wystarczający pod względem prawnym istnienie kartelu obejmującego rynek hiszpański, przynajmniej od marca 1992 r. do stycznia 1995 r. Skutki kartelu trwały bowiem po formalnym zakończeniu spotkań kartelu w październiku 1994 r., ponieważ podwyżki cen ustalone w czasie spotkania z dnia 19 października 1994 r. (zob. pkt 177 powyżej) miały być wprowadzone w życie od dnia 3 stycznia 1995 r. (zob. podobnie wyroki Trybunału z dnia 3 lipca 1985 r. w sprawie 243/83 Binon, Rec. str. 2015, pkt 17 i Sądu z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie T-14/89 Montedipe przeciwko Komisji, Rec. str. II-1155, pkt 231).
- 187 Kartel ten przyjął formę powtarzających się spotkań pomiędzy konkurencyjnymi przedsiębiorstwami, w trakcie których przedsiębiorstwa te uzgadniały przede wszystkim podwyżki cen oraz terminy ich ogłaszania. Jeden raz, mianowicie na spotkaniu w dniu 30 września 1993 r. (zob. pkt 172 powyżej), ustalone zostały limity sprzedaży.

W przedmiocie uczestnictwa spółek Divipa i Zicuñaga w kartelu obejmującym rynek hiszpański

- 188 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, aby w dostatecznym stopniu udowodnić udział przedsiębiorstwa w kartelu, wystarczy, że Komisja wykaże, iż dane przedsiębiorstwo uczestniczyło w spotkaniach, w trakcie których zawarto porozumienia niezgodne z prawem konkurencji, i wyraźnie się temu nie sprzeciwiło. Jeśli uczestnictwo w takich spotkaniach zostanie ustalone, to na tym przedsiębiorstwie spoczywa obowiązek przedstawienia dowodów, które mogą świadczyć, że jego udziałowi w tych spotkaniach w najmniejszym stopniu nie przyświecał cel antykonkurencyjny, poprzez wykazanie, że poinformowało ono swoich konkurentów o tym, że uczestniczy w tym spotkaniu w innym aniżeli oni celu (wyroki Trybunału z dnia 8 lipca 1999 r. w sprawie C-199/92 P Hüls przeciwko Komisji, Rec. str. I-4287, pkt 155; Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, pkt 149 powyżej, pkt 96 i z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawach połączonych C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-123, pkt 81).
- 189 Tę zasadę uzasadnia to, że wskutek uczestnictwa w takim spotkaniu bez otwartego zdystansowania się od jego zawartości przedsiębiorstwo wywołało u innych uczestników wrażenie, że podpisuje się pod wynikiem tego spotkania i że odpowiednio się do niego zastosuje (wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 188 powyżej, pkt 82).
- 190 W tym przypadku okazuje się, po pierwsze, że w tabeli (dokument nr 15199), w której wyszczególnione są różne spotkania, ich daty, przedmiot oraz uczestnicy, zamieszczonej w odpowiedzi Sappi z dnia 18 maja 1999 r., wymienionej w pkt 162 powyżej, Divipa i Zicuñaga są wymienione jako uczestniczące w spotkaniu kartelu w dniu 19 października 1993 r. Ta informacja poparta jest wzmianką, znajdującą się w notatce wymienionej w pkt 173 powyżej, że uczestniczyli w nim wszyscy dystrybutorzy za wyjątkiem Copigraph.
- 191 Po drugie, z oświadczeń pracownika Sappi, powołanych w pkt 162 powyżej wynika, że Divipa i Zicuñaga brały udział w spotkaniach, w których on uczestniczył w okresie od października 1993 r. do 1995 r. Co się tyczy spotkań w dniu 3 maja i 29 czerwca

1994 r., pracownik ten twierdzi nawet, że Divipa była reprezentowana przez A. i C., natomiast Zicuñaga przez E. Oświadczenia te są poparte, w przypadku obydwu spotkań, notatkami sporządzonymi przez pracownika Sappi, wymienionymi w pkt 174 i 175 powyżej, w okresie, kiedy miały miejsce sporne zdarzenia.

192 Po trzecie, jak wynika z oświadczeń złożonych przez AWA, wymienionych w pkt 163 powyżej, Divipa uczestniczyła w spotkaniach dotyczących rynku hiszpańskiego, które odbywały w okresie od 1992 r. do 1994 r., lub co najmniej w niektórych z nich. Natomiast Zicuñaga uczestniczyła prawdopodobnie tylko w jednym z tych spotkań. W tym zakresie należy podkreślić, że to oświadczenie sformułowane w ostrożnych słowach, w kilka lat po zaistnieniu spornych faktów, nie może podważyć wartości dowodowej precyzyjnych informacji zawartych w dokumentach sporządzonych na piśmie przez Sappi w okresie trwania naruszenia, w których wyraźnie jest mowa o uczestnictwie Zicuñaga w spotkaniach w dniu 19 października 1993 r., 3 maja i 29 czerwca 1994 r.

193 Po czwarte, z oświadczeń Mougeot powołanych w pkt 165 powyżej wynika, że Divipa i Zicuñaga brały udział w spotkaniu z dnia 19 października 1994 r. Uczestnictwo Zicuñaga w tym spotkaniu potwierdza również odrębna notatka sporządzona przez Mougeot w dniu 21 października 1994 r., wymieniona w pkt 177 powyżej, która zawiera informację „Zicuñaga i Mougeot upoważnione zostały do sprzedaży [poniżej] 5 [ESP]/kg”. Łącznie z oświadczeniami AWA, powołanymi w poprzednim punkcie, dokładne oświadczenia Mougeot dotyczące uczestnictwa A. (Divipa) w tym spotkaniu upoważniły Komisję do stwierdzenia uczestnictwa tego przedsiębiorstwa w tym spotkaniu.

194 Okoliczność, na którą powołuje się Divipa, iż w swojej odpowiedzi z dnia 18 maja 1999 r. Sappi nie wspomniała o odbyciu spotkania dotyczącego rynku hiszpańskiego w dniu 19 października 1994 r., tłumaczy się faktem, że Sappi nie uczestniczyła w tym spotkaniu, co potwierdza lista jego uczestników sporządzona przez Mougeot. W każdym razie okoliczność ta nie jest w stanie podważyć zbioru zgodnych poszlak potwierdzających odbycie tego spotkania i uczestnictwo w nim przedsiębiorstwa Divipa.

195 Z powyższego wynika, że Komisja w sposób wystarczający pod względem prawnym wykazała uczestnictwo spółek Divipa i Zicuñaga w spotkaniach kartelu, które odbywały się regularnie w okresie od dnia 19 października 1993 r. do dnia 19 października 1994 r.

196 Zresztą, nawet gdyby te przedsiębiorstwa nie uczestniczyły we wszystkich spotkaniach w ramach systemu okresowych spotkań zarzucanych przez Komisję, ani Divipa, ani Zicuñaga nie wskazały na żadne okoliczności na poparcie ewentualnego publicznego zdystansowania się od treści spotkań, w których uczestniczyły. Ponoszą więc odpowiedzialność za naruszenie. Jeżeli zostało ustalone, że skarżące uczestniczyły w spotkaniach oraz to, że przedmiotem tych spotkań było w szczególności ustalanie cen docelowych, skarżące co najmniej sprawiały wrażenie wobec konkurentów, że cel ich uczestnictwa w nich jest taki sam jak ich konkurentów (zob. podobnie wyroki Sądu z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie T-7/89 Hercules Chemicals przeciwko Komisji, Rec. str. II-1711, pkt 232, i z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie T-12/89 Solvay przeciwko Komisji, Rec. str. II-907, pkt 98). Należy podkreślić, że system spotkań stanowił część wysiłków zainteresowanych przedsiębiorstw, którym przyświecał jeden cel ekonomiczny, czyli zakłócenie normalnej ewolucji cen na rynku papieru samokopiującego. Nienaturalny byłby więc podział tego ciągłego działania, charakteryzującego się jednakowym celem, na liczne odrębne naruszenia (wyrok w sprawie Rhône-Poulenc przeciwko Komisji, pkt 155 powyżej, pkt 126).

197 Co się tyczy uczestnictwa Divipy w kartelu od marca 1992 r., wynika ono przede wszystkim z oświadczeń AWA, wymienionych w pkt 163 i 192 powyżej. Oświadczenia te ponadto są poparte wzmianką Divipa w notatce z dnia 9 marca 1992 r., powołaną w pkt 171 powyżej. W tej notatce hiszpański pracownik Sappi dokonuje wyraźnej analizy wprowadzenia w życie przez różne przedsiębiorstwa podwyżki cen o 10 ESP, zgodnie z celem wcześniej określonym przez dystrybutorów. Wyraźnie wspomina fakt, że Divipa nie podniosła swoich cen. Jednakże obserwowanie polityki cenowej prowadzonej przez Divipę, obok polityki Sarrió i AWA, które miały swoją własną spółkę pośredniczącą w sprzedaży na rynku hiszpańskim, stanowi poważną poszlakę, wskazującą na uczestnictwo tego przedsiębiorstwa w kartelu we wspomnianym czasie.

- 198 Te ustalenia w zakresie uczestnictwa przedsiębiorstwa Divipa w kartelu dotyczącym rynku hiszpańskiego od marca 1992 r. oraz przedsiębiorstwa Zicuñaga od października 1993 r., do stycznia 1995 r. w obu przypadkach, nie mogą być podważone przez rozważania dotyczące szczególnego charakteru każdego z tych przedsiębiorstw.
- 199 Z motywów 17 i 330 decyzji wynika, że Komisja słusznie uwzględniła fakt, że ani Divipa, ani Zicuñaga nie były członkami AEMCP. Komisja zresztą nie przyjęła statusu członka AEMCP za przesłankę naruszenia.
- 200 Co się tyczy wskazywanych przez spółki Divipa i Zicuñaga różnic między podwyżkami cen ustalonymi w trakcie spotkań, w jakich uczestniczyły, oraz zmianami cen dokonanyymi w okresie, w jakim te postanowienia miały obowiązywać, nawet przy założeniu dokładności danych przedstawionych przez te przedsiębiorstwa i mających świadczyć o ich polityce cenowej w określonym okresie, należy stwierdzić, że różnice te mogą co najwyżej wskazywać na to, że te przedsiębiorstwa nie stosowały się do decyzji o podwyżkach cen podjętych na omawianych spotkaniach. Zgodnie z wytycznymi w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i art. 65 ust. 5 traktatu EWWiS (Dz.U. 1998, C 9, str. 3) (zwanymi dalej „wytycznymi”), niewdrożenie porozumień w praktyce mogło stanowić okoliczność łagodzącą, a więc należy zbadać argumenty stron w tym zakresie, przedstawione w ramach zarzutów podniesionych w celu uchylecia lub obniżenia grzywiny (zob. pkt 594–635 poniżej). Natomiast należy zaznaczyć, iż fakt niezastosowania ustalonych cen nie może uchylić antykonkurencyjnego przedmiotu tych spotkań, a tym samym uczestnictwa skarżących w porozumieniach (wyrok Sądu z dnia 6 kwietnia 1995 r. w sprawie T-148/89 Tréfilunion przeciwko Komisji, Rec. str. II-1063, pkt 79). Te różnice, nawet przy założeniu, że zostały udowodnione, nie pozwalają oddalić dowodów uczestnictwa spółek Divipa i Zicuñaga w spotkaniach kartelu.
- 201 Okoliczność podniesiona przez Zicuñaga, iż produkcją i dystrybucją papieru samokopiującego w jej grupie zajmują się zakłady papiernicze Papeteries de l'Atlantique SA, nie może podważyć faktu uczestnictwa spółki Zicuñaga

w naruszeniu, ponieważ jest to jedyne przedsiębiorstwo wymieniane w oświadczeniach pozostałych członków kartelu. Należy podkreślić, że chociaż prawdą jest, iż w okresie spornych zdarzeń Zicuñaga posiadała wyłącznie 50% kapitału Papeteries de l'Atlantique, Komisja słusznie nakłada na Zicuñaga odpowiedzialność za jej własne naruszenie, a nie z tytułu tego, że jest spółką dominującą w stosunku do tej spółki zależnej. Po pierwsze, dowody w formie dokumentów bezpośrednio dotyczących spotkań odbytych w dniu 3 maja i 29 czerwca 1994 r. (zob. pkt 174 i 175 powyżej) wyraźnie wspominają bowiem o obecności przedstawiciela Zicuñaga na tych dwóch spotkaniach kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego. Po drugie, notatka z dnia 21 października 1994 r., odręcznie sporządzona przez Mougeot (zob. pkt 177 powyżej), wyraźnie wymienia Zicuñaga. Nigdy nie pojawia się wzmianka o przedsiębiorstwie Papeteries de l'Atlantique. Ponadto, chociaż decyzja nie przedstawia właściwie dokładnego charakteru działalności prowadzonej przez Zicuñaga w ramach swojej grupy, należy stwierdzić, że Zicuñaga nie podważyła ustaleń zawartych w motywie 365 decyzji, według których była odpowiedzialna za politykę ustalania cen dla wszystkich wyrobów papierniczych produkowanych przez grupę.

202 Divipa wskazuje również na różnice między danymi dotyczącymi zadeklarowanej wielkości sprzedaży, wymienionymi w notatkach Sappi i danymi z jej skargi. Różnice te dowodzą jej zdaniem, że dane zawarte w notatkach Sappi nie zostały dostarczone przez Divipę. W tym zakresie należy podkreślić, że dane przedstawione przez Divipę w załącznikach do jej skargi nie są poparte żadnym dowodem, który mógłby potwierdzić ich prawdziwość. W każdym razie, nawet zakładając, że dane te są dokładne, różnica między nimi a danymi z notatek Sappi wskazuje jedynie na to, że te ostatnie nie odpowiadały faktom. Nie pozwala to natomiast na przyjęcie, że średnie wielkości sprzedaży wymienione w notatkach Sappi nie zostały podane przez Divipę w czasie spotkania z dnia 30 września 1993 r.

203 Divipa podnosi również, że byłoby niezrozumiałe, z jakich względów drobny dystrybutor, taki jak ona, uczestniczy w spotkaniach producentów. Należy podkreślić, że fakt, iż jest ona dystrybutorem, nie stanowi podstawy do odrzucenia zbioru poszlak wskazujących na uczestnictwo Divipy w porozumieniu obejmującym rynek hiszpański. Fakt bycia dystrybutorem nie powoduje, że nie ma ona interesu w uczestnictwie w kartelu, który, jak wynika z analizy dokonanej przez Komisję i przedstawionej w motywach 153 i 165 decyzji i niepodważanej przez Divipę, musiał obejmować dystrybutorów, aby właściwie funkcjonować na rynku hiszpańskim,

charakteryzującym się daleko posuniętą integracją sieci producentów i dystrybutorów, do tego stopnia, że duża część producentów zajmuje się również dystrybucją. Ponadto, zgodnie z notatką z dnia 29 czerwca 1994 r. (dokument nr 4476, wymieniony w pkt 175 powyżej), porozumienie zawarte w czasie tego spotkania dotyczyło cen sprzedaży dla konsumentów, co przy uwzględnieniu przedmiotu działalności spółki Divipa wystarczy, by wyjaśnić uczestnictwo tego dystrybutora we wspomnianym spotkaniu.

- 204 Ponadto fakt, że Divipa pokrywa 60–70% swojego zapotrzebowania na papier samokopiujący w spółce Koehler, a resztę nabywa u pozostałych producentów, w sposób oczywisty pociąga za sobą pewną zależność od dostawców, jeżeli chodzi o ceny zakupu. Jednakże, po pierwsze, nie można uznać, że ta zależność jest całkowita. Z tabeli sporządzonej przez Divipę i załączonej do skargi wynika bowiem, że w 1993 r. Divipa nie zawsze natychmiast dostosowywała swoje ceny do niektórych obniżek cen zakupu, i tym sposobem utrzymywała znaczące marże. Po drugie, w każdym razie z tej okoliczności nie wynika, że nie miała ona interesu w uczestnictwie w kartelu, bowiem każda podwyżka cen, o której zdecydowano w ramach kartelu, mająca zastosowanie w stosunku do klientów, przekładała się w jej przypadku na wzrost marży zysku. Z tej samej tabeli wynika zresztą, że w okresie pomiędzy styczniem i grudniem 1994 r. ceny, po jakich papier sprzedawała spółka Koehler, wzrosły z 159,25 do 195,70, a marża Divipy z 20,38 do 43,81. Ponadto z notatki dotyczącej spotkania z dnia 19 października 1993 r., wymienionej w pkt 173 powyżej, wynika, że negocjacje dotyczyły z jednej strony cen, jakie dystrybutor miał płacić producentowi, a z drugiej strony podwyżek, jakie dystrybutorzy mieli wprowadzić dla swoich klientów, po uwzględnieniu podwyżki marży dystrybutora.

W przedmiocie uczestnictwa spółek Divipa i Zicuñaga w porozumieniu na rynku europejskim

- 205 Z motywu 286 decyzji wynika, że Komisja stwierdziła wyłącznie uczestnictwo przedsiębiorstw Divipa i Zicuñaga w spotkaniach kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego. Stwierdza ona jednakże, że „te przedsiębiorstwa nie mogły nie wiedzieć, że porozumienie dotyczyło całości terytorium, które w 1994 r. objęte zostało porozumieniem w sprawie EOG”.

- 206 W tym względzie Komisja opiera się na fakcie, iż europejskie ogólne spotkania kartelu oraz spotkania kartelu na poziomie krajowym, w szczególności hiszpańskie, ściśle się zająbiały, oraz na tym, że wielcy europejscy producenci papieru samokopiującego uczestniczyli w działaniach kartelowych na rynku hiszpańskim, jak również wzięła pod uwagę wysoki duży obrót wewnątrzspółnotowy w sektorze papieru samokopiującego w uwzględnianym okresie.
- 207 Należy w tym względzie przypomnieć, że przedsiębiorstwu, które uczestniczyło w wielopostaciowym naruszeniu reguł konkurencji poprzez własne zachowania, odpowiadające definicji porozumienia lub uzgodnionej praktyki, mające antykonkurencyjne cele w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE oraz przyczyniające się do realizacji naruszenia w całości, może być również przypisana odpowiedzialność za zachowania innych przedsiębiorstw składające się na to samo naruszenie za cały okres jego uczestnictwa w tym naruszeniu, jeśli zostanie wykazane, że przedsiębiorstwo to wiedziało o sprzecznych z prawem zachowaniach lub też mogło rozsądnie je przewidzieć i wyrażało na nie zgodę (wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 45, pkt 158 powyżej wraz z cytowanym tam orzecznictwem).
- 208 W tym przypadku, z pkt 187 powyżej wynika w szczególności, że celem porozumień dotyczących rynku hiszpańskiego, w których uczestniczyły Divipa i Zicuñaga, było wspólne ustalenie podwyżek cen. Ponadto, przy okazji spotkania z dnia 30 września 1993 r., w którym nie brała udziału Zicuñaga, która wówczas nie uczestniczyła jeszcze w kartelu, przydzielone zostały limity sprzedaży na tym rynku, w oparciu o przekazane informacje na temat wielkości sprzedaży. Wobec powyższego porozumienia te były zgodne z ogólnym porozumieniem europejskim, którego przedmiotem było przede wszystkim podnoszenie cen papieru samokopiującego, a w niektórych przypadkach także wspólne ustalanie limitów sprzedaży i udziałów w rynku oraz wymiana informacji poufnych w celu ułatwienia zawierania lub stosowania porozumień w sprawie podwyżki cen.
- 209 Jednakże z orzecznictwa wynika, że sama tożsamość przedmiotu istniejąca pomiędzy porozumieniem, w którym uczestniczyło przedsiębiorstwo, i ogólnym kartelem nie

wystarczy, by przypisać temu przedsiębiorstwu uczestnictwo w porozumieniu ogólnym. Dopiero bowiem w chwili gdy przedsiębiorstwo uczestniczące w tym porozumieniu dowiedziało się lub powinno było się dowiedzieć, że w ten sposób przystępuje do porozumienia ogólnego, jego uczestnictwo w tym porozumieniu może stanowić wyraz jego przystąpienia do tego ogólnego kartelu (wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-28/99 Sigma Technologie przeciwko Komisji, Rec. str. II-1845, pkt 45).

- 210 W decyzji Komisja podnosi, że taki był przypadek Divipa i Zicuñaga, czego wymienione przedsiębiorstwa nie podważają.
- 211 Nie ulega wątpliwości, że Divipa i Zicuñaga nie były członkami AEMCP i nigdy nie uczestniczyły w oficjalnych spotkaniach tego stowarzyszenia, które według Komisji służyło jako ramy dla europejskiego kartelu aż do września 1993 r., ani też w ogólnych spotkaniach kartelu, które miały odbywać się na marginesie oficjalnych spotkań AEMCP od września 1993 r. Ponadto, z żadnego dowodu dotyczącego uczestnictwa spółek Divipa i Zicuñaga w spotkaniach kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego nie wynika, żeby w trakcie któregośkolwiek z tych spotkań wspomniano o kartelu cenowym istniejącym na poziomie europejskim.
- 212 Jednakże ani Divipa, ani Zicuñaga nie dostarczyły dowodu, który obalałby ustalenia dokonane przez Komisję w motywach 89–94 oraz 211 decyzji i oświadczenia Mougeot, powołane w motywie 90. Z oświadczeń tych wynika, że „AWA uznała, że bez zaangażowania ze strony osób odpowiedzialnych za lokalne rynki, niewielkie były szanse na osiągnięcie oczekiwanych wyników, co wyjaśniało tym samym odbywanie spotkań dotyczących poszczególnych rynków” oraz „osoby odpowiedzialne za rynki lokalne, które zostały poinformowane przez swoich przełożonych o woli przeprowadzenia podwyżki cen, miały za zadanie uzgodnić między sobą praktyczne sposoby przeprowadzenia tej podwyżki”. Z tych oświadczeń wyraźnie wynika, że aby zagwarantować sukces decyzji o podwyżkach cen, ustalonych w ramach ogólnych spotkań kartelu, uczestnicy tych spotkań zamierzali zapewnić ogólne zastosowanie tych decyzji na różnych rynkach regionalnych i krajowych. Uwzględniając wielkość wymiany handlowej pomiędzy państwami członkowskimi w zakresie określonych towarów, nader mało skuteczne byłoby podjęcie działań zmierzających do ograniczenia konkurencji wyłącznie na poziomie jednego państwa członkowskiego.

- 213 Komisja załączyła dwie tabele (tabela 5 i 6 w motywie 207 i 217 decyzji i w pkt 117 i 127 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów), znalezione w Sappi, które przedstawiają podwyżki cen dla różnych krajów, ustalone w trakcie dwóch spotkań ogólnych w dniu 21 czerwca i 22 września 1994 r. W odniesieniu do Hiszpanii w tabelach nie ma żadnych danych liczbowych, lecz jedynie widnieje tam wzmianka „do uzupełnienia”. Natomiast sprawozdanie ze spotkania z dnia 29 czerwca 1994 r. (dokument nr 4476, powołany w pkt 175 powyżej) dotyczącego rynku hiszpańskiego i notatka odręczna Mougeot z dnia 21 października 1994 r. (dokument nr 1839, powołany w pkt 177 powyżej; zob. również pkt 235 poniżej), sporządzona po spotkaniu z dnia 19 października 1994 r. i dotycząca również rynku hiszpańskiego, wskazują, że po każdym ze spotkań ogólnych miało miejsce spotkanie na szczeblu krajowym, w trakcie którego ustalone były rzeczywiste podwyżki cen dla rynku hiszpańskiego. Ponadto, jak podkreśla Komisja w swoich wyjaśnieniach, fakt, że owa odręczna notatka Mougeot używa sformułowań „na podstawie wielkości sprzedaży podanych przez AEMCP dla Hiszpanii” oraz przytacza dyskusję dotyczącą tych wielkości, stanowi poparcie dla stwierdzenia, że spółki Divipa i Zicuñaga musiały być świadome szerszego zasięgu i europejskiego wymiaru spotkań dotyczących rynku hiszpańskiego, w których brały udział.
- 214 Ponadto różne dowody wymienione przez Komisję jako mające związek ze spotkaniami dotyczącymi rynku hiszpańskiego (w motywach 154–171 decyzji, w załączniku II do decyzji oraz w odpowiednich przypisach) wskazują jednoznacznie, że w spotkaniach tych uczestniczyła pewna liczba przedstawicieli europejskich producentów papieru samokopiującego, których uczestnictwo w spotkaniach ogólnych kartelu w świetle dowodów wymienionych przez Komisję w motywach 263–276 decyzji jest niepodważalne, oraz, w większości przypadków, nie jest podważane.
- 215 Podczas gdy – jak podkreśla Komisja w motywie 176 decyzji – z wyjaśnień dostarczonych przez przedstawiciela Unipapel w trakcie kontroli (dokument nr 4525, którego stosowny fragment jest zacytowany w pkt 74 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów) wynika, że klienci portugalscy domyślali się, że kartel o zasięgu europejskim dyktuje zachowania portugalskich podmiotów gospodarczych w zakresie podwyżek cen, trudno jest przyjąć, że Divipa i Zicuñaga, które w czasie spotkań dotyczących rynku hiszpańskiego spotykały się z przedstawicielami dużych

europejskich producentów papieru samokopiującego zaangażowanych w ogólne spotkania kartelu, nie wiedziały, że uczestnicząc w porozumieniach kartelu dotyczących tego rynku, uczestniczyły w kartelu o zasięgu europejskim.

216 Wobec powyższego należy uznać, że Divipa i Zicuñaga były poinformowane o istnieniu i przedmiocie europejskiego kartelu (zob. podobnie wyrok w sprawie cementu, pkt 4097) oraz że uczestnicząc na rynku hiszpańskim w porozumieniach mających cel antykonkurencyjny tożsamy z celem tego kartelu, musiały wiedzieć, że postępując w ten sposób, uczestniczą w nim (zob. podobnie wyrok w sprawie cementu, pkt 4099).

217 Co się tyczy faktu podnoszonego przez Zicuñaga, że akta nie zawierają dowodów, które potwierdzałyby, iż ceny stosowane na innych rynkach – poza rynkiem hiszpańskim – były omawiane w trakcie spotkań hiszpańskich lub przekazane jej do wiadomości przez inne przedsiębiorstwa, to całkowicie odpowiada on ogólnej strukturze organizacyjnej kartelu, zgodnie z którą prowadzone dyskusje, w szczególności te w ramach spotkań na poziomie krajowym lub regionalnym, miały na celu określenie praktycznych szczegółów stosowania wobec cen obowiązujących na danym rynku lokalnym decyzji w sprawie podwyżek cen podjętych na poziomie europejskim. Ponadto fakt ten nie może podważyć analizy przedstawionej powyżej.

218 Zicuñaga podnosi dodatkowo inny argument, oparty na braku jej uczestnictwa w spotkaniach i zarzucanych działaniach kartelowych na rynku francuskim i włoskim, pomimo interesów handlowych, jakie miała ona na tych rynkach. Należy w tym zakresie przypomnieć wyjaśnienie Zicuñaga, udzielone w czasie rozprawy, z którego wynika, że „przedsiębiorstwo było odpowiedzialne za politykę w zakresie ustalania cen dla wszystkich wyrobów papierniczych grupy i [...] wobec tego podejmowało wszystkie decyzje dotyczące cen, w tym również cen wyrobów produkowanych przez Papeteries de l’Atlantique” (motyw 365 decyzji). Tym samym stwierdzenie, że Zicuñaga miała interesy handlowe nie tylko w Hiszpanii, ale również – za pośrednictwem swojej spółki zależnej Papeteries de l’Atlantique – we

Francji i we Włoszech, może być odczytane jako oznaczające, że Zicuñaga, która nie mogła nie wiedzieć, iż niektóre przedsiębiorstwa reprezentowane na spotkaniach dotyczących rynku hiszpańskiego prowadziły swoje interesy na rynkach francuskim i włoskim, w celu określenia polityki cenowej swojej grupy, musiała poczynić starania, by ustalić, czy porozumienia, w których uczestniczyła, stanowiły część kartelu o wymiarze europejskim, i tym samym wiedziała o istnieniu takiego kartelu.

219 W każdym razie okoliczność przedstawiona w powyższym punkcie nie może podważyć analizy przedstawionej w pkt 205–217 powyżej. Ponadto okoliczność ta może również być uznana za poszlakę potwierdzającą, że Zicuñaga wiedziała o tym, że porozumienia, w których uczestniczyła ona na rynku hiszpańskim, stanowiły część kartelu o wymiarze europejskim, i uznała za zbędne uczestniczenie w spotkaniach i działaniach kartelu poza Hiszpanią.

220 Ponadto należy podkreślić, że sytuacja Zicuñaga różni się pod kilkoma względami od sytuacji przedsiębiorstwa Sigma Technologie di rivestimento, w sprawie którego zapadł wyrok Sigma Technologie przeciwko Komisji, wymieniony w pkt 209 powyżej, na który Zicuñaga powołuje się w swoich pismach. W przeciwieństwie do skarżącej w tej sprawie, Zicuñaga działała w określonym sektorze na kilku rynkach krajowych. Ponadto, nawet przyjmując tezę Zicuñaga, według której przedsiębiorstwo było postrzegane przez swoich konkurentów hiszpańskich jako stosujące agresywną politykę cenową, Zicuñaga nie dostarczyła żadnego dowodu mogącego wykazać, że podobnie jak Sigma Technologie di rivestimento nie była ona dopuszczana do pewnych spotkań i działań kartelu z powodu tego, że „zakłócała atmosferę” tych spotkań (wyrok w sprawie Sigma Technologie przeciwko Komisji, pkt 209 powyżej, pkt 42 i 46). Przeciwnie, notatka sporządzona przez Mougeot i dotycząca spotkania z dnia 19 października 1994 r., wspomniana w pkt 177 powyżej, potwierdza, że Zicuñaga była uważana za pełnoprawnego członka hiszpańskiego kartelu, w ramach którego zdarzyło się, że uzyskała pozwolenie na sprzedaż swoich wyrobów po cenie nieco niższej od cen, które mieli wprowadzić pozostali członkowie kartelu.

- 221 W ramach argumentu mającego wykazać, że Zicuñaga nie zastosowała spornych porozumień cenowych, spółka ta poddaje krytyce fakt, że w toku postępowania administracyjnego Komisja odmówiła jej dostępu do informacji wyszczególnionych w motywie 288 decyzji. W tym zakresie należy odesłać do wyводу w pkt 45–51 powyżej.

W przedmiocie uczestnictwa Zicuñaga w porozumieniach w sprawie ustalania limitów sprzedaży i udziałów w rynku

- 222 Wreszcie, jak przedstawiono w pkt 153 powyżej, Zicuñaga zaprzecza, iż uczestniczyła w porozumieniach w sprawie ustalania limitów sprzedaży i udziałów w rynku.

- 223 W tym względzie, z łącznego brzmienia motywów 77, 81, 252, 253, 326–331, 376, 382 i 383 decyzji wynika, że Komisja stwierdziła istnienie porozumień w sprawie ustalania limitów sprzedaży i udziałów w rynku, ale nie jako odrębnego naruszenia, lecz jako elementów składających się na jedno naruszenie, określone w art. 1 decyzji i przypisane spółce Zicuñaga, którego ogólny cel polegał na podniesieniu ceny papieru samokopiującego na całym terytorium, jaki od 1994 r. stanowi EOG (motyw 327 decyzji), i którego kamieniem węgielnym było zawarcie porozumień w sprawie podwyżek cen (motyw 383 decyzji).

- 224 Należy w pierwszej kolejności zbadać, czy Komisja właściwie ustaliła istnienie porozumień w sprawie ustalania limitów sprzedaży i udziałów w rynku oraz czy zasadnie mogła przyjąć, że porozumienie to wchodziło w zakres ogólnego planu antykonkurencyjnego, wypełniającego znamiona naruszenia stwierdzonego w art. 1 ust. 1 decyzji. W tym zakresie Komisja w motywach 241–251 decyzji dokonuje rozróżnienia między ustaleniami, które jej zdaniem potwierdzają istnienie porozumień w sprawie przydzielania limitów sprzedaży oraz ustaleniami, które w jej przekonaniu potwierdzają istnienie porozumień w sprawie podziału rynku.

- 225 Co się tyczy, przede wszystkim, zarzutów Komisji dotyczących przydzielania limitów sprzedaży, należy po pierwsze podnieść, że dokument sporządzony przez Sappi i dotyczący spotkania, jakie odbyło się w dniu 30 września 1993 r. w Barcelonie (dokument nr 5, powołany w pkt 172 powyżej), ujawnia, że uczestnicy tego spotkania w pierwszej kolejności ogłosili swoją średnią miesięczną wielkość sprzedaży w 1992 r. i w 1993 r., a następnie dokonali podziału limitów sprzedaży na czwarty kwartał 1993 r. Następnie postanowili oni zapowiedzieć 10% podwyżkę cen sprzedaży rolek papieru i papieru w arkuszach od dnia 1 stycznia 1994 r., a wreszcie podjęli decyzję o ponownym spotkaniu, którego data miała być ustalona w późniejszym terminie, w celu sprawdzenia przestrzegania przydzielonych limitów.
- 226 Po drugie, należy zauważyć, że Zicuñaga nie podważa ustaleń dokonanych przez Komisję w motywach 138, 242 i 243 decyzji, według których „notatka ze spotkania” (dokument nr 6, cytowany w pkt 87 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów), sporządzona przez Sappi w czasie spotkania, które odbyło się w dniu 1 października 1993 r. i dotyczyło rynku francuskiego, wskazuje, że uczestnicy tego spotkania przyjęli ustalenia dotyczące podwyżki cen, jak również przydziału limitów sprzedaży na czwarty kwartał 1993 r. „w celu umożliwienia podwyżek cen”.
- 227 Co się tyczy, w następnej kolejności, ustaleń Komisji dotyczących porozumień o podziale rynku, Zicuñaga nie przedstawia żadnego dowodu mogącego obalić ustalenia dokonane przez Komisję w motywach 141 i 246 decyzji, według których spotkanie, które odbyło się na wiosnę 1994 r. w Nogent-sur-Marne i poświęcone było rynkowi francuskiemu, posłużyło jednocześnie za ramy dla zawarcia porozumienia w sprawie podwyżki cen oraz porozumienia o podziale rynku (dokument nr 7651, powołany w pkt 113–115 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i załączony do niego).
- 228 Okoliczności przedstawione powyżej pozwalają przyjąć, że Komisja słusznie uznała w motywie 241 decyzji, że „w celu zapewnienia zastosowania ustalonych podwyżek cen, na niektórych spotkaniach kartelu na szczeblu krajowym poszczególnym jego uczestnikom zostały przydzielone limity sprzedaży i ustalone udziały w rynku każdego z nich”. Komisja mogła więc uznać, że porozumienia o podwyżkach cen i wspólne ustalanie limitów sprzedaży i udziałów w rynku stanowią okoliczności

nierozerwalnie związane z ogólnym planem antykonkurencyjnym, stanowiącym naruszenie stwierdzone w art. 1 ust. 1 decyzji.

- 229 Następnie należy zbadać, czy Komisja mogła zarzucić Zicuñaga pewne aspekty koncepcji jednego naruszenia związane z porozumieniami w sprawie przydzielania limitów sprzedaży i podziału rynku.
- 230 Sformułowanie [papier w rolkach], po którym następuje informacja „pełne obłożenie zamówieniami u wszystkich oraz limitami”, jaka znajduje się w notatce Sappi z dnia 29 czerwca 1994 r., wspomnianej w pkt 175 powyżej, niekoniecznie dowodzi tego, że porozumienie w sprawie limitów sprzedaży zostało zawarte w czasie spotkania z dnia 29 czerwca 1994 r. Wykazuje ono jednak, że w chwili, kiedy odbywało się to spotkanie, wszyscy jego uczestnicy, a wśród nich Zicuñaga, byli stronami porozumienia w sprawie przydziału limitów sprzedaży na rynku papieru w rolkach.
- 231 Należy podkreślić, że informacja wspomniana w powyższym punkcie i dotycząca spotkania z dnia 29 czerwca 1994 r. stanowi jedyny dowód, jaki mógłby być przyjęty jako obciążający Zicuñaga i potwierdzający jej bezpośredni udział w sprawie przydziału limitów sprzedaży. Komisja nie stwierdziła bowiem uczestnictwa spółki Zicuñaga w spotkaniu z dnia 30 września 1993 r. w Barcelonie, w czasie którego zawarte zostało porozumienie w sprawie przydziału limitów sprzedaży na trzeci kwartał 1993 r. Co się tyczy innych spotkań, w których uczestnictwo Zicuñaga zostało należycie wykazane przez Komisję, Komisja nie podnosi w decyzji, że stanowiły one tło dla porozumień w sprawie limitów sprzedaży.
- 232 W swojej odpowiedzi na skargę Komisja podnosi jednakże, iż w czasie spotkania z dnia 19 października 1994 r. podniesiona była również kwestia dotycząca limitów sprzedaży.

233 W tym zakresie odrębna notatka sporządzona przez Mougeot w dniu 21 października 1994 r. i dotycząca spotkania poświęconego rynkowi hiszpańskiemu, które odbyło się w dniu 19 października 1994 r. (zob. pkt 177 powyżej), zawiera następujące informacje:

„Zapytałem, uwzględniając wielkości AEMCP zapowiadane dla Hiszpanii (oprócz Zicuñaga) na koniec sierpnia 94 r., [ponad] 4300 [t], co się stało z wielkościami nr 93 ([mniej o] 50%)?”

— Odpowiedź Sarrió: wielkości są zmienne!

— Odpowiedź Koehler: dane podawane przez AEMCP są nieprawdziwe!”.

234 Oczywiście mogło to oznaczać, jak podnosi Komisja w swojej odpowiedzi na skargę, że w czasie spotkania z dnia 19 października 1994 r. omawiano kwestie limitów lub wielkości sprzedaży. Jednakże okazuje się, że ani w części decyzji poświęconej spotkaniom dotyczącym rynku hiszpańskiego, ani w części dotyczącej przydzielania limitów sprzedaży i podziału rynku, Komisja nie powołuje się na te informacje na poparcie swoich zarzutów dotyczących zawarcia, w rozpatrywanym okresie, porozumień dotyczących limitów sprzedaży lub udziałów w rynku. W tych okolicznościach informacje te nie mogą być uwzględnione w celu ustalenia uczestnictwa Zicuñaga w porozumieniach w sprawie limitów sprzedaży.

235 W związku z tym informacja powołana w pkt 230 powyżej potwierdza, że w trakcie spotkania z dnia 29 czerwca 1994 r. Zicuñaga została poinformowana o istnieniu porozumienia dotyczącego ustalania limitów sprzedaży.

236 W tych okolicznościach po ustaleniu, że Zicuñaga uczestniczyła w porozumieniach w sprawie podwyżek cen na rynku hiszpańskim, przy czym wiedziała lub musiała wiedzieć, że tym samym bierze udział w europejskim kartelu, Komisja mogła również stwierdzić jej odpowiedzialność za porozumienia w sprawie limitów sprzedaży, zawarte w okresie jej udziału w porozumieniach w sprawie podwyżek cen. Należy w tym względzie przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przedsiębiorstwu, które uczestniczyło w wielopostaciowym naruszeniu reguł konkurencji poprzez własne zachowania, które odpowiadają definicji porozumienia lub uzgodnionej praktyki o celach antykonkurencyjnych w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE i które to zachowania przyczyniają się do realizacji naruszenia w całości, może być również przypisana odpowiedzialność za zachowania innych przedsiębiorstw składające się na to samo naruszenie za cały okres jego uczestnictwa w tym naruszeniu, jeśli zostanie wykazane, że przedsiębiorstwo to wiedziało o sprzecznych z prawem zachowaniach lub też mogło rozsądnie je przewidzieć i się na nie godziło (wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Participazioni, ww. w pkt 149, pkt 203).

237 Tym samym Zicuñaga musi być uznana za odpowiedzialną za porozumienie dotyczące podziału limitów sprzedaży, o którym wspomniano w czasie spotkania z dnia 29 czerwca 1994 r.

238 Co się tyczy porozumień dotyczących podziału rynku, z motywów 246–251 decyzji wynika, że Komisja oparła swoje ustalenia w zakresie istnienia takich porozumień przede wszystkim na informacjach dotyczących dwóch spotkań poświęconych rynkowi francuskiemu, zorganizowanych wiosną 1994 r. i w dniu 6 grudnia 1994 r. Jednakże decyzja nie zawiera dowodu, który pozwoliłby przyjąć, że Zicuñaga wiedziała lub mogła rozsądnie przewidzieć, że spotkania dotyczące rynku francuskiego służyły jako tło do zawarcia porozumień o podziale rynku. W tym zakresie, w przeciwieństwie do jej ustaleń dotyczących porozumień w sprawie podwyżek cen, Komisja nie stwierdziła w decyzji, że porozumienia o podziale rynku, obejmujące rynek francuski, stanowiły zdecentralizowane zastosowanie domniemanego porozumienia europejskiego o podziale rynków, o którym jego członkowie poinformowali osoby odpowiedzialne za poszczególne rynki właściwe. W tej sytuacji nie można uznać, że przedsiębiorstwo takie jak Zicuñaga, w przypadku którego nie ma wątpliwości, że nie uczestniczyło w spotkaniach kartelu dotyczących rynków

innych niż rynek hiszpański, wiedziało lub mogło rozsądnie przewidzieć, że istnieją porozumienia o podziale wyżej wspomnianych rynków.

- 239 Zdaniem Komisji, kwestia udziałów w rynku wpisana była do porządku obrad ogólnych spotkań kartelu (motyw 250 decyzji). Jednakże należy przypomnieć, że nie ulega wątpliwości, iż Zicuñaga nigdy nie uczestniczyła w ogólnych spotkaniach kartelu. Ponadto dowody przedstawione przez Komisję w motywach 250 i 251 decyzji na poparcie jej tezy dotyczą ogólnego spotkania kartelu w dniu 2 lutego 1995 r., tzn. spotkania, które odbyło się po zakończeniu okresu naruszenia przyjętego w odniesieniu do Zicuñaga w art. 1 ust. 2 decyzji.
- 240 Z powyższego wynika, że uczestnictwo Zicuñaga w praktykach podziału rynku nie zostało wykazane.
- 241 Na podstawie powyższego należy uznać, że Komisja w sposób zasadny przyjęła odpowiedzialność Zicuñaga za praktyki przydziału limitów sprzedaży, jakie miały miejsce w okresie jej uczestnictwa w naruszeniu. Natomiast należy stwierdzić, że Komisja bezpodstawnie zarzuciła spółce Zicuñaga popełnienie jednego naruszenia w zakresie porozumień obejmujących podział rynku.
- 242 Jednakże ten błąd w ocenie nie może obalić ustaleń potwierdzających, że Zicuñaga w ramach spotkań poświęconych rynkowi hiszpańskiemu uczestniczyła w porozumieniach w sprawie podwyżek cen, ani też analizy, z której wynika, że przez te porozumienia Zicuñaga uczestniczyła w europejskim kartelu obejmującym ustalanie cen papieru samokopiującego, które stanowi zasadniczy element naruszenia stwierdzonego w art. 1 ust. 1 decyzji. Wspomniane powyżej stwierdzenia dotyczące podziału rynku nie mogą więc podważyć faktu uczestnictwa Zicuñaga w tym naruszeniu. Należy uznać, że Zicuñaga, poprzez trwające ponad rok

uczestnictwo w tych inicjatywach cenowych, mogła w sposób rozsądny przewidzieć, że uczestniczące w nich przedsiębiorstwa starały się zapewnić sukces tych inicjatyw poprzez uruchomienie różnych mechanizmów, i była gotowa zaakceptować taką możliwość. W ramach badania żądań ewentualnych przedstawionych przez Zicuñaga w celu uzyskania obniżenia kwoty grzywny, którą na nią nałożono w art. 3 decyzji, należy zbadać, czy oraz w jakim stopniu w tym przypadku przyjęcie braku odpowiedzialności Zicuñaga za praktyki podziału rynku może uzasadnić obniżenie nałożonej na nią grzywny.

- 243 Na podstawie całości powyższych rozważań należy oddalić zarzut przedstawiony przez Divipę i oparty na naruszeniu art. 81 WE i 53 porozumienia o EOG oraz zarzut oparty na popełnieniu błędów w ocenie, podniesiony przez Zicuñaga.

C — W przedmiocie zarzutów dotyczących czasu trwania naruszenia

- 244 Pewna liczba skarżących, a mianowicie spółki Bolloré, MHTP, Koehler, Mougeot, Torraspapel, Divipa i Zicuñaga, podważają ustalenia Komisji odnoszące się do czasu trwania ich uczestnictwa w naruszeniu. Niektóre skarżące (MHTP, Koehler, Mougeot i Torraspapel) formułują argumentację w ramach żądań mających na celu częściowe stwierdzenie nieważności art. 1 decyzji i obniżenie kwoty grzywny nałożonej na nie w art. 3 wspomnianej decyzji, podczas gdy inne (Bolloré, Divipa i Zicuñaga) czynią to w zakresie ich żądań ewentualnych mających na celu obniżenie grzywny. Co się tyczy tych ostatnich przedsiębiorstw, z ich pism wynika, że zasadniczo podważają one zgodność z prawem stwierdzeń zaskarżonej decyzji w art. 1 ust. 2, dotyczących czasu trwania naruszenia popełnionego przez każde z nich. Należy więc przekwalifikować ich żądania jako mające również na celu częściowe stwierdzenie nieważności art. 1 ust. 2 decyzji w części odnoszącej się do czasu trwania naruszenia.

245 Bolloré, MHTP, Koehler, Mougeot i Torraspapel przedstawiają w szerokim zakresie pokrywającą się argumentację, utrzymując, że Komisja nie wykazała ich uczestnictwa w porozumieniu w okresie poprzedzającym wrzesień lub październik 1993 r. oraz, co się tyczy MHTP, w okresie poprzedzającym styczeń 1993 r. Z zastrzeżeniem pewnych odrębności, związanych z sytuacją każdego z tych przedsiębiorstw, ich argumentacja zmierza, w głównym zarysie, do wykazania, że z jednej strony, przeciwnie do twierdzeń Komisji, nie ustalono, iż spotkania o zasięgu europejskim, jakie odbywały się w ramach AEMCP przed wrześniem lub październikiem 1993 r., posłużyły jako tło porozumieniom kartelu w zakresie cen, a z drugiej strony, że nie ustalono, iż uczestniczyły one w spotkaniach kartelu na poziomie krajowym lub regionalnym przed tym okresem. W pierwszej kolejności należy łącznie zbadać argumentację przedstawioną przez poszczególne wyżej wspomniane przedsiębiorstwa, jak również argumentację dodatkową spółki Mougeot, która utrzymuje, że Komisja nie wykazała jej uczestnictwa w porozumieniu po lipcu 1995 r. Następnie należy zbadać zarzuty podniesione, odpowiednio, przez przedsiębiorstwa Divipa i Zicuñaga.

1. W przedmiocie zarzutów podniesionych przez Bolloré, MHTP, Koehler, Mougeot i Torraspapel

a) W przedmiocie uczestnictwa skarżących w naruszeniu przed wrześniem lub październikiem 1993 r.

Argumenty stron

246 W ramach zarzutu opartego na naruszeniu art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, Bolloré podnosi, że Komisja nie stwierdziła jej odpowiedzialności za udział w kartelu w okresie od stycznia 1992 r. do września lub października 1993 r. Na poparcie swego stwierdzenia podnosi ona po pierwsze, że Copigraph zaprzeczyła, że brała udział w jakimkolwiek kartelu przed wrześniem 1993 r. Po drugie, podważa całkowicie wartość dowodową oświadczeń AWA z dnia 5 maja 1999 r., Mougeot z dnia 14 kwietnia 1999 r. oraz Sappi z dnia 6 stycznia 1998 r., na których oparła się Komisja w celu wykazania uczestnictwa Copigraph w kartelu przed wrześniem

1993 r. Przedsiębiorstwo podkreśla również sprzeczności między tymi oświadczeniami, zwracając uwagę na to, iż oświadczenia Mougeot omawiały rzekome ogólne spotkania kartelu, podczas gdy oświadczenia przedsiębiorstwa AWA dotyczyły rzekomego kartelu dotyczącego rynku francuskiego. Bolloré zwraca również uwagę na to, że pierwsza podwyżka cen zastosowana przez Copigraph wprowadzona została w grudniu 1993 r., co wyklucza jej uczestnictwo w kartelu przed wrześniem lub październikiem 1993 r.

247 W ramach zarzutu opartego na braku dowodów MHTP podnosi, że Komisja nie wykazała jej uczestnictwa w naruszeniu przed styczniem 1993 r. Na poparcie tego stwierdzenia podnosi ona po pierwsze, że oświadczenia AWA, Sappi i Mougeot cytowane w motywach 107 i 108 decyzji nie wykazują, że spotkania AEMCP zorganizowane w 1992 r. posłużyły jako tło kartelu. Po drugie podnosi ona, że w przeciwieństwie do ustaleń Komisji nie wykazano, że uczestniczyła w spotkaniu z dnia 5 marca 1992 r. dotyczącym rynku hiszpańskiego, w spotkaniu wiosną 1992 r. dotyczącym rynku francuskiego, ani też w spotkaniu z dnia 16 lipca 1992 r. dotyczącym rynków hiszpańskiego i portugalskiego.

248 W ramach zarzutu opartego na braku dowodów spółka Koehler podnosi, że Komisja nie wykazała jej uczestnictwa w porozumieniu antykonkurencyjnym przed październikiem 1993 r. Na dowód tego stwierdzenia podnosi ona po pierwsze, że oświadczenia Mougeot i Sappi powołane przez Komisję nie dowodzą tego, że porozumienia kartelowe zostały zawarte w ramach AEMCP przed październikiem 1993 r. Dodaje ona również, że fakt, iż spotkania kartelu odbywały się na pewnych rynkach krajowych i regionalnych przed październikiem 1993 r., nie wykazuje istnienia współpracy na skalę europejską w tym okresie. Po drugie, Koehler podnosi, że w przeciwieństwie do ustaleń Komisji, nie wykazano, że uczestniczyła ona w spotkaniach z dnia 17 lutego i 5 marca 1992 r. dotyczących rynku hiszpańskiego, w spotkaniu wiosną 1992 r. dotyczącym rynku francuskiego, w spotkaniu z dnia 16 lipca 1992 r. dotyczącym rynków hiszpańskiego i portugalskiego, w spotkaniu z dnia 14 stycznia 1993 r. dotyczącym rynków Zjednoczonego Królestwa i Irlandii, w spotkaniu wiosną 1993 r. dotyczącym rynku francuskiego ani w spotkaniu z dnia 30 września 1993 r. dotyczącym rynku hiszpańskiego.

- 249 W ramach zarzutu opartego na popełnieniu oczywistego błędu w ocenie, Mougeot podnosi, że Komisja nie wykazała, iż spółka ta uczestniczyła w kartelu przed październikiem 1993 r. Podkreśla, że oświadczenia Sappi powołane przez Komisję nie wymieniają jej wśród uczestników spotkań kartelu organizowanych w 1992 r. i 1993 r. Dodaje, że nie będąc członkiem AEMCP w 1992 r., brała udział w spotkaniach organizowanych przez to stowarzyszenie w dniach 26 maja i 10 września 1992 r. tylko jako członek-obszernator, i że należy uznać, iż uczestnicy spotkania AEMCP z dnia 9 lutego 1993 r., które było pierwszym spotkaniem tego stowarzyszenia, w którym brała udział jako członek, nie odwoływali się do istnienia lub możliwości zawarcia kartelu w jej obecności.
- 250 Mougeot podnosi również, że w motywie 111 decyzji Komisja wypaczyła treść jej oświadczeń z dnia 14 kwietnia 1999 r. Ponadto odmawia ona jakiegokolwiek wartości dowodowej oświadczenia Sappi cytowanego przez Komisję w motywie 112 decyzji na podtrzymanie tezy, zgodnie z którą oficjalne spotkania AEMCP posłużyły jako tło dla spotkań kartelu dotyczących cen przed restrukturyzacją stowarzyszenia przeprowadzoną we wrześniu 1993 r.
- 251 W ramach zarzutu opartego na błędnym zastosowaniu art. 81 ust. 1 WE i naruszeniu zasady domniemania niewinności oraz istotnych wymogów proceduralnych, Torrassapel podnosi, iż brak jest jakiegokolwiek dowodu na zarzucane jej uczestnictwo w naruszeniu w okresie od stycznia 1992 r. do września 1993 r. Torrassapel przedstawia kilka wstępnych komentarzy dotyczących możliwości strategicznego zawiadomienia Komisji o naruszeniach związanej z nową polityką łagodzenia sankcji Komisji oraz braku wartości dowodowej oświadczeń AWA, Sappi i Mougeot powołanych przez Komisję na poparcie jej tezy. Zaprzecza następnie, po pierwsze, jakoby oficjalne spotkania AEMCP posłużyły jako tło dla zмовy cenowej do września 1993 r. Torrassapel podnosi po drugie, że w przeciwieństwie do ustaleń Komisji, nie uczestniczyła w spotkaniach z dnia 17 lutego i 5 marca 1992 r. dotyczących rynku hiszpańskiego, w spotkaniach wiosną 1992 r. i wiosną 1993 r. dotyczących rynku francuskiego i w spotkaniu z dnia 16 lipca 1992 r. dotyczącym rynków hiszpańskiego i portugalskiego.

- 252 Komisja kwestionuje zarzuty dotyczące wartości dowodowej oświadczeń AWA, Sappi i Mougeot. Jej zdaniem, oświadczenia te pozwalają zrozumieć organizację kartelu, także w 1992 r. Komisja odpowiada ponadto, punkt po punkcie, na argumenty skarżących dotyczące braku ich uczestnictwa w różnych spornych spotkaniach na szczeblu krajowym lub regionalnym.

Decyzja

- 253 Zgodnie z art. 1 ust. 2 decyzji, Bolloré, MHTP, Koehler i Torraspapel uczestniczyły w naruszeniu od stycznia 1992 r. do września 1995 r., podczas gdy, zgodnie z tym samym artykułem, Mougeot uczestniczyła w naruszeniu od maja 1992 r. do września 1995 r.
- 254 Poniżej cytowane są stosowne ustępy decyzji dotyczące uczestnictwa w naruszeniu pięciu skarżących, które podniosły ten zarzut, w okresie od stycznia do maja 1992 r., oraz w zależności od przypadku, do września lub października 1993 r.:

„(83) Kwestie dotyczące organizacji i koordynacji kartelu na skalę EOG rozstrzygano podczas ogólnych spotkań kartelu zwoływanych pod pozorem oficjalnych spotkań organizacji zawodowej AEMCP.

(84) Podczas wspomnianych spotkań ogólnych, uczestnicy podejmowali decyzje przede wszystkim w przedmiocie terminów oraz wysokości (wyrażonej w procentach) podwyżek cen dla każdego kraju EOG. Z kilkumiesięcznym wyprzedzeniem porozumiewali się w przedmiocie licznych, następujących po sobie podwyżek cen.

(85) Spotkania AEMCP posłużyły jako tło spotkaniom kartelu co najmniej od stycznia 1992 r. do września 1993 r. [...]

(87) Częstotliwość uczestnictwa w spotkaniach AEMCP była co do zasady wysoka i w okresie trwania naruszenia uczestniczyli w nich wszyscy producenci, którzy byli członkami AEMCP: AWA, Binda, Copigraph, Koehler, Mougeot, Stora, Torrapapel/Sarrió i Zanders”.

255 Ponadto, z motywów 107–113 wynika, że Sappi przyznała istnienie zмовy pomiędzy konkurującymi ze sobą producentami podczas regularnych spotkań, które miały miejsce co najmniej od początku 1992 roku. Jeden z pracowników Sappi oświadczył, że wspomniane spotkania odbywały się na „skalę wspólnotową” począwszy od 1991 r. AWA przyznała również, że takie spotkania odbywały się licząc od początku 1992 r. Spółka Mougeot, która przystąpiła do AEMCP pod koniec 1992 r., przedłożyła oświadczenia (dokument nr 7647, powołany w pkt 165 powyżej) dotyczące przebiegu oficjalnego spotkania AEMCP, które odbyło się w 1993 r., z którego Komisja wywnioskowała, iż reorganizacja stowarzyszenia pociągała za sobą restrukturyzację kartelu. Mougeot oświadczyła:

„Bez wątpienia przy okazji oficjalnego spotkania AEMCP w dniu 14 września 1993 r. we Frankfurcie lub spotkania je poprzedzającego, w każdym razie w chwili objęcia przez [B.] funkcji dyrektora generalnego wydziału »papier samokopiujący« w AWA, B. podjął wyraźnie decyzję o zwoływaniu »nieoficjalnych« spotkań głównych producentów papieru samokopiującego dotyczących poszczególnych rynków i o zmodyfikowaniu organizacji oficjalnych spotkań AEMCP. Od tej chwili [B.] postanowił, że we wszystkich spotkaniach AEMCP będzie uczestniczył adwokat, w celu nadania im charakteru oficjalnego i niepodlegającego krytyce. Postanowił również, że nie będą na nich poruszane żadne kwestie dotyczące cen, które odtąd będą omawiane wyłącznie podczas spotkań »nieoficjalnych«”.

Ocena Sądu

- 256 Odnośnie do przeprowadzenia dowodu naruszenia art. 81 ust. 1 WE należy na wstępie zaznaczyć, że obowiązkiem Komisji jest przedstawienie dowodu stwierdzonego przez nią naruszenia i wskazanie takich środków dowodowych, które w sposób wystarczający pod względem prawnym wykażą istnienie okoliczności faktycznych stanowiących naruszenie (wyroki Trybunału z dnia 17 grudnia 1998 r. w sprawie C-185/95 P Baustahlgewebe przeciwko Komisji, Rec. str. I-8417, pkt 58 i w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, pkt 149 powyżej, pkt 86).
- 257 Komisja jest zatem zobowiązana do dostarczenia dokładnych i zgodnych dowodów na poparcie silnego przekonania, że naruszenie zostało popełnione (zob. wyrok Sądu z dnia 6 lipca 2000 r. w sprawie T-62/98 Volkswagen przeciwko Komisji, Rec. str. II-2707, pkt 43, wraz z cytowanym tam orzecnictwem).
- 258 Niemniej jednak należy podkreślić, że nie każdy z dowodów dostarczonych przez Komisję musi koniecznie odpowiadać tym kryteriom w odniesieniu do każdego z elementów naruszenia. Wystarczy, żeby zbiór poszlak wskazanych przez tę instytucję, oceniany całościowo, odpowiadał temu wymogowi (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 15 października 2002 r. w sprawach połączonych C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, od C-250/99 P do C-252/99 P i C-254/99 P Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-8375, pkt 513–520). Ponadto Sąd wykazał w pkt 155 i 166 powyżej, że dowody należy oceniać w całości, a oświadczenia przedstawione w ramach komunikatu w sprawie współpracy nie mogą być tylko z tego tytułu uznane za pozbawione wartości dowodowej.
- 259 Z decyzji wynika, że Komisja opiera odpowiedzialność pięciu zainteresowanych skarżących w okresie od stycznia 1992 r. lub maja 1992 r., a w odniesieniu do

Mougeot, do września lub października 1993 r., na ich uczestnictwie w kontaktach kartelu i w systemie spotkań kartelu mających związek, z jednej strony, z oficjalnymi spotkaniami AEMCP, które – jak podnosi Komisja – posłużyły za tło zmwom cenowym, a z drugiej strony, ze spotkaniami na szczeblu krajowym lub regionalnym kartelu.

²⁶⁰ Na wstępie należy poddać analizie zarzucany system spotkań kartelu, obejmujący oficjalne spotkania AEMCP i spotkania na szczeblu krajowym lub regionalnym kartelu, a następnie, uczestnictwo zainteresowanych skarżących w tych spotkaniach przed wrześniem lub październikiem 1993 r.

— W przedmiocie systemu spotkań kartelu

Oficjalne spotkania AEMCP przed wrześniem lub październikiem 1993 r.

²⁶¹ Brzmienie motywów 107–113, 254–256 i 295 decyzji wskazuje, że na dowód swoich twierdzeń dotyczących odbywania przed wrześniem lub październikiem 1993 r. spotkań ogólnych (europejskich) kartelu w ramach oficjalnych spotkań AEMCP, Komisja powołuje, po pierwsze, oświadczenia Mougeot zawarte w dokumencie nr 7647 (zob. pkt 255 powyżej), po drugie, zeznania pracownika Sappi, jak również zeznania przedsiębiorstw Sappi i AWA, a po trzecie, istnienie licznych dowodów potwierdzających organizację spotkań kartelu na szczeblu krajowym lub regionalnym począwszy od stycznia 1992 r., które zostaną omówione w pkt 281 i nast.

- 262 Po pierwsze, z brzmienia motywów 113 i 254 decyzji wynika, że oświadczenia Mougeot (dokument nr 7647) przedstawione w motywie 108 wspomnianej decyzji i cytowane w pkt 255 powyżej, stanowią główny dowód w argumentacji Komisji dotyczącej tej kwestii.
- 263 Z tego względu należy, na wstępie, odrzucić twierdzenia Mougeot dotyczące rzekomego wypaczenia przez Komisję treści jej oświadczeń. Lektura porównawcza motywu 108 decyzji i dokumentu nr 7647, w którym figurują wspomniane oświadczenia, wykazuje, że Komisja dosłownie i dokładnie przedstawiła w decyzji oświadczenia spółki Mougeot zawarte we wspomnianym dokumencie.
- 264 Co więcej, w odpowiedzi na argument podniesiony przez Koehler, należy uznać, że szczególnie wyraźne znaczenie oświadczeń Mougeot uzasadnia to, że – jak wynika również z motywu 295 decyzji – Komisja nie dała wiary późniejszym zaprzeczeniom Mougeot, zawartym w jej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów.
- 265 Należy również odrzucić argument Torraspapel, zgodnie z którym oświadczenia znajdujące się w przypisie nr 97 decyzji wykazują, że Komisja sama wątpi w wartość dowodową oświadczeń Mougeot. Fakt, że w tym przypisie Komisja, uwzględnwszy treść dokumentów znajdujących się w aktach, odrzuciła stwierdzenie Mougeot, według którego spółka ta brała udział w spotkaniu AEMCP po raz pierwszy w dniu 9 lutego 1993 r., nie powinien być bowiem interpretowany jako wyrażenie przez Komisję ogólnej wątpliwości co do wartości dowodowej oświadczeń Mougeot. Ponadto, w odróżnieniu od stwierdzenia Mougeot przedstawionego w przypisie nr 97 decyzji, oświadczenia przedstawione w motywie 108 tej decyzji nie stoją w sprzeczności z żadnym dowodem, który mógłby podać w wątpliwość wartość dowodową tych oświadczeń.

266 Z oświadczeń Mougeot wynika, że podczas oficjalnego spotkania AEMCP, pan B., z chwilą objęcia kierowniczej funkcji w wydziale „papier samokopiujący” w AWA, postanowił dokonać reorganizacji działalności AEMCP. Oficjalne spotkania stowarzyszenia miały od tej chwili odbywać się w obecności adwokata, w celu nadania im charakteru „niepodlegającego krytyce”; postanowił także nie poruszać, podczas wspomnianych spotkań, „niczego, co dotyczy cen”, oraz zwoływać odąd spotkania „nieoficjalne” w celu omawiania tych kwestii. Z oświadczeń Mougeot wynika wyraźnie, że przed reorganizacją działalności AEMCP w wyniku decyzji podjętej przez B. (AWA), oficjalne spotkania AEMCP służyły jako tło dyskusjom dotyczącym cen. Wspomniane dyskusje podczas tych spotkań stanowiły właśnie okoliczność podpadającą krytyce.

267 Żaden z zainteresowanych skarżących nie kwestionuje stwierdzenia zawartego w motywie 110 decyzji, zgodnie z którym pierwsze oficjalne spotkanie AEMCP w obecności adwokata odbyło się w dniu 18 listopada 1993 r. W tej sytuacji Komisja słusznie wskazuje, że decyzja B. w sprawie restrukturyzacji działalności i spotkań AEMCP została podjęta w czasie oficjalnego spotkania wspomnianego stowarzyszenia, bezpośrednio poprzedzającego spotkanie z dnia 18 listopada 1993 r., to znaczy w czasie spotkania z dnia 14 września 1993 r. Stąd Komisja słusznie oceniła, że dyskusje w przedmiocie cen miały miejsce podczas oficjalnych spotkań AEMCP aż do dnia 14 września 1993 r.

268 Stwierdzenie to jest poparte motywami 115–121 decyzji, z których wynika, że po wspomnianej decyzji o restrukturyzacji, obok oficjalnych spotkań AEMCP, odbywały się nieoficjalne spotkania, których przedmiotem było uzgadnianie podwyżek cen na obszarze EOG.

269 Po drugie, Komisja powołuje się na przedstawiony w motywie 112 decyzji (dokument nr 5407, w załączniku do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów) fragment zeznań osoby zatrudnionej przez Sappi w lutym 1993 r., przypominającej sobie, że jej koledzy „wracali ze spotkań, w tym spotkań AEMCP, ze sprecyzowanym zamiarem podwyżek cen, które miały zostać wprowadzone, oraz że reakcje konkurencji pozostawały im względnie obojętne”.

- 270 Przeciwnie do twierdzeń niektórych skarżących, słowa tego pracownika Sappi nie zostały wypowiedziane w sposób wyrażający jakiegokolwiek powątpiewanie lub ostrożność. W braku przeciwnego twierdzenia, należy uznać je za odnoszące się bez różnicowania zarówno do okresu poprzedzającego, jak i okresu następującego po wrześniu 1993 r. Potwierdzają one, dla okresu od lutego do września 1993 r., fakt, że takie spotkania dotyczące podwyżek cen na skalę europejską miały miejsce podczas oficjalnych spotkań AEMCP, czego nie podważyły przedsiębiorstwa, które przyznały się do uczestnictwa w porozumieniu od 1992 r.
- 271 W tym stadium analizy okazuje się więc, że Komisja słusznie uznała, iż przed wrześniem 1993 r. porozumienia dotyczące cen były zawierane podczas oficjalnych spotkań AEMCP. Następnie należy zbadać, czy Komisja zasadnie stwierdziła, że odwołanie się do oficjalnych spotkań AEMCP jako okazji do zawierania takich porozumień rozpoczęło się najpóźniej w styczniu 1992 r. i trwało nieprzerwanie do września 1993 r.
- 272 W tym względzie, z motywów 86 i 113 decyzji wynika, że na poparcie tych ustaleń Komisja stwierdziła, że pierwsze oficjalne spotkanie AEMCP, co do którego dysponuje ona dowodami pisemnymi, odbyło się w dniu 23 stycznia 1992 r. Łącząc te ustalenia, z jednej strony, ze zgodnymi — jej zdaniem — oświadczeniami AWA i Sappi, cytowanymi w pkt 107 decyzji, mającymi potwierdzać, że spotkania kartelu na skalę europejską odbywały się od początku 1992 r., oraz, z drugiej strony, z dowodami potwierdzającymi fakt, że organizacja regularnych spotkań i kontaktów na szczeblu krajowym lub regionalnym rozpoczęła się w styczniu 1992 r. (ten sam motyw), Komisja uważa, że europejski kartel cenowy miał swój początek najpóźniej w styczniu 1992 r. Komisja dodaje, w motywie 113 decyzji, że dokumenty będące w jej posiadaniu wskazują, iż w okresie od stycznia 1992 r. do spotkania z dnia 14 września 1993 r. miało miejsce osiem spotkań AEMCP i że wszystkie one odbyły się w Zurychu.
- 273 Należy stwierdzić, że żadna ze skarżących nie podaje w wątpliwość dokładności ustaleń decyzji dotyczących przebiegu spotkania oficjalnego AEMCP w dniu 23 stycznia 1992 r.

274 Następnie należy podnieść, po pierwsze, że w swoim oświadczeniu (dokumenty nr 7828 i 7829, zob. pkt 163 powyżej), wspomnianym przez Komisję w motywie 107 decyzji, AWA stwierdza, że od początku 1992 r. uczestniczyła z konkurentami w pewnych „niestosownych” („improper”) spotkaniach, które służyły jako tło dla wymiany informacji na temat zamiarów dotyczących ogłoszenia podwyżek cen. Jak wynika z odpowiedzi AWA na przedstawione przez Komisję żądanie udzielenia informacji (dokument nr 7829), wspomniane zeznanie AWA odnosi się do spotkań, w których uczestniczyły przedsiębiorstwa Sarrió, Mougeot, Stora-Feldmühle, Copigraph, Koehler i Zanders i które odbyły się w latach 1992–1995 w Paryżu, Zurychu i Genewie. Natomiast, jak wynika z tabeli A załącznika I do decyzji, wszystkie oficjalne spotkania AEMCP zorganizowane w okresie od stycznia 1992 r. do września 1993 r. odbyły się w Zurychu.

275 Jednak, według odpowiedzi AWA (dokument nr 7827), fragment omówiony w motywach 61 i 107 decyzji dotyczy szczegółów spotkań, które miały miejsce od dnia 1 stycznia 1992 r. do dnia sporządzenia wspomnianej odpowiedzi, z wyłączeniem oficjalnych spotkań AEMCP, tak że można z niej wywnioskować, iż pominięto wszystkie spotkania AEMCP jako niemające charakteru kartelowego. Ponieważ istnienie uzasadnionej wątpliwości powinno być rozstrzygane na korzyść skarżących, zgodnie z zasadą in dubio pro reo, należy uznać, że same oświadczenia AWA nie pozwalają na stwierdzenie, że oficjalne spotkanie AEMCP z dnia 23 stycznia 1992 r. posłużyło jako tło dla zмовы cenowej. Niemniej jednak stanowią one istotną poszlakę istnienia porozumienia na poziomie europejskim od początku 1992 r.

276 Po drugie, co się tyczy oświadczeń Sappi omówionych w motywie 107 decyzji, z motywu 73 tej decyzji wynika, że Komisja odnosi się do „oświadczeń Sappi [sugerujących], że istniały kontakty o znamionach kartelu między europejskimi producentami papieru samokopiującego od chwili utworzenia ich organizacji zawodowej AEMCP w 1981 r., a przede wszystkim począwszy od połowy lat osiemdziesiątych”.

277 W przypisie nr 64 decyzji (dokument nr 4656) Komisja zaznacza:

„Sappi przedłożyła Komisji oświadczenie jednego ze swych pracowników, zajmującego się sprzedażą papieru samokopiującego od lat [70-tych], zgodnie z którym „zaczął [on] podejrzewać istnienie zмовы dotyczącej papieru samokopiującego około połowy lat 80-tych z powodu spostrzeżeń poczynionych przez dyrekcję [...] był [on] przekonany, że wspomnianą zмовę zawarli między innymi Arjo Wiggins, Koehler i Stora-Feldmühle, i znał [on] na bieżąco dwustronne wymiany informacji począwszy od połowy lub końca lat 80”.

278 Z oświadczenia innego pracownika Sappi wynika, że od 1991 r. do 1993 r. dochodziło do kontaktów i spotkań kartelu z udziałem konkurentów, obejmujących całą Wspólnotę. Wspomniany pracownik Sappi oświadcza, że był przekonany, iż wspomniane kontakty doprowadziły do zмовы i że dostawcy uzgadniali między sobą kwestię cen na skalę Wspólnoty.

279 Oświadczenia pracowników Sappi wspomniane w powyższych punktach pozwalają ustalić, że kartel obejmujący ustalanie cen, który zawarło kilku producentów, istniał na skalę europejską od końca lat 80-tych lub początku lat 90-tych. Ponadto popierają one oświadczenia AWA, według których porozumienie na poziomie europejskim istnieje od początku 1992 r. Natomiast nie pozwalają one na stwierdzenie, że oficjalne spotkanie AEMCP w dniu 23 stycznia 1992 r. posłużyło za tło kontaktom kartelowym. Podobnie jak oświadczenia AWA, omawiane oświadczenia same nie uprawniają do stwierdzenia, że Komisja właściwie ustaliła, iż porozumienia kartelu w sprawie cen były zawierane począwszy od stycznia 1992 r. w ramach oficjalnych spotkań AEMCP.

280 Należy więc zbadać trzeci element przedstawiony przez Komisję, to znaczy kwestię organizacji spotkań i kontaktów kartelu od początku 1992 r. na szczeblu krajowym lub regionalnym, organizowanych niezwłocznie po oficjalnych spotkaniach AEMCP.

Spotkania na szczeblu krajowym lub regionalnym przed wrześniem lub październikiem 1993 r.

281 Z tabeli 3 zatytułowanej „Spotkania krajowe i regionalne kartelu od lutego 1992 r. do wiosny 1995 r.” i przedstawionej w motywie 129 decyzji wynika, że Komisja ustaliła, iż pomiędzy lutym 1992 r. i dniem 30 września 1993 r. odbyło się siedem spotkań na szczeblu krajowym lub regionalnym. Załącznik II do decyzji przedstawia szczegóły dotyczące tych spotkań:

- w dniu 17 lutego 1992 r. miało miejsce spotkanie dotyczące rynku hiszpańskiego, w którym uczestniczyły w szczególności przedsiębiorstwa Koehler i Torraspapel;
- w dniu 5 marca 1992 r. miało miejsce spotkanie dotyczące rynku hiszpańskiego, w którym uczestniczyły w szczególności Stora (MHTP), Koehler i Torraspapel;
- wiosną 1992 r., najprawdopodobniej w kwietniu, miało miejsce spotkanie dotyczące rynku francuskiego, w którym uczestniczyły w szczególności Copigraph (spółka zależna Bolloré), Stora (MHTP), Koehler, Mougeot i Torraspapel;
- w dniu 16 lipca 1992 r. miało miejsce spotkanie dotyczące rynku hiszpańskiego, w którym uczestniczyły w szczególności Stora (MHTP), Koehler i Torraspapel;
- w dniu 14 stycznia 1993 r. miało miejsce spotkanie dotyczące rynków Zjednoczonego Królestwa i Irlandii, w którym uczestniczyły przedsiębiorstwa Stora (MHTP) i Koehler;

- wiosną 1993 r., najprawdopodobniej w kwietniu, miało miejsce spotkanie dotyczące rynku francuskiego, w którym uczestniczyły w szczególności Copigraph (spółka zależna Bolloré), Stora (MHTP), Koehler, Mougeot i Torraspapel;
- dnia 30 września 1993 r. miało miejsce spotkanie dotyczące rynku hiszpańskiego, w którym uczestniczyły w szczególności Copigraph (spółka zależna Bolloré), Stora (MHTP), Koehler, Mougeot i Torraspapel.

282 Należy zbadać zasadność ustaleń Komisji dotyczących przebiegu wspomnianych spotkań i ich antykonkurencyjnego przedmiotu.

283 Co się tyczy, po pierwsze, spotkania z dnia 17 lutego 1992 r. dotyczącego rynku hiszpańskiego, Sąd stwierdził już w pkt 161–169 powyżej, że to spotkanie, mające na celu zagwarantowanie przestrzegania porozumienia w sprawie podwyżki cen na rynku hiszpańskim, miało cel kartelowy, przystający do ogólnego przedmiotu naruszenia.

284 Co się tyczy, po drugie, spotkania z dnia 5 marca 1992 r., z ustaleń Sądu przedstawionych w pkt 161–170 powyżej wynika również, że wykazano zarówno fakt odbycia, jak i kartelowy przedmiot tego spotkania.

285 Co się tyczy, po trzecie, spotkań odbytych wiosną 1992 r. i wiosną 1993 r. dotyczących rynku francuskiego, fakt ich odbycia oraz ich antykonkurencyjny przedmiot wynikają z oświadczeń pracowników Sappi zawartych w dokumentach nr 15026, 15027 i 15272, cytowanych w motywie 137 decyzji i załączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

286 Fragment z oświadczenia Sappi znajdujący się w dokumencie nr 15272 brzmi następująco:

„(Ówczesny) dyrektor sprzedaży Sappi (UK) Ltd we Francji oświadczył, że uczestniczył ze swoim szefem [W.] w dwóch spotkaniach z konkurentami we Francji. Pierwsze miało miejsce wiosną 1992 r., a drugie — rok później. Jedno odbyło się w hotelu przy porcie lotniczym Charles-de-Gaulle, a drugie w centrum Paryża. Są to jedyne spotkania tego typu, w których uczestniczył i nie posiada on wiadomości o jakichkolwiek innych odbywających we Francji.

Dyskusja podczas tych spotkań dotyczyła przede wszystkim papieru w arkuszach, których Sappi nie sprzedawała w tym czasie we Francji. Spotkania nie doprowadziły do konsensusu ani do jakiegokolwiek porozumienia w przedmiocie papieru w arkuszach. Co się tyczy papieru w rolkach, dyskusja dotyczyła wcześniejszego i obecnego poziomu cen, jednak nie było już mowy o cenach na przyszłość”.

287 Ponadto w tabeli (dokument nr 15200, załączony do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów) zamieszczonej w odpowiedzi Sappi z dnia 18 maja 1999 r. na przedstawione przez Komisję żądanie udzielenia informacji, spółka ta stwierdza, że spotkania odbywały się w różnych terminach wiosną 1992 r. i wiosną 1993 r., najprawdopodobniej w kwietniu, w Paryżu, w porcie lotniczym Charles-de-Gaulle i w hotelu nieopodal Place de l'Étoile. Zgodnie ze wspomnianą tabelą, celem tych spotkań była wymiana informacji i dyskusja na temat klientów i stosowanych względem nich cen. Sappi stwierdza, że we wspomnianych spotkaniach uczestniczyli przedstawiciele Sappi, AWA, Sarrió, Zanders, przedstawiciel Zanders na terenie Francji, Europapier i Feldmühle. Stwierdza, że nie przypomina sobie, czy uczestniczył w nich przedstawiciel Koehler.

288 Z ustaleń przedstawionych w punktach powyżej wynika, że pracownik Sappi, który dostarczył pierwszych informacji w tym zakresie i który osobiście uczestniczył w relacjonowanych wydarzeniach, dokładnie przypomina sobie, że wiosną 1992 r.

i wiosną 1993 r. odbyły się dwa spotkania pomiędzy konkurentami w Paryżu, których przedmiotem była w szczególności dyskusja o klientach i cenach, które zostały zastosowane względem tych klientów. Brak precyzji w określeniu dokładnej daty spotkania najprawdopodobniej wyjaśnia długi upływ czasu, który minął pomiędzy spornymi zdarzeniami a dniem, w którym wezwano wspomnianego pracownika do złożenia oświadczeń, i nie może odebrać jego zeznaniom precyzyjności w odniesieniu do okresu, w którym odbyły się wspomniane spotkania, ich miejsca i przedmiotu. Jeśli chodzi o wspomniane aspekty, nie można więc pozbawić zeznań pracownika Sappi ich wartości dowodowej.

289 Co się tyczy spotkania wiosną 1993 r., należy dodać, że dokumenty nr 4798, 4799 i 5034, powoływane przez Komisję w przypisie nr 135 decyzji, odpowiadają notatkom dotyczącym kosztów podróży i pozwalają stwierdzić, że F. (Koehler) i W. (Stora-Feldmühle) udali się w dniu 14 kwietnia 1993 r. do Paryża. Tego typu ustalenie potwierdza tezę Komisji, zgodnie z którą spotkanie wiosną 1993 r. miało miejsce w kwietniu.

290 Oczywiście z oświadczeń pracownika Sappi, cytowanych w pkt 286 powyżej, wynika, że zgodnie z jego słowami, żadne porozumienie dotyczące cen nie zostało zawarte podczas spotkań wiosną 1992 r. i wiosną 1993 r. Jednak ustalenie, zgodnie z którym uczestnicy wspomnianych spotkań nie osiągnęli konsensusu ani jakiegokolwiek porozumienia w przedmiocie papieru w arkuszach, należy interpretować jako oznaczające, iż podobne próby zostały podjęte podczas tych spotkań w przedmiocie papieru w arkuszach, co nadaje tym spotkaniom niedozwolony charakter.

291 W ramach wspomnianych prób, uczestnicy z konieczności dokonali wymiany indywidualnych informacji dotyczących stosowanych przez nich cen i/lub ich wielkości sprzedaży papieru w arkuszach. Zgodnie z orzecnictwem (wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, pkt 149 powyżej, pkt 117 i 121), wymóg niezależnej polityki wszelkich podmiotów gospodarczych, który jest nierozłącznie związany z postanowieniami traktatu dotyczącymi konkurencji, przeciwstawia się ściśle wszelkim kontaktom bezpośrednim lub pośrednim

pomiędzy takimi podmiotami, które mogą wpływać na zachowanie na rynku aktualnego lub potencjalnego konkurenta, czy też ujawniać takiemu konkurentowi zachowanie przyjęte na skutek wcześniejszych postanowień, lub zachowanie, które dany podmiot rozważa jako swoje przyszłe zachowanie na rynku, jeżeli celem lub skutkiem tych kontaktów miało być doprowadzenie do warunków konkurencji, które nie odpowiadają normalnym warunkom na właściwym rynku. W tym względzie należy domniemywać, z zastrzeżeniem przeciwnego dowodu, który muszą przedstawić podmioty zainteresowane, że przy określaniu swojego zachowania na rynku przedsiębiorstwa uczestniczące w uzgodnieniu i działające na rynku uwzględniają informacje, które wymieniły ze swoimi konkurentami. W świetle tego orzecznictwa należy stwierdzić, że spotkania wiosną 1992 r. i wiosną 1993 r., dotyczące rynku papieru w arkuszach, posłużyły jako tło dla uzgodnień sprzecznych z art. 81 ust. 1 WE.

292 Ponadto oświadczenia pracownika Sappi przywołane w pkt 286 powyżej, w zakresie dotyczącym papieru w rollach, stanowią dowód wymiany informacji, jak również prowadzonych podczas spotkań dyskusji o klientach i cenach, które zostały zastosowane, co w świetle orzecznictwa wspomnianego w poprzednim punkcie potwierdza istnienie uzgodnień zakazanych przez art. 81 ust. 1 WE.

293 Odbycie spotkań pomiędzy konkurentami wiosną 1992 r. i wiosną 1993 r. w Paryżu, jak również antykonkurencyjny cel wspomnianych spotkań zostały więc wykazane.

294 Dodatkowo, nawet jeśli należałoby uznać, że te spotkania były wyłącznie okazją do wymiany informacji, która nosi znamiona naruszenia tylko w zakresie, w jakim ma ona na celu ułatwienie zawarcia porozumień dotyczących podwyżek cen i limitów sprzedaży oraz kontrolowanie przestrzegania porozumień (motyw 97 decyzji), rozstrzygnięcie byłoby jednakowe.

295 Biorąc pod uwagę, po pierwsze – fragment z oświadczenia Sappi pozwalający stwierdzić, że próby zawarcia porozumienia na rynku papieru w arkuszach zostały

podjęte podczas wspomnianych spotkań, po drugie – dowody potwierdzające, że co najmniej od stycznia 1992 r. porozumienia dotyczące podwyżek cen zostały zawarte na szczeblu europejskim podczas oficjalnych spotkań AEMCP, a po trzecie – obecność, zarówno podczas spotkania wiosną 1992 r., jak i podczas spotkania wiosną 1993 r., pewnej liczby przedsiębiorstw, które były reprezentowane podczas wspomnianych oficjalnych spotkań (w szczególności Sappi, AWA, Zanders), Komisja uznała bowiem zasadnie, że cel wymiany informacji handlowych, która miała miejsce w czasie spotkań francuskich, był powiązany z porozumieniem dotyczącym podwyżek cen papieru samokopiującego.

296 Co się tyczy, po czwarte, spotkania z dnia 16 lipca 1992, z ustaleń Sądu w pkt 180–184 powyżej wynika, że fakt odbycia spotkania oraz kartelowy przedmiot tego spotkania zostały wykazane.

297 W odniesieniu, po piąte, do spotkania z dnia 14 stycznia 1993 r., w celu wykazania faktu odbycia antykonkurencyjnego przedmiotu wspomnianego spotkania, Komisja oparła się na jawnych dokumentach nr 15026, 15175 i 15176, 15271 i 15272, jak również 4752, załączonych do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

298 Dokument nr 15026 zawiera w szczególności następujące ustalenia:

„Pierwszy pracownik oświadczył nam, że [...] w jego przekonaniu dwa spotkania odbyły się w Heathrow Business Centre, a jedno w hotelu Intercontinental w Londynie, ale nie przypominał sobie, które z nich [...]. Drugi pracownik oświadczył nam, że [...] w jego notatniku przy dacie 14 stycznia 1993 r. znajdowała się wzmianka o spotkaniu w Heathrow Business Centre na terminalu 2 o godz. 10.00. Oprócz swojego uczestnictwa w spotkaniu ze swymi konkurentami nie znajduje innego powodu, dla którego miałby się tam znaleźć [...]”.

299 Dokumenty nr 15175 i 15176 zawierają następujące doprecyzowanie:

„Dowody, których zdołał dostarczyć [...], są następujące. [...] Jak wskazano w oświadczeniach z dnia 11 listopada i z dnia 20 grudnia 1996 r., uczestniczył on w spotkaniu z konkurentami w Zjednoczonym Królestwie, prawdopodobnie w czwartek 14 stycznia 1993 r. w Heathrow Business Centre, na terminalu 2 o godz. 10.00. Kopia wspomnianej strony z jego notatnika znajduje się w załączniku 5 [I.], dyrektor sprzedaży i marketingu Sappi (UK) Ltd, polecił mu w nim uczestniczyć. Spotkanie dotyczyło w szczególności wymiany informacji pozwalających ustalić, który dostawca zaopatrywał których klientów, oraz jakie są tendencje i oczekiwania rynków. Nie osiągnięto porozumienia. [...] Arjo Wiggins kierował spotkaniem. Nie doszło do zawarcia porozumienia w przedmiocie przyszłego rozwoju, niemniej jednak miała miejsce wymiana informacji”.

300 Dokumenty nr 15271 i 15272 zawierają następujące oświadczenia:

„Pierwszy pracownik powiedział, że [...]. Niekiedy spotkania nieformalne ad hoc pomiędzy konkurentami odbywały się w Zjednoczonym Królestwie, a ich celem było bardziej rozpoznanie rynku, w szczególności jeśli chodzi o przeszłą działalność, oraz zebranie opinii konkurentów, aniżeli osiągnięcie konsensusu lub przystąpienie do uzgodnionej praktyki w celu doprowadzenia do podwyższenia cen. Co się tyczy Sappi, celem jej uczestnictwa w spotkaniach było uzyskanie informacji, nawet jeśli pozostali mogliby uczestniczyć we wspomnianych spotkaniach w celu przekazania danych lub próby manipulacji rynkiem; dyskusje podczas wspomnianych spotkań nie miały na celu podziału rynku lub klientów; [...] potwierdził, że uczestniczył w takich spotkaniach raz do roku, w 1992 r., w 1993 r. i w 1994 r. Uczestniczył być może w jednym lub w dwóch innych spotkaniach (lecz nie więcej). Nie brał udziału w żadnym spotkaniu w 1995 r. lub 1996 r. Praktyka organizowania takich spotkań była już ustanowiona przez branżę w chwili, kiedy zaczął zajmować się sprzedażą papieru samokopiującego [...] Spotkania odbywały się co do zasady w porcie lotniczym Heathrow lub w hotelu w Londynie [...]”.

- 301 W odniesieniu do dokumentu nr 4752, odpowiada on fragmentowi z notatnika pracownika Sappi i zawiera, przy dacie 14 stycznia 1993 r., następującą wzmiankę: „T2 Heathrow godz. 10.00 Bus. Centre”.
- 302 Biorąc pod uwagę poszczególne okoliczności wymienione w pkt 298–301 powyżej, Komisja słusznie stwierdziła, że spotkanie pomiędzy konkurentami odbyło się w porcie lotniczym Heathrow w dniu 14 stycznia 1993 r. o godz. 10 rano. Fragment przedstawiony w pkt 299 powyżej pozwala stwierdzić bez wątplenia, że uczestnicy wspomnianego spotkania nie osiągnęli porozumienia. Jednak pomijając fakt, że wspomniany fragment może zostać zinterpretowany jako wykazujący istnienie próby mającej na celu doprowadzenie do porozumienia sprzecznego z art. 81 ust. 1 WE, co z powodów przedstawionych w pkt 291 powyżej może świadczyć o niedozwolonym charakterze spornego spotkania, fragment oświadczenia Sappi przedstawiony w pkt 299 powyżej potwierdza, że spotkanie posłużyło jego licznym uczestnikom za tło dla wymiany informacji dotyczących ich właściwych klientów.
- 303 Co się tyczy wymiany informacji, należy przypomnieć, że Komisja uznała, iż mają one charakter naruszenia, ponieważ pomogły w zawarciu lub w przestrzeganiu porozumienia dotyczącego podwyżki cen.
- 304 Kilka wskazówek stanowi potwierdzenie tezy, zgodnie z którą cel wymiany informacji, jaka miała miejsce podczas spotkania brytyjskiego, był powiązany z porozumieniem dotyczącym podwyżek cen. Po pierwsze, wyciąg z oświadczenia Sappi potwierdza, że próba osiągnięcia porozumienia pojawiła się podczas wspomnianego spotkania. Po drugie, dowody potwierdzają, że co najmniej od stycznia 1992 r. porozumienia dotyczące podwyżek cen były zawierane na szczeblu europejskim podczas oficjalnych spotkań AEMCP. Po trzecie, spotkanie z dnia 14 stycznia 1993 r. zgromadziło pewną liczbę przedsiębiorstw reprezentowanych na oficjalnych spotkaniach AEMCP, w ramach których odbywały się ogólne spotkania kartelu dotyczące porozumień w sprawie podwyżek cen.

- 305 Należy ponadto podkreślić, że zgodnie z motywem 183 decyzji, AWA potwierdziła w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, że wspomniane spotkanie z dnia 14 stycznia 1993 r. stanowiło część „niestosownych” spotkań pomiędzy konkurentami (zob. również pkt 164 powyżej).
- 306 Co się tyczy, po szóste, spotkania z dnia 30 września 1993 r. w Barcelonie, wymienionego w motywie 163 decyzji, Sąd stwierdził w pkt 172 powyżej, że Komisja właściwie ustaliła, że spotkanie to się odbyło, jak również fakt, że posłużyło ono jako okazja do wymiany informacji handlowych dotyczących indywidualnej sprzedaży w 1992 r. i 1993 r. oraz do zawarcia porozumień dotyczących przydziału limitów sprzedaży na czwarty kwartał 1993 r. i podwyżki cen, która miała wejść w życie od 1 stycznia 1994 r. Ponadto okoliczność, że podczas wspomnianego spotkania z dnia 30 września 1993 r. uczestnicy stopniowo wymieniali informacje handlowe dotyczące średniej wielkości sprzedaży każdego z przedsiębiorstw, uzgodnili podział limitów sprzedaży oraz postanowili o wspólnej podwyżce cen i przystali na ponowne spotkanie celem sprawdzenia, czy przestrzegane są limity sprzedaży, potwierdza tezę Komisji, zgodnie z którą wymiany informacji dotyczących sprzedaży i porozumienia dotyczące limitów sprzedaży w pewnych przypadkach miały miejsce w celu ułatwienia zawarcia porozumień dotyczących podwyżek cen i zapewnienia ich stosowania.
- 307 Wobec powyższego Komisja w sposób wystarczający pod względem prawnym wykazała fakt odbycia spotkań kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego w dniach 17 lutego, 5 marca i 16 lipca 1992 r., jak również w dniu 30 września 1993 r., spotkań dotyczących rynku francuskiego wiosną 1992 r. i wiosną 1993 r., a także spotkania poświęconego rynkom Zjednoczonego Królestwa i Irlandii w dniu 14 stycznia 1993 r. Uwzględniając oświadczenie Mougeot zawarte w motywie 90 decyzji, zgodnie z którym celem wspomnianych spotkań było zapewnienie ogólnego zastosowania podwyżek cen na szczeblu europejskim, fakt odbywania wspomnianych spotkań na szczeblu krajowym lub regionalnym potwierdza opis naruszenia dokonany przez Komisję w motywie 77 decyzji, a w szczególności fakt, że środek zastosowany w celu realizacji celu porozumienia polegał na odbywaniu spotkań na różnych poziomach (ogólnym, krajowym lub regionalnym).

308 W odniesieniu do rozpoczęcia naruszenia, Komisja mogła więc zasadnie stwierdzić, że równoległe do spotkania oficjalnego AEMCP z dnia 23 stycznia 1992 r. kartel utrzymywał kontakty w Hiszpanii, których cel był identyczny z celem ogólnych spotkań kartelu, organizowanych aż do września 1993 r. w ramach oficjalnych spotkań AEMCP. Stwierdzenie to, połączone z zeznaniami licznych przedsiębiorstw, dotyczącymi ich uczestnictwa w europejskim kartelu począwszy od stycznia 1992 r., jak również z oświadczeniem AWA dotyczącym jej uczestnictwa, począwszy od stycznia 1992 r., w „niestosownych” spotkaniach, dotyczących różnych rynków krajowych lub regionalnych i w ramach których wymieniano informacje na temat zamierzanego ogłaszania podwyżek cen (dokument nr 7828), prowadzi Sąd do wniosku, że Komisja słusznie uznała, iż oficjalne spotkanie AEMCP z dnia 23 stycznia 1992 r. posłużyło przedsiębiorstwom biorącym w nim udział za tło dla ogólnego spotkania kartelu i słusznie przyjęła styczeń 1992 r. jako początek okresu naruszenia względem przedsiębiorstw w nim uczestniczących.

309 Jak podkreślono w pkt 272 powyżej, zgodnie z motywem 113 decyzji, dokumenty będące w posiadaniu Komisji wykazują, że w okresie od stycznia 1992 r. do spotkania z dnia 14 września 1993 r. miało miejsce osiem spotkań AEMCP w Zurychu, których dokładne terminy są wymienione w tabeli A załącznika I do decyzji. Biorąc pod uwagę, że ustalenie to nie zostało zakwestionowane przez skarżące, oraz zważywszy, że z zeznań Sappi i AWA, jak również z oświadczenia Mougeot przedstawionego w motywie 108 decyzji wynika, że aż do września 1993 r. ogólne spotkania kartelu odbywały się w ramach oficjalnych spotkań AEMCP, które zostało potwierdzone, dla okresu między lutym i wrześniem 1993 r., przez pracownika Sappi (zob. pkt 269 powyżej), Komisja zasadnie przyjęła ciągły charakter europejskiego kartelu cenowego w okresie od stycznia 1992 r. do września 1993 r., nawet stwierdzając, że tylko niektóre z ośmiu wyżej wspomnianych oficjalnych spotkań posłużyły za tło dla spotkań kartelu w sprawie cen na szczelbu europejskim.

310 Za wystarczająco uzasadnione należy zatem uznać ustalenia Komisji, zgodnie z którymi począwszy od stycznia 1992 r. aż do września 1993 r. porozumienia kartelu w sprawie podwyżek cen na skalę europejską były zawierane w ramach oficjalnych spotkań AEMCP, po których następowała seria spotkań na szczelbu krajowym lub regionalnym, których celem było zapewnienie zastosowania tych podwyżek na każdym z rynków.

311 Należy również zbadać, czy Komisja właściwie wykazała, dla okresu poprzedzającego wrzesień lub październik 1993 r., uczestnictwo pięciu skarżących w ogólnym planie antykonkurencyjnym, którego głównym celem było przyjęcie ustaleń dotyczących podwyżek cen i terminów ich wejścia w życie, w ramach spotkań odbywanych na różnych szczeblach.

— Udział skarżących w spotkaniach przed wrześniem lub październikiem 1993 r.

312 Należy przypomnieć na wstępie, iż w celu udowodnienia w wystarczającym stopniu, że dane przedsiębiorstwo uczestniczyło w kartelu, wystarczy, aby Komisja wykazała uczestnictwo tego przedsiębiorstwa w spotkaniach, podczas których zostały zawarte porozumienia o charakterze antykonkurencyjnym, którym to przedsiębiorstwo wyraźnie się nie sprzeciwiło. Jeżeli ten system spotkań wpisuje się w zorganizowany wysiłek zainteresowanych przedsiębiorstw, dążących do realizacji jednego celu ekonomicznego, czyli zakłócenia zwykłej ewolucji cen na właściwym rynku, to nienaturalne byłoby dokonywanie podziału tego zachowania, charakteryzującego się jednym celem, na kilka odrębnych naruszeń (zob. orzecznictwo cytowane w pkt 188 i 196 powyżej).

313 Sąd stwierdza, że ani Koehler, ani Torraspapel nie kwestionują ustaleń przedstawionych w tabeli B załącznika I do decyzji, zgodnie z którymi uczestniczyły one we wszystkich oficjalnych spotkaniach AEMCP, które miały miejsce w okresie od stycznia 1992 r. do września 1993 r. Nawet przyjmując, że tylko niektóre z wyżej wspomnianych spotkań posłużyły jako tło dla zawarcia porozumień kartelu w sprawie cen, stwierdzenie takie wystarczy, by uznać, że Komisja słusznie stwierdziła ich nieprzerwane uczestnictwo w porozumieniach kartelu w sprawie cen i tym samym w naruszeniu stwierdzonym w art. 1 ust. 1 decyzji w okresie od stycznia 1992 r. do września 1993 r.

- 314 MHTP, ze swojej strony, nie zaprzecza ustaleniom przedstawionym w tabeli wymienionej w poprzednim punkcie, zgodnie z którymi przedsiębiorstwa z grupy Stora brały udział w różnych spotkaniach oficjalnych AEMCP, które odbyły się w okresie od stycznia 1992 r. do września 1993 r. MHTP nie zaprzecza również stwierdzeniom wyrażonym przez Komisję, w motywach 360–362 decyzji, zgodnie z którymi należy ją uznać za odpowiedzialną za niedozwolone zachowania przedsiębiorstw z grupy Stora; Komisja słusznie stwierdziła uczestnictwo MHTP w okresie od stycznia 1992 r. do września 1993 r. w porozumieniach kartelu w sprawie cen i tym samym w naruszeniu stwierdzonym w art. 1 ust. 1 decyzji.
- 315 Ponadto MHTP nie kwestionuje swojej odpowiedzialności za naruszenie poczynszy od stycznia 1993 r. Nie zaprzeczając faktom, które stanowią poparcie dla stwierdzenia naruszenia w okresie od stycznia 1993 r. do połowy 1995 r. – za co przyznano jej zmniejszenie nałożonej na nią grzywny o 10% (motywy 456 i 458 decyzji) – MHTP przyznaje, że spotkania kartelu odbywały się na szczeblu europejskim w okresie od stycznia 1993 r. do września lub października 1993 r. Na rozprawie oświadczyła ona ponadto, że odbywanie w tym okresie wspomnianych spotkań kartelu na szczeblu europejskim było prawdopodobne. Przedsiębiorstwo to stwierdziło ponadto podczas rozprawy, że jest całkiem prawdopodobne, jeśli oświadczenie Mougeot zostanie zinterpretowane dosłownie, że spotkanie AEMCP stanowiło w tym samym czasie forum kartelu. Ani MHTP, ani pozostałe przedsiębiorstwa kwestionujące kartelowy charakter spotkań AEMCP przed restrukturyzacją stowarzyszenia we wrześniu lub w październiku 1993 r. nie dostarczyły dowodów, które mogłyby wykazać jakąkolwiek zmianę organizacji lub struktury AEMCP w styczniu 1993 r. MHTP nie przedstawiła ponadto wyjaśnienia alternatywnego do tego, które przedstawiła Komisja w kwestii miejsca i przebiegu europejskich spotkań kartelu przed restrukturyzacją AEMCP we wrześniu lub październiku 1993 r.
- 316 Przedsiębiorstwo Bolloré nie kwestionuje ustaleń przedstawionych w tabeli B w załączniku I do decyzji, zgodnie z którymi Copigraph uczestniczyła w oficjalnych spotkaniach AEMCP w dniu 23 stycznia 1992 r., a następnie w czterech z siedmiu późniejszych spotkań, które odbyły się przed dniem 14 września 1993 r. Wskazówka dotycząca uczestnictwa Copigraph w oficjalnym spotkaniu AEMCP w dniu 23 stycznia 1992 r. pozwala na stwierdzenie, że w tym dniu Copigraph wzięła udział w porozumieniu kartelu w sprawie cen na skalę europejską.

- 317 Nawet jeśli nie ma pewności co do tego, że wszystkie oficjalne spotkania AEMCP, które odbyły się w okresie od stycznia 1992 r. do września 1993 r., służyły jako tło do zawarcia porozumienia kartelu w sprawie cen, ustalenie, że Copigraph wzięła udział w pięciu z ośmiu oficjalnych spotkań, pozwala stwierdzić nieprzerwane uczestnictwo tego przedsiębiorstwa w okresie od stycznia 1992 r. do września 1993 r. w porozumieniach kartelu w sprawie cen na skalę europejską. Copigraph bowiem nie zdystansowała się publicznie od spotkań, w których uczestniczyła (zob. cytowane orzecznictwo w pkt 188 i 196 powyżej).
- 318 Co się tyczy Mougeot, jest pewne, że nie uczestniczyła ona w spotkaniu z dnia 23 stycznia 1992 r. i że pierwsze spotkanie AEMCP, w którym uczestniczyła, odbyło się w dniu 26 maja 1992 r. Mougeot wzięła następnie udział we wszystkich spotkaniach AEMCP aż do września 1993 r., to jest w sześciu z ośmiu spotkań, które poprzedziły spotkanie z dnia 14 września 1993 r. Podobnie jak Copigraph, Mougeot nie zdystansowała się publicznie od spotkań, w których uczestniczyła (zob. cytowane orzecznictwo w pkt 188 i 196 powyżej). Nawet jeśli brała w nich udział w charakterze obserwatora, Mougeot nie wykazała, że poinformowała swoich konkurentów o odmiennym od nich charakterze tego uczestnictwa (zob. podobnie wyrok w sprawie Aalborg Portland i inni przeciwko Komisji, ww. w pkt 188, pkt 81). Z żadnego z przedstawionych dokumentów nie wynika, jakoby spółka Mougeot była przyjmowana z niechęcią lub marginalizowana w ramach AEMCP. Przeciwnie, jak wynika z protokołu ze spotkania AEMCP z dnia 26 maja 1992 r., na spotkaniu je poprzedzającym postanowiono zaprosić Mougeot do przystąpienia do AEMCP. Co więcej, na tym spotkaniu przewodniczący AEMCP poprosił przedstawiciela Mougeot o zaprezentowanie jego spółki jako nowego członka, a nie jako zaproszonego gościa. Protokoły ze spotkań AEMCP z dnia 10 września i 25 listopada 1992 r. odnotowują obecność przedstawiciela Mougeot wśród innych uczestników, bez odróżniania tego przedsiębiorstwa od innych. Protokół ze spotkania z dnia 25 listopada 1992 r. podkreśla, że przedstawiciel Mougeot poinformował uczestników, że jego spółka powinna mieć możliwość dodania swojej wielkości sprzedaży do wielkości stowarzyszenia w grudniu, odnoszącej się do drugiego półrocza 1992 r. Nawet jeśli Mougeot uzyskiwała status członka AEMCP dopiero od 1993 r., to jej obecność podczas kartelowych spotkań AEMCP w takim samym charakterze jak pozostali członkowie od maja 1992 r. i dostarczanie informacji obejmujących drugie półrocze 1992 r. wykazują, w braku przeciwnych dowodów, że uczestniczyła w kartelu od dnia 26 maja 1992 r.

- 319 Ustalenia dotyczące uczestnictwa zainteresowanych skarżących w kartelu na skalę europejską przed wrześniem lub październikiem 1993 r. są wystarczające dla przypisania im naruszenia za ten okres.
- 320 Należy stwierdzić, że dowody potwierdzające uczestnictwo wielu spośród wspomnianych przedsiębiorstw w spotkaniach na szczeblu krajowym lub regionalnym podkreślają nieprzerwany charakter ich uczestnictwa w naruszeniu.
- 321 Komisja stwierdza uczestnictwo Koehler i Torraspapel w spotkaniu z dnia 17 lutego 1992 r. Opiera się w tym celu na wewnętrznej notatce Sappi z tego samego dnia (dokument nr 4588), która wspomina o spotkaniu „zainteresowanych stron”. Powyższa wskazówka, interpretowana łącznie z innymi przedstawionymi w tej notatce, dotyczącymi niepewności, jakie wzbudzało zachowanie Koehler i Sarrió na rynku hiszpańskim, umożliwiła Komisji stwierdzenie, że Koehler i Sarrió znajdowały się wśród „zainteresowanych stron” biorących udział we wspomnianym spotkaniu, którego celem było rozważenie problemów związanych z nieprzezwiezaniem przez te dwa przedsiębiorstwa wyżej wspomnianego porozumienia, którego były stronami, jako dystrybutor lub dostawca papieru samokopiującego na rynku hiszpańskim, co wynika z notatki z dnia 9 marca 1992 r. (dokumenty nr 4703 i 4704, powołane w pkt 171 powyżej).
- 322 Ponieważ spółka Torraspapel nie odrzuciła ustalenia zawartego w motywie 363 decyzji, zgodnie z którym Sarrió była i w dalszym ciągu jest jej spółką zależną w 100%, ani stwierdzenia Komisji zawartego w tym samym motywie, zgodnie z którym w toku postępowania administracyjnego nie podważała ona swojej odpowiedzialności za zachowanie Sarrió, Komisja mogła zasadnie przypisać jej odpowiedzialność za uczestnictwo Sarrió w spotkaniu kartelu z dnia 17 lutego 1992 r.
- 323 Co się tyczy spotkania z dnia 5 marca 1992 r., z przypisów nr 7 i 10 w załączniku II do decyzji wynika, że aby stwierdzić uczestnictwo spółek Koehler i Torraspapel we wspomnianym spotkaniu, Komisja opiera się na notatce wewnętrznej Sappi z dnia

9 marca 1992 r., wymienionej w motywie 156 decyzji (dokumenty nr 4703 i 4704, powołane w pkt 171 powyżej). Notatka ta bez wątplenia pozwala przyjąć, że wspomniane dwa przedsiębiorstwa były stronami porozumienia w sprawie podwyżki cen o 10 ESP za kilogram na początku lutego 1992 r. na rynku hiszpańskim, nie zawiera natomiast żadnej wskazówki umożliwiającej stwierdzenie, że wzięły one udział w spotkaniu kartelu z dnia 5 marca 1992 r.

324 Z odpowiedzi AWA z dnia 30 kwietnia 1999 r. na przedstawione przez Komisję żądanie udzielenia informacji (dokument nr 7828, powołany w pkt 163 powyżej) wynika, że przedstawiciele Sarrió (Torraspapel), Koehler i Stora (MHTP) byli obecni na „niestosownych” spotkaniach, do których należało wspomniane spotkanie z dnia 5 marca 1992 r., jak potwierdziła AWA w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów (motyw 170 decyzji).

325 Komisja stwierdza ponadto, że pięć zainteresowanych skarżących uczestniczyło w dwóch spotkaniach dotyczących rynku francuskiego.

326 Oświadczenia Sappi powołane w pkt 276–279 oraz 285–293 powyżej, wraz ze stwierdzeniem AWA zawartym w dokumencie nr 7828, zgodnie z którym przedstawiciele tego przedsiębiorstwa, łącznie z przedstawicielami Sarrió, uczestniczyli między 1992 r. i 1995 r. w „niestosownych” spotkaniach, w szczególności w Paryżu, umożliwiają uznanie, że Komisja słusznie stwierdziła, iż spółka Sarrió (Torraspapel) uczestniczyła w dwóch wspomnianych spotkaniach. Wątpliwości wyrażone przez pracownika Sappi (dokument nr 15027 załączony do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów) w odniesieniu do kwestii, czy przedstawiciel Sarrió uczestniczący we wspomnianych spotkaniach był odpowiedzialny za sprzedaż w tym przedsiębiorstwie we Francji, mimo przyjętego przez niego ostrożnego tonu w odniesieniu do obecności przedstawiciela Koehler na tych spotkaniach, nie miały na celu ukrycia faktu, że nie wyraża on wątpliwości co do uczestnictwa w nich przedstawiciela Sarrió.

- 327 Co się tyczy przedsiębiorstwa Stora (MHTP), informacja zawarta w oświadczeniu powołanym w pkt 287 powyżej, zgodnie z którym Feldmühle była reprezentowana na spotkaniu wiosną 1992 r., wraz z oświadczeniem AWA zawartym w dokumencie nr 7828, dotyczącym uczestnictwa przedstawicieli tego przedsiębiorstwa obok przedstawicieli Stora-Feldmühle w „niestosownych” spotkaniach, w szczególności w Paryżu między 1992 r. i 1995 r., stanowi wsparcie dla tezy Komisji, zgodnie z którą Stora-Feldmühle uczestniczyła w spotkaniu wiosną 1992 r., a tym samym wsparcie dla przypisania MHTP odpowiedzialności za to uczestnictwo.
- 328 W swoich pismach MHTP podkreśla, że pracownik Sappi, od którego pochodzą informacje powołane w poprzednim punkcie, stwierdza również, że Stora-Feldmühle nie uczestniczyła w spotkaniu wiosną 1993 r. w Paryżu, podczas gdy Komisja twierdzi, że dysponuje dowodami potwierdzającymi uczestnictwo tego przedsiębiorstwa we wspomnianym spotkaniu. MHTP podnosi, że w tej sytuacji nie jest wykluczone, że pracownik Sappi błędnie wskazał spotkanie francuskie, w którym Stora-Feldmühle brała udział. Jednak stanowczy ton wypowiedzi pracownika Sappi dotyczącej obecności Stora-Feldmühle na pierwszym z dwóch spotkań francuskich opisanych w jego zeznaniach pozbawia hipotezę sugerowaną przez MHTP jakiegokolwiek prawdopodobieństwa.
- 329 Odnośnie do spotkania wiosną 1993 r. MHTP nie kwestionuje swojego uczestnictwa w naruszeniu od stycznia 1993 r. i nie formułuje żadnych uwag krytycznych względem ustaleń Komisji dotyczących spotkania wiosną 1993 r. w Paryżu i jego uczestnictwa we wspomnianym spotkaniu. W tej sytuacji nie ma konieczności badania zasadności ustaleń Komisji dotyczących uczestnictwa Stora-Feldmühle w spotkaniu wiosną 1993 r. w Paryżu.
- 330 Co się tyczy Mougeot i Copigraph (spółka zależna Bolloré), pracownik Sappi nie nawiązał do ich obecności we wspomnianych dwóch spotkaniach. Jednakże ogólne stwierdzenie zawarte w oświadczeniu AWA znajdującym się w dokumencie nr 7828, dotyczące organizowania w okresie od 1992 r. do 1995 r. „niestosownych” spotkań w Paryżu, w Zurychu i w Genewie pomiędzy przedstawicielami AWA, Sarrió,

Mougeot, Stora-Feldmühle, Copigraph, Koehler i Zanders, stanowi poszlakę uczestnictwa Mougeot i Copigraph w spotkaniach wiosną 1992 r. i wiosną 1993 r. we Francji.

- 331 Wspomniana poszlaka oczywiście nie powinna jako jedyna przesądzać o ich uczestnictwie w tych dwóch spotkaniach. Jednakże Mougeot i Copigraph są dwoma głównymi podmiotami gospodarczymi na francuskim rynku papieru samokopiującego; odniesienie do tych dwóch przedsiębiorstw w ogólnym stwierdzeniu AWA dotyczącym odbycia spotkań pomiędzy konkurentami między 1992 r. i 1995 r., w szczególności w Paryżu, oznacza z konieczności, że były one postrzegane, przynajmniej przez lidera rynku europejskiego, jako strony niedozwolonych działań na rynku francuskim przez cały ten okres, niezależnie od ich obecności czy nieobecności na dwóch wyżej wspomnianych spotkaniach. Wspomniana poszlaka świadcząca o uczestnictwie w kartelu na rynku francuskim w tym okresie jest wzmocniona przez oświadczenia Mougeot, zgodnie z którymi spółka ta „przyjmowa [ła] od jednych lub drugich, najczęściej od AWA, wiadomości telefoniczne na temat szczegółowych warunków podwyżek cen na rynku”, przede wszystkim „do połowy 1995 r.” (dokument nr 11598, motyw 95 decyzji i pkt 41 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów).
- 332 Odnosnie do spotkania z dnia 16 lipca 1992 r., B. G. potwierdził (zob. dokument nr 4484, powołany w pkt 180 powyżej), że Sarrió (Torraspapel), AWA (F. i B.) i Koehler (F.) były obecne na tym spotkaniu. Ta informacja, która potwierdza ogólne stwierdzenie AWA zawarte w dokumencie nr 7828, dotyczące jej uczestnictwa, między 1992 r. i 1994 r., w „niestosownych” spotkaniach w Barcelonie, między innymi obok przedstawicieli Sarrió (Torraspapel) i Koehler, wykazywała uczestnictwo tych dwóch przedsiębiorstw w spotkaniu kartelu z dnia 16 lipca 1992 r. dotyczącym rynków hiszpańskiego i portugalskiego.
- 333 Jeśli chodzi o przedsiębiorstwo Stora (MHTP), by wykazać jego uczestnictwo w spotkaniu z dnia 16 lipca 1992 r., Komisja opiera się na oświadczeniach AWA (dokument nr 7828), zgodnie z którymi Stora uczestniczyła w latach 1992–1994 w licznych spotkaniach w Lizbonie i w Barcelonie, obok przedstawicieli przedsiębiorstw Sarrió, Unipapel, Koehler, Ekman i Stora-Feldmühle lub niektórych spośród tych przedsiębiorstw.

- 334 Należy podkreślić, że B. G. w swoich szczegółowych oświadczeniach dotyczących spotkania z dnia 16 lipca 1992 r. nie wymienia przedsiębiorstwa Stora wśród jego uczestników. W tej sytuacji ogólne stwierdzenie AWA mogłoby wydawać się niewystarczające dla wykazania uczestnictwa Stora (MHTP) w spotkaniu z dnia 16 lipca 1992 r.
- 335 Należy jednak podnieść, że – jak zauważyła Komisja w pismach procesowych w sprawie T-122/02 – z oświadczeń B. G. wynika, iż odbycie spotkania z dnia 16 lipca 1992 r. było wyraźnie uzasadnione okolicznością, że Sarrió i Stora-Feldmühle stosowały bardzo niskie ceny w Portugalii, niższe od kosztów produkcji papieru. Jak trafnie podkreśla Komisja, wspomniane nawiązanie do polityki bardzo niskich cen w szczególności stosowanej przez Stora-Feldmühle, może być interpretowane jako oznaczające, że to przedsiębiorstwo nie przestrzegało dyscypliny, której musiało przestrzegać w zakresie cen na podstawie porozumienia dotyczącego rynku. Innymi słowy, takie ustalenie, połączone z oświadczeniem AWA zawartym w dokumencie nr 7828, może być postrzegane jako wykazujące, że – mimo tego, że Stora-Feldmühle nie uczestniczyła w spotkaniu z dnia 16 lipca 1992 – spółka ta była w tym okresie stroną porozumienia w zakresie cen na rynkach iberyjskich.
- 336 Komisja stwierdza uczestnictwo Stora (MHTP) i Koehler w spotkaniu z dnia 14 stycznia 1993 r. MHTP nie kwestionuje swojego uczestnictwa w naruszeniu od początku stycznia 1993 r. W tej sytuacji nie ma potrzeby badania zasadności stwierdzenia Komisji dotyczącego uczestnictwa tego przedsiębiorstwa w spotkaniu z dnia 14 stycznia 1993 r.
- 337 Co się tyczy uczestnictwa Koehler we wspomnianym spotkaniu, z wyciągu z oświadczenia Sappi zawartego w dokumencie nr 15026 wynika, że według pierwszego pracownika, którego zeznania stanowią przedmiot tego oświadczenia, „[D.] (Koehler)” uczestniczył we wszystkich lub w części spotkań, które odbyły się w Zjednoczonym Królestwie w porcie lotniczym Heathrow lub w londyńskim hotelu. Drugi pracownik, którego zeznania również stanowią przedmiot wyżej wspomnianego oświadczenia, stwierdził, że był przekonany, iż „[D.] (Koehler)”

uczestniczył w spotkaniu z dnia 14 stycznia 1993 r. W dokumentach nr 15176 i 15178, które odpowiadają innemu oświadczeniu Sappi, zawarta jest również wyżej przytoczona informacja oraz ta, zgodnie z którą „spośród wielu nazwisk konkurentów dostarczonych Komisji w grudniu 1996 r. [określony pracownik] mógł zidentyfikować wśród uczestników [...] [K.] z przedsiębiorstwa Koehler”. Przedsiębiorstwo AWA oświadczyło (dokument nr 7828), że w latach 1992–1994 jego przedstawiciele w Zjednoczonym Królestwie uczestniczyli w „niestosownych” spotkaniach, w których brali udział między innymi przedstawiciele przedsiębiorstwa Koehler.

338 Biorąc pod uwagę ten zbiór poszlak, Komisja zasadnie stwierdziła, że Koehler była reprezentowana podczas spotkania z dnia 14 stycznia 1993 r.

339 Co się tyczy uczestnictwa Copigraph, Koehler, Stora-Feldmühle i Torraspapel w spotkaniu z dnia 30 września 1993 r., z przypisów nr 40, 42, 44 i 45 w załączniku II do decyzji wynika, że Komisja opiera swoje ustalenia na dokumentach nr 5 i 7828. Wzmianka zawarta w „notatkach do akt” (notes for file) przedsiębiorstwa Sappi, sporządzona podczas tego spotkania i dotycząca sprzedaży „zadeklarowanej”, jak również informacja wynikająca ze wspomnianych notatek, dotycząca przydzielenia określonych limitów sprzedaży na czwarty kwartał 1993 r. (zob. pkt 172 powyżej), stanowią znaczące poszlaki obecności na omawianym spotkaniu różnych przedsiębiorstw wymienionych w pkt 1 tych notatek, to znaczy Copigraph, Stora-Feldmühle, Koehler i Sarrió.

340 Co się tyczy przedsiębiorstw Sarrió, Koehler i Stora-Feldmühle, wspomniane znaczące poszlaki potwierdza ogólne stwierdzenie zawarte w oświadczeniu AWA znajdującym się w dokumencie nr 7828, zgodnie z którym osoby odpowiedzialne za AWA w Hiszpanii uczestniczyły w latach 1992–1994 w kilku „niestosownych” spotkaniach, w szczególności w Barcelonie; AWA sądzi też, że przedstawiciele Sarrió, Koehler i jego przedstawiciel Ekman, i Stora-Feldmühle byli na nich również obecni.

- 341 Co się tyczy przedsiębiorstwa Koehler, należy podnieść, że zgodnie z przypisem nr 186 w decyzji, Komisja dysponuje notatką dotyczącą kosztów, biletem lotniczym i rachunkiem z hotelu F. (Koehler), które wskazują na to, że osoba ta przebywała w Barcelonie w dniu 30 września 1993 r. Na wniosek Sądu, Komisja przedstawiła te dokumenty w sprawie T-125/02.
- 342 Ponadto, zakładając, że niektóre z zainteresowanych skarżących rzeczywiście nie uczestniczyły w spotkaniu z dnia 30 września 1993 r., informacje, zgodnie z którymi na ostatni kwartał roku 1993 zostały im przydzielone limity sprzedaży na podstawie wielkości sprzedaży zadeklarowanych za lata 1992 i 1993, dowodzą, że w tym czasie były one stronami kartelu na rynku hiszpańskim, w ramach którego podejmowały antykonkurencyjne zachowania, potwierdzone przez „notatki do akt” sporządzone przez Sappi.
- 343 Jak słusznie podkreśla Koehler w swoich pismach, z załącznika II do decyzji wynika, że aby wykazać uczestnictwo tego przedsiębiorstwa we wspomnianym spotkaniu, Komisja opiera się na stwierdzeniu obecności Ekman na tym spotkaniu. Takie stwierdzenie Komisji zdaje się opierać na lekturze fragmentu oświadczenia AWA zawartego w dokumencie nr 7828, zgodnie z którym wśród uczestników spotkań hiszpańskich, w których brała udział AWA w latach 1992–1994 r., znajdował się „Ekman (przedstawiciel Koehler)”.
- 344 W swoich pismach Koehler podnosi, że Ekman był niezależnym dystrybutorem, tak więc nie należy uznawać Ekman i jej samej za jedną jednostkę gospodarczą ani tym samym przypisywać jej zachowania Ekman. Jednak z oświadczenia AWA przywołanego w poprzednim punkcie wynika, że przez pozostałych uczestników spółka Ekman była postrzegana jako biorąca udział w spotkaniu w roli przedstawiciela Koehler, nie zaś jako niezależny dystrybutor. Następnie „notatki do akt” Sappi, dotyczące spotkania z dnia 30 września 1993 r. (dokument nr 5, powołany w pkt 172 powyżej) wspominają o „sprzedaży zadeklarowanej” przez „Koehler”. To dowodzi, że we wspomnianym spotkaniu Ekman uczestniczyła w towarzystwie pracownika Koehler, co zresztą wydaje się wskazywać wyżej wspomniane

oświadczenie AWA, połączone z dokumentami potwierdzającymi obecność F. (Koehler) w Barcelonie w dniu 30 września 1993 r., albo też dowodzi, że Ekman uczestniczyła w spotkaniu jako przedstawiciel Koehler, działający zgodnie z jej poleceniami, co również potwierdza wyobrażenie, jakie miała AWA co do charakteru, w jakim Ekman uczestniczyła we wspomnianym spotkaniu. W każdym razie Komisja słusznie stwierdziła uczestnictwo Koehler w spotkaniu z dnia 30 września 1993 r.

345 Podsumowując, należy stwierdzić, że Komisja wykazała w sposób wystarczający pod względem prawnym uczestnictwo Bolloré (za pośrednictwem Copigraph), Koehler, Mougeot i Torraspapel w naruszeniu przed wrześniem lub październikiem 1993 r., jak również uczestnictwo MHTP przed styczniem 1993 r.

b) W przedmiocie uczestnictwa Mougeot w naruszeniu po 1 lipca 1995 r.

346 W ramach zarzutu opartego na oczywistym błędzie w ocenie, Mougeot podnosi, że nie zostało wykazane, że spółka ta uczestniczyła w kartelu po 1 lipca 1995 r. Zaprzecza ona swemu uczestnictwu w nieoficjalnym spotkaniu AEMCP z dnia 2 lutego 1995 r., wymienionym w motywie 273 decyzji. Podnosi również, że okoliczności wskazane przez Komisję nie wykazują przystąpienia przez nią do porozumienia w zakresie podwyżki cen, rzekomo zawartego podczas wspomnianego spotkania. Dodaje, że stwierdzenie Komisji zawarte w motywie 273 decyzji, dotyczące jej przystąpienia do porozumienia dotyczącego podwyżek cen na rynku włoskim we wrześniu 1995 r., nie jest poparte żadnym dowodem wymienionym w decyzji.

347 Komisja stwierdza, że Mougeot uczestniczyła w naruszeniu do września 1995 r. Z motywów 126, 237, 250, 251 i 273 decyzji wynika, że takie stwierdzenie opiera się, z jednej strony, na analizie, podczas ogólnego spotkania kartelu dnia 2 lutego 1995 r., potrzeb w zakresie wielkości sprzedaży Mougeot oraz, z drugiej strony, na jej przystąpieniu do porozumień zawartych podczas tego spotkania.

- 348 Należy stwierdzić, po pierwsze, w odniesieniu do odbycia i przedmiotu wspomnianego spotkania, że Komisja przedstawiła obejmujący je protokół (dokument nr 7, dołączony do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i pkt 144–146 tego pisma). Wynika z nich, że dnia 2 lutego 1995 r. we Frankfurcie odbyło się ogólne spotkanie kartelu, podczas którego uzgodniono serię podwyżek cen papieru w rolkach i w arkuszach dla różnych rynków EOG (Francja, Niemcy, Austria, Hiszpania, Portugalia, Zjednoczone Królestwo, Włochy, Finlandia, Dania, Norwegia, Szwecja, Grecja, Belgia, Holandia i Islandia) oraz daty wejścia w życie poszczególnych podwyżek cen. Wspomniane terminy mieściły się w przedziale od 1 lutego 1995 r. (podwyżki cen papieru w rolkach o 10% i cen papieru w arkuszach o 5% na rynku hiszpańskim) do 1 września 1995 r. (podwyżki cen papieru w rolkach o 8% i cen arkuszy o 5% na rynku Zjednoczonego Królestwa; podwyżka cen papieru w rolkach o 10% i w arkuszach na rynku włoskim).
- 349 Okazuje się, po drugie, w odniesieniu do uczestnictwa Mougeot we wspomnianym spotkaniu, że na liście uczestników tego spotkania, umieszczonej w protokole i przywołanej w części w motywie 124 decyzji, znajduje się P. B. (Mougeot). Osoba ta jest również wymieniona jako uczestnik wspomnianego spotkania przez Sappi w jej oświadczeniach z dnia 18 maja 1999 r. (dokument nr 15200 w wersji jawnej dokumentu, powołany w pkt 162 powyżej).
- 350 Jednak Mougeot przedłożyła kartę pokładową P. B. z 15.30, która potwierdza, według tego przedsiębiorstwa, że jego przedstawiciel opuścił Frankfurt niezwłocznie po oficjalnym spotkaniu AEMCP, które odbyło się tego samego dnia.
- 351 Należy podkreślić w tym względzie, że z motywu 123 decyzji wynika, że — jak podniosła Komisja — nie jest wykluczone, że przedstawiciel Mougeot uczestniczył w początkowej części spotkania, które rozpoczęło się o 14.00 w porcie lotniczym.
- 352 Niemniej jednak, nawet gdyby przedsiębiorstwo Mougeot nie uczestniczyło we wspomnianym ogólnym spotkaniu kartelu z dnia 2 lutego 1995 r., liczne dowody ujęte całościowo wykazują, że miało ono związek z przyjętymi decyzjami i do nich przystąpiło.

- 353 Po pierwsze, nawet gdyby wzmiankę o przedstawicielu Mougeot na liście uczestników wspomnianego spotkania należało uznać za błąd, w dalszym ciągu potwierdzałyby ona fakt, że spółka Mougeot była postrzegana jako biorąca w nim udział lub stanowiąca część ograniczonej grupy uczestników kartelu.
- 354 Po drugie, okazuje się, że zapotrzebowanie na wielkość sprzedaży ze strony Mougeot zostało przeanalizowane podczas wspomnianego spotkania, co również wykazuje treść protokołu. Zgodnie z tym ostatnim, istotnie, „Mougeot zgłasza zapotrzebowanie na pewien udział w rynku” i „AWA zaproponuje przyznanie jej pewnego limitu”. Dokonana podczas spotkania ogólnego analiza zapotrzebowania Mougeot oraz zaproponowane rozwiązanie pozwalają sądzić, że spółka Mougeot uczestniczyła jeszcze w kartelu. Nie uzasadniają one tezy o wyłącznie dwustronnej dyskusji pomiędzy Mougeot i AWA.
- 355 Po trzecie, jak podniósł Sąd w pkt 331 powyżej, Mougeot oświadczyła (dokument nr 11598), że „przyjmowa[ła] od jednych lub drugich, najczęściej od AWA, wiadomości telefoniczne na temat szczegółowych warunków podwyżek cen na rynku [...] do połowy 1995”. Miało to miejsce w lutym 1995 r.
- 356 Po czwarte, w faksie z dnia 2 lutego 1995 r. (dokument nr 1378, motyw 237 decyzji), wysłanym następnego dnia do brytyjskiego dystrybutora, J & H Paper, Mougeot stwierdza, że „ponieważ ma wejść w życie 8% podwyżka na rynku [Zjednoczonego Królestwa] w dniu 6 marca, przedstawiamy państwu naszą najlepszą ofertę”. Wspomniana poszlaka, interpretowana w powiązaniu z oświadczeniem zawartym w protokole ze spotkania z dnia 2 lutego 1995 r. dotyczącego porozumienia o wprowadzeniu podwyżki cen o 8% papieru w rolkach na rynku Zjednoczonego Królestwa licząc od 1 marca 1995 r., prowadzi do stwierdzenia, że przedsiębiorstwo to zostało poinformowane w dniu odbycia tego spotkania o przyjęciu podczas niego porozumienia dotyczącego podwyżki o 8% cen papieru w rolkach na rynku Zjednoczonego Królestwa, licząc od początku marca 1995 r., i natychmiast odzwierciedliło tę podwyżkę w cenach zaproponowanych dystrybutorowi, będącemu adresatem wyżej wspomnianego faksu.

- 357 Jak słusznie podnosi Komisja w swoich pismach, należy odrzucić argument Mougeot, zgodnie z którym wspomniany faks nie stanowi dowodu na zastosowanie porozumienia dotyczącego podwyżki cen, ale jednostronną decyzję podjętą przez Mougeot przed spotkaniem z dnia 2 lutego 1995 r.
- 358 Bez wątpienia wspomniany faks rozpoczyna stwierdzenie, że: „jak zostało zapowiedziane w ubiegłym tygodniu, zmuszeni jesteśmy podnieść nasze ceny z powodu podwyżki [cen] celulozy, jaka miała miejsce w styczniu”. Jednak, jak słusznie podnosi Komisja, z tego fragmentu faksu wynika, że informacja przesłana przez Mougeot do J & H Paper w tygodniu poprzedzającym wysłanie tego faksu, dotyczyła jedynie konieczności podwyżki cen. Okoliczność, że Mougeot przekazała informację o dokładnej wysokości wspomnianej podwyżki (8%) dopiero w dniu 3 lutego 1995 r., skłania do wniosku, że Mougeot w pierwszej kolejności powiadomiła J & H Paper o nieuchronności podwyżki cen papieru, a następnie wskazała jej wspomnianą wysokość w oparciu o informacje otrzymane na temat uzgodnionej podwyżki podczas ogólnego spotkania kartelu z dnia 2 lutego 1995 r. dla rynku Zjednoczonego Królestwa, począwszy od 1 marca 1995 r. Co więcej, wspomniany faks stanowi informację o podwyżce cen o 8% zastosowanej począwszy od 6 marca 1995 r. na „rynku brytyjskim”, i to nie tylko przez przedsiębiorstwo Mougeot, co potwierdza, że wspomniana decyzja o podwyżce cen wywodzi się z kartelu.
- 359 Po szóste, należy stwierdzić, że Mougeot w żaden sposób nie dystansowała się od porozumienia i tym samym od decyzji podjętych podczas wspomnianego ogólnego spotkania kartelu z dnia 2 lutego 1995 r. Przeciwnie, Mougeot nie kwestionuje swego uczestnictwa w porozumieniu do lipca 1995 r. Potwierdza swoją obecność podczas spotkania wiosną 1995 r., którego przedmiotem było ustalenie cen na lipiec.
- 360 Z całości tych okoliczności wynika, że Komisja słusznie uznała, że Mougeot przystąpiła do porozumień zawartych podczas spotkania ogólnego z dnia 2 lutego 1995 r., łącznie z decyzją o podwyższeniu cen w Zjednoczonym Królestwie i we Włoszech. Należy dodać, iż okoliczność, czy Mougeot stosowała wspomniane podwyżki cen, czy też nie, nie może mieć wpływu na przypisanie jej odpowiedzialności za to naruszenie. Okoliczność, że dane przedsiębiorstwo nie stosuje w praktyce

rezultatów spotkania, które miało antykonkurencyjny cel, nie może zwalniać go od odpowiedzialności za udział w kartelu, chyba że zdystansowało się publicznie od jego treści (wyroki Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-291/98 P Sarrió przeciwko Komisji, Rec. str. I-9991, pkt 50, i w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 188, pkt 85).

- 361 Wobec powyższego, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem powołanym w pkt 186 powyżej, zgodnie z którym art. 81 WE ma również zastosowanie do porozumień, których skutki utrzymują się po ich formalnym zaprzestaniu, Komisja właściwie ustaliła, że Mougeot uczestniczyła w porozumieniu do września 1995 r., tj. daty ostatniej podwyżki cen ustalonej podczas spotkania z dnia 2 lutego 1995 r.
- 362 Należy wobec powyższego odrzucić zarzut Mougeot dotyczący braku jej uczestnictwa w porozumieniu po dniu 1 lipca 1995 r.

2. W przedmiocie zarzutu podniesionego przez Divipę

- 363 W ramach zarzutów opartych na błędnym zastosowaniu art. 81 WE i art. 53 porozumienia o EOG, jak również na popełnieniu błędu w ocenie, Divipa podnosi, że Komisja niesłusznie nałożyła na nią grzywnę za okres od marca 1992 r. do stycznia 1995 r. Twierdzi, że nie brała udziału w żadnym ze spotkań, w których uczestnictwo zarzuca jej Komisja w okresie od marca 1992 r. do października 1994 r. Dodaje, że ceny zastosowane przez nią w styczniu 1995 r. nie przystawały do cen uzgodnionych podczas spotkania z dnia 19 października 1994 r., a więc nie można uznać, że spółka ta brała udział w kartelu po tym spotkaniem.

- 364 Z pkt 185 powyżej wynika, że ustalenia Komisji dotyczące rzekomego spotkania kartelu z dnia 23 września 1994 r. poświęconego sytuacji na rynku hiszpańskim, jak również dotyczące udziału Divipy w tymże spotkaniu, nie zostały wykazane. Natomiast, po przeprowadzeniu analizy w pkt 170–195 powyżej, należy uznać za wykazane ustalenia Komisji dotyczące uczestnictwa Divipy w spotkaniach kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego, które odbyły się w dniach 30 września i 19 października 1993 r., jak również 3 maja, 29 czerwca i 19 października 1994 r.
- 365 Nawet jeśli uczestnictwo Divipy w spotkaniu kartelu z dnia 5 marca 1992 r. nie zostało wprost wykazane, ze zbioru zgodnych poszlak (zob. w szczególności pkt 170–195 i 205–215 powyżej) wynika, że Divipa była członkiem kartelu od marca 1992 r., tak że Komisja mogła zasadnie przyjąć udział Divipy w naruszeniu poczynawszy od tego dnia.
- 366 Co się tyczy końca okresu uczestnictwa Divipy w naruszeniu, z pkt 162 i 177 powyżej wynika, że Komisja właściwie wykazała, że Divipa uczestniczyła w dniu 19 października 1994 r. w spotkaniu dotyczącym rynku hiszpańskiego, podczas którego ustalono ceny, które miały być zastosowane od dnia 3 stycznia 1995 r. W tej sytuacji, nawet interpretując na korzyść Divipy jej twierdzenia, zgodnie z którymi ceny zastosowane przez nią od stycznia 1995 r. nie przystawały do cen uzgodnionych podczas wyżej wspomnianego spotkania, takie stwierdzenia mogą co najwyżej wykazać, że w styczniu 1995 r. Divipa nie dostosowała się do porozumienia zawartego w dniu 19 października 1994 r., co w połączeniu z brakiem dowodu udziału Divipy w porozumieniu kartelowym po styczniu 1995 r. prowadzi do wniosku, że — jak stwierdziła Komisja w decyzji — Divipa zaprzestała udziału w naruszeniu w styczniu 1995 r. Natomiast nie obalają one twierdzenia, zgodnie z którym Divipa, podczas spotkania z dnia 19 października 1994 r., uczestniczyła w porozumieniu dotyczącym ustalania cen i uzgodniła z pozostałymi uczestnikami jego zastosowanie od dnia 3 stycznia 1995 r., co oznacza jej uczestnictwo w kartelu do tego dnia. Komisja słusznie uznała więc, że Divipa uczestniczyła w naruszeniu aż do stycznia 1995 r.

367 Należy uznać, że uczestnictwo Divipy w spotkaniach kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego oznacza jej przystąpienie do ogólnego kartelu europejskiego (zob. pkt 205–215 powyżej) i tym samym jej udział w naruszeniu, stwierdzony w art. 1 ust. 1 decyzji.

3. W przedmiocie zarzutu podniesionego przez Zicuñaga

368 W ramach zarzutu opartego na popełnieniu błędów w ocenie, Zicuñaga podnosi, że twierdzenia Komisji dotyczą jedynie jej rzekomego uczestnictwa w spotkaniach organizowanych w okresie od października 1993 r. do października 1994 r. Dodaje, że żaden z dowodów nie wykazał jej uczestnictwa w spotkaniu w październiku 1993 r., tak więc jej udział w naruszeniu trwał co najwyżej pięć miesięcy.

369 W tym względzie, z ustaleń Sądu w pkt 161–201 powyżej wynika, że Komisja właściwie wykazała, że Zicuñaga uczestniczyła w spotkaniach kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego, które odbyły się w dniach 19 października 1993 r., 3 maja, 29 czerwca i 19 października 1994 r. Należy uznać, że uczestnictwo Zicuñaga we wspomnianych różnych spotkaniach oznacza jej udział w naruszeniu stwierdzony w art. 1 ust. 1 decyzji.

370 Co się tyczy spotkania z dnia 19 października 1994 r., w pkt 193 powyżej podkreślono, że w ramach tego spotkania Zicuñaga uczestniczyła w porozumieniu dotyczącym ustalania cen i postanowiła wraz z pozostałymi uczestnikami o jego zastosowaniu od dnia 3 stycznia 1995 r., co oznacza jej uczestnictwo w kartelu do tego dnia, zgodnie z orzecznictwem cytowanym w pkt 188 powyżej.

- 371 W świetle powyższego należy uznać, że Komisja mogła zasadnie stwierdzić w art. 1 ust. 2 decyzji, że Zicuñaga uczestniczyła w naruszeniu w okresie od października 1993 r. do stycznia 1995 r. Badany zarzut należy w konsekwencji oddalić.

II — W przedmiocie zarzutów zmierzających do uchylenia lub obniżenia grzywien ustalonych w art. 3 ust. 1 decyzji

- 372 Wszystkie skarżące wnoszą żądania mające na celu obniżenie kwoty nałożonej na nie grzywny. Tytułem żądania głównego AWA wnosi o uchylenie nałożonej na nią grzywny. Argumentacja skarżących składa się w istocie z ośmiu zarzutów lub serii zarzutów.

A — W przedmiocie zarzutu opartego na naruszeniu prawa do obrony i zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań z powodu niepełnego i nieścisłego charakteru pisma w sprawie przedstawienia zarzutów w odniesieniu do grzywien

1. Argumenty stron

- 373 Zarzut ten dzieli się na trzy części. Po pierwsze, AWA podnosi, że ustalona przez Komisję grzywna została na nią nałożona na podstawie serii okoliczności, które nie zostały przedstawione w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów i co do których skarżąca nie mogła zająć stanowiska w toku postępowania administracyjnego. Po drugie, zarzuca Komisji nałożenie wyższej grzywny niż wynikało to z jej wcześniejszej praktyki decyzyjnej. Po trzecie, podnosi, że Komisja ustaliła grzywnę z naruszeniem wytycznych, a ponadto nie ogłosiła zamiaru odstąpienia od zastosowania tych wytycznych w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów.

374 Komisja uważa, że pismo w sprawie przedstawienia zarzutów pozwoliło AWA zapoznać się z okolicznościami uznanymi za istotne dla ustalenia nałożonej grzywny. Komisja stwierdza ponadto, że w całości zastosowała się do wytycznych. Okoliczność, że Komisja nakładała w przeszłości grzywny w określonej wysokości za określone rodzaje naruszeń, nie może pozbawić jej możliwości podwyższenia tej wysokości w granicach przewidzianych przez rozporządzenie nr 17.

2. Ocena Sądu

375 Analizę tego zarzutu należy rozpocząć od jego drugiej i trzeciej części, w których AWA podnosi, że Komisja, odchodząc od dotychczasowej praktyki i od wytycznych, naruszyła prawo AWA do przedstawienia stanowiska oraz zasadę uzasadnionych oczekiwań.

a) W przedmiocie naruszenia prawa do przedstawienia stanowiska i nieprzestrzegania zasady uzasadnionych oczekiwań w związku z odstępniem przez Komisję od jej wcześniejszej praktyki decyzyjnej

376 Co się tyczy wcześniejszej praktyki decyzyjnej, należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem fakt, iż Komisja w przeszłości nakładała grzywny na określonym poziomie za określone rodzaje naruszeń, nie może pozbawić jej możliwości podniesienia tego poziomu w granicach wskazanych w rozporządzeniu nr 17, jeśli jest to konieczne w celu zapewnienia realizacji wspólnotowej polityki konkurencji (wyrok w sprawie *Musique diffusion française i in.* przeciwko Komisji, ww. w pkt 86, pkt 109; wyroki Sądu z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie *Solvay* przeciwko Komisji, ww. w pkt 196, pkt 309 i z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie *T-304/94 Europa Carton* przeciwko Komisji, Rec. str. II-869, pkt 89). Skuteczne stosowanie wspólnotowych reguł konkurencji wymaga bowiem, aby Komisja mogła

w każdej chwili dostosować wysokość grzywien do potrzeb tej polityki (wyroki w sprawie *Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji*, ww. w pkt 86, pkt 109 i w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 237).

377 Co więcej, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem podmioty gospodarcze nie mogą w sposób uzasadniony oczekiwać, że utrzymana zostanie istniejąca sytuacja, która może zostać zmieniona w ramach swobodnego uznania przyznanego instytucjom wspólnotowym (wyroki Trybunału z dnia 15 lipca 1982 r. w sprawie 245/81 Edeka, Rec. str. 2745, pkt 27, i z dnia 14 lutego 1990 r. w sprawie C-350/88 Delacre i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-395, pkt 33). W konsekwencji przedsiębiorstwa uczestniczące w postępowaniu administracyjnym, które może zakończyć się nałożeniem kary, nie mogą mieć uzasadnionych oczekiwań co do tego, że Komisja nie przekroczy wcześniej stosowanego poziomu grzywien (wyroki Sądu z dnia 12 lipca 2001 r. w sprawach T-202/98, T-204/98 i T-207/98 Tate & Lyle i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-2035, pkt 146 i w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 243).

378 W konsekwencji AWA nie może posługiwać się argumentem opartym na fakcie, że Komisja przekroczyła wysokość wcześniej nakładanych grzywien. Z drugiej strony AWA wydaje się przyznawać w replice, że wcześniejsza praktyka Komisji nie mogła stworzyć uzasadnionych oczekiwań.

b) W przedmiocie naruszenia prawa do przedstawienia stanowiska i zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań w związku z odstąpieniem przez Komisję od zastosowania wytycznych

379 AWA podnosi, że Komisja odstąpiła od zastosowania wytycznych bez zapowiedzi swojego zamiaru w tym względzie, i w ten sposób naruszyła uzasadnione oczekiwania, które AWA wiązała z tymi przepisami. Komisja odstąpiła od zastosowania wytycznych, pomijając przede wszystkim okoliczność, że wspomniane naruszenie nie miało żadnego skutku, a co najwyżej skutek ograniczony. Następnie, jej ocena wagi naruszenia doprowadziła Komisję do ustalenia kwoty wyjściowej

grzywny na 70 mln EUR, to znaczy kwoty 3,5 razy wyższej w stosunku do kwoty wyjściowej wymienionej w wytycznych dla „bardzo poważnych naruszeń”, to znaczy 20 mln EUR. AWA stwierdza, że Komisja miała obowiązek ogłosić swój zamiar nałożenia grzywny, której kwota przed obniżeniem na podstawie komunikatu w sprawie współpracy była 2,5 razy wyższa od maksymalnej grzywny kiedykolwiek nałożonej przez Komisję na jedno przedsiębiorstwo.

380 Należy przypomnieć, że wytyczne zostały opublikowane w styczniu 1998 r., czyli po zakończeniu naruszenia, ale przed wysłaniem pisma w sprawie przedstawienia zarzutów w dniu 26 lipca 2000 r.

381 Według AWA, Komisja mogła swobodnie odstąpić od zastosowania wytycznych i nałożyć wyższe grzywny, gdyby zmieniła wytyczne lub przynajmniej poinformowała o takim zamiarze w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, czego jednak nie uczyniła.

382 Należy jednak stwierdzić, że AWA nie wykazała, w jaki sposób Komisja przy ustalaniu grzywny odstąpiła od zastosowania wytycznych. Podnosząc swój zarzut, AWA dokonuje bowiem błędnej interpretacji zarówno wytycznych, jak i decyzji.

383 Po pierwsze, jeśli chodzi o wpływ naruszenia, Komisja wyjaśniła w motywach 382–409 decyzji sposób, w jaki przy ocenie wagi naruszenia uwzględniła rzeczywisty wpływ naruszenia na rynek, jak również rzeczywisty skutek niedozwolonego zachowania każdego z uczestników dla konkurencji. Komisja przedstawiła tezę bardzo ograniczonego rzeczywistego wpływu kartelu na rynek, która była powoływana przez niektóre przedsiębiorstwa, m.in. AWA, w toku postępowania administracyjnego. Następnie Komisja wyjaśniła powody, z jakich należało odrzucić tę tezę. W swojej decyzji Komisja oceniła, że naruszenie rzeczywiście wywarło wpływ na rynek, i ustaliła odpowiednią grzywnę na tej podstawie. AWA nie może więc

utrzymywać, że Komisja nie uwzględniła wpływu naruszenia. Takie uwzględnienie pociąga za sobą również niemożność kierowania wobec Komisji zarzutów dotyczących faktu, że nie ogłosiła ona swego zamiaru nieuwzględnienia braku wpływu naruszenia na rynek lub jego ograniczonego zakresu.

384 Zakładając, że AWA podważa w rzeczywistości dokonaną przez Komisję ocenę wpływu naruszenia na rynek, jej krytyczne uwagi łączą się w tym względzie z uwagami leżącymi u podstaw jej zarzutu dotyczącego wagi naruszenia, dlatego zostaną one zbadane wraz z tym zarzutem.

385 Co więcej, należy stwierdzić, że Komisja ogłosiła swój zamiar uwzględnienia wpływu naruszenia. W piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów wskazała bowiem, że przy ocenie wagi naruszenia uwzględni jego „rzeczywisty wpływ na rynek” (motyw 262).

386 Po drugie, w odniesieniu do zarzutu AWA, zgodnie z którym Komisja przekroczyła kwotę wyjściową grzywny wskazaną w wytycznych, należy przypomnieć, że w przypadku „bardzo poważnych naruszeń”, takich jak „ograniczenia horyzontalne, takie jak »kartele cenowe« i podział rynku”, „[m]ożliwe grzywny” mogą sięgać „powyżej 20 milionów ECU”. Biorąc pod uwagę pozostawioną przez Komisję możliwość wyboru kwoty wyjściowej w wysokości przekraczającej 20 mln EUR, nie można twierdzić, że Komisja w tej kwestii odstąpiła od zastosowania wytycznych.

387 Należy dodać, że przy ustaleniu dla AWA kwoty wyjściowej w wysokości 70 mln EUR Komisja oparła się na wadze tego przedsiębiorstwa i na rzeczywistym wpływie jego niedozwolonego zachowania na konkurencję, znajdujących odbicie w obrotach skarżącej osiągniętych z obrotu omawianym produktem w EOG. Należy przypomnieć, że Komisja w pkt 266 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów

poinformowała, że uwzględni znaczenie każdego przedsiębiorstwa uczestniczącego w naruszeniu na rynku właściwym, jak również wpływ jego nagannego zachowania na konkurencję.

388 Po trzecie, jeśli chodzi o poziom grzywny przyjęty przed dokonaniem obniżenia na podstawie komunikatu w sprawie współpracy, AWA nie wykazuje, w jaki sposób wytyczne przeciwstawiły się nałożeniu grzywny na takim poziomie. Ponadto należy przypomnieć orzecznictwo powołane w pkt 377 powyżej, zgodnie z którym AWA nie mogła mieć żadnych uzasadnionych oczekiwań związanych z tym, że Komisja nie przekroczy wcześniej stosowanego poziomu grzywien.

389 AWA podnosi również argument natury bardziej ogólnej, zgodnie z którym Komisja powinna była poinformować o swoim zamiarze zastosowania „nowej polityki w zakresie grzywien”.

390 Trudno wskazać, w jaki sposób metoda obliczenia grzywien zastosowana w tej decyzji jest nowa w stosunku do wcześniejszej praktyki, inaczej niż poprzez zastosowanie wytycznych, które same przedstawiają metodę obliczania stanowiącą zmianę względem wcześniejszej praktyki w zakresie obliczania grzywien. Należy podkreślić, że w przeciwieństwie do skarżących w postępowaniach zakończonych wydaniem wyroków w tak zwanych sprawach „rur preizolowanych” (w szczególności wyrok w sprawie Sigma Technologie przeciwko Komisji, ww. w pkt 209), AWA nie kwestionuje zmian, które wniosły wytyczne w odniesieniu do wcześniejszej praktyki. Wydaje się sprzeciwiać jedynie zastosowaniu, w jej przypadku, metody obliczeń grzywien, która jej zdaniem jest sprzeczna zarówno z praktyką administracyjną, jak i z wytycznymi Komisji.

391 Zgodnie z orzecznictwem, jeżeli Komisja wskazała okoliczności faktyczne i prawne, na których miała oprzeć swoje obliczenia wysokości grzywny, nie była ona

zobowiązana do sprecyzowania sposobu, w jaki wykorzysta każdą z tych okoliczności w celu ustalenia poziomu grzywny (wyroki Trybunału w sprawie *Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji*, ww. w pkt 86, pkt 21, i dnia 9 listopada 1983 r. w sprawie 322/81 *Michelin przeciwko Komisji*, Rec. str. 3461, pkt 19).

- 392 Nawet gdyby metodę wykorzystaną przez Komisję w tej sprawie należało uznać za nowatorską w porównaniu z istniejącą praktyką administracyjną, Komisja nie była zobowiązana, w toku postępowania administracyjnego, do poinformowania zainteresowanych przedsiębiorstw o swoim zamiarze zastosowania nowej metody obliczeń wysokości grzywny (wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 207).
- 393 Ponadto należy przypomnieć, że uwzględniając swobodę uznania Komisji w ramach nakładania grzywien, skarżąca nie mogła nabyć uzasadnionych oczekiwań, że Komisja nie przekroczy wcześniej stosowanego poziomu grzywien (wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 243).
- 394 Należy ponadto podnieść, że poczynione w tym kontekście przez AWA odniesienie do wyroku Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-334/94 *Sarrió przeciwko Komisji*, Rec. str. II-1439, wskazujące na brak informacji w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów o zupełnie nowej i surowszej polityce ustalania grzywien, jest pozbawione jakiegokolwiek znaczenia, ponieważ wyrok w tej sprawie nie dotyczy treści pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, ale uzasadnienia decyzji.
- 395 W konsekwencji nie można stwierdzić naruszenia prawa do przedstawienia stanowiska lub zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań w związku ze sposobem zastosowania wytycznych przez Komisję.

c) W przedmiocie naruszenia prawa do przedstawienia stanowiska w związku z ustaleniem grzywny przez Komisję w oparciu o okoliczności, które nie zostały zawarte w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów

396 Należy jeszcze rozważyć argumentację, zgodnie z którą Komisja ustaliła grzywnę nałożoną na AWA na podstawie serii okoliczności, które nie zostały wskazane w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów i co do których AWA nie miała możliwości zajęcia stanowiska w toku postępowania administracyjnego. AWA zarzuca Komisji, że ta nie wyraziła zamiaru zwiększenia kwoty wyjściowej grzywny w celu osiągnięcia skutku odstrasżającego, i niesprecyzowanie, w jaki sposób zamierza uwzględnić kwestię skutku odstrasżającego, w szczególności na podstawie wielkości przedsiębiorstwa AWA. Komisja nie poinformowała także, w jaki sposób uwzględni kwestię przywództwa przedsiębiorstw uczestniczących w naruszeniu.

397 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Komisja czyni zadość obowiązkowi poszanowania prawa przedsiębiorstw do przedstawienia stanowiska, jeśli wyraźnie wskazuje w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, że zbada, czy należy nałożyć grzywny na te przedsiębiorstwa, i jeśli wymienia zasadnicze okoliczności faktyczne i prawne, które mogą prowadzić do nałożenia grzywny, tj. wagę i czas trwania domniemanego naruszenia, i dokonanie go umyślnie lub przez niedbalstwo. W ten sposób Komisja przedstawia przedsiębiorstwom informacje, które są niezbędne do obrony nie tylko przed stwierdzeniem naruszenia, lecz także przed nałożeniem grzywny (wyroki w sprawie *Musique diffusion française* i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 86, pkt 21 i w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 199).

398 Z powyższego wynika, że w odniesieniu do określenia wysokości grzywien prawa do obrony zainteresowanych przedsiębiorstw są zagwarantowane przed Komisją poprzez możliwość przedstawienia uwag dotyczących czasu trwania, wagi i antykonkurencyjnego charakteru zarzucanych czynów. Ponadto przedsiębiorstwa korzystają z dodatkowej gwarancji w ramach określenia wysokości grzywien, ponieważ Sądowi przysługuje prawo nieograniczonego orzekania i może między

innymi uchylić lub obniżyć grzywnę na podstawie art. 17 rozporządzenia nr 17 (wyroki w sprawie Tetra Pak przeciwko Komisji, ww. w pkt 86, pkt 235 i w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 200).

- 399 W tym przypadku należy zbadać dwa przypadki, w których – zdaniem AWA – Komisja naruszyła jej prawo do przedstawienia stanowiska.
- 400 Co się tyczy wiodącej roli AWA w kartelu, należy stwierdzić, że w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów zawarta była informacja, że ta okoliczność zostanie uwzględniona. W pkt 198 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja podkreśliła bowiem „rolę inicjatora kartelu przyjętą przez AWA”, jak również wskazała w części pisma w sprawie przedstawienia zarzutów poświęconej grzywnie, że grzywny indywidualne, które miały być nałożone na każde z zainteresowanych przedsiębiorstw, odzwierciedlają między innymi rolę odegraną przez każde z nich w porozumieniach kartelowych „opisanych powyżej”. Co więcej, z decyzji wynika, że w toku postępowania administracyjnego AWA zaprzeczyła, że odegrała wiodącą rolę w porozumieniu, co wskazuje na to, że odnotowała ona zarzut postawiony jej w tym zakresie w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, i że wypowiedziała się w tej kwestii.
- 401 W odniesieniu do kwestii skutku odstrasżającego, Komisja wyraźnie wskazała w pkt 264 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów swój zamiar „ustalenia grzywien na poziomie zapewniającym im odstrasżający skutek”. Ponadto, zgodnie z orzecznictwem, Komisja wskazała, w pkt 262–266 pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, zasadnicze okoliczności faktyczne i prawne, na których miała oprzeć obliczenia wysokości grzywny, która miała być nałożona na skarżącą, tak że w tym względzie prawo skarżącej do przedstawienia stanowiska było należycie przestrzegane.
- 402 W tej sytuacji AWA nie może zasadnie utrzymywać, że Komisja powinna była przedstawić w sposób bardziej szczegółowy okoliczności, które miały być uwzględnione w celu zapewnienia grzywnie odpowiedniego skutku odstrasżającego. Skoro Komisja mogła ustalić wysokość grzywny dopiero po wysłuchaniu

przedsiębiorstw i zakończeniu postępowania administracyjnego, nie mogła w toku postępowania administracyjnego przewidzieć wysokości grzywny, jaka zostanie nałożona na zainteresowane przedsiębiorstwa, ani nawet ocenić skutku odstrasza-
jącego tych kwot i wypowiedzieć się w kwestii ewentualnej konieczności podwyższenia kwot tych grzywien w celu zapewnienia im takiego skutku.

403 W tym względzie należy przypomnieć orzecznictwo, zgodnie z którym do obowiązków Komisji nie należy, jeśli tylko wskazała ona okoliczności faktyczne i prawne, na których miała oprzeć swoje obliczenia wysokości grzywny, sprecyzowanie sposobu, w jaki wykorzysta każdą z tych okoliczności w celu ustalenia poziomu grzywny. Udzielenie wskazówek dotyczących poziomu przewidywanych grzywien przed umożliwieniem przedsiębiorstwom przedstawienia uwag dotyczących postawionych im zarzutów oznaczałoby bowiem uprzedzenie w sposób niewłaściwy decyzji Komisji (wyroki w sprawie *Musique diffusion française* i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 86, pkt 21 i w sprawie *Michelin* przeciwko Komisji, ww. w pkt 391, pkt 19).

404 Z powyższych względów zarzut przedstawiony przez AWA dotyczący naruszenia prawa do obrony i zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań należy w całości oddalić.

B — W przedmiocie zarzutu opartego na naruszeniu zasady niedziałania prawa wstecz

1. Argumenty stron

405 Stwierdzenie, zgodnie z którym w niniejszej sprawie Komisja powinna była zastosować nową politykę w zakresie grzywien, stanowi również podstawę zarzutu AWA opartego na naruszeniu zasady niedziałania prawa wstecz. Naruszenie tej

zasady wynikało jej zdaniem z faktu, że grzywna nałożona na AWA była o wiele wyższa od grzywien nakładanych w chwili naruszenia. Według AWA, Komisja nie mogła zastosować nowej polityki w dziedzinie grzywien bez ostrzeżenia przedsiębiorstw o takiej zmianie w prowadzonej przez siebie polityce.

- 406 Komisja stwierdza pełną zgodność swoich działań z wytycznymi i dodaje, że w konsekwencji w niniejszej sprawie nie można jej zarzucać zastosowania z mocą wsteczną nowej polityki w zakresie grzywien.

2. Ocena Sądu

- 407 Należy przypomnieć, że przedsiębiorstwa uczestniczące w postępowaniu administracyjnym, które może zakończyć się nałożeniem grzywny, nie mogą mieć uzasadnionych oczekiwań co do tego, że grzywny nałożone przez Komisję nie przekroczą wysokości wcześniej nakładanych grzywien, ani też co do metody ich obliczania. W konsekwencji przedsiębiorstwa te muszą brać pod uwagę możliwość, że w każdej chwili Komisja zdecyduje się podnieść poziom grzywien w stosunku do poziomu stosowanego w przeszłości. Dotyczy to nie tylko przypadku, w którym Komisja podnosi poziom grzywien, nakładając je w indywidualnych decyzjach, lecz także przypadku, gdy dochodzi do tego w drodze zastosowania do konkretnych przypadków ogólnie obowiązujących norm postępowania, takich jak wytyczne.

- 408 Należy stwierdzić, że przedsiębiorstwa takie jak skarżące, w czasie, w którym dokonano spornych naruszeń, mogły rozsądnie spodziewać się wydania wytycznych, a w szczególności nowej metody obliczania grzywien w nich przewidzianej – przy założeniu, że skutkuje ona podniesieniem poziomu nakładanych grzywien.

409 Z tego powodu Komisja, stosując w spornej decyzji wytyczne do naruszeń dokonanych przed ich przyjęciem, nie naruszyła zasady niedziałania prawa wstecz (wyrok Trybunału z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawach połączonych C-189/02 P, C-202/02 P, od C-205/02 P do C-208/02 P i C-213/02 P Dansk Rørindustri przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. I-5425, pkt 228–232).

410 W związku z tym, że AWA w rzeczywistości podnosi, iż Komisja naruszyła zasadę niedziałania prawa wstecz nie poprzez zastosowanie wytycznych, ale poprzez odstąpienie od ich zastosowania podczas nakładania grzywny na skarżącą, należy odesłać do pkt 379395, z których wynika, że zarzut ten należy oddalić.

411 Wreszcie, w zakresie, w jakim zarzut oparty na naruszeniu zasady niedziałania prawa wstecz należy rozumieć jako wskazujący również na fakt, że Komisja odstąpiła od swojej wcześniejszej praktyki decyzyjnej, należy w tym względzie odesłać do pkt 376–378 powyżej, w których Sąd postanowił o oddaleniu tego zarzutu.

412 Z powyższych względów należy oddalić zarzut oparty na naruszeniu zasady niedziałania prawa wstecz.

C — W przedmiocie zarzutów opartych na niewystarczających dowodach, naruszeniu zasady domniemania niewinności, proporcjonalności i równego traktowania oraz błędach w ocenie w odniesieniu do ustaleń Komisji dotyczących uczestnictwa niektórych przedsiębiorstw w europejskim kartelu

413 Divipa i Zicuñaga wnoszą o obniżenie kwoty nałożonej na nie grzywny, twierdząc, że Komisja oparła się na fakcie ich uczestnictwa w europejskim kartelu, podczas gdy

w rzeczywistości uczestniczyły one jedynie w kartelu na szczeblu krajowym. Przedsiębiorstwa te powtarzają w tym względzie argumentację, którą przedstawiły również jako zarzut merytoryczny w ramach podniesionych przez nie żądań stwierdzenia nieważności decyzji. W ramach tego samego środka Divipa zarzuca również Komisji, że przy ustalaniu nałożonej grzywny nie uwzględniła ona faktu, że przedsiębiorstwo to nie uczestniczyło w niedozwolonym kartelu i nie brało bezpośredniego udziału w podejmowaniu decyzji dotyczących cen.

414 Co się tyczy uczestnictwa w europejskim kartelu, należy odesłać do pkt 205–215 powyżej, z których wynika, że ani Divipa, ani Zicuñaga nie mogły być nieświadome faktu, że ich uczestnictwo w kartelu na szczeblu krajowym odbywało się w ramach szerszego kartelu europejskiego. Nie mogą więc wnosić o obniżenie grzywny z tego tytułu.

415 W odniesieniu do uczestnictwa Divipy w kartelu, z pkt 155–204 powyżej wynika, że Komisja w sposób wystarczający udowodniła uczestnictwo Divipy w kartelu na rynku hiszpańskim w okresie od marca 1992 r. do stycznia 1995 r., wynikające w szczególności z uczestnictwa tej spółki w serii spotkań, podczas których przedsiębiorstwa działające na rynku hiszpańskim uzgadniały podwyżki cen, jak również w spotkaniu z dnia 30 września 1993 r. w sprawie przydziału limitów sprzedaży. Divipa nie może więc żądać obniżenia kwoty nałożonej na nią grzywny z powodu braku uczestnictwa w niedozwolonym kartelu.

416 W odniesieniu do argumentu Divipy, zgodnie z którym nie uczestniczyła ona bezpośrednio w podejmowaniu decyzji dotyczących cen, należy podkreślić, że Divipa nie wykazała, że zdystansowała się publicznie od treści spotkań, w których uczestniczyła. Przedsiębiorstwo dało w ten sposób do zrozumienia pozostałym uczestnikom, że zgadzało się na ich wynik i na dostosowanie się do niego (wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 188, pkt 82). W związku z tym, że wspomniany argument ma na celu stwierdzenie biernej roli [pełnionej przez to przedsiębiorstwo w kartelu], zostanie on zbadany w ramach oceny okoliczności łagodzących (zob. pkt 596–635 poniżej).

- 417 W odniesieniu do Zicuñaga pozostaje ustalenie, czy — a w razie konieczności również w jakim zakresie — nieustalenie jej uczestnictwa w praktykach podziału rynku (zob. pkt 238–240 powyżej) uzasadnia obniżenie kwoty nałożonej na nią grzywny.
- 418 W tym względzie należy podkreślić, że podsumowanie naruszenia we wstępnej części decyzji wymienia „porozumienie i/lub uzgodnioną praktykę [...], w ramach których [zainteresowani producenci i dystrybutorzy] porozumiewali się w kwestii podwyżek cen, przydzielali limity sprzedaży i ustalali udziały w rynku, oraz wprowadzili mechanizm pozwalający im kontrolować wprowadzanie w życie ograniczających porozumień” (motyw 2 decyzji). W opisie charakteru naruszenia Komisja w motywie 376 decyzji stwierdza istnienie naruszenia, które „przybrało formę ustalania cen i podziału rynków, które przez sam swój charakter stanowią najcięższe naruszenia art. 81 ust. 1 [WE] i art. 53 ust. 1 porozumienia o EOG”.
- 419 Jednak sentencja decyzji opisuje zarzucane skarżącej naruszenie w sposób ogólny, jako „całość porozumień i praktyk uzgodnionych w sektorze papieru samokopiującego” (art. 1 ust. 1 decyzji).
- 420 Ponadto z decyzji wynika, że porozumienie w sprawie podwyżek cen jest „głównym celem” (motyw 77) i „kamieniem węgielnym” kartelu (motyw 383). W opisie celów porozumienia, w motywach 77–81 decyzji, Komisja wskazuje na „ogólny plan antykonkurencyjny mający w szczególności na celu zwiększenie rentowności uczestników przez wspólne podwyżki cen” i wyjaśnia, że „w zakresie tego ogólnego planu głównym celem kartelu było uzgadnianie podwyżek cen i terminów ich wejścia w życie”. Zgodnie z motywem 81 decyzji, przydzielanie limitów sprzedaży i udziałów w rynku podczas niektórych spotkań kartelu na szczeblu krajowym miało na celu „zapewnienie zastosowania ustalonych podwyżek cen”, „unikanie odstępstw od wspólnego systemu” i „zakazanie wszelkiej konkurencji w innych aspektach handlowych”.

- 421 Należy podnieść w tym względzie, że porozumienia i uzgodnione praktyki wskazane w art. 81 ust. 1 WE muszą wynikać ze współdziałania licznych przedsiębiorstw, będących współautorami naruszenia, których uczestnictwo może przybrać różne formy, zależnie, w szczególności, od cech szczególnych właściwego rynku i od pozycji każdego przedsiębiorstwa na tym rynku, od realizowanych celów i wybranych lub rozważanych sposobów ich osiągnięcia.
- 422 Jednak sama okoliczność, że każde przedsiębiorstwo uczestniczy w naruszeniu w odpowiadającej mu formie, nie wystarczy, by wyłączyć jego odpowiedzialność za całość naruszenia, łącznie z zachowaniami, które zostały w rzeczywistości dokonane przez pozostałe przedsiębiorstwa uczestniczące w naruszeniu, ale którym przyświeca ten sam cel lub które pociągają za sobą ten sam antykonkurencyjny skutek.
- 423 Należy przypomnieć ponadto, że art. 81 WE zakazuje zawierania porozumień między przedsiębiorstwami i podejmowania decyzji przez związki przedsiębiorstw, w tym zachowań, które prowadzą do zastosowania tych porozumień lub decyzji, jak również stosowania uzgodnionych praktyk, jeśli mogą prowadzić do zakłócenia handlu wewnątrzspółnotowego i których cel lub skutek jest antykonkurencyjny. Z powyższego wynika, że naruszenie tego artykułu może być wynikiem nie tylko indywidualnego działania, ale również serii działań lub ciągłego działania. Taka interpretacja nie może być podważana z powodu tego, że jeden lub kilka elementów tej serii działań lub działania ciągłego mogły same w sobie również stanowić naruszenie wspomnianego art. 81 WE (wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Participazioni, ww. w pkt 149, pkt 79–81).
- 424 W tym przypadku Sąd uznał, że w okolicznościach niniejszej sprawy, stwierdzone porozumienia i uzgodnione praktyki wpisywały się, ze względu na ich wspólny przedmiot i ścisłą współpracę, w ogólny plan, który z kolei wpisywał się w serię wysiłków zainteresowanych przedsiębiorstw dążących do wspólnego celu ekonomicznego, to znaczy zakłócenia ewolucji cen. Jak słusznie podkreśla Komisja w motywie 253 decyzji, nienaturalny byłby podział tego ciągłego działania, charakteryzującego się jednakowym celem, na liczne odrębne naruszenia, podczas

gdy chodzi o pojedyncze naruszenie, które stopniowo skonkretyzowało się zarówno w formie porozumień, jak i uzgodnionych praktyk. Pojedynczy charakter naruszenia wynika bowiem z jedności celu, do którego realizacji dąży każdy z uczestników porozumienia, a nie ze sposobu stosowania tego porozumienia (wyrok w sprawie cementu, pkt 4127).

425 W tej sytuacji przedsiębiorstwo biorące udział w takim naruszeniu poprzez własne zachowania, które wchodzą w zakres pojęciowy porozumienia lub uzgodnionej praktyki mających antykonkurencyjny przedmiot w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE i przyczyniają się do realizacji naruszenia w całości, było również odpowiedzialne, przez cały okres swojego udziału we wspomnianym naruszeniu, za zachowania pozostałych przedsiębiorstw w zakresie tego samego naruszenia. Z takim przypadkiem mamy do czynienia wówczas, gdy wykazane zostało, że zainteresowane przedsiębiorstwo wiedziało o zachowaniach pozostałych uczestników, które miały charakter naruszenia, lub mogło je rozsądnie przewidzieć i było gotowe do przyjęcia ryzyka.

426 Należy stwierdzić, że Komisja w sposób wystarczający pod względem prawnym wykazała uczestnictwo Zicuñaga w systemie spotkań kartelu, w ustalaniu podwyżek cen, jak również w podjęciu pewnych środków mających na celu ułatwienie zastosowania podwyżek cen podczas całego okresu trwania jej udziału w naruszeniu (zob. pkt 155–243 powyżej).

427 Okoliczność, że Zicuñaga przyczyniła się w ten sposób do realizacji naruszenia w całości, musi spowodować pociągnięcie jej do odpowiedzialności za planowane lub dokonane działania pozostałych przedsiębiorstw, składające się na konstytutywne elementy naruszenia. Wiedziała bowiem o wszystkich tych elementach lub mogła je rozsądnie przewidzieć na podstawie swojego uczestnictwa w okresowych spotkaniach producentów i dystrybutorów papieru samokopiującego przez okres przekraczający rok.

428 Jeśli chodzi o środki mające na celu ułatwienie wprowadzenia w życie podwyżek cen, wystarczy stwierdzić, że różne formy zachowań wymienione w motywie 2 decyzji mają charakter posiłkowy w stosunku do podwyżek cen, ponieważ zmierzają one do stworzenia warunków sprzyjających realizacji celu polegającego na zastosowaniu cen docelowych ustalonych przez producentów i dystrybutorów papieru samokopiującego. Należy stwierdzić, że Zicuñaga, uczestnicząc przez ponad rok we wspomnianych inicjatywach cenowych, mogła w sposób rozsądny przewidzieć, że uczestniczące w nich przedsiębiorstwa będą próbowały ułatwić powodzenie tych inicjatyw poprzez różne mechanizmy, i była gotowa na zaakceptowanie takiej możliwości. Wobec tego, nawet jeśli nie udowodniono, że Zicuñaga w rzeczywistości uczestniczyła w przyjęciu lub wprowadzeniu w życie tych środków, nie jest ona przez to mniej odpowiedzialna za działania rzeczywiście podjęte w tym kontekście przez pozostałe przedsiębiorstwa w ramach pojedynczego naruszenia, w którym uczestniczyła i do którego się przyczyniła (zob. podobnie wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, ww. w pkt 149, pkt 205–207).

429 Jednakże należy przypomnieć, że Komisja nie wykazała uczestnictwa Zicuñaga w praktykach podziału rynku (zob. powyżej pkt 238–240). Chociaż okoliczność, że przedsiębiorstwo nie uczestniczyło we wszystkich elementach składowych kartelu, nie ma znaczenia dla stwierdzenia istnienia naruszenia, to element ten należy wziąć pod uwagę przy ocenie wagi naruszenia i, w danym przypadku, przy ustalaniu grzywny (zob. podobnie wyrok Trybunału w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 188, pkt 292). W związku z tym, że Komisja nie wykazała, że nie uwzględniła okoliczności braku uczestnictwa w praktykach podziału rynku z punktu widzenia wszystkich czynników, które doprowadziły do ustalenia ostatecznej kwoty grzywny nałożonej na Zicuñaga, Sąd stwierdza, w wykonaniu przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania, że należy obniżyć o 15% ostateczną kwotę grzywny nałożonej na Zicuñaga.

D — *W przedmiocie zarzutu opartego na niewystarczających dowodach, naruszeniu art. 253 WE, art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 oraz zasad proporcjonalności i równego traktowania, na braku indywidualnego określenia grzywny, błędnych ustaleniach faktycznych, błędach w ocenie i naruszeniach prawa przy ocenie wagi naruszenia*

430 Kilka przedsiębiorstw kwestionuje ocenę wagi naruszenia przeprowadzoną przez Komisję na podstawie okoliczności powołanych w decyzji, takich jak charakter naruszenia i jego rzeczywisty wpływ, jak również klasyfikacja uczestników kartelu w zależności od wagi naruszenia i podwyższenie grzywny w celu odstraszenia.

1. Charakter naruszenia

431 Komisja stwierdziła, że naruszenie przyjęło formę ustalania cen i podziału rynków, które przez sam swój charakter stanowią najcięższe naruszenia art. 81 ust. 1 WE i art. 53 ust. 1 porozumienia o EOG.

432 AWA kwestionuje wagę spornych porozumień, stwierdzając, że ograniczały się one w zasadzie do dyskusji na temat terminów i kwot ogłaszanych podwyżek cen oraz że nie dotyczyły one podziału udziałów w rynku ani przydzielania limitów sprzedaży, chyba że w sposób nieznaczący i w znacznym stopniu nieskuteczny. Według AWA, niektóre oświadczenia Sappi potwierdzają, że spotkania nie służyły jako tło uzgodnień w zakresie udziałów w rynku. AWA dodaje, że kartel na rynku papieru nie był całkowicie zinstytucjonalizowany i nie zawierał mechanizmu skutecznej kontroli porozumień. Wszystkie wspomniane okoliczności sprawiają, że naruszenie należy uznać za mniej poważne niż w innych sprawach.

- 433 Torraspapel twierdzi, że Komisja niesłusznie uznała, że kartel obejmował praktyki w zakresie ustalania cen i podziału rynków, i w konsekwencji błędnie zaliczyła ten kartel do bardzo poważnych naruszeń.
- 434 W pierwszej kolejności należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, oceny wagi naruszenia należy dokonywać przy uwzględnieniu w szczególności charakteru ograniczeń, jakie spowodowało ono w konkurencji (zob. wyrok Sądu z dnia 22 października 1997 r. w sprawach połączonych T-213/95 i T-18/96 SCK i FNK przeciwko Komisji, Rec. str. II-1739, pkt 246 wraz z cytowanym tam orzecznictwem).
- 435 Ponadto „naruszenia polegające na ustalaniu cen i podziałach rynków [...] należy uznać za szczególnie poważne, ponieważ wiążą się z bezpośrednią interwencją w istotne czynniki konkurencji na określonym rynku” (wyrok w sprawie Thyssen Stahl przeciwko Komisji, ww. w pkt 107, pkt 675).
- 436 Sąd sprecyzował pojęcie bardzo poważnego naruszenia w szczególności w swoim wyroku z dnia 9 lipca 2003 r. w sprawie T-224/00 Archer Daniels Midland Company i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, Rec. str. II-2597, zwany dalej „wyrokiem w sprawie ADM przeciwko Komisji”, pkt 117–131). Z powyższego wynika, że uznanie naruszenia za bardzo poważne nie jest uzależnione od istnienia podziału rynków. Przeciwnie, horyzontalne porozumienia dotyczące karteli cenowych lub podziału rynku są uznawane za naruszające prawidłowe funkcjonowanie rynku wewnętrznego, i za takie same mogą zostać uznane ponadto inne praktyki mogące wywoływać taki sam skutek.
- 437 Z powyżej powołanego orzecznictwa ani z wytycznych nie wynika, że uznanie danego naruszenia za bardzo poważne zakłada kumulację kilku takich praktyk. Horyzontalne porozumienie dotyczące cen może samodzielnie stanowić takie naruszenie, jeśli zakłóca prawidłowe funkcjonowanie rynku. W niniejszym przypadku ustalono, że zainteresowane przedsiębiorstwa porozumiewały się

w przedmiocie cen, w wyniku czego naruszyły prawidłowe funkcjonowanie rynku. To wystarczy w niniejszym przypadku, aby usprawiedliwić uznanie ich zachowania za bardzo poważne naruszenie, nawet gdyby sporne porozumienia obejmowały wyłącznie praktyki w zakresie ustalania cen.

438 Ponadto należy podnieść, że AWA w rzeczywistości nie kwestionuje istnienia porozumień dotyczących podziału rynku lub przydzielania limitów, lecz raczej podnosi, iż wspomniane działania były stosunkowo nieistotne i w znacznym stopniu nieskuteczne.

439 Wreszcie, w odniesieniu do rzekomo niezinstytucjonalizowanego charakteru kartelu i braku mechanizmu kontroli, należy podkreślić, że zastosowana struktura okazała się wystarczająca w celu zapewnienia funkcjonowania kartelu przez kilka lat. Z pewnych fragmentów decyzji wynika, że uczestnicy spotkań kartelu wymieniali szczegółowe i indywidualne dane na temat stosowanych przez siebie cen i wielkości swoich sprzedaży oraz że stosowanie porozumień było kontrolowane, w szczególności przez AWA. Sprawozdanie ze spotkania z dnia 1 października 1993 r., sporządzone przez Mougeot (dokument nr 7648, cytowany w motywie 104 decyzji i załączony do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów) wskazuje, że w przypadku nieprzestrzegania porozumień stosowane były sankcje („[B.] wyraźnie oświadczył, że nie będzie tolerował niestosowania się do tej podwyżki cen i osobiście zajmie się wszystkimi, którzy się nie dostosują”). Spółka Mougeot, poproszona o opisanie mechanizmu kontroli i wyjaśnienie podstaw władzy sprawowanej przez B. i przez AWA, odpowiedziała (dokument nr 11494, cytowany w motywie 104 decyzji i załączony do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów):

„Nie były nam znane żadne umowy, dokumenty czy też sytuacje prawne, które mogłyby umożliwić AWA pretendowanie do jakiegokolwiek władzy. Natomiast AWA zajmowała pozycję przywódcy moralnego i ekonomicznego na rynku [...] Siła finansowa i przemysłowa AWA pozwalała jej na oświadczenie, że w przypadku gdy wspomniane podwyżki cen nie będą stosowane, AWA doprowadzi do zupełnego rozgromienia rynku poprzez zastosowanie takiej polityki cenowej, która pozostawi większość »na bruku«. Dokonała zresztą idealnej demonstracji siły, usuwając [spółkę Binda] z rynku we Włoszech”.

440 AWA zarzucała również Mougeot niezastosowanie się do jej poleceń (motyw 143 decyzji). Ponadto fakt, że Sappi również podążała uważnie za ewolucją cen i limitów sprzedaży członków kartelu w stosunku do ustalonych celów, wynika z notatki z dnia 9 marca 1992 r. i z notatki dotyczącej spotkania z dnia 30 września 1992 r., powołanych, odpowiednio, w pkt 171 i 172 powyżej.

441 W każdym razie ani z wytycznych, ani z orzecznictwa nie wynika, że aby kartel był zaliczony do bardzo poważnych naruszeń, musi on charakteryzować się szczególną strukturą instytucjonalną.

442 W świetle powyższych okoliczności należy stwierdzić, że Komisja słusznie zaliczyła omawiany kartel do bardzo poważnych naruszeń ze względu na jego charakter.

2. Rzeczywisty wpływ naruszenia

443 Kilka skarżących (AWA, MHTP, Zanders i Torraspapel) podnosi, że rzeczywisty wpływ kartelu na rynek papieru samokopiującego był bardzo ograniczony. Ich zdaniem, Komisja nie zbadała właściwie ewolucji cen tego produktu i uwzględniła tylko podwyżki, a nie obniżki cen. Według skarżących, ceny rzeczywiście uzyskiwane na rynku były niższe od ustalanych lub ogłaszanych podwyżek cen. To wykazuje, że te ostatnie nie zostały w praktyce zastosowane. Ponadto niektóre skarżące powołują się na niekorzystną ewolucję cen papieru samokopiującego i obniżenie ich marż zysku lub niewielkie zyski. Ceny papieru samokopiującego odzwierciedlały w istocie zmieniające się koszty i popyt na celulozę.

- 444 AWA przedłożyła dwie ekspertyzy sporządzone przez stowarzyszenie National Economic Research Associates (zwane dalej „ekspertyzami Nera”). Pierwsza z nich, z grudnia 2000 r., została przedstawiona w ramach postępowania administracyjnego. Druga, z kwietnia 2002 r., została sporządzona na potrzeby postępowania sądowego. Obie mają na celu wykazanie, że ceny będące wynikiem porozumień o charakterze naruszenia nie mogły być podniesione powyżej poziomu, jaki osiągnęłyby w warunkach normalnej konkurencji. Koehler i Zanders przedstawiły w toku postępowania administracyjnego, a także przed Sądem, ekspertyzę Pricewaterhouse Coopers, która opisuje sytuację na europejskim rynku papieru samokopiującego od lata lub jesieni 1995 r. do lutego lub marca 1997 r. (zob. pkt 101–103 powyżej).
- 445 W pkt 382–402 decyzji Komisja odrzuca argumentację zainteresowanych przedsiębiorstw, podnosząc w szczególności, że sam fakt, że podwyżki cen i ich terminy zostały ogłoszone w następstwie uzgodnień, wystarczy dla wykazania wpływu na rynek. Przyznając, że nastąpiło załamanie rynku papieru samokopiującego, Komisja stwierdza, że nie wyklucza to okoliczności, że kartel zdołał kontrolować lub ograniczyć obniżki cen. Zdaniem Komisji, przykłady rozbieżności opinii nie przesądzają w żaden sposób o całkowitym niepowodzeniu wykonania porozumień. Niektóre ustalone podwyżki cen były odraczane, a niekiedy stosowane podwyżki były niższe od przewidzianych.
- 446 Należy przede wszystkim podkreślić, że przy określaniu wagi naruszenia należy uwzględnić zwłaszcza kontekst normatywny i gospodarczy zarzucanego zachowania (wyroki Trybunału z dnia 16 grudnia 1975 r. w sprawach połączonych od 40/73 do 48/73, 50/73, od 54/73 do 56/73, 111/73, 113/73 i 114/73 Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 1663, pkt 612 oraz z dnia 17 lipca 1997 r. w sprawie C-219/95 P Ferriere Nord przeciwko Komisji, Rec. str. I-4411, pkt 38). W tym względzie z orzecznictwa wynika, że w celu oceny rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek Komisja jest zobowiązana do przyjęcia za punkt odniesienia konkurencji, jaka normalnie istniałaby w przypadku braku naruszenia (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, pkt 619 i 620; wyroki Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-347/94 Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, Rec. str. II-1751, pkt 235, i Thyssen Stahl przeciwko Komisji, ww. w pkt 107, pkt 645).

- 447 W tym względzie wytyczne stanowią, że przy ocenie wagi naruszenia należy wziąć pod uwagę jego charakter, rzeczywisty wpływ na rynek tam, gdzie może to być zmierzone, oraz rozmiar właściwego rynku geograficznego. W części zatytułowanej „Bardzo poważne naruszenia” wytyczne zawierają przykłady rodzajów naruszeń i ich przedmiotów, bez wskazywania ich rzeczywistego wpływu, oprócz bardzo ogólnej wzmianki o naruszeniu prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego. Wytyczne nie wiążą bezpośrednio wagi naruszenia z jego wpływem na rynek. Rzeczywisty wpływ stanowi jeden z wielu elementów i należy go nawet pominąć, jeżeli jest niewymierny.
- 448 W ramach oceny wagi naruszenia, Komisja oparła się jednak na okoliczności, że naruszenie miało, według niej, rzeczywisty wpływ na rynek papieru samokopiującego na obszarze EOG (motywy 382–402 decyzji), co odtąd ma obowiązek czynić na podstawie pkt 1 A ust. 1 wytycznych, jeżeli będzie możliwe zmierzenie tego wpływu.
- 449 Należy więc stwierdzić, że konkretne wskazówki przedstawione przez Komisję wskazują z rozsądnym prawdopodobieństwem, że kartel miał znaczący wpływ na rynek.
- 450 Po pierwsze, z motywów 203, 204, 213, 214, 215, 225, 227, 235, 236, 237, jak również z załącznika V do decyzji wynika, że porozumienia dotyczące cen często były wprowadzane w życie poprzez ogłoszenie klientom podwyżek cen ustalonych podczas spotkań. Zgodnie z oświadczeniami Mougeot z dnia 14 kwietnia 1999 r. (dokument nr 7649, załączony do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów), podczas spotkania z dnia 1 października 1993 r. B. sprecyzował, że „podwyżki cen miały być przedmiotem okólników adresowanych do klientów w celu wprowadzenia w życie tych podwyżek”. Jak wskazuje motyw 384 decyzji, uzgodnione podwyżki cen z konieczności służyły więc za podstawę dla ustalania cen transakcji indywidualnych.

451 Okoliczność, że przedsiębiorstwa rzeczywiście ogłosiły uzgodnione podwyżki cen oraz że ceny w ten sposób ogłoszone posłużyły za podstawę dla ustalania cen transakcji indywidualnych, sama w sobie wystarczy, by stwierdzić, że zarówno celem, jak i skutkiem kartelu cenowego było poważne ograniczenie konkurencji (wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-308/94 Cascades przeciwko Komisji, Rec. str. II-925, pkt 194). Komisja nie miała więc obowiązku przeprowadzać analizy szczegółów argumentacji stron zmierzającej do wykazania, że skutkiem wspomnianych porozumień nie były podwyżki cen ponad poziom osiągalny w warunkach normalnej konkurencji, ani też udzielać odpowiedzi na kolejne argumenty. Nie była w szczególności zobowiązana do obalenia analizy zawartej w pierwszej ekspertyzie Nera przedstawionej przez AWA, co również wyjaśnia w motywach 390–401 decyzji. Przeciwnie do tego, co zdaje się twierdzić AWA, nie można zarzucić Komisji braku uzasadnienia w tym względzie.

452 Ponadto fakt, że instrukcje dotyczące cen, pochodzące od niektórych skarżących, nie zawsze odpowiadały bezwzględnie docelowym cenom określonym podczas spotkań, nie może osłabić stwierdzenia wpływu na rynek wywieranego poprzez uwzględnienie zapowiedzianych cen przy ustalaniu cen w transakcjach indywidualnych, ponieważ Komisja przyjęła, że skutki przez nią uwzględniane w celu ustalenia ogólnego poziomu grzywien wynikają nie z rzeczywistego zachowania, jakie miało przyjąć dane przedsiębiorstwo, lecz z całości naruszenia, w którym przedsiębiorstwo uczestniczyło wraz z pozostałymi (zob. podobnie wyrok w sprawie Hercules Chemicals przeciwko Komisji, ww. w pkt 196, pkt 342).

453 Powyższe stwierdzenie wpływu na rynek poprzez ogłoszenie ustalonych cen i ich uwzględnienie w stosunku do klientów nie może być zakwestionowane przez okoliczność, że dowody z dokumentów zebrane przez Komisję w tym zakresie nie pokrywają całości okresu naruszenia. Z jednej strony, z motywów 383 i 384 decyzji wyraźnie wynika, że Komisja celowo uwzględniła ten czynnik w ramach analizy wpływu na rynek. Z drugiej strony, w swojej analizie wpływu na rynek uwzględniła ona inne czynniki oprócz wagi naruszenia.

- 454 Po drugie, Komisja wskazuje na niektóre z porozumień dotyczących ustalania limitów i podziału rynków, które były przestrzegane co najmniej w pewnym zakresie.
- 455 Z akt wynika, że limity sprzedaży zostały przydzielone podczas spotkania w Barcelonie z dnia 30 września 1993 r. (dokument nr 5 powołany w pkt 172 powyżej) i podczas spotkania w Paryżu z dnia 1 października 1993 r. (dokument nr 6). Informacje przedstawione przez niektóre przedsiębiorstwa na temat rzeczywistej sprzedaży z lat 1992 i 1993 wykazują istnienie ścisłej współzależności między ustalonymi limitami a obrotami osiągniętymi ze sprzedaży, przekazanymi podczas tych spotkań (zob. załącznik III do decyzji). Sprawozdanie ze spotkania z dnia 29 czerwca 1994 r. (zob. pkt 175 powyżej) potwierdza również ustalanie limitów. Ponadto z oświadczeń Mougeot z dnia 14 kwietnia 1999 r. (dokumenty nr 7651–7653, powołane w pkt 165 powyżej) i z załączników do nich (dokumenty nr 7657 i 7658, załączone do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów) wynika, że porozumienia dotyczące udziałów w rynku zostały zawarte podczas spotkania z dnia 31 maja 1994 r. w Nogent-sur-Marne i podczas spotkania z dnia 6 grudnia 1994 r. w Genewie. Dlatego też Komisja słusznie uznała, że przydzielanie limitów oraz podział rynków stanowią dodatkową wskazówkę, że naruszenie miało wpływ na rynek.
- 456 Po trzecie, Komisja stwierdza, że wniosek dotyczący rzeczywistego wpływu kartelu na rynek jest wzmocniony przez fakt, że zastosowanie podwyżek cen było monitorowane i podlegało kontroli.
- 457 Należy więc stwierdzić, że okoliczności przedstawione przez Komisję w pkt 97–106 rzeczywiście wykazują istnienie takiej kontroli, w szczególności wykonywanej przez AWA. Wynika to przede wszystkim z oświadczeń Mougeot z dnia 14 kwietnia 1999 r. przedstawionych w motywie 104 decyzji i powoływanych w pkt 439 powyżej, zgodnie z którymi „[B.] wyraźnie oświadczył, że nie będzie tolerował niestosowania się do tej podwyżki cen i osobiście zajmie się wszystkimi, którzy się nie dostosują”. Liczne notatki Sappi (zob. pkt 169, 171, 175 i 176 powyżej) również potwierdzają monitorowanie zachowania członków porozumienia, w szczególności w odniesieniu do stosowania ustalonych podwyżek cen.

458 Należy podkreślić, że w celu oceny wagi naruszenia, samo istnienie tej kontroli lub monitorowania jest istotne, nie ma natomiast znaczenia, czy konkretne przedsiębiorstwo odegrało dominującą rolę w ich wykonaniu. Kontrola wprowadzenia w życie ustalonych cen stanowiła część planu, na który zgodzili się członkowie kartelu. Torraspapel nie może więc zarzucać Komisji, że uwzględniła ona istnienie wspomnianych mechanizmów kontroli na etapie oceny charakteru naruszenia, biorąc pod uwagę, że indywidualna odpowiedzialność każdego z uczestników była badana na późniejszym etapie.

459 W odniesieniu do ostatniej poszlaki przedstawionej przez Komisję i dotyczącej wpływu kartelu oraz czasu trwania naruszenia mimo narażenia przedsiębiorstw na ryzyko, należy podnieść, że ponieważ w większości przypadków zarzucane praktyki trwały trzy lata, jest mało prawdopodobne, żeby w tamtym okresie producenci uznali, że były one całkowicie pozbawione skuteczności i użyteczności (wyrok Sądu z dnia 20 kwietnia 1999 r. w sprawach połączonych od T-305/94 do T-307/94, od T-313/94 do T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 i T-335/94 *Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji*, Rec. str. II-931, pkt 748).

460 Na podstawie całości powyższych okoliczności Sąd orzeka, że Komisja słusznie stwierdziła, że sporne naruszenie miało rzeczywisty wpływ na rynek.

461 Należy dodać, że nie można zarzucać Komisji nieuwzględnienia załamania na rynku papieru samokopiującego. Komisja powołuje bowiem tę okoliczność w motywie 392 decyzji, a dokładnie w ramach badania rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek, jasno wyjaśniając powody, z których wspomniane załamanie rynku nie wyklucza wpływu kartelu na rynek. Przyznając, że w takiej sytuacji można było oczekiwać spadku cen, Komisja stwierdza, że „nie wyklucza to okoliczności, że kartel zdołał kontrolować lub ograniczyć obniżki cen”. W konsekwencji, według Komisji „skutkiem porozumienia może być uniemożliwienie naturalnego dostosowania wielkości produkcji do zapotrzebowania poprzez utrzymanie nieskutecznych konkurentów na rynku przez okres dłuższy, niż mogłoby to trwać w warunkach normalnej konkurencji”.

462 Należy podkreślić w tym względzie, że sam fakt, że wspomniany rynek był w stanie załamania oraz że niektóre przedsiębiorstwa poniosły straty, nie stanowi przeszkody dla wprowadzenia w życie kartelu ani dla zastosowania art. 81 WE. Przeciwnie, niektóre przedsiębiorstwa w swoich zeznaniach same potwierdziły, że wspomniana sytuacja skłoniła je do przystąpienia do kartelu. Należy dodać, że – nawet jeżeli zostałaby wykazana – niekorzystna sytuacja na rynku nie może oznaczać braku wpływu kartelu na rynek. Jak stwierdza Komisja, ustalone podwyżki cen pozwalały na kontrolowanie lub ograniczanie obniżek cen i w ten sposób zakłócały konkurencję. Okoliczność, że mogły mieć miejsce obniżki cen spowodowane warunkami na rynku nie ma wpływu na zarzut uzgodnionych podwyżek cen. Fakt, że podwyżka cen celulozy mogła skłonić przedsiębiorstwa do podwyższenia cen papieru samokopiującego, pozostaje bez wpływu na zarzut nieuczynienia tego w sposób niezależny przez poszczególne przedsiębiorstwa, ale poprzez umawianie się i zawieranie porozumień. Wreszcie fakt, że na rynku będącym w stanie załamania, charakteryzującym się silną strukturalną nadprodukcją, na którym oczekuje się raczej spadku cen, ceny papieru samokopiującego mogły podążać za podwyżkami cen celulozy, można uznać jako poszlakę wskazującą na istnienie kartelu.

463 W zakresie żądań dotyczących wagi naruszenia, Sąd uznał, że Komisja słusznie zaliczyła sporne porozumienia do bardzo poważnych naruszeń. Chodzi tu bowiem o naruszenie, które jest bardzo poważne przez swój charakter, które miało wpływ na rynek i obejmowało cały wspólny rynek, a po jego utworzeniu – cały EOG.

3. Klasyfikacja uczestników porozumienia w celu ustalenia wysokości grzywny

464 Zgodnie z wytycznymi, w ramach każdej kategorii, a w szczególności w przypadku poważnych i bardzo poważnych naruszeń, „przyjęta skala grzywien pozwala na zróżnicowane traktowanie przedsiębiorstw w zależności od charakteru dokonanego przez nie naruszenia”.

- 465 Biorąc za podstawę obrotu pochodzące ze sprzedaży produktu na obszarze EOG w 1995 r., Komisja podzieliła zainteresowane przedsiębiorstwa na pięć kategorii w zależności od ich względnego znaczenia na właściwym rynku w obszarze EOG. AWA, która jest największym producentem papieru samokopiującego, samodzielnie stanowi pierwszą kategorię. Druga obejmuje MHTP, Zanders i Koehler; trzecia – Torraspapel i Bolloré; czwarta – Sappi i Mougeot, i wreszcie, piąta – Divipa, Zicuñaga i Carrs.
- 466 Argumenty podniesione przez skarżące w tym zakresie dotyczą licznych okoliczności, a mianowicie wyboru roku odniesienia, uwzględnienia niewłaściwych obrotów oraz nieproporcjonalnego wyniku, do którego doprowadziła metoda zastosowana przez Komisję.
- 467 Przed analizą tych okoliczności, należy przypomnieć orzecznictwo cytowane w punkcie 376 powyżej, z którego wynika, że w ramach rozporządzenia nr 17, Komisja dysponuje swobodą uznania w zakresie ustalania wysokości grzywien celem doprowadzenia do tego, aby zachowania przedsiębiorstw były zgodne z regułami konkurencji. Skuteczne stosowanie wspomnianych reguł wymaga, by w każdej chwili Komisja mogła dostosować poziom grzywiny do potrzeb wspólnotowej polityki konkurencji, w tym przypadku, podnosząc ten poziom.
- 468 Ponadto z utrwalonego orzecznictwa wynika, że wśród elementów oceny wagi naruszenia w zależności od przypadku mogą być uwzględniane ilość i wartość towaru będącego przedmiotem naruszenia, wielkość i siła ekonomiczna przedsiębiorstwa i tym samym wpływ, jaki mogło ono wywierać na rynek. Z powyższego wynika po pierwsze, że dopuszczalne jest, celem określenia wysokości kwoty grzywiny, uwzględnienie zarówno całkowitych obrotów przedsiębiorstwa, które stanowią wskazówkę – nawet jeżeli jest ona przybliżona i nieprecyzyjna – jego wielkości i jego siły ekonomicznej, jak i części tych obrotów, która pochodzi ze sprzedaży towarów będących przedmiotem naruszenia i która ma na celu wskazanie zakresu tego naruszenia. Po drugie, z powyższego wynika, że nie należy przyznawać ani jednej, ani drugiej z tych wielkości nieproporcjonalnego znaczenia w odniesieniu

do pozostałych elementów podlegających ocenie, tak że ustalenie stosownej wysokości grzywny nie może być wynikiem prostego obliczenia opartego na całkowitych obrotach (wyrok w sprawie *Musique diffusion française i in.* przeciwko Komisji, ww. w pkt 86, pkt 120 i 121; wyroki Sądu z dnia 14 lipca 1994 r. w sprawie T-77/92 *Parker Pen* przeciwko Komisji, Rec. str. II-549, pkt 94, i z dnia 14 maja 1998 w sprawie T-327/94 *SCA Holding* przeciwko Komisji, Rec. str. II-1373, pkt 176 i w sprawie *ADM* przeciwko Komisji, pkt 188).

a) Wybór roku odniesienia

⁴⁶⁹ *Torraspapel i Divipa* podważają wybór roku odniesienia. *Divipa* stoi na stanowisku, że Komisja powinna była oprzeć się na wielkości jej obrotów za 1994 r. Kilka przedsiębiorstw, w tym *Divipa*, nie brało udziału w kartelu po 1995 r. *Torraspapel* podnosi ze swojej strony, że jej obroty za 1995 r. były wyjątkowo wysokie w stosunku do obrotów z lat poprzednich i tym samym nie odzwierciedlały dokładnie rzeczywistego znaczenia skarżącej na rynku w czasie trwania naruszenia.

⁴⁷⁰ Należy przypomnieć, że, jak przyznaje to *Divipa*, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Komisja nie ma obowiązku obliczać wysokości grzywny w zależności od wagi naruszenia na podstawie kwot opartych na wysokości obrotów określonych przedsiębiorstw, ponieważ wagę naruszenia należy ustalać na podstawie licznych okoliczności, zwłaszcza szczególnych okoliczności sprawy oraz jej kontekstu i odstrasżającego skutku grzywny, przy czym nie ma potrzeby ustalania wiążącej lub wyczerpującej listy kryteriów, które należy obowiązkowo uwzględnić (postanowienie Trybunału z dnia 25 marca 1996 r. w sprawie C-137/95 P *SPO* i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-1611, pkt 54 i wyrok w sprawie *Ferriere Nord* przeciwko Komisji, ww. w pkt 446, pkt 33; wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-295/94 *Buchmann* przeciwko Komisji, Rec. str. II-813, pkt 163).

471 Z motywu 407 decyzji wynika, że Komisja wykorzystała obroty osiągnięte w 1995 r., czyli w ostatnim roku stwierdzonego okresu naruszenia, ze sprzedaży omawianych produktów na obszarze EOG, by porównać względne znaczenie przedsięwzięcia na rynku właściwym i dokonać ich podziału na kategorie w zależności od zdolności każdego z nich do zakłócenia konkurencji.

472 W tym względzie należy stwierdzić, że choćby ich zarzuty były uzasadnione, wynik dla spółek Torraspapel i Divipa nie byłby inny, gdyby Komisja oparła się na ich obrotach za 1994 r. Z tabeli 1 b) zawartej w motywie 18 decyzji wynika bowiem, że z obrotami i udziałem w rynku porównywalnymi do Bolloré (Copigraph), Torraspapel pozostawałaby w trzeciej kategorii, a Divipa w ostatniej. Tym samym decyzja nie może być zakwestionowana w tym punkcie. Wobec powyższego należy stwierdzić nieskuteczność tego zarzutu.

b) Uwzględnienie niewłaściwych całkowitych obrotów

473 AWA i Koehler stoją na stanowisku, że Komisja uwzględniła obroty odpowiednio całkowite każdej z ich grupy, podczas gdy dla MHTP i Zanders uwzględniła tylko obroty zainteresowanego przedsiębiorstwa.

474 AWA podnosi, że jeśli Komisja uwzględniłaby jedynie jej własne obroty, nie doszłaby do wniosku, że istnieje istotna różnica wielkości pomiędzy nią i pozostałymi zainteresowanymi przedsiębiorstwami, a więc kwota wyjściowa grzywny byłaby niższa, a ostateczna kwota grzywny wynosiłaby mniej niż 141,75 mln EUR. Koehler podnosi, że nie uwzględniając różnic w sile ekonomicznej grup, do których należą MHTP, Zanders i Koehler, Komisja niesłusznie umieściła je w tej samej kategorii co pozostałe dwa przedsiębiorstwa.

- 475 W zakresie, w jakim AWA i Koehler podważają klasyfikację uczestników kartelu na podstawie niewłaściwych obrotów całkowitych, ich zarzut nie może zostać uwzględniony.
- 476 Z motywów 406–409 decyzji wyraźnie wynika bowiem, że Komisja podzieliła zainteresowane przedsiębiorstwa „zgodnie z ich względnym znaczeniem na właściwym rynku”, przyjmując za podstawę „obroty pochodzące ze sprzedaży omawianego produktu na obszarze EOG”. Całkowite obroty spółek lub grup spółek na tym etapie nie były uwzględniane.
- 477 Dodatkowo należy zauważyć, że zarzut AWA i Koehler nie dotyczy ich własnych obrotów, lecz raczej nieuwzględnienia obrotów grup, do których należą MHTP i Zanders. Nawet jeżeli Komisja popełniłaby błąd w przypadku tych ostatnich, nie można powoływać na swoją korzyść bezprawności popełnionej na rzecz innej strony (wyrok z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie SCA Holding przeciwko Komisji, ww. w pkt 468, pkt 160). Argument, zgodnie z którym na MHTP i Zanders nałożona została zbyt niska grzywna, nie może prowadzić do obniżenia kwoty grzywny nałożonej na AWA lub Koehler. W tym zakresie należy oddalić podniesiony przez nie zarzut.
- 478 Dodatkowo, w braku dowodów na branie udziału w naruszeniu przez grupy, do których należą Zanders i MHTP, Komisja słusznie nie uwzględniła całkowitych obrotów tych grup. Skoro Komisja nie znalazła wystarczających poszlak, by przypisać tym grupom odpowiedzialność za naruszenie, na skarżących ciążył obowiązek przedstawienia dowodów w tym względzie, jeżeli uważały one, że udział tych grup w naruszeniu wynikał z akt sprawy (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-31/99 ABB Asea Brown Boveri przeciwko Komisji, Rec. str. II-1881, zwany dalej „wyrokiem w sprawie ABB przeciwko Komisji”, pkt 181). W niniejszym przypadku ani AWA, ani Koehler nie udowodniły tej okoliczności. Podniesiony przez nie zarzut należy więc oddalić.

c) Nieproporcjonalny wynik zastosowania metody Komisji

- 479 Kilka przedsiębiorstw utrzymuje, że wysokość grzywny ustalonej przez Komisję w zależności od wagi naruszenia jest nieproporcjonalna w stosunku do – w zależności od przypadku – ich własnych obrotów, do pozostałych uczestników porozumienia lub w stosunku do kwot grzywien nałożonych w innych decyzjach, lub też w stosunku do kilku spośród tych elementów łącznie. Metoda obliczenia podstawowej kwoty grzywny narusza w ten sposób zasadę proporcjonalności i zasadę równego traktowania.

Naruszenie zasady proporcjonalności

- 480 MHTP podnosi, że nie wydaje się, aby Komisja uwzględniła jej obroty na właściwym rynku. Spółka ta twierdzi bowiem, że Komisja zaliczyła zainteresowane przedsiębiorstwa do różnych kategorii w zależności od ich udziałów w omawianym rynku. Odwołanie się do udziałów w rynku w celu dokonania rozróżnienia między przedsiębiorstwami biorącymi udział w naruszeniu nie oznacza automatycznie przestrzegania zasady proporcjonalności. Opierając się wyłącznie na udziałach w rynku, Komisja uwzględniła jedynie względne różnice w obrotach, a nie różnice w bezwzględnej wysokości obrotów na właściwym rynku produktowym.

- 481 Należy przede wszystkim przypomnieć, że wagę naruszeń należy ustalać na podstawie licznych okoliczności, zwłaszcza szczególnych okoliczności sprawy oraz jej kontekstu i odstrasżającego skutku grzywny, przy czym nie ma potrzeby ustalania wiążącej lub wyczerpującej listy kryteriów, które należy obowiązkowo uwzględnić (zob. wyrok w sprawie HFB i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 87, pkt 443, wraz z cytowanym tam orzecnictwem).

482 Ponadto sama okoliczność, że Komisja w tym kontekście nie oparła się wyłącznie na obrotach każdego z przedsiębiorstw osiągniętych na właściwym rynku, lecz uwzględniła inne czynniki dotyczące znaczenia przedsiębiorstw na tym rynku, nie może prowadzić do wniosku, że Komisja nałożyła nieproporcjonalną grzywnę. Z orzecznictwa wynika bowiem, że całkowitym obrotem przedsiębiorstwa ani obrotem dotyczącym produktów stanowiących przedmiot naruszenia nie należy przyznawać nieproporcjonalnej wagi w stosunku do pozostałych elementów oceny (wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 303).

483 Czynniki uwzględnione przez Komisję w tym przypadku zostały wyraźnie wymienione w motywach 372–408 decyzji. Wśród nich znajdują się także obroty osiągnięte na rynku właściwym. Ponadto okoliczność, że kwoty wyjściowe ustalone przez Komisję nie opierają się na określonym procencie obrotów, jak miało to miejsce w wyroku Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-354/94 Stora Kopparbergs Bergslags przeciwko Komisji, Rec. str. II-2111, nie może sam w sobie przesądzać o ich nieproporcjonalnym charakterze.

484 Wreszcie przy ustalaniu wysokości grzywny w zależności od wagi i czasu trwania danego naruszenia Komisja nie jest zobowiązana do obliczania grzywny na podstawie kwot opartych na obrotach zainteresowanych przedsiębiorstw, ani też zapewnienia, w przypadku gdy grzywny nakładane są na kilka przedsiębiorstw biorących udział w tym samym naruszeniu, by ostateczne kwoty grzywien obliczone przez Komisję dla zainteresowanych przedsiębiorstw odzwierciedlały wszystkie różnice pomiędzy nimi, jeśli chodzi o ich całkowite obroty lub ich obroty na właściwym rynku produktowym (wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 278).

485 W związku z tym zarzut MHTP należy oddalić.

- 486 Koehler podnosi, że w odniesieniu do niej Komisja naruszyła zasadę proporcjonalności, nakładając na to przedsiębiorstwo całkowicie nieproporcjonalną grzywnę w stosunku do jego siły ekonomicznej i korzyści wynikającej z kartelu. Podkreśla ona, że Trybunał i Sąd wielokrotnie potwierdzały istotną rolę kryterium siły ekonomicznej zainteresowanego przedsiębiorstwa w ocenie wagi naruszenia. Wytyczne przyznają również duże znaczenie wielkości przedsiębiorstwa.
- 487 Należy w tym względzie przypomnieć, że dla uwzględnienia wagi każdego przedsiębiorstwa na rynku, a tym samym rzeczywistego wpływu jego niedozwolonego zachowania na konkurencję, Komisja podzieliła zainteresowane przedsiębiorstwa na pięć kategorii w zależności od ich względnego znaczenia na rynku właściwym (motyw 406 decyzji). Komisja dokonała więc rozróżnienia na podstawie wielkości przedsiębiorstw.
- 488 Koehler potwierdza zresztą, że Komisja zasadnie podkreśla, że należy dokonać zróżnicowanego obliczenia grzywny, lecz że w tym konkretnym przypadku nie udało jej się w sposób przekonujący zastosować wytycznych, które sama ustaliła. Koehler dodaje w replice, że Komisja nie dokonała niezbędnych rozróżnień, które narzucają się w świetle przyjętej przez nią metody ustalania grzywny.
- 489 Koehler wywodzi główny argument z okoliczności, że jest przedsiębiorstwem rodzinnym, które nie ma dostępu do rynku kapitałowego i które zarówno ze względu na swoją wielkość, jak swe zasoby, stanowi, w porównaniu z innymi ukaranymi uczestnikami naruszenia, małe przedsiębiorstwo.
- 490 W celu wykazania naruszenia zasady proporcjonalności, Koehler dokonuje porównania nałożonej na nią grzywny z grzywnami nałożonymi na MHTP, Zanders i AWA.

- 491 Jednakże należy stwierdzić, że dla wykazania swoich twierdzeń, Koehler włączyła do całkowitych obrotów MHTP i Zanders obroty grupy, której wymienione przedsiębiorstwa stanowią część. Sąd stwierdził jednak w pkt 478 powyżej, że Komisja słusznie nie uwzględniła całkowitych obrotów grupy, do której należą dwa wymienione przedsiębiorstwa.
- 492 Jeśli chodzi o porównanie grzywny nałożonej na Koehler z grzywną nałożoną na AWA, należy przypomnieć, że kwota wyjściowa grzywny ustalona w motywie 409 decyzji wyraźnie uwzględnia względne znaczenie przedsiębiorstw na rynku właściwym, biorąc za podstawę obroty pochodzące ze sprzedaży właściwego produktu na obszarze EOG. Tak więc na tym etapie, kwota wyjściowa grzywny ustalona dla każdego z tych dwóch przedsiębiorstw odzwierciedla ogólnie różnicę istniejącą między ich obrotami na rynku papieru samokopiującego.
- 493 Następnie, w celu uzyskania skutku odstrasżającego, Komisja podwoiła kwotę wyjściową grzywny ustaloną dla AWA, Sappi i Bolloré w celu uwzględnienia ich wielkości i całkowitych zasobów. Podwajając z tego tytułu grzywnę nałożoną na AWA, a nie podwajając grzywny nałożonej na Koehler, Komisja uwzględniła więc różnicę w wielkości i całkowitych zasobach obu tych przedsiębiorstw.
- 494 Należy dodać, że zwykle porównanie procentu, jaki przedstawiają grzywny w stosunku do ogólnych obrotów zainteresowanych przedsiębiorstw, nie może wystarczać do wykazania nieproporcjonalnego charakteru grzywny nałożonej na spółkę Koehler. Ustalenie odpowiedniej kwoty grzywny nie może być bowiem wynikiem prostego obliczenia opartego na całkowitych obrotach (zob. orzecznictwo cytowane w pkt 468 powyżej).
- 495 Ponadto porównania te nie wykazują, że kwota podstawowa grzywny nałożonej na Koehler była nieproporcjonalna, uwzględniając wielkość przedsiębiorstwa i jego

całkowite zasoby. Skarżąca nie dostarcza żadnego dowodu mogącego potwierdzić, że podstawowa kwota grzywny jest nadmierna w stosunku do jej wagi na rynku. Chociaż Koehler jest przedsiębiorstwem rodzinnym, to jego obroty przypadające w szczególności na papier samokopiujący nie pozwalają na jego umieszczenie wśród małych przedsiębiorstw w tym sektorze.

- 496 Wreszcie Komisja nie jest zobowiązana zapewnić przy ustalaniu wysokości grzywien, w przypadku gdy grzywny są nakładane na kilka przedsiębiorstw uczestniczących w tym samym naruszeniu, aby ostateczne kwoty grzywien uwzględniały wszelkie różnice pomiędzy zainteresowanymi przedsiębiorstwami co do ich całkowitych obrotów (wyrok Sądu z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawach połączonych T-236/01, T-239/01, od T-244/01 do T-246/01, T-251/01 i T-252/01 Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-1181, pkt 217).
- 497 Wobec powyższego należy oddalić zarzut Koehler dotyczący naruszenia zasady proporcjonalności.

Naruszenie zasady równego traktowania

- 498 AWA podnosi, że wysokość grzywny ustalona w jej przypadku w zależności od wagi naruszenia jest nadmierna w porównaniu z grzywnami ustalonymi dla pozostałych uczestników kartelu. Komisja działała zgodnie z wytycznymi w przypadku MHTP, Zanders i Koehler, natomiast w stosunku do AWA zastosowała wcześniej obowiązujący system oparty na znaczeniu zainteresowanych przedsiębiorstw na rynku.
- 499 Zanders podnosi, że klasyfikacja dokonana przez Komisję była wobec niej dyskryminująca w porównaniu z jej konkurentami, znacznie aktywniejszymi w ramach kartelu, takimi jak Koehler, MHTP i Torraspapel.

- 500 Koehler podnosi, że ogólna zasada równego traktowania została naruszona, ponieważ uwzględniając siłę ekonomiczną wspomnianego przedsiębiorstwa, grzywna uderza w to przedsiębiorstwo o wiele bardziej niż w pozostałe zainteresowane przedsiębiorstwa. Jako przedsiębiorstwo rodzinne, kwestionuje zaliczenie jej do tej samej kategorii co MHTP i Zanders. Argumenty tej spółki pokrywają się w dużej mierze z argumentami badanymi w ramach naruszenia zasady proporcjonalności. W tym zakresie, należy odesłać do pkt 486–497 powyżej.
- 501 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem zasada równego traktowania jest naruszona tylko wtedy, gdy porównywalne sytuacje są traktowane w różny sposób, a różne sytuacje są traktowane w identyczny sposób, chyba że takie traktowanie jest obiektywnie uzasadnione (zob. wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-311/94 BPB de Eendracht przeciwko Komisji, Rec. str. II-1129, pkt 309 wraz z cytowanym tam orzecznictwem).
- 502 Wytyczne przewidują, że w sytuacji, kiedy w naruszeniu uczestniczy kilka przedsiębiorstw (typu „kartel”), w niektórych przypadkach może wystąpić potrzeba stosowania kwot ważonych, określonych w ramach każdej kategorii w celu uwzględnienia konkretnej wagi danego naruszenia i tym samym rzeczywistego wpływu nagannego zachowania każdego z przedsiębiorstw na konkurencję, w szczególności tam gdzie istnieje znaczna dysproporcja pomiędzy wielkością przedsiębiorstw popełniających naruszenie tego samego typu.
- 503 W tym przypadku wytyczne stanowią, że „zasada równej grzywny za takie samo postępowanie może, jeżeli wymagają tego okoliczności, prowadzić do nakładania różnych grzywien na przedsiębiorstwa [bez potrzeby opierania tych różnic na rachunku arytmetycznym]”.
- 504 Zgodnie z orzecznictwem, jeśli dla potrzeb ustalenia kwoty grzywien Komisja dzieli zainteresowane przedsiębiorstwa na kategorie, określenie progów dla poszczegól-

nych kategorii powinno być spójne i obiektywnie uzasadnione (wyrok w sprawie Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 496, pkt 220).

505 Na tej podstawie należy zbadać, czy klasyfikacja dokonana przez Komisję była zgodna z zasadą równego traktowania.

506 Należy przypomnieć, że w celu „uwzględnienia wagi każdego przedsiębiorstwa na rynku i tym samym rzeczywistych skutków jego niedozwolonego zachowania dla konkurencji”, Komisja w swojej decyzji (motywy 406 i 407) podzieliła zainteresowane przedsiębiorstwa na kategorie „w zależności od ich względnego znaczenia na właściwym rynku”. W tym celu Komisja przyjęła „za podstawę obroty pochodzące ze sprzedaży produktu na obszarze EOG celem porównania względnego znaczenia przedsiębiorstw na właściwym rynku”. Motyw 408 czyni również odniesienie do posiadanych przez nie udziałów w rynku. Uzasadnienie dokonanej klasyfikacji jest zatem jasne.

507 W zakresie, w jakim mogą one stanowić wskazówkę co do znaczenia przedsiębiorstwa, czynniki te, tzn. obroty przedsiębiorstwa pochodzące ze sprzedaży określonego produktu na obszarze EOG, jak również posiadane przez przedsiębiorstwo udziały w rynku, mogą zostać uwzględnione przez Komisję, zgodnie z orzecznictwem cytowanym w pkt 468 powyżej.

508 Jak wskazuje motyw 407 decyzji, w celu ustanowienia różnych kategorii Komisja posłużyła się kwotami wskazanymi w tabeli 1 b) przedstawionej w motywie 18 decyzji.

- 509 Należy podkreślić w tym względzie, że obroty wskazane w tej tabeli opierają się na informacjach dostarczonych przez przedsiębiorstwa w ich odpowiedziach na żądania udzielenia informacji. Wobec powyższego AWA nie może w niniejszym postępowaniu wyciągać argumentu z faktu, że ona sama przedstawiła niedokładne dane. W każdym razie okazało się, że nowe dane liczbowe przedstawione przez nią w skardze są tego samego rzędu wielkości, a więc nie mogą prowadzić do osiągnięcia innego wyniku.
- 510 Ponadto, w przeciwieństwie do twierdzeń AWA, z porównania kwot zawartych we wspomnianej tabeli oraz kategorii przyjętych przez Komisję nie wynika, aby zastosowała ona wobec AWA inny system niż wobec innych przedsiębiorstw.
- 511 Bez wątplenia odwołanie się, pośród innych elementów, do udziałów w rynku celem dokonania rozróżnienia pomiędzy przedsiębiorstwami byłoby sprzeczne z zasadą równego traktowania, jeśli nie zostałyby zastosowane do wszystkich przedsiębiorstw, których to dotyczy. Jednakże AWA sama przedstawiła w swojej skardze tabelę, z której wynika, zgodnie z jej stwierdzeniami, że „kwoty ustalone z tytułu wagi naruszenia są ogólnie związane z udziałami, jakie uczestnicy kartelu posiadają w rynku objętym naruszeniem”. W przeciwieństwie do twierdzeń AWA, zasada równego traktowania była więc przestrzegana.
- 512 Zanders ocenia, że stała się przedmiotem dyskryminacji, ponieważ została zaliczona do tej samej kategorii co MHTP i Koehler, podczas gdy te przedsiębiorstwa były znacznie bardziej zaangażowane w kartel niż ona sama lub przez fakt, że nie została zaliczona do tej samej kategorii co Torraspapel, podczas gdy nie istniał żaden obiektywny powód odmiennego traktowania.
- 513 Należy podnieść, że zgodnie z danymi uwzględnionymi przez Komisję, spółka Zanders w 1994 r. i 1995 r. posiadała około 12% udziału w rynku, MHTP – około

14% i Koehler – około 10%, podczas gdy udział Torrassapel wzrósł do 5,4% w 1994 r. i do 6,9% w 1995 r. W odniesieniu do tego kryterium, kategorie ustalone przez Komisję nie są więc dyskryminujące względem Zanders, a tym bardziej, względem Koehler, pomimo rodzinnego charakteru przedsiębiorstwa, na które to ostatnie się powołuje (zob. również pkt 487 i nast. powyżej).

514 Zanders tymczasem usiłuje wykazać, że jej udział w rynku był mniejszy od udziału Torrassapel w niektórych rynkach, a w szczególności we Francji, Hiszpanii i Zjednoczonym Królestwie.

515 Należy w tym względzie podkreślić, że względem wszystkich uczestników kartelu Komisja oparła się na ich obrotach pochodzących ze sprzedaży produktu i ich udziałach w rynku na obszarze EOG. Komisja uznała bowiem, że kartel obejmował cały obszar wspólnego rynku oraz, po jego stworzeniu, całość EOG (motyw 403 decyzji). Dowód Zanders jest tym samym pozbawiony znaczenia, ponieważ ma zastosowanie tylko do niektórych rynków.

516 W odniesieniu do wskazywanego przez Zanders mniejszego zaangażowania w kartel, które zresztą zostało zakwestionowane przez Komisję, należy stwierdzić, że mogłoby ono ewentualnie zostać uwzględnione jako okoliczność łagodząca w rozumieniu wytycznych. Nie może jednak zostać uwzględnione na etapie ustalania kwoty wyjściowej grzywny w zależności od wagi naruszenia, gdzie ważenie odbywa się na podstawie obiektywnych przesłanek, mających na celu „uwzględnienie wagi [...] każdego przedsiębiorstwa i jego wpływu na konkurencję”.

517 Należy wreszcie zbadać argument AWA, zgodnie z którym ogólny poziom kwot ustalonych w zależności od wagi naruszenia dla niniejszego kartelu jest zbyt wysoki w porównaniu z kwotami ustalonymi w innych sprawach w ostatnim czasie.

- 518 AWA stwierdza, że z istotnym wyjątkiem kwoty ustalonej w jej przypadku, kwoty wyjściowe w niniejszej sprawie i kwoty ustalone dla każdego naruszenia w innych sprawach dotyczących bardzo poważnych naruszeń są bardzo podobne. AWA dodaje, że powinny być one znacznie niższe, ponieważ skutkiem porozumień nie była podwyżka cen przekraczająca podwyżki, jakie miałyby miejsce w normalnych warunkach konkurencji; porozumienia te nie przeszkodziły uczestnikom w osiągnięciu minimalnych zysków, były ograniczone do dyskusji w przedmiocie cen i nie obejmowały mechanizmu kontroli.
- 519 Należy stwierdzić, że argumentacja AWA w tym przypadku podważa kwalifikację naruszenia jako bardzo poważnego, a nie wysokość kwot ustalonych w stosunku do tej kwalifikacji naruszenia jako bardzo poważnego, dla których AWA wskazuje na duże podobieństwa z kwotami ustalonymi w innych sprawach za ten sam typ naruszenia.
- 520 Komisja słusznie zakwalifikowała naruszenie jako bardzo poważne (zob. pkt 431–442 powyżej), natomiast zarzut nierównego traktowania w odniesieniu do innych niedawnych spraw nie może zostać uwzględniony, ponieważ AWA przyznaje, że kwota grzywny nałożonej na to przedsiębiorstwo jest kwotą nakładaną w innych sprawach za ten sam typ naruszenia.
- 521 Co się tyczy ponadto kwoty grzywny ustalonej dla AWA, należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem fakt, iż Komisja w przeszłości nakładała grzywny na określonym poziomie za określone rodzaje naruszeń, nie może pozbawić jej możliwości podniesienia tego poziomu w granicach wskazanych w rozporządzeniu nr 17, jeśli jest to konieczne w celu zapewnienia realizacji wspólnotowej polityki konkurencji.
- 522 Należy więc oddalić zarzuty mające na celu podważenie zaliczenia uczestników kartelu do poszczególnych kategorii i kwot wyjściowych ustalonych na tej podstawie.

4. Podwyższenie grzywny dla zapewnienia skutku odstraszającego

- 523 AWA i Bolloré podważają podwojenie kwoty wyjściowej grzywny dla zapewnienia skutku odstraszającego. Wspomniane podwyższenie doprowadziło do znacznej niewspółmierności grzywny w stosunku do wielkości sprzedaży objętej kartelem i nie uwzględnia wagi naruszenia przypisanej poszczególnym przedsiębiorstwom i ich konkretnej roli w kartelu. AWA podnosi również, że wspomniane podwyższenie dla zapewnienia skutku odstraszającego nie zostało w żaden sposób uzasadnione ani w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, ani w decyzji, oraz że jest ono nie do pogodzenia z zastosowaniem komunikatu w sprawie współpracy.
- 524 Komisja podniosła w motywach 410–412 decyzji, że w celu zapewnienia grzywnie odpowiedniego skutku odstraszającego, uznała ona w przypadku AWA, Sappi i Bolloré, „że należ[ą]o podwyższyć kwotę wyjściową grzywny obliczoną w zależności od względnego znaczenia właściwego rynku, by uwzględnić ich wielkość i całkowite zasoby”. Komisja poinformowała w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów o swoim zamiarze ustalenia grzywien na poziomie wystarczającym dla zapewnienia im skutku odstraszającego.
- 525 Wytyczne przewidują, iż należy „ustalić grzywnę na takim poziomie, który zapewni odpowiednio odstraszający efekt”. Ponadto możliwe jest uwzględnienie faktu, że „że duże przedsiębiorstwa posiadają zazwyczaj wiedzę prawną i gospodarczą oraz infrastrukturę, która umożliwia im łatwiejsze zdanie sobie sprawy, że ich działanie stanowi naruszenie, i mogą być świadom[e] konsekwencji wynikających z prawa konkurencji”.
- 526 Należy przypomnieć, że jest dopuszczalne, aby Komisja podnosiła poziom grzywien w celu wzmocnienia ich skutku odstraszającego (wyrok z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie Solvay przeciwko Komisji, ww. w pkt 196, pkt 309). Ponadto Komisja może nałożyć bardziej surowe grzywny na przedsiębiorstwo, którego działanie rynkowe, przy uwzględnieniu jego istotnego znaczenia na tym rynku, miało większy

wpływ na konkurencję niż działania innych przedsiębiorstw, które popełniły to samo naruszenie, bez naruszania w ten sposób zasady równego traktowania. Taki sposób obliczania wysokości grzywnien odpowiada również konieczności zapewnienia ich odstraszającego skutku (wyrok Sądu z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie T-66/99 Minoan Lines przeciwko Komisji, Rec. str. II-5515, pkt 284; zob. również, podobnie, wyrok Sądu z dnia 8 października 1996 r. w sprawach połączonych od T-24/93 do T-26/93 i T-28/93 Compagnie maritime belge transports i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-1201, pkt 235).

527 Skutek odstraszający, jak wynika z treści wyroku w sprawie *Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji*, ww. w pkt 86 (pkt 106), musi mieć zarazem charakter szczególny i ogólny. Zwalczając indywidualne naruszenie, grzywna wpisuje się również w zakres ogólnej polityki przestrzegania przez przedsiębiorstwa reguł konkurencji. Nawet w stosunku do określonego przedsiębiorstwa skutek odstraszający nie powinien ograniczać się jedynie do jednego rynku, ale mieć zastosowanie do całości jego działalności. Spółka Bolloré nie może zatem domagać się obniżenia kwoty nałożonej na nią grzywny z powodu sprzedaży jego wydziału „papier samokopiujący” i braku możliwości powrotu do naruszenia w tym sektorze.

528 W odpowiedzi na zakwestionowanie przez AWA odstraszającego skutku grzywny *erga omnes*, należy podnieść, że chociaż grzywna ma na celu skutek odstraszający zarazem wobec ukaranego przedsiębiorstwa, jak i innych przedsiębiorstw, które mogłyby usiłować naruszyć reguły konkurencji, to w tym przypadku została ona obliczona z uwzględnieniem konkretnej sytuacji zainteresowanego przedsiębiorstwa i wszystkich okoliczności niniejszego przypadku. W związku z tym, jeżeli grzywna ta nie jest nieproporcjonalna w stosunku do przedsiębiorstwa, na które została nałożona, nie może się stać taką tylko z tego powodu, że jednocześnie odnosi skutek odstraszający *erga omnes*.

529 Jednakże w tym przypadku skarżące kwestionują przede wszystkim wielkość podwyżki grzywny w celu zapewnienia skutku odstraszającego w ich przypadku, oceniając ją jako nieproporcjonalną i niezrozumiałą.

- 530 W odniesieniu do rzekomo nieproporcjonalnego charakteru mnożnika zastosowanego w tym przypadku dla zapewnienia skutku odstrasżającego, Sąd w wyroku w sprawie ABB przeciwko Komisji (pkt 162) zatwierdził podwojenie grzywny przez Komisję dla zapewnienia skutku odstrasżającego, by odzwierciedlić znaczenie skarżącego przedsiębiorstwa w sektorze rur preizolowanych i uwzględnić jego pozycję na rynku, jaką posiada jako jedna z głównych grup europejskich.
- 531 Tak więc, zgodnie z tabelą 1 b) przedstawioną w motywie 18 decyzji, AWA, Bolloré i Sappi są głównymi grupami europejskimi. Ich całkowite obroty, znajdujące się w tym samym przedziale, są znacznie wyższe od obrotów pozostałych zainteresowanych przedsiębiorstw. Z powyższego wynika, że podwojenie grzywny nałożonej na AWA i Bolloré nie powinno być uznane za nieproporcjonalne do pozycji ich grupy.
- 532 Należy w tym względzie podkreślić, że przeciwnie do założenia, z którego zdają się wychodzić AWA i Bolloré, a zgodnie z którym Komisja, w celu dokonania tego podwyższenia grzywny dla zapewnienia skutku odstrasżającego, oparła się na obrotach ich grupy osiągniętych na rynkach światowych, mnożnik nie został obliczony w oparciu o wzór matematyczny i pozostaje on bez proporcjonalnego związku z całkowitymi obrotami przedsiębiorstwa skarżącego (zob. podobnie wyrok w sprawie ABB przeciwko Komisji, pkt 180). Jeżeli bowiem porówna się według wielkości w tabeli 1 b) całkowite obroty AWA, Sappi, Bolloré i Torraspapel, okazuje się, że obroty Bolloré i AWA są od pięciu do siedmiu razy wyższe niż obroty Torraspapel; z tego powodu Komisja zastosowała mnożnik 2, nie czyniąc rozróżnienia między AWA i Bolloré.
- 533 Co się tyczy argumentu, zgodnie z którym wspomniane podwyższenie jest w dużym stopniu nieproporcjonalne do obrotów objętych naruszeniem, należy podkreślić, że kwota wyjściowa grzywny w zależności od wagi naruszenia została obliczona na podstawie obrotów wynikających ze sprzedaży produktu na rynku właściwym. Okoliczność ta została uwzględniona przez Komisję na samym początku.

Podwyższenie dla zapewnienia skutku odstrasżającego zmierza do uwzględnienia, na późniejszym etapie, wielkości i całkowitych zasobów przedsiębiorstwa.

534 Należy przypomnieć w tym względzie, że dopuszczalne jest, celem określenia wysokości kwoty grzywny, uwzględnienie zarówno całkowitych obrotów przedsiębiorstwa, które stanowią wskazówkę — nawet jeżeli jest ona przybliżona i nieprecyzyjna — jego wielkości i jego siły ekonomicznej, jak i części tych obrotów, która pochodzi ze sprzedaży towarów będących przedmiotem naruszenia (wyrok w sprawie *Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji*, ww. w pkt 86, pkt 121).

535 Niemniej jednak AWA zarzuca Komisji, że zastosowała ona na etapie ustalania kwoty wyjściowej grzywny mnożnik 3,5 ze względu na znaczenie przedsiębiorstwa skarżącego na rynku papieru samokopiującego, a następnie mnożnika 2 w celu uzyskania skutku odstrasżającego.

536 Jak zostało wykazane powyżej, dwa podwyższenia nie uwzględniały tych samych elementów. Pierwsze odnosiło się do znaczenia przedsiębiorstwa na właściwym rynku produktowym, a drugie do całości działalności przedsiębiorstwa lub grupy, do której należy, celem uwzględnienia jego całkowitych zasobów.

537 Jeśli chodzi o niewyjaśniony charakter podwyższenia w celu zapewnienia skutku odstrasżającego, należy stwierdzić, że w swojej decyzji Komisja wyjaśnia, że w przypadku AWA, Sappi i Bolloré „należy podwyższyć kwotę wyjściową grzywny obliczoną w zależności od względnego znaczenia właściwego rynku, by uwzględnić ich wielkość i całkowite zasoby”. W przeciwieństwie do stwierdzeń AWA, podwyższenie jest więc uzasadnione.

- 538 Jednakże AWA kwestionuje uwzględnienie, dla zapewnienia skutku odstrasżającego, wielkości przedsiębiorstwa i jego całkowitych zasobów. Utrzymuje, że zgodnie z rozsądną pod względem ekonomicznym teorią odstrasżania, grzywny należy ustalać w odniesieniu do zysków oczekiwanych z naruszenia na rynku i prawdopodobieństwa jego wykrycia. Kwestia odstrasżania nie jest, jej zdaniem, racjonalnie związana z obrotami osiąganymi na rynkach światowych przez grupę, do której należy dane przedsiębiorstwo.
- 539 Jeśli chodzi o uwzględnienie wielkości i całkowitych zasobów zainteresowanych przedsiębiorstw, Sąd uznaje, że Komisja nie popełniła błędu w ocenie w związku z uznaniem przez nią, że przedsiębiorstwa dużych rozmiarów dysponują, co do zasady, lepszymi zasobami umożliwiającymi im zapoznanie się z wymaganiami i konsekwencjami prawa konkurencji, niż przedsiębiorstwa mniejsze (wyrok w sprawie ABB przeciwko Komisji, pkt 169).
- 540 Ponadto, biorąc pod uwagę, że skutek odstrasżający grzywny stanowi jeden z czynników, które zgodnie z orzecznictwem są uwzględniane przy określaniu wagi naruszenia, AWA nie może zarzucać Komisji uwzględnienia skutku odstrasżającego grzywny przy ustalaniu kwoty wyjściowej grzywny odpowiadającej wadze popełnionego przez nią naruszenia. Uwzględnienie odstrasżającego skutku grzywny stanowi bowiem integralną część ważenia kwoty grzywny w zależności od wagi naruszenia (wyrok w sprawie ABB przeciwko Komisji, pkt 167). AWA niesłusznie podnosi, że Komisja ma obowiązek stosowania podwyższenia dla zapewnienia skutku odstrasżającego wyłącznie na ostatnim etapie obliczania grzywny.
- 541 Co się tyczy domniemanego braku zgodności podwyższenia grzywny dla zapewnienia skutku odstrasżającego z zastosowaniem komunikatu w sprawie współpracy, należy podkreślić, że te dwa etapy są w sposób oczywisty odmienne, a równoczesne zastosowanie tych dwóch elementów nie może być uznane za sprzeczne. Podwyższenie grzywny dla zapewnienia skutku odstrasżającego ma bowiem miejsce na etapie obliczania grzywny sankcjonującej popełnione naruszenie. Po ustaleniu tej

kwoty, zastosowanie komunikatu w sprawie współpracy ma następnie na celu nagrodzenie przedsiębiorstw, które zdecydowały się na współpracę z Komisją. Przeciwnie do twierdzeń AWA, okoliczność, że jedno przedsiębiorstwo decyduje się na współpracę w dochodzeniu celem uzyskania obniżenia nałożonej na nie w tym zakresie grzywny, nie gwarantuje w żaden sposób, że w przyszłości powstrzyma się ono od popełnienia podobnego naruszenia.

542 W odniesieniu do elementów, które mogłyby prowadzić do obniżenia grzywny nałożonej na przedsiębiorstwo w związku z okolicznościami łagodzącymi uwzględnionymi dla tego przedsiębiorstwa, w razie konieczności należy je wziąć pod uwagę w ramach badania okoliczności łagodzących, bowiem nie mają one znaczenia na etapie podwyższenia grzywny dla zapewnienia skutku odstraszającego. Taka sytuacja ma miejsce na przykład w odniesieniu do biernej roli rzekomo odgrywanej w naruszeniu przez Copigraph (Bolloré) oraz w odniesieniu do zaprzestania naruszenia przez to przedsiębiorstwo przed rozpoczęciem dochodzenia.

543 Wreszcie, przed zakończeniem badania argumentów skarżących w przedmiocie podwyższenia grzywny dla zapewnienia skutku odstraszającego, należy powrócić do kwestii nierównego traktowania, jakie według kilku przedsiębiorstw jest wynikiem uwzględnienia w ich przypadku obrotów grupy, do której należą, podczas gdy wobec innych uczestników kartelu Komisja miała nie uwzględnić tych obrotów. Ponieważ Komisja potwierdza chęć uwzględnienia wielkości i całkowitych zasobów zainteresowanych przedsiębiorstw (motyw 411 decyzji) w ramach podwyższenia grzywny dla zapewnienia skutku odstraszającego, przynależność do danej grupy może być bowiem rozstrzygająca.

544 Co się tyczy AWA, należy przypomnieć, że spółka dominująca grupy uczestniczyła w kartelu w sposób bezpośredni i niezależny, co nie zostało zakwestionowane, a więc z tego powodu obroty grupy zostały słusznie uwzględnione.

545 Jeśli chodzi o Bolloré, Sąd stwierdził w pkt 66–81 powyżej, że należy oddalić zarzut bezpośredniego uczestnictwa Bolloré, ponieważ pismo w sprawie przedstawienia

zarzutów nie umożliwiło temu przedsiębiorstwu zapoznania się z tym zarzutem i przygotowania w tym zakresie obrony. Jednakże po zbadaniu sytuacji Bolloré (zob. pkt 129–150 powyżej), Sąd stwierdził, że Komisja słusznie uznała, że przedsiębiorstwo to musi odpowiadać za uczestnictwo swojej spółki zależnej Copigraph w kartelu.

546 Z powyższego wynika, że te dwie spółki mogły być uznane za solidarnie odpowiedzialne za zarzucone im zachowanie, ponieważ odpowiedzialność za działania jednej z nich może być nałożona na drugą (zob. podobnie wyrok w sprawie HFB i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 87, pkt 54, 524 i 525). Należy podkreślić, że z tabeli 1 b) zawartej w motywie 18 decyzji wynika, że obroty przypadające na papier samokopiujący uwzględnione w sprawie Bolloré to obroty Copigraph, ponieważ tylko ta ostatnia spółka osiągnęła takie obroty. Komisja więc właściwie ustaliła kwotę wyjściową grzywny nałożonej na Bolloré przy uwzględnieniu obrotów Copigraph. Copigraph i Bolloré stanowią jedno i to samo przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 81 WE, a więc uwzględnienie całkowitych zasobów grupy celem zapewnienia odpowiedniego skutku odstrasżającego grzywny było uzasadnione.

547 Na podstawie tej analizy należy stwierdzić, że Komisja słusznie podwyższyła, w przypadku AWA i Bolloré, kwotę wyjściową grzywny celem zapewnienia jej odpowiedniego skutku odstrasżającego.

548 Co więcej, Komisja słusznie zastosowała do obrotów Bolloré osiągniętych na rynkach światowych pułap 10% obrotów, przewidziany w art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17. Pułap ten należy bowiem obliczać na podstawie łącznych obrotów wszystkich spółek stanowiących jednostkę gospodarczą działającą jako „przedsiębiorstwo” w rozumieniu art. 81 WE (zob. podobnie wyrok w sprawie HFB i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 87, pkt 528).

549 Wobec powyższego należy oddalić wszystkie zarzuty oparte na przedstawieniu niewystarczających dowodów, naruszeniu art. 253 WE, art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i zasad proporcjonalności, równego traktowania, braku indywidualnego określenia grzywny, błędnych ustaleniach faktycznych, błędach w ocenie i błędach co do prawa, popełnionych przy ocenie wagi naruszenia.

E — W przedmiocie zarzutów dotyczących czasu trwania naruszenia

550 Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 czas trwania naruszenia stanowi jeden z elementów, które należy uwzględnić przy określaniu wysokości grzywny nałożonej na przedsiębiorstwa, które dopuściły się naruszeń reguł konkurencji.

551 Jeśli chodzi o czynnik dotyczący czasu trwania naruszenia, wytyczne wprowadzają rozróżnienie między naruszeniami krótkotrwałymi (co do zasady trwające krócej niż rok), za które kwota wyjściowa grzywny ustalona z tytułu wagi naruszenia nie powinna być podwyższana; naruszenia o średnim czasie trwania (co do zasady trwające od roku do pięciu lat), za które ta kwota może być podwyższona o 50%, i naruszenia długotrwałe (co do zasady trwające ponad pięć lat), za które ta kwota może być podwyższona o 10% za każdy rok (pkt 1 B ust. 1 tiret od pierwszego do trzeciego).

552 W motywach 414–416 decyzji Komisja podnosi, co następuje:

„(414) [...] stwierdzono popełnienie naruszenia o średnim czasie trwania (od roku do pięciu lat) dla każdego z zainteresowanych przedsiębiorstw.

(415) AWA, Copigraph (Bolloré), Koehler, Sappi, MHTP (Stora), Torraspapel i Zanders popełniły naruszenie trwające trzy lata i dziewięć miesięcy. Kwoty wyjściowe określone na podstawie wagi naruszenia [...] zostały więc podwyższone ogółem o 35% dla każdego z tych przedsiębiorstw.

(416) W przypadku Mougeot, Carrs, Divipa i Zicuñaga, czas trwania naruszenia wahał się od roku i czterech miesięcy do trzech lat i pięciu miesięcy. Kwoty wyjściowe określone na podstawie wagi naruszenia zostały więc podwyższone o 30% dla Mougeot, o 25% dla Carrs, o 25% dla Divipa i o 10% dla Zicuñaga”.

553 Kilka skarżących zakwestionowało ustalenia Komisji dotyczące czasu trwania naruszenia przez nie popełnionego. Należy w tym względzie odesłać do pkt 256–371 powyżej, z których wynika, że podwyższenia grzywnien dokonane przez Komisję ze względu na czas trwania naruszenia są uzasadnione.

554 Ponadto, jeśli chodzi o podwyższenie związane z czasem trwania naruszenia, AWA podnosi, że Komisja zastosowała podwyżkę w związku z czasem trwania naruszenia, nie — jak wskazano w motywie 415 decyzji — do kwoty wyjściowej grzywny, ale do kwoty będącej jej podwojeniem.

555 Trafne jest stwierdzenie, że motyw 415 decyzji odsyła do „kwot wyjściowych określonych na podstawie wagi naruszenia” i dodaje w nawiasie odesłanie do motywu 409, który zawiera kwoty wyjściowe grzywnien ustalone na podstawie wagi naruszenia, z pominięciem podwyższenia dla zapewnienia skutku odstrasającego.

556 Komisja przyznaje, że chodzi o pomyłkę i że powinna była odesłać do motywu 412, który wskazuje kwotę zawierającą podwyższenie dla zapewnienia efektu odstraszającego.

557 W każdym razie końcowy wynik nie ulega zmianie. W celu utrzymania logiki decyzji należałoby oczywiście odesłać do kwoty wyjściowej grzywny już podwyższonej dla zapewnienia skutku odstrasżającego. Jednak wynik nie byłby inny przy zastosowaniu obliczenia w odwrotnej kolejności, to znaczy podwyższenia o 35% kwoty wyjściowej grzywny wynoszącej 70 mln EUR ze względu na czas trwania naruszenia, a następnie jej podwojenia dla zapewnienia odstrasżającego skutku. Podstawowa kwota grzywny AWA pozostałaby taka sama jak ta wskazana w motywie 417.

558 Wobec powyższego należy oddalić zarzuty dotyczące czasu trwania naruszenia.

F — W przedmiocie zarzutu opartego na naruszeniu zasad proporcjonalności i równego traktowania oraz popełnieniu błędu w ocenie stanu faktycznego

559 Ze względu na czynnik obciążający, jakim jest rola przywódcy naruszenia, Komisja podwyższyła o 50% kwotę podstawową nałożonej na AWA grzywny (motyw 424 decyzji).

560 Należy podnieść na wstępie, że uwzględnienie roli przywódcy jest zgodne z orzecznictwem i wytycznymi.

561 Jak wynika z orzecznictwa, w przypadku gdy naruszenie zostało popełnione przez kilka przedsiębiorstw, w ramach określania kwoty grzywien należy zbadać jego wagę w odniesieniu do uczestnictwa każdego z tych przedsiębiorstw (wyrok w sprawie Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 446, pkt 623), co w szczególności wymaga ustalenia, jaką rolę pełniło każde z nich w czasie uczestniczenia w naruszeniu (zob. wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, pkt 149 powyżej, pkt 150 i wyrok Sądu z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie T-6/89

Enichem Anic przeciwko Komisji, Rec. str. II-1623, pkt 264). Wynika z tego w szczególności, że rola „przywódcy” odgrywana przez jedno lub kilka przedsiębiorstw w ramach kartelu powinna być uwzględniona w celu obliczania kwoty grzywny, ponieważ przedsiębiorstwa odgrywające taką rolę powinny z tego tytułu ponosić szczególną odpowiedzialność w porównaniu z innymi przedsiębiorstwami (wyroki Trybunału w sprawie IAZ i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 121, pkt 57 i 58, i z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-298/98 P Finnboard przeciwko Komisji, Rec. str. I-10157, pkt 45; wyrok w sprawie Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, ww. w pkt 446, pkt 291). Zgodnie z tymi zasadami, w pkt 2 wytycznych, zatytułowanym „Okoliczności obciążające”, zawarty jest niewyczerpujący wykaz okoliczności mogących stanowić podstawę do zwiększenia kwoty podstawowej grzywny, wśród których znajduje się między innymi „rola przywódcy lub zachęcającego do popełnienia naruszenia” (wyrok w sprawie ADM przeciwko Komisji, pkt 238–240).

- 562 Jednakże AWA twierdzi, że nie istnieją dowody lub jest ich niewiele, jeżeli chodzi o jej przywództwo w naruszeniu, i że w każdym razie podwyższenie o 50% jest nieproporcjonalne oraz sprzeczne z zasadą równego traktowania w porównaniu z pozostałymi przedsiębiorstwami przyjmującymi rolę przywódcy naruszenia.

1. Błąd w ocenie stanu faktycznego

- 563 Zgodnie z motywami 418 i 419 decyzji całością okoliczności wykazuje, że AWA przyjęła rolę przywódcy naruszenia, a w szczególności, że zwoływała i kierowała niektórymi spotkaniami, odgrywała rolę inicjatora restrukturyzacji kartelu, inicjowała podwyżki cen i nadzorowała wprowadzenie w życie kartelu.

- 564 AWA odpowiada punkt po punkcie na każde z tych twierdzeń. Rzeczywiste organizowanie niektórych spotkań nie czyniło z niej przywódcy kartelu, tym bardziej że inne przedsiębiorstwa zajmowały się rezerwacją pomieszczeń na spotkania ogólne lub lokalne kartelu. Nawet przyjmując, wobec braku bardziej szczegółowych

wskazówek, że zarzucana jej rola inicjatora naruszenia może mieć związek z funkcją w AEMCP przyjętą w tym czasie przez B., AWA twierdzi, że wspomniana funkcja nie może stanowić dowodu jakiegokolwiek przywództwa z jej strony. Podwyżki cen, których AWA miała być inicjatorem, nie są podparte żadnym dowodem i opierają się na oświadczeniach spółki Mougeot, które nie są wiarygodne. AWA nie była jedynym przedsiębiorstwem ogłaszającym podwyżki cen, a okoliczność, że była ona pierwszym z nich, wyjaśnia jej pozycję lidera na rynku, która nie jest naganna, i nie stanowi o jej przywództwie w naruszeniu. AWA zaprzecza, jakoby wywierała nacisk na jakiegokolwiek producenta, i wskazuje także na brak dowodu rzeczywistego wykorzystywania jej pozycji lidera na rynku w celu zmuszenia innych podmiotów do przestrzegania porozumień lub, co najmniej dowodu na podobne groźby. Nawet zakładając dokładność oświadczeń Mougeot, wykazują one najwyżej, że AWA niekiedy używała stanowczego języka względem innych producentów.

565 Należy podnieść, że AWA nie kwestionuje niektórych okoliczności jako takich, lecz kwestionuje ich interpretację dokonaną przez Komisję. Tak więc AWA nie zaprzecza, że podjęła się rzeczywistej organizacji niektórych spotkań, że B. kierował AEMCP podczas jego restrukturyzacji, że ogłaszała podwyżki cen oraz że ogłaszała je jako pierwsza, ani też że ubiegała się i otrzymała zezwolenie na sprawdzenie informacji dotyczących wielkości sprzedaży Sarrió w pomieszczeniach tego przedsiębiorstwa.

566 Z motywu 423 wynika, że wszystkie te okoliczności skłoniły Komisję do stwierdzenia przywódczej roli AWA:

„Spójny materiał dowodowy wykazuje, że AWA, która zajmowała pod względem ekonomicznym pozycję lidera na rynku papieru samokopiującego i była w stanie wywierać nacisk na swych konkurentów, ponieważ dokonywała zakupu lub dystrybucji znacznej części produkcji niektórych małych producentów, odegrała kluczową rolę w nadzorze i we wprowadzaniu w życie porozumień”.

567 W piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja stwierdza:

„Poza wszelkimi wątpliwościami, AWA, która jest największym producentem papieru samokopiującego w Europie, była głównym inicjatorem kartelu na terenie całego EOG, z wyjątkiem Hiszpanii. Okoliczności faktyczne [...] dotyczące spotkań kartelu wskazują na to, że wiele spośród nich było zwołanych i inicjowanych przez przedstawicieli AWA. [...] Ponadto niektóre dowody pozwalają przypuszczać, że podwyżki cen ustalone podczas co najmniej dwóch spotkań ogólnych i licznych spotkań krajowych były proponowane przez AWA i że właśnie to przedsiębiorstwo wymagało od pozostałych uczestników stosowania tych samych podwyżek. Rolę inicjatora kartelu przyjętą przez AWA potwierdzają ponadto niektóre dokumenty, które wykazują, że AWA jako pierwsza ogłaszała podwyżki cen na rynku, a pozostali konkurenci stosowali się do nich. W protokole ze spotkania ogólnego kartelu z dnia 2 lutego 1995 r. wyraźnie wskazano, że AWA jako pierwsza miała ogłosić podwyżki cen ustalone na spotkaniu”.

568 Należy stwierdzić, po pierwsze, że nawet jeśli, jak podnosi AWA, pozostałe przedsiębiorstwa mogły przy różnych okazjach rezerwować pomieszczenia, zwoływać niektóre spotkania lub ogłaszać podwyżki cen, żadne z nich nie spełniło tylu przesłanek dla wykazania roli przywódcy co AWA. W tym względzie, na przykład, o ile jest prawdą, że Koehler również przewodniczyła AEMCP począwszy od stycznia 1995 r., rola F. (Koehler) nie może być przyrównywana do roli B. (AWA), który zmienił zasady funkcjonowania kartelu.

569 Po drugie, okazuje się, że członkowie kartelu nie przedstawili żadnej okoliczności mogącej osłabić rolę przywódcy odgrywaną przez AWA. Przeciwnie, oświadczenia spółki Mougeot powołane w motywach 95, 97, 104, 108, 120, 141, 143, 193, 194, 210, 234 i 246 decyzji, a w szczególności te wspomniane w pkt 439 powyżej, potwierdzają przywódczą rolę AWA.

- 570 AWA podważa jednakże wartość dowodową oświadczeń Mougeot, które uzasadnia interesem tego przedsiębiorstwa w przedstawieniu się w charakterze ofiary nacisku ze strony AWA i w skorzystaniu ze złagodzenia sankcji przez Komisję w zamian za dostarczenie takich informacji.
- 571 W tym względzie należy stwierdzić, że nawet jeśli istnieją między Mougeot i AWA pewne konflikty, oświadczenia Mougeot ogólnie w wielu punktach zgadzają się z oświadczeniami AWA, w szczególności w zakresie struktury i historii kartelu, a zresztą one również miały na celu skorzystanie z postanowień komunikatu w sprawie współpracy (zob. w szczególności pkt 163–168 i 261 powyżej). Wiarygodność oświadczeń Mougeot nie może być więc kwestionowana jedynie w odniesieniu do przywódczej roli AWA, zwłaszcza że wspomnianą rolę przywódcy potwierdza zbiór spójnych i zbieżnych dowodów.
- 572 Ponadto należy podkreślić, że poza oświadczeniami Mougeot, wspomniany zbiór dowodów zawiera dokumenty znalezione przez Komisję w pomieszczeniach spółki Sappi (motyw 103 decyzji) oraz oświadczenia i komunikaty tego ostatniego przedsiębiorstwa (zob. pkt 181, jak również odesłanie do pkt 228 i 233, na str. 7 akt Komisji zawierających oświadczenia Sappi). Nieuzasadnione jest więc stwierdzenie, że tezę Komisji popierają jedynie oświadczenia Mougeot.
- 573 Wreszcie, co się tyczy nacisku wywieranego przez AWA na pozostałe przedsiębiorstwa, Komisja uściśliła w swojej odpowiedzi na skargę, że nie zarzuciła spółce AWA tego, że zmuszała ona inne przedsiębiorstwa do uczestnictwa w kartelu, chociaż niektóre z przedsiębiorstw, jak Carrs i Torraspapel, stwierdziły w swojej odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, że działały pod naciskiem ze strony AWA.

574 W motywie 425 decyzji, w ramach badania okoliczności łagodzących związanych z wyłącznie bierną rolą, Komisja oczywiście wymieniła okoliczność, że „Carrs, Copigraph i Torraspapel stwierdzają, że odegrały wyłącznie bierną rolę w naruszeniu i zostały zmuszone do uczestnictwa w kartelu w drodze nacisku wywieranego na nich przez przywódcę kartelu — AWA” oraz że „Koehler podnosi również, że groźby ze strony AWA były czynnikiem, który skłonił ją do udziału w zмовie”. Jednak chodzi tutaj o uzasadnienie argumentów przedstawionych przez te strony w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów w celu uznania w stosunku do nich okoliczności łagodzących z tego tytułu, a argumenty te zostały przez Komisję oddalone w motywie 426 i 427 decyzji.

575 Należy ponadto stwierdzić, że dowody przedstawione przez Komisję w motywach 418–423 decyzji celem wykazania przywódczej roli AWA nie czynią odniesienia do takiego nakłaniania lub grózb z jej strony, które miałyby na celu zmuszenie przedsiębiorstw do uczestnictwa w kartelu. AWA nie może więc podnosić, że niesłusznie zarzucono jej wypowiedzanie takich grózb, ani też że nie miała dostępu do oświadczeń przedsiębiorstw, które o nich wspominały. Z motywów 420–422 decyzji i z pism AWA wynika, że przedsiębiorstwo to zrozumiało zarzut przywódcy naruszenia we wszystkich jego aspektach i wykonało prawo do obrony poprzez podważenie tego zarzutu. AWA nie może więc w tym względzie wskazywać na naruszenie prawa do obrony.

576 Uwzględnienie całości powyższych rozważań doprowadziło Sąd do stwierdzenia, że Komisja nie popełniła błędu w ocenie, stwierdzając na podstawie zbioru spójnych i zbieżnych poszlak, że AWA przyjęła rolę przywódcy naruszenia.

577 Wobec powyższego należy zbadać, czy rola ta uzasadnia podwyższenie o 50% grzywny nałożonej na AWA.

2. Naruszenie zasady proporcjonalności

- 578 AWA podnosi, że, nawet gdyby była przywódcą naruszenia, okoliczność ta nie uzasadniałaby podwyższenia grzywny o 50%. Celem wykazania nieproporcjonalnego charakteru tego podwyższenia AWA opiera się na praktyce decyzyjnej Komisji i dokonuje porównania swojej sytuacji z sytuacją innych przedsiębiorstw, których grzywna została podwyższona z tego samego tytułu.
- 579 Jednakże argument, zgodnie z którym podwyższenie o 50% byłoby większe od podwyższenia z zasady stosowanego w innych decyzjach Komisji, nie może wykazać naruszenia zasady proporcjonalności (zob. podobnie wyrok w sprawie ADM przeciwko Komisji, pkt 248).
- 580 Na wstępie wystarczy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecnictwem Komisja dysponuje swobodą uznania przy ustalaniu wysokości każdej grzywny i nie ma obowiązku stosować w tym celu konkretnego wzoru arytmetycznego (wyrok Sądu z dnia 6 kwietnia 1995 r. w sprawie T-150/89 Martinelli przeciwko Komisji, Rec. str. II-1165, pkt 59 i wyrok w sprawie Mo och Domsjö przeciwko Komisji, ww. w pkt 67, pkt 268, utrzymany w mocy w postępowaniu odwoławczym w wyroku Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-283/98 P Mo och Domsjö przeciwko Komisji, Rec. str. I-9855, pkt 47).
- 581 Dodatkowo, w odpowiedzi na argument, według którego stopa podwyżki w wysokości 50% stanowi procentowo największe podwyższenie kiedykolwiek zastosowane z powodu pełnionej roli przywódcy naruszenia, a w wielkościach bezwzględnych drugie w kolejności podwyższenie oparte na takiej podstawie, należy stwierdzić, że ta stopa nie może być uznana za wyjątkową.
- 582 W decyzji 2002/271/WE z dnia 18 lipca 2001 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE i art. 53 porozumienia o EOG (sprawa

COMP/E-1/36.490 – Elektrody grafitowe) (Dz.U. 2002, L 100, str. 1), Komisja bowiem nałożyła na SGL Carbon AG podwyżkę o 85% tytułem okoliczności obciążających. Ustalono już jednak, że rola przywódcy nie była jedyną okolicznością obciążającą, ponieważ SGL Carbon zarzucono również utrudnianie dochodzenia Komisji i odmowę zaprzestania naruszeń. W sprawie UCAR International Inc. podwyższenie wynosiło 60% za rolę przywódcy i inicjatora, jak również za kontynuowanie naruszenia po kontrolach. W decyzji Komisji 1999/210/WE z dnia 14 października 1998 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 85 WE (sprawa IV/F-3/33.708 – British Sugar plc, sprawa IV/F-3/33.709 – Tate & Lyle plc, sprawa IV/F-3/33.710 – Napier Bron & Company Ltd, sprawa IV/F-3/33.711 – James Budgett Sugars Ltd) (Dz.U. L 76, str. 1), podwyższenie wynosiło 75%. Spółka British Sugar plc została ukarana z powodu pełnionej przez nią roli inicjatora i za „siłę sprawczą naruszenia”, ale również za niewykonanie zobowiązania przestrzegania prawa wspólnotowego i popełnienie dwóch naruszeń reguł konkurencji na tym samym rynku.

583 Ponadto stopa podwyżki w wysokości 50% została zastosowana wobec innych przedsiębiorstw za rolę przywódcy, na przykład wobec F. Hoffmann-La Roche AG w decyzji Komisji 2003/2/WE z dnia 21 listopada 2001 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 WE i art. 53 porozumienia o EOG (sprawa COMP/E-1/37.512 – Witaminy) (Dz.U. L 6, str. 1), jak również wobec Archer Daniels Midland i Ajinomoto w decyzji Komisji 2001/418/WE z dnia 7 czerwca 2000 r. w sprawie postępowania na podstawie art. 81 WE i art. 53 porozumienia o EOG (sprawa COMP/36.545/F3 – Aminokwasy) (JO L 152, str. 24).

584 Jednakże AWA uważa, że zgodnie z praktyką decyzyjną Komisji, zastosowanie stopy 50% wymaga elementu zachęcania do naruszenia lub przymuszenia do niego.

585 W odniesieniu do elementu zachęcania do naruszenia, należy stwierdzić, że w decyzji 2001/418 podwyższenie o 50% zostało nałożone na ADM, podczas gdy

rola zachęcającego do naruszenia wyraźnie została zarzucona Ajinomoto. Ten przykład w konsekwencji przemawia przeciwko tezie AWA dotyczącej konieczności istnienia elementu zachęcania do naruszenia dla zastosowania podwyższenia o 50%.

586 Jednakże, nawet gdyby należało zgodzić się z tezą AWA, zgodnie z którą zastosowanie stopy podwyżki w wysokości 50% wymaga elementu zachęcania do naruszenia, tego elementu w tym przypadku nie zabrakło. AWA zwoływała i inicjowała wiele spotkań kartelu, była „inicjatorem restrukturyzacji kartelu” (motyw 418 decyzji), podejmowała inicjatywę dotyczącą licznych podwyżek cen i często jako pierwsza ogłaszała podwyżki cen na rynku. Podwyższenie o 50% nie może więc być uznane za nieproporcjonalne (zob. pkt 568–576 powyżej).

587 Dodatkowo, jeśli chodzi o kwestię przymuszania, należy podnieść, że wytyczne wśród okoliczności obciążających wymieniają również kroki odwetowe przeciwko innym przedsiębiorstwom mające na celu zapewnienie przestrzegania decyzji lub praktyk stanowiących naruszenie. Te środki nie są więc same w sobie okolicznością obciążającą odmienną od roli przywódcy lub zachęcającego do naruszenia.

588 Ponadto w tym przypadku, zgodnie z motywem 104 decyzji, oświadczenia Mougeot mówią o groźbach, skoro „[B.] wyraźnie oświadczył, że nie będzie tolerował niezastosowania się do tej podwyżki cen i osobiście zajmie się wszystkimi, którzy się nie dostosują”.

589 Co więcej, nie można wykluczyć, że niekwestionowana pozycja lidera pod względem ekonomicznym, jaką posiadała AWA na rynku papieru samokopiującego, dawała jej pewne możliwości stosowania przymusu. Oświadczenia Mougeot powołane w pkt 439 fakt ten potwierdzają.

590 Wobec powyższego, podwyższenie grzywny nałożonej na AWA o 50% ze względu na rolę przywódcy nie narusza zasady proporcjonalności.

3. Naruszenie zasady równego traktowania

591 Według AWA, podwyższenie grzywny o 50% ze względu na rolę przywódcy narusza również zasadę równego traktowania, ponieważ kilka przedsiębiorstw odegrało identyczną rolę. Koehler zorganizowała wiele spotkań. Torraspapel, Mougeot i MHTP odegrały rolę inicjatora porozumień krajowych, zajmując się rzeczywistą organizacją spotkań. Decyzja opisała Torraspapel jako przywódcę kartelu na rynku hiszpańskim. Brak podwyższenia grzywny nałożonej na te przedsiębiorstwa stanowi nieuzasadnioną dyskryminację.

592 Należy stwierdzić, że względem żadnego z wspomnianych przedsiębiorstw spójność i zbieżność dowodów nie jest tak doniosła jak w przypadku AWA na poparcie tezy o przywódczej roli tego przedsiębiorstwa w naruszeniu. Okoliczność, że jedno czy drugie ze wspomnianych przedsiębiorstw mogło pełnić jakąkolwiek funkcję w kartelu, nie czyni go przywódcą. To suma pewnej ilości dowodów, podpartych oświadczeniami kilku przedsiębiorstw, które przyznają tę funkcję AWA (zob. pkt 568–576 powyżej).

593 Dlatego też Komisja słusznie podwyższyła o 50% grzywnę nałożoną na AWA tytułem okoliczności obciążających.

G — *W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu art. 253 WE, art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i zasad proporcjonalności i równego traktowania, braku indywidualnego ustalenia grzywien, zbyt zawężającej interpretacji wytycznych w przedmiocie grzywien, jak również na popełnieniu oczywistych błędów w ocenie, wynikających z nieuwzględnienia niektórych okoliczności łagodzących*

1. Wyłącznie bierna lub naśladowcza rola przedsiębiorstwa w naruszeniu

594 Kilka skarżących (Bolloré, Zanders, Mougeot, Divipa i Zicuñaga) podkreśla, że odegrało zaledwie bierną, naśladowczą lub marginalną rolę w kartelu. Komisja powinna w związku z tym obniżyć nałożone na nie grzywny tytułem okoliczności łagodzących.

595 Komisja odrzuca te argumenty, uzasadniając, że wszyscy uczestnicy porozumienia byli członkami aktywnymi.

596 Należy przypomnieć, że jeśli naruszenia dopuściło się kilka przedsiębiorstw, należy zbadać, jaka była waga naruszenia każdego z nich (wyrok w sprawie Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 446, pkt 623 oraz wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, ww. w pkt 149, pkt 150), by móc ocenić, czy w stosunku do każdego z nich wystąpiły okoliczności obciążające lub łagodzące.

597 Punkty 2 i 3 wytycznych przewidują dostosowanie kwoty podstawowej na podstawie pewnych okoliczności obciążających i łagodzących. W szczególności „wyłącznie bierna lub naśladowcza rola” w dokonaniu naruszenia stanowi, jeśli zostało to wykazane, okoliczność łagodzącą, zgodnie z pkt 3 tiret pierwsze wytycznych,

uznając, że rola bierna pociąga za sobą przyjęcie przez zainteresowane przedsiębiorstwo „pasywnej postawy”, to znaczy braku aktywnego uczestnictwa w przygotowaniu jednego lub wielu porozumień antykonkurencyjnych (wyrok Sądu z dnia 9 lipca 2003 r. w sprawie T-220/00 Cheil Jedang przeciwko Komisji, Rec. str. II-2473, pkt 165–167).

- 598 Ponadto skarżące nie mogą utrzymywać, że fakt, iż nie przyjęły funkcji przywódców kartelu powinien być prowadzić do obniżenia wysokości nałożonej na nie grzywny. W istocie bowiem, twierdząc, że nie odegrały one aktywnej roli, wskazują one jedynie na brak okoliczności obciążającej (zob. podobnie wyroki Sądu w sprawie Lögstör Rör przeciwko Komisji, ww. w pkt 93, pkt 322, i z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-21/99 Dansk Rørindustri przeciwko Komisji, Rec. str. II-1681, pkt 230).
- 599 Według Bolloré, Komisja wywnioskowała z regularnego uczestnictwa Copigraph w spotkaniach kartelu i w inicjatywach podwyżek cen, że nie odegrała ona wyłącznie biernej roli. Zdaniem tej skarżącej, regularne uczestnictwo w spotkaniach i inicjatywach podwyżek cen nie pozwala wykluczyć, że dane przedsiębiorstwo odegrało w kartelu jedynie naśladowczą rolę. Komisja jest zobowiązana do dokładnego zbadania stopnia uczestnictwa określonych przedsiębiorstw w kartelu, zarówno pod kątem ilościowym, jak i jakościowym. Bolloré była bowiem członkiem najrzadziej uczestniczącym w spotkaniach AEMCP.
- 600 Należy podnieść w tym względzie, że częstotliwość uczestnictwa Copigraph, potwierdzona przez Bolloré w jej skardze, wynosząca 15 na 21 spotkań AEMCP, 8 na 11 spotkań, które odbyły się w okresie od 14 września 1993 r. do września 1995 r. i 3 na 4 spotkania ogólne, nie uwzględniając jej uczestnictwa w spotkaniach krajowych na rynku francuskim i 4 na 6 spotkań dotyczących rynku hiszpańskiego, nie jest bez znaczenia. Przedsiębiorstwo to w każdym razie nie wykazało znacznie bardziej sporadycznego charakteru jego uczestnictwa w spotkaniach w stosunku do zwyczajnych członków porozumienia w rozumieniu wyroku w sprawie BPB de Eendracht przeciwko Komisji, ww. w pkt 501 (pkt 343). Uczestnictwo tej spółki we wspomnianych spotkaniach i inicjatywach podwyżek cen, jak również przyznanie się do uczestnictwa w kartelu, nie świadczą więc o odgrywaniu wyłącznie biernej lub naśladowczej roli.

- 601 Jednakże Bolloré zdaje się sugerować, że ponieważ przedsiębiorstwo powołuje bierną rolę, do obowiązków Komisji należy uznanie względem niego okoliczności łagodzących i obniżenie kwoty nałożonej na nie grzywny, chyba że zostanie wykazane, że przedsiębiorstwo rzeczywiście odegrało aktywną rolę. Teza ta nie może zostać uwzględniona.
- 602 W wytycznych nie wskazano bowiem, że Komisja powinna zawsze odrębnie uwzględnić każdą z okoliczności łagodzących wymienionych w pkt 3. Należy stwierdzić, że choć okoliczności wymienione w liście umieszczonej w pkt 3 wytycznych należą z pewnością do tych, które mogły zostać uwzględnione przez Komisję w danym przypadku, to nie jest ona zobowiązana do automatycznego zastosowania dodatkowej obniżki z tego tytułu, w sytuacji gdy przedsiębiorstwo przedstawia dowody mogące wskazywać na istnienie jednej z tych okoliczności. Słuszność ewentualnego obniżenia kwoty z tytułu okoliczności łagodzących musi być bowiem oceniana z ogólnego punktu widzenia z uwzględnieniem ogółu istotnych okoliczności sprawy. Wobec braku w wytycznych wiążących wskazówek co do okoliczności łagodzących, które mogą zostać uwzględnione, należy stwierdzić, że Komisja zachowała pewien zakres swobodnego uznania w celu dokonania ogólnej oceny wielkości ewentualnego obniżenia grzywien tytułem okoliczności łagodzących.
- 603 W każdym razie wytyczne, wśród przykładów okoliczności łagodzących, wymieniają rolę „wyłącznie” bierną lub naśladowczą w popelnieniu naruszenia. Uczestnictwo w większości spotkań kartelu jest wystarczająco aktywne i nie spełnia przesłanki dla stwierdzenia roli „wyłącznie” biernej lub naśladowczej roli w naruszeniu.
- 604 Mougeot wskazuje na nieproporcjonalny charakter grzywny na nią nałożonej w stosunku do stopnia jej odpowiedzialności w ramach kartelu. Jednakże podnoszone przez tę spółkę argumenty nie mogą wykazać, że odegrała ona wyłącznie bierną lub naśladowczą rolę w naruszeniu, czego zresztą spółka ta nie podnosi. Okoliczność, że nie odegrała roli przywódcy, nie powinna prowadzić do obniżenia grzywny z powodów wskazanych w pkt 598 powyżej.

- 605 Divipa twierdzi, że Komisja nie uwzględniła jej wyłącznie biernej roli i podporządkowania się kartelowi. Przyznaje, że nie brała udziału w żadnym spotkaniu ani w podejmowaniu decyzji przez producentów papieru samokopiującego oraz że utrzymywała z nimi stosunki wyłącznie na płaszczyźnie pionowej, jako zwykły dystrybutor. Jednakże Sąd orzekł, że należy oddalić zarzut Divipy, zmierzający do zakwestionowania jej uczestnictwa w naruszeniu (zob. pkt 155–221 powyżej). Jej uczestnictwo w spotkaniach kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego zostało wykazane, dlatego też jej rola nie może być uznana jako wyłącznie bierna. Fakt, że uczestniczyła w tych spotkaniach jako dystrybutor, nie może mieć wpływu na ten wniosek.
- 606 Zicuñaga wskazuje wśród okoliczności łagodzących, których uwzględnienie należało do obowiązków Komisji przy obliczaniu nałożonej na nią grzywny, swoją wyłącznie bierną lub naśladowczą rolę w naruszeniu. Na poparcie tego stwierdzenia powołuje jedynie decyzje Komisji, w których ta traktowała w odmienny sposób przywódców i zwyczajnych członków porozumienia.
- 607 Jednakże Komisja wykazała uczestnictwo Zicuñaga w spotkaniach kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego (zob. pkt 155–243 powyżej) i Zicuñaga nie może skorzystać z obniżenia nałożonej na nią grzywny, powołując się jedynie na swoją wyłącznie bierną lub naśladowczą rolę, bez przedstawienia jakiegokolwiek dowodu, który mógłby to potwierdzić.
- 608 W odniesieniu do Zanders, nie zaprzecza ona swemu członkostwu w kartelu w okresie od stycznia 1992 r. do września 1995 r., co zresztą pozwoliło jej na otrzymanie obniżenia grzywny na podstawie komunikatu w sprawie współpracy, ale zaprzecza, że odgrywała aktywną rolę czy nawet pierwszoplanową, co zarzuca jej Komisja. Kwestionuje swą obecność podczas niektórych spotkań i dodaje, że bezpośrednie dowody będące w posiadaniu Komisji wykazują, że ta skarżąca nie uczestniczyła w istotnych aspektach kartelu lub przynajmniej że uczestniczyła w mniejszym zakresie niż inne przedsiębiorstwa, przyjmując rolę naśladowczą. Zanders zaprzecza w szczególności swojemu uczestnictwu w nieoficjalnych spotkaniach AEMCP po jego restrukturyzacji jesienią 1993 r.

- 609 Należy podnieść, że fakt, iż uczestnictwo Zanders w niektórych spotkaniach nie zostało wykazane oraz że było ono bardziej aktywne w kartelu na szczeblu krajowym niż na szczeblu europejskim, nie dowodzi, że spółka ta odgrywała wyłącznie bierną lub naśladowczą rolę. Zanders nie zaprzecza zresztą, co do zasady, że uzgodnienia z jej udziałem miały miejsce po kilku spotkaniach, w których nie brała udziału. Ponadto, pomimo decyzji o dalszym nieuczestniczeniu w nieoficjalnych spotkaniach AEMCP, począwszy od jego restrukturyzacji, Zanders przyznała podczas rozprawy, że nie zawiadomiła innych członków o swoim zdystansowaniu się od kartelu lub o rezygnacji z uczestnictwa w nim. Spółka ta nadal była więc postrzegana przez pozostałych uczestników jako pełnoprawny członek, którego należało informować o wynikach spotkań kartelu. Wreszcie z oświadczeń Zanders złożonych podczas rozprawy wynika, że stosowała się ona do decyzji podjętych na spotkaniach, podczas których nie była reprezentowana, poza nielicznymi wyjątkami, w których się do nich nie dostosowała. Okoliczności te osłabiają więc tezę o wyłącznie biernej roli Zanders.
- 610 Zanders wydaje się przede wszystkim zmierzać do wykazania, że nie odegrała „pierwszoplanowej roli” w ramach kartelu. Zgodnie z orzecznictwem cytowanym w pkt 598 powyżej przez takie stwierdzenie skarżąca wskazuje jedynie na brak okoliczności obciążającej.
- 611 W odniesieniu do dyskryminacji, której Zanders miałyby być przedmiotem w porównaniu z innymi przedsiębiorstwami, które jej zdaniem były zdecydowanie bardziej aktywne w kartelu, należy stwierdzić, że oceny wyłącznie biernej lub naśladowczej roli przedsiębiorstwa w naruszeniu należy dokonywać dla każdego przedsiębiorstwa indywidualnie. Okoliczność, że inne przedsiębiorstwa mogły być bardziej aktywne, nie powoduje automatycznie, że Zanders odgrywała wyłącznie bierną lub naśladowczą rolę. Jedynie całkowita bierność mogłaby być uwzględniona, a ta nie została wykazana.
- 612 Podsumowując, Komisja słusznie podnosi, że wszystkie przedsiębiorstwa uczestniczące w kartelu były jego aktywnymi członkami, ponieważ uczestniczyły w spotkaniach, podczas których wymieniały informacje i decydowały

o podwyżkach cen, które następnie były ogłaszane klientom. O ile prawdą jest, że niekoniecznie wszystkie z nich były równie aktywne na wszelkich płaszczyznach naruszenia i na całym rynku, żadne z nich, ściślej mówiąc, nie odegrało wyłącznie biernej lub naśladowczej roli. Komisja zatem właściwie zastosowała wytyczne, które nie przewidują stopniowania między rolą przywódcy a rolą wyłącznie bierną lub naśladowczą.

2. Wielkość i wpływ na rynek przedsiębiorstwa naruszającego prawo

- 613 Divipa ocenia, że nie powinna być zaliczona do tej samej kategorii co Carrs i Zicuñaga, ponieważ stanowi przedsiębiorstwo rodzinne o małym rozmiarze, które prowadzi działalność w zakresie przetwarzania i dystrybucji wyłącznie na szczeblu lokalnym. Zarzucone naruszenie nie miało żadnego ograniczającego wpływu na konkurencję.
- 614 Komisja przyznaje, że uwzględniła ograniczony wpływ Divipy na rynek, zaliczając to przedsiębiorstwo do piątej kategorii. Wszystkie przedsiębiorstwa uczestniczące w porozumieniu naruszyły reguły konkurencji, a argumentacja Divipy nie może prowadzić do zaliczenia jej do kategorii niższej niż Carrs i Zicuñaga.
- 615 Należy stwierdzić w tym względzie, z jednej strony, że mały rozmiar Divipy został należycie uwzględniony, dlatego też została ona zaliczona do ostatniej kategorii z grzywną, której kwota wyjściowa została ustalona na 1,4 mln EUR, podczas gdy za naruszenie uznawane za bardzo poważne kwota ta mogła przekroczyć 20 mln EUR. Z drugiej strony, Sąd uznał, że okoliczność, że skarżąca jest przedsiębiorstwem rodzinnym średniej wielkości, nie może w żaden sposób stanowić okoliczności łagodzącej (wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 338).

- 616 W odniesieniu do argumentu, zgodnie z którym naruszenie zarzucone Divipie nie ma ograniczającego wpływu na konkurencję, należy stwierdzić, że ocena skutków kartelu nie powinna ograniczać się jedynie do rynku, na którym Divipa działa, podczas gdy kartel obejmował cały wspólny rynek, a następnie EOG. Naruszona została wymiana handlowa między państwami członkowskimi i zastosowanie znajduje art. 81 WE. Gdyby należało interpretować ten argument jako powołujący brak rzeczywistego wpływu na konkurencję naruszenia zarzuconego skarżącej, należałoby odesłać do pkt 445–459 powyżej.
- 617 Wobec powyższego, nie należy przyznawać Divipie okoliczności łagodzącej ze względu na jej wielkość i ograniczony wpływ.

3. Zachowanie na rynku w okresie trwania naruszenia

- 618 Divipa podnosi, że nigdy nie stosowała porozumień rzekomo zawartych podczas spotkań, w których nie uczestniczyła. Jej zachowanie na rynku było sprzeczne z treścią wspomnianych porozumień. Wpływ jej zachowania na rynek był zatem nikły, wręcz żaden.
- 619 Torraspapel podnosi, że Komisja nie uwzględniła okoliczności, że nie przestrzegała ona porozumień dotyczących cen wbrew naciskom, którym była poddawana. Ewolucja jej polityki cenowej nie odpowiadała w żaden sposób domniemanym porozumieniom dotyczącym cen. Jej zachowanie w przedmiocie cen systematycznie uniemożliwiało powodzenie antykonkurencyjnych skutków kartelu, co wystarczy, aby Komisja przyjęła wobec niej okoliczność łagodzącą.
- 620 Zicuñaga podnosi, że na podstawie wytycznych i praktyki Komisji, należy uwzględnić jako okoliczność łagodzącą fakt, że niedozwolone porozumienie nie zostało zastosowane lub zastosowano je tylko częściowo.

- 621 Komisja stwierdza, że do jej obowiązków nie należy uwzględnianie jako okoliczności łagodzącej nieprzestrzegania niedozwolonego porozumienia. Powołuje w tym względzie w szczególności wyrok w sprawie SCA Holding przeciwko Komisji z dnia 14 maja 1998 r. ww. w pkt 468 (pkt 142).
- 622 Jak już wspomniano, jeśli naruszenie zostało popełnione przez wiele przedsiębiorstw, należy zbadać wagę uczestnictwa w naruszeniu każdego z nich (wyroki Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 446, pkt 623, i Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, pkt 149 powyżej, pkt 150), celem ustalenia, czy istnieją, względem nich, okoliczności obciążające lub łagodzące.
- 623 W pkt 3 („okoliczności łagodzące”) wytycznych został zawarty niewyczerpujący wykaz okoliczności, które mogą prowadzić do obniżenia wysokości kwoty podstawowej grzywny, do których zalicza się również brak wdrożenia porozumień w praktyce (pkt 3 tiret drugie).
- 624 Należy stwierdzić, że wykaz ten nie wymienia w sposób imperatywny okoliczności łagodzących, które Komisja zobowiązana jest uwzględnić. W konsekwencji Komisja zachowuje pewien margines swobody uznania, o charakterze generalnym, zakresu ewentualnego obniżenia wysokości grzywien tytułem okoliczności łagodzących.
- 625 W tym zakresie należy zbadać, czy okoliczności, na które powołują się skarżące, mogą pomóc w ustaleniu, że w okresie, w którym brały one udział w porozumieniach stanowiących naruszenie, faktycznie uchylały się one od ich stosowania poprzez przyjęcie konkurencyjnej postawy na rynku (wyrok w sprawie ADM przeciwko Komisji, pkt 268; zob. również, podobnie, wyrok w sprawie cementu, ww. w pkt 49, pkt 4872–4874).

626 W tym przypadku dowody dostarczone przez skarżących nie pozwalają na stwierdzenie, że faktycznie uchylały się one od stosowania porozumień stanowiących naruszenie poprzez przyjęcie konkurencyjnej postawy na rynku.

627 Jeśli chodzi o Torraspapel, to chociaż można wywnioskować z motywów 157, 166 i 216 decyzji, że przedsiębiorstwo to nie zawsze stosowało ustalone podwyżki lub stosowało je z opóźnieniem, wiele innych dowodów (zob. w szczególności motywy 204, 206, 215, 225–227, 236–238 decyzji) pozwala wykazać, że w znacznym zakresie wdrażało te porozumienia. Z motywów 204 i 206 wynika na przykład, że AWA, Koehler, Sappi, Stora i Torraspapel ogłosiły, w okresie od stycznia do maja 1994 r., podwyżki cen identyczne z ustalonymi podczas spotkania ogólnego z dnia 19 stycznia 1994 r. Podobnie we wrześniu i październiku 1994 r. AWA, Sappi, Stora, Torraspapel i Zanders ogłosiły podwyżki cen identyczne z ustalonymi podczas spotkania z dnia 21 czerwca 1994 r. (motyw 215). Jeśli chodzi o okres trwający od grudnia 1994 r. do lutego 1995 r., Komisja w motywie 225 wykazuje, że wszyscy uczestnicy spotkania ogólnego z dnia 22 września 1994 r., czyli AWA, Koehler, Sappi, Stora, Torraspapel i Zanders, ogłosili podwyżki cen identyczne z ustalonymi podczas tego spotkania. Wreszcie z dokumentu z dnia 16 lutego 1995 r. przedstawionego przez Sappi i cytowanego w motywie 238 wynika, że „podwyżka o 6% [papieru w rolkach] dnia 1 marca 1995 r. została ogłoszona przez liderów rynku Sarrió/Stora/AWA”. Również z dokumentów przedstawionych przez Komisję wynika, że Torraspapel niekiedy zawierała odrębne porozumienia dla pewnych wpływowych klientów, odraczając ustaloną podwyżkę cen. W danych liczbowych, które prezentuje na poparcie swojego argumentu dotyczącego niezastosowania ustalonych podwyżek cen, skarżąca porównuje średnie ceny miesięczne, bez wykazania tych opóźnień lub odroczeń w zastosowaniu podwyżek.

628 W odniesieniu do Divipy, jej dążenie do przedstawienia się w charakterze zwykłego dystrybutora, który nie konkuruje z innymi przedsiębiorstwami biorącymi udział w naruszeniu, jest nieuzasadnione. Nawet jeśli kupowała ona wielkie rolki papieru od producentów, to produkowała arkusze i małe rolki papieru, które dostarczała, jak inne przedsiębiorstwa biorące udział w naruszeniu, osobom trzecim. Na rynkach hiszpańskim i portugalskim niektórzy producenci sami organizowali dystrybucję swoich produktów, a inni korzystali z usług niezależnych dystrybutorów (motyw 153

decyzji). Producenci skupieni w sieci kontrolowali cały proces i ustalali ceny dla drukarzy, podczas gdy producenci nieskupieni w sieci musieli ustalać ceny sprzedaży z dystrybutorami. W takim przypadku należało ustalić dwa poziomy cen: poziom cen określony przez producenta dla dystrybutora i poziom określony przez dystrybutora dla osób trzecich. Notatka sporządzona podczas spotkania w Barcelonie z dnia 19 października 1993 r. (dokument nr 4474, cytowany w motywie 192 i powołany w pkt 173 powyżej) wykazuje, że kartel obejmował również tę ostatnią cenę. Uczestnicząc w porozumieniu, Divipa miała wobec tego możliwość wpływania na swoją marżę zysku.

629 Ponadto Komisja wykazała, że Divipa uczestniczyła w spotkaniach kartelu na rynku hiszpańskim, podczas których ustalano podwyżki cen. Divipa podnosi jednakże, że nie stosowała tych porozumień. W tym przypadku dowody dostarczone przez skarżącą nie pozwalają jednak na stwierdzenie, że nie zastosowała spornych porozumień, zachowując w tym względzie taką postawę na rynku, która mogła zakłócić antykonkurencyjne skutki stwierdzonego naruszenia. Tabele dostarczone przez Divipę w załączniku do jej skargi wykazują bowiem, że, na przykład, w 1994 r. jej marża i ceny sprzedaży znacznie się podniosły pomimo nadwyżek strukturalnych i załamania na rynku. Zresztą sam fakt, że zachowanie skarżącej mogło nie być w pełni zgodne z zawartymi porozumieniami, jeśli zostałyby to wykazane, nie wystarczyłoby do nałożenia na Komisję obowiązku uznania okoliczności łagodzących względem tej spółki. Skarżąca mogłaby bowiem, poprzez swoją mniej lub bardziej niezależną politykę rynkową, po prostu próbować wyciągnąć z kartelu korzyści (wyroki z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie SCA Holding przeciwko Komisji, ww.w pkt 468, pkt 142, i Cascades przeciwko Komisji, ww. w pkt 451, pkt 230).

630 Podobne rozważania do przedstawionych w punkcie poprzednim, dotyczących przypadku Divipy, mają zastosowanie do Zicuñaga. Komisja wykazała uczestnictwo Zicuñaga w spotkaniach kartelu na rynku hiszpańskim, podczas których ustalano podwyżki cen. Jeżeli prawdą jest, że Zicuñaga powołuje niezastosowanie porozumień w charakterze okoliczności łagodzącej, należy stwierdzić, że go nie wykazała. W zakresie jej argumentacji dotyczącej okoliczności łagodzących, spółka ta poprzestała na odesłaniu do licznych decyzji Komisji, których większość została wydana przed zastosowaniem wytycznych. Wskazuje ona na fakt, że w tych

decyzjach Komisja przy ocenie wagi naruszenia uwzględniła niezastosowanie lub ograniczone zastosowanie spornych porozumień. W celu oceny okoliczności łagodzących należy, zgodnie z zasadą indywidualności kar i sankcji, zbadać wagę uczestnictwa przedsiębiorstwa w naruszeniu (wyrok w sprawie ADM przeciwko Komisji, pkt 265).

631 W każdym razie dane dostarczone przez Zicuñaga w pozostałych punktach jej skargi, które nie są związane z kwestią okoliczności łagodzących, potwierdzają, że ceny Zicuñaga i Divipa podlegały podobnej ewolucji. Ze skargi wynika ponadto, że ceny Zicuñaga wzrosły z 174,99 ESP w listopadzie 1993 r. do 210,99 ESP w grudniu 1994 r. Okoliczność, że ceny praktykowane przez Zicuñaga nie odpowiadają dokładnie cenom ustalonym podczas poszczególnych spotkań kartelu, nie może być samodzielnym dowodem na to, że Zicuñaga nie wykonała spornych porozumień.

632 Należy podkreślić w tym względzie, że Komisja potwierdza w motywie 397 decyzji, że „dowody dotyczące spotkań i podwyżek cen [...] wykazują, że niekiedy ustalone podwyżki były odraczane, że podwyżki cen niższe, niż przewidziano, zostały wdrożone [...] lub że inne spotkania organizowano celem przeprowadzenia rewizji porozumienia”. Komisja wywnioskowała na tej podstawie, że porozumienie miało „wpływ na politykę ustalania cen członków kartelu, nawet jeśli wdrożone podwyżki cen były niekiedy niższe od ustalonego poziomu lub opóźnione”.

633 W konsekwencji Komisja nie stwierdziła, że wszystkie uzgodnione podwyżki cen zostały wdrożone zgodnie z wysokością ustaloną podczas danego spotkania. Niezastosowanie dokładnej wysokości ustalonej podwyżki podczas takiego spotkania nie może być dowodem na to, że porozumienie nie miało wpływu na politykę ustalania cen członków kartelu, między innymi Zicuñaga. Nie można zresztą wykluczyć, że poprzez stosowanie cen nieodpowiadających cenom uważanym za

wynikające z zastosowania porozumień, kontynuując uczestnictwo w spotkaniach kartelu na rynku hiszpańskim, Zicuñaga miała nadzieję na otrzymanie od pozostałych członków kartelu zezwolenia na sprzedaż po cenach niższych od cen ustalonych ogólną decyzją (zob. podobnie wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 342, utrzymany w mocy w wyniku odwołania wyrokiem w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 409). Odrębna notatka Mougeot z dnia 21 października 1994 r., powołana w pkt 177 powyżej, potwierdza w całości, że Zicuñaga otrzymała to pozwolenie, co może stanowić inny sposób skorzystania kartelu.

634 W tych okolicznościach Sąd uznaje, że w wystarczającym stopniu zapoznał się z dowodami przedstawionymi w decyzji i informacjami dostarczonymi przez Zicuñaga, by stwierdzić, bez konieczności żądania dodatkowych informacji od Komisji, że nie należy zastosować względem spółki Zicuñaga okoliczności łagodzącej z powodu niewdrożenia w praktyce porozumień lub praktyk stanowiących naruszenie.

635 Wobec powyższego Komisja słusznie zdecydowała o niezastosowaniu względem skarżących okoliczności łagodzącej z powodu niewdrożenia w praktyce porozumień lub praktyk stanowiących naruszenie.

4. Istnienie gróźb i nacisków

636 Kilka skarżących (Koehler, Bolloré dla Copigraph i Torraspapel) podnosi, że Komisja nie uwzględniła gróźb i nacisków, jakich były one przedmiotem, w szczególności ze strony AWA.

637 O ile prawdą jest, że w motywach 104, 106 i 425 decyzji Komisja uwzględniła groźby wypowiedziane przez AWA, stwierdza ona w pkt 427:

„Groźby (w tym przypadku ze strony przywódcy kartelu) nie mogą uzasadnić naruszeń wspólnotowych reguł konkurencji i EOG. Zamiast przystępować do kartelu, przedsiębiorstwa mogły poinformować właściwe władze, w szczególności Komisję, o bezprawnym zachowaniu ich konkurentów, celem położenia mu kresu”.

638 Należy stwierdzić, że istnienie gróźb i nacisków nie stanowi okoliczności łagodzących, wyliczonych co prawda w sposób niewyczerpujący w wytycznych.

639 W istocie bowiem naciski, jakkolwiek byłyby ich stopień, nie mogą stanowić okoliczności łagodzącej. Istnienie nacisku nie zmienia bowiem w żaden sposób faktu popełnienia naruszenia i jego wagi (wyrok z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawie Dansk Røhrindustri i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 409, pkt 370). Skarżące mogły zawiadomić właściwe władze o wywieranych na nie naciskach i wnieść skargę do Komisji na podstawie art. 3 rozporządzenia nr 17, a nie uczestniczyć w kartelu (zob. podobnie wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 339). Stwierdzenie to w tym przypadku odnosi się do wszystkich zainteresowanych przedsiębiorstw, tak że nie jest konieczne dokonanie między nimi rozróżnienia ze względu na powoływany stopień intensywności wywieranych nacisków.

640 Komisja nie jest więc zobowiązana do uwzględnienia gróźb powoływanych przez niektóre skarżące w charakterze okoliczności łagodzącej.

5. Zaprzestanie naruszenia

641 Bolloré, MHTP i Zanders podnoszą, że Komisja nie uwzględniła w ich przypadku, jako okoliczności łagodzącej, zaprzestania naruszenia w momencie pierwszych interwencji ze strony Komisji. Zicuñaga podnosi ze swej strony, że w wielu wcześniejszych decyzjach Komisja obniżała grzywnę na podstawie tego, że zaprzestano naruszenia przed wydaniem ostatecznej decyzji.

642 Komisja odpowiada MHTP w motywie 429 decyzji, że uwzględniła w ramach oceny naruszenia jedynie ograniczony okres, w odniesieniu do którego uznała, że dysponuje wystarczającymi dowodami. Komisja dodaje, że ponieważ popełnienie naruszenia nie ulega wątpliwości, należy odrzucić twierdzenie MHTP, zgodnie z którym wczesne zaprzestanie naruszenia należy uznać za okoliczność łagodzącą.

643 Należy stwierdzić, że zaprzestanie naruszeń od momentu pierwszych interwencji ze strony Komisji znajduje się wśród okoliczności łagodzących wymienionych wyraźnie w pkt 3 wytycznych.

644 Jednak należy podkreślić, że Komisja nie może być w sposób ogólny zobowiązana ani do przyjęcia trwania naruszenia jako okoliczności obciążającej, ani do uznania zaprzestania naruszenia za okoliczność łagodzącą (wyrok w sprawie ABB przeciwko Komisji, pkt 213).

645 W niniejszym przypadku okazuje się, że zaprzestanie naruszenia zarzucanego zainteresowanemu skarżącemu, to znaczy wrzesień 1995 r., miało miejsce wcześniej niż pierwsza interwencja lub kontrola ze strony Komisji, które miały miejsce w styczniu 1997 r.

- 646 Dokonanie obniżenia w takich okolicznościach pokrywałoby się z uwzględnieniem przy obliczaniu grzywien, na podstawie wytycznych, czasu trwania naruszenia. Uwzględnienie to ma właśnie na celu surowsze ukaranie przedsiębiorstw, które naruszają reguły konkurencji przez dłuższy okres niż tych, których naruszenia trwały krótko. Tak więc obniżenie kwoty grzywiny z tego względu, że przedsiębiorstwo zaprzestało zachowań stanowiących naruszenie przed pierwszymi kontrolami ze strony Komisji, miałyby skutek w postaci dwukrotnego uprzywilejowania podmiotów odpowiedzialnych za naruszenia o krótkim okresie trwania.
- 647 Jednakże z motywu 348 decyzji wynika, że Komisja nie mogła ustalić tego, w jakim dniu zaprzestano naruszenia. Ustaliła ona zakończenie naruszenia na wrzesień 1995 r., ponieważ dysponowała dokumentami tylko do tej daty. Komisja nie wyklucza jednakże, że zmowa trwała dalej. Jednak wydarzenia mające miejsce po wrześniu 1995 r. nie zostały uwzględnione przy obliczaniu wysokości grzywiny, a więc należy oddalić żądania obniżenia grzywiny z tego tytułu.
- 648 Dodatkowo należy zauważyć, że nawet gdyby należało zbadać argumenty stron mające na celu obniżenie grzywiny ze względu na zaprzestanie naruszenia przed interwencją ze strony Komisji, wniosek nie byłby odmienny.
- 649 Aby poprzeć swój wniosek o obniżenie kwoty nałożonej na nią grzywiny ze względu na zaprzestanie naruszenia przed interwencją ze strony Komisji, Zicuñaga poprzestała bowiem na zacytowaniu podobnych decyzji Komisji.
- 650 Należy podnieść, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Komisja nie jest związana swoimi wcześniejszymi decyzjami, zwłaszcza że wszystkie powoływane decyzje pochodzą z okresu przed stosowaniem wytycznych. Zicuñaga nie powołała ponadto

żadnej okoliczności właściwej dla swojej sytuacji, która uzasadniałaby obniżenie kwoty nałożonej na nią grzywny ze względu na wcześniejsze zaprzestanie naruszenia. Okoliczność, że zarzucany jej czas trwania naruszenia jest krótszy od czasu trwania naruszenia zarzucanego innym przedsiębiorstwom, została już uwzględniona, ponieważ podwyżka zastosowana względem tego przedsiębiorstwa z tytułu czasu trwania naruszenia jest mniejsza niż w przypadku innych przedsiębiorstw.

- 651 Bolloré i MHTP nie dostarczają więcej dowodów mogących wykazać, że w związku z zaprzestaniem naruszenia znajdują się w szczególnej sytuacji, która uzasadniałaby obniżenie grzywny.
- 652 Zanders natomiast wskazuje nie tylko na zaprzestanie naruszenia, lecz również na aktywną rolę, którą odegrała w tym względzie. Przedstawia w związku z tym kilka okoliczności. Po pierwsze, jej zarząd zalecił ściśle przestrzeganie reguł prawa konkurencji podczas spotkania jesienią 1995 r. z kadrą kierowniczą przedsiębiorstwa. To spotkanie oznaczyło początek ważnego programu zapewnienia zgodności z regułami konkurencji, w ramach którego pracownicy przedsiębiorstwa zostali przeszkoleni w zakresie prawa konkurencji. Prezes International Paper skierował wiosną 1996 r. pismo (załącznik 8 do skargi) do wszystkich współpracowników spółki, wzywając ich do przestrzegania wspólnotowych reguł konkurencji; do pisma załączone były zalecenia w przedmiocie przestrzegania europejskiego prawa konkurencji. Ponadto, co się tyczy okoliczności poza przedsiębiorstwem, prezes zarządu Zanders został przewodniczącym AEMCP z dniem 1 stycznia 1996 r. i oznajmił konkurentom, bez jakichkolwiek dwuznaczności, że Zanders „zamknęła rozdział” dotyczący kartelu. Liczba spotkań AEMCP spadła w 1996 r. i Zanders nie była już reprezentowana podczas spotkań kartelu.
- 653 Jednakże o ile ważne jest, że skarżąca podjęła kroki w celu zapobieżenia w przyszłości nowym naruszeniom wspólnotowego prawa konkurencji przez swoich pracowników, nie zmienia to faktu popełnienia naruszenia stwierdzonego w niniejszym przypadku. Okoliczność ta sama w sobie nie zobowiązuje Komisji do obniżenia nałożonej na skarżącą grzywny z powodu istnienia okoliczności łagodzącej (wyrok z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawie Dansk Rørindustri i in.

przeciwko Komisji, ww. w pkt 409, pkt 373, utrzymany w mocy w wyniku odwołania wyrokiem w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 345). Wniosek ten jest o tyle istotny w tym przypadku, że Komisja nie uwzględniła przy obliczaniu grzywny okresu, podczas którego Zanders twierdzi, że podjęła kroki w celu zakończenia naruszenia.

654 Dodatkowo należy podnieść, że aktywna rola odgrywana przez Zanders w zaprzestaniu działalności kartelu, w szczególności jako przewodniczący AEMCP, wydaje się być nie do pogodzenia z wyłącznie bierną lub naśladowczą rolą, na co powołuje się skarżąca.

655 W każdym razie, względem wszystkich przedsiębiorstw podnoszących ten zarzut, należy odnotować, że w ramach swobodnej oceny Komisja nie może być w żaden sposób zobowiązana do przyznania obniżki grzywny ze względu na zaprzestanie oczywistego naruszenia, bez względu na to, czy zaprzestanie miało miejsce przed jej interwencjami, czy po nich.

656 W tym przypadku, ponieważ ustalanie cen w sektorze papieru samokopiującego było niewątpliwie oczywistym naruszeniem, słusznie uznanym przez Komisję za „bardzo poważne” (zob. pkt 434–442 powyżej), skarżące niesłusznie zarzucają Komisji nieprzyznanie obniżenia grzywny ze względu na zaprzestanie uczestnictwa w tym naruszeniu przed rozpoczęciem dochodzenia.

6. Sytuacja gospodarcza sektora papieru samokopiującego

657 Liczne skarżące (Bolloré, Zanders, Mougeot, AWA popierana przez Królestwo Belgii, Koehler) zarzucają Komisji nieuwzględnienie, wbrew utrwalonej praktyce decyzyjnej, kryzysu, jaki w spornym czasie przechodził sektor papieru samokopiującego.

- 658 W pkt 5, zatytułowanym „Uwagi ogólne”, wytyczne przewidują, że w zależności od okoliczności należy wziąć pod uwagę „pewne obiektywne czynniki, takie jak określony kontekst ekonomiczny”.
- 659 Z motywów 24, 25 i 392 decyzji wynika, że rynek papieru samokopiującego charakteryzował się nadprodukcją strukturalną i malejącym popytem ze względu na wykorzystanie nośników elektronicznych. Kilka przedsiębiorstw przyznało, że poniosło istotne straty podczas spornego okresu.
- 660 Komisja przyznaje w motywie 392 decyzji, że w okresie objętym decyzją „rynek papieru samokopiującego był w stanie załamania”. Stwierdza jednakże w motywie 431, że informacje otrzymane w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów i ekspertyza spółki Mikulski Hall Associates (zwana dalej „ekspertyzą MHA”), zamówiona przez AEMCP, nie pozwalają na stwierdzenie, że sektor papieru samokopiującego był w okresie trwania naruszenia, w latach 1992–1995, w stanie kryzysu porównywalnego z kryzysem w sektorach, których dotyczyły wcześniejsze sprawy w przedmiocie konkurencji, wspomniane przez przedsiębiorstwa.
- 661 Komisja podnosi, że kartele często znajdują swój początek w sytuacji kryzysu gospodarczego, tak że uwzględnienie trudności gospodarczych danego sektora jest możliwe jedynie w wyjątkowych okolicznościach. Okres naruszenia nie może być więc kwalifikowany jako okres wyjątkowo poważnego kryzysu. Mimo początku stadium załamania utrzymał się bowiem wysoki poziom sprzedaży.
- 662 Komisja twierdzi, że kwestia istnienia i ewentualnego zasięgu kryzysu we wspomnianym sektorze wymaga z jej strony dokonania oceny kompleksowych danych ekonomicznych, względem której kontrola sądu wspólnotowego jest

ograniczona do zbadania przestrzegania uregulowań proceduralnych i uzasadnienia, prawdziwości okoliczności faktycznych, braku oczywistego błędu w ocenie i nadużycia władzy.

663 Względem sytuacji w sektorze papieru samokopiującego wystarczy przypomnieć, że w wyroku w sprawie Lögstör Rör przeciwko Komisji, ww. w pkt 93 (pkt 319 i 320), Sąd stwierdził, że Komisja nie jest zobowiązana do uznania za okoliczność łagodzącą niekorzystnego stanu finansowego wspomnianego sektora. Sąd potwierdził również, że chociaż we wcześniejszych sprawach Komisja uwzględniała sytuację gospodarczą sektora jako okoliczność łagodzącą, nie była ona bezwzględnie zobowiązana nadal tę praktykę stosować (wyrok z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie ICI przeciwko Komisji, ww. w pkt 56, pkt 372). Jak bowiem słusznie podniosła Komisja, co do zasady, kartele powstają w chwili, gdy sektor przeżywa trudności. Jeżeli uwzględniono by tok rozumowania skarżących, grzywna musiałaby być regularnie obniżana w niemal wszystkich sprawach. Nie ma więc konieczności dalszego badania, czy stan faktyczny w tym przypadku i w przypadku innych decyzji, w których kryzysy strukturalne uznano za okoliczności łagodzące, był rzeczywiście porównywalny (wyrok z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 496, pkt 345).

664 Dodatkowo należy stwierdzić, że Komisja uwzględniła stan sektora papieru samokopiującego i że skarżące nie wykazały, że analiza sytuacji rynku dokonana przez Komisję była obarczona oczywistym błędem w ocenie lub nadużyciem władzy. W tym względzie należy przypomnieć orzecznictwo Trybunału (wyroki z dnia 11 lipca 1985 r. w sprawie 42/84 Remia i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 2545, pkt 34, i z dnia 17 listopada 1987 r. w sprawach połączonych 142/84 i 156/84 BAT i Reynolds przeciwko Komisji, Rec. str. 4487, pkt 62), zgodnie z którym jeżeli sąd wspólnotowy dokonuje w sposób ogólny całościowej kontroli kwestii spełnienia lub nie przesłanek zastosowania art. 81 WE, kontrola, którą wykonuje w przedmiocie kompleksowych ocen ekonomicznych dokonanych przez Komisję, z konieczności ogranicza się do weryfikacji przestrzegania uregulowań proceduralnych i uzasadnienia, prawdziwości okoliczności faktycznych, braku oczywistego błędu w ocenie i nadużycia władzy (wyrok Trybunału z dnia 28 maja 1998 r. w sprawie C-7/95 P Deere przeciwko Komisji, Rec. str. I-3111, pkt 34).

665 W dalszej kolejności należy dodatkowo podkreślić, że z ekspertyzy MHA (motywy 25–28 decyzji) wynika, że o ile nastąpiło spowolnienie wzrostu popytu począwszy od 1990/1991, prawdziwy spadek miał miejsce w 1995 r., to znaczy bliżej końca naruszenia stwierdzonego w decyzji. Strony nie dostarczyły żadnego dowodu, który mógłby umniejszyć wartość tych danych. Tak więc skłania to do wniosku, że o ile prawdą jest, że rynek był w stanie załamania, to początek kryzysu zbiega się z końcem naruszenia.

666 Wobec powyższego Komisja słusznie uznała, że sytuacja na rynku papieru samokopiującego nie stanowi okoliczności łagodzącej.

7. Brak korzyści pochodzących z naruszenia i sytuacja finansowa popełniających naruszenie

667 Kilka skarżących podnosi, że w okresie trwania naruszenia osiągnęły minimalne zyski, a nawet poniosły straty.

668 Mougeot i Bolloré przedstawiają swoje straty w ramach zarzutu opartego na nieuwzględnieniu trudnej sytuacji gospodarczej i wobec powyższego, należy odesłać w tym względzie do pkt 657–666 powyżej.

669 Według spółki Koehler, uwzględnienie zysków osiągniętych z kartelu prowadzi w konsekwencji do uwzględnienia poniesionych strat. Z powyższego wynika, jej zdaniem, że ze względów słuszności Komisja powinna była obniżyć nałożoną na tę spółkę grzywnę, ponieważ ponosiła ona istotne straty niemal przez cały okres trwania naruszenia, a więc ze swojego uczestnictwa w kartelu osiągnęła bardzo niewielkie zyski, wręcz żadne.

670 Zarzutu tego nie można uwzględnić.

- 671 Sąd w wyroku w sprawie cementu (pkt 4881) stwierdził bowiem, że fakt, że przedsiębiorstwo nie osiągnęło korzyści z naruszenia, nie może stanowić przeszkody w nałożeniu na nie grzywny, która nie powinna zostać pozbawiona elementu odstrasżającego. Z powyższego wynika, że w celu ustalenia wysokości grzywny Komisja nie jest zobowiązana do określenia, czy naruszenie zapewniło zainteresowanym przedsiębiorstwom niedozwoloną korzyść, ani do uwzględnienia, w danym przypadku, braku korzyści uzyskanych z danego naruszenia.
- 672 Należy dodać, że — jak słusznie stwierdza Komisja — okoliczność, iż kwoty przedstawione przez skarżącą wskazują na straty w sektorze papieru samokopiującego w czasie trwania naruszenia, nie wyłącza jednakże, że sytuacja mogłaby być gorsza w braku kartelu i że mimo wszystko osiągnęła w związku z tym pewne zyski. Zgodnie z informacjami dostarczonymi przez Koehler w jej skardze, straty tej spółki były doniosłe w 1992 r., lecz ich poziom wyraźnie spadł w 1993 r. Skarżąca następnie uzyskała pewien zysk w 1994 r., a następnie ponownie poniosła straty w 1995 r., jednak niższe niż w 1993 r. Nie jest więc wykluczone, że porozumienie pozwoliło Koehler na ograniczenie strat.
- 673 Z powyższego wynika, że Komisja nie popełniła żadnego błędu, uznając, że w niniejszym przypadku nie wystąpiły okoliczności łagodzące.

H — W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań, proporcjonalności i równego traktowania przy stosowaniu komunikatu w sprawie współpracy oraz na jego błędnym zastosowaniu

- 674 Kilka skarżących (Zicuñaga, MHTP, Mougeot, AWA i Koehler) kwestionuje sposób zastosowania przez Komisję komunikatu w sprawie współpracy, wskazując na naruszenie zasady równego traktowania.

1. Zicuñaga

675 Zicuñaga podnosi, że wykorzystanie tego systemu obniżenia lub uchylecia grzywny na podstawie współpracy z Komisją stanowi w rzeczywistości naruszenie zasady równego traktowania, która dla takiego samego zachowania wymaga jednakowych sankcji.

676 Należy stwierdzić przede wszystkim, że jeśli Zicuñaga podważa legalność komunikatu w sprawie współpracy, to nie wskazała ona na niemożność jego zastosowania na podstawie art. 241 WE.

677 Należy następnie podkreślić, że obniżenie kwoty grzywny z tytułu współpracy w toku postępowania administracyjnego jest uzasadnione jedynie wtedy, gdy postępowanie danego przedsiębiorstwa umożliwiło Komisji łatwiejsze stwierdzenie naruszenia oraz, w stosownym przypadku, spowodowanie zaniechania naruszenia (wyrok z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie SCA Holding przeciwko Komisji, ww. w pkt 149, pkt 36). Z powyższego wynika, że nie doszło do dyskryminacji pomiędzy przedsiębiorstwem, które swobodnie wybrało współpracę względem tego, które jej odmówiło, skoro zachowanie pierwszego jest odmienne od drugiego i uzasadnia tym samym odmienną sankcję.

678 Należy podnieść w tym względzie, że droga współpracy była również otwarta dla spółki Zicuñaga (zob. podobnie wyrok z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 409, pkt 419). Niemniej jednak ona z niej nie skorzystała. Nie może więc powoływać się ona na to, że była dyskryminowana.

679 W konsekwencji zarzut podniesiony w tym względzie przez Zicuñaga należy oddalić.

2. MHTP

680 MHTP podnosi, że Komisja naruszyła zasadę ochrony uzasadnionych oczekiwań i równego traktowania, obniżając nałożoną na nią grzywnę jedynie o 10%, podczas gdy skarżąca uznała stan faktyczny i istnienie naruszenia. Potwierdza, że w okresie jej współpracy z Komisją decyzje stosujące komunikat w sprawie współpracy przyznawały obniżki grzywny co najmniej o 20%, a obniżki o 10% były przyznawane przedsiębiorstwom, które nie przyznały się do istnienia naruszenia. Spółka ta podkreśla, że oczekiwała więc w uzasadniony sposób, że skorzysta z obniżki o 20%, ponieważ zrzekła się wykonania prawa do obrony i przyznała się do uczestnictwa w naruszeniu przed wysłaniem pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

681 Należy stwierdzić, że przypadek MHTP znajduje odbicie w pkt D komunikatu w sprawie współpracy, to znaczy „jeśli przedsiębiorstwo współpracuje, a nie są spełnione wszystkie przesłanki określone w częściach B i C, korzysta ono z obniżki w wysokości 10–50% kwoty grzywny, która zostałaby na nie nałożona w braku współpracy”. Komunikat ten określa:

„Może to mieć miejsce w szczególności, jeżeli:

- przed wysłaniem pisma w sprawie przedstawienia zarzutów przedsiębiorstwo przedstawia Komisji informacje, dokumenty lub inne środki dowodowe, które przyczyniają się do stwierdzenia istnienia naruszenia,
- po otrzymaniu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów przedsiębiorstwo informuje Komisję, że nie podważa wystąpienia okoliczności faktycznych, na których opiera ona swe zarzuty”.

682 W tym przypadku Komisja, na podstawie pkt D ustęp 2 tiret drugie komunikatu w sprawie współpracy, przyznała MHTP obniżkę grzywny o 10% z powodu niepodważania okoliczności faktycznych (motyw 458 decyzji). Nie przyznała mu obniżki na podstawie pkt D ustęp 2 tiret pierwsze wspomnianego komunikatu. Chociaż wprawdzie Komisja przyznaje w motywie 446 decyzji, że MHTP dostarczyła jej informacji przed wysłaniem pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, w motywie 450 podkreśla ona:

„Odpowiedź MHTP (Stora) była najbardziej niejasna: przyznaje istnienie dyskusji pomiędzy konkurentami dotyczących cen, lecz stwierdza, że nie zawarto żadnego porozumienia w przedmiocie podwyżki. To nieprecyzyjne i nieumotywowane oświadczenie nie może być kwalifikowane jako informacja czy dokument przyczyniający się do potwierdzenia istnienia popełnienia naruszenia i nie uzasadnia obniżenia wysokości grzywny”.

683 Należy podnieść, że MHTP nie przedstawiła żadnego dowodu, który mógłby wskazywać na to, że informacje dostarczone Komisji przed wysłaniem pisma w sprawie przedstawienia zarzutów mogły przyczynić się do stwierdzenia istnienia popełnionego naruszenia.

684 Co się tyczy porównania niniejszego przypadku z wcześniejszą praktyką Komisji, należy podkreślić, że sam fakt, że Komisja przyznawała w swojej wcześniejszej praktyce decyzyjnej określony procent obniżenia za określone zachowanie, nie oznacza, że jest zobowiązana przyznawać takie samo proporcjonalne obniżenie podczas oceny podobnego zachowania w ramach późniejszego postępowania administracyjnego (wyroki w sprawie Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, ww. w pkt 446, pkt 368 i w sprawie ABB przeciwko Komisji, pkt 239).

685 W wyroku w sprawie ABB przeciwko Komisji Sąd podtrzymuje to stwierdzenie, by odrzucić naruszenie zasady równego traktowania ze względu na wcześniejsze decyzje Komisji, bez ich badania. Szczegółowe zbadanie, w pkt 240–245 tego samego

wyroku, przestrzegania zasady równego traktowania dotyczy bowiem wyłącznie porównania sytuacji poszczególnych uczestników kartelu.

686 MHTP cytuje wyrok Sądu w sprawie *Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji*, ww. w pkt 459 (pkt 1232), by wykazać, że Sąd zbadał już skargi dotyczące naruszenia zasady równego traktowania względem innych spraw. Tak więc, jeśli wyrok ten rozstrzyga tę kwestię, to ma to na celu odrzucenie argumentu opartego na naruszeniu przez Komisję zasady równego traktowania w porównaniu z jej wcześniejszą praktyką. Według Sądu, określenie wysokości grzywny opiera się na różnych kryteriach, które należy oceniać w każdym przypadku, w zależności od okoliczności danej sprawy, natomiast fakt, że Komisja stosowała w przeszłości określony poziom grzywnien za określone typy naruszeń, nie może jej pozbawiać możliwości podniesienia tego poziomu, jeśli będzie to konieczne dla zapewnienia wdrożenia polityki konkurencji. Ten wyrok nie stanowi więc oparcia dla twierdzeń MHTP.

687 W każdym razie należy stwierdzić, że widełki przewidziane przez pkt D komunikatu w sprawie współpracy sięgają od 10 do 50%, bez ustalenia szczególnych kryteriów dla dostosowania obniżenia wewnątrz tych widełek. Komunikat ten nie stwarza więc uzasadnionych oczekiwań co do skorzystania ze szczególnej stopy obniżenia.

688 Całość powyższych rozważań doprowadza Sąd do oddalenia tego zarzutu.

3. Mougéot

689 Należy na wstępie przypomnieć, że z utrwalonego orzecznictwa wynika, że w ramach swojej oceny współpracy z członkami kartelu Komisja nie może pominąć

zasady równego traktowania (zob. wyrok z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 496, pkt 394, wraz z cytowanym tam orzecnictwem). Jednakże należy przyznać Komisji szeroki margines swobodnego uznania w zakresie oceny jakości i użyteczności współpracy nawiązanej z różnymi członkami kartelu, jedynie oczywiste jego przekroczenie mogłoby być sankcjonowane.

690 Mougeot twierdzi, że była przedmiotem dyskryminacji względem Sappi, która otrzymała obniżkę grzywny o 100%, oraz że Komisja powinna umożliwić jej skorzystanie z części B komunikatu w sprawie współpracy, przyznając obniżkę o 75%.

691 Należy stwierdzić, co również wynika z motywów 436–445 decyzji, że Sappi, która powiadomiła o istnieniu kartelu, była jedynym przedsiębiorstwem, które spełniło łącznie przesłanki pkt B komunikatu w sprawie współpracy. Ponieważ Mougeot dostarczyła dowody na istnienie kartelu dopiero po tym, jak Komisja dokonała kontroli w następstwie decyzji, spółka ta nie może skorzystać z postanowień pkt B. Aby podlegać przepisom punktu C, Mougeot musiałaby spełnić przesłanki wymienione w pkt B lit. b)–e). Mougeot przyznaje sama w swoje skardze, że nie była pierwszym przedsiębiorstwem, które przekazało Komisji dowody dotyczące kartelu. Ponadto, w przeciwieństwie do Sappi, która podjęła inicjatywę powiadomienia Komisji o istnieniu kartelu jesienią 1996 r., Mougeot współpracowała jedynie w odpowiedzi na żądanie udzielenia informacji, z którym zwróciła się do niej Komisja w marcu 1999 r.

692 W tym względzie należy podkreślić, że z treści pkt B lit. b) komunikatu w sprawie współpracy wynika, że „pierwsze” przedsiębiorstwo nie musi dostarczać wszystkich dowodów potwierdzających wszystkie szczegóły funkcjonowania kartelu, lecz że wystarcza przedstawienie „danych”, które mają decydujące znaczenie. Ten przepis nie wymaga w szczególności, aby dostarczone dowody były same w sobie „wystarczające” dla przygotowania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, a nawet do wydania ostatecznej decyzji stwierdzającej istnienie naruszenia. W konsekwencji sam fakt, że spółka Mougeot mogła dostarczyć ze swej strony

dowody, które mogłyby być decydujące dla umożliwienia przytoczenia przez Komisję dowodu naruszenia, nie może podważyć faktu, że to Sappi jako pierwsza powiadomiła o istnieniu kartelu, i umożliwić Mougeot skorzystanie z przepisu stosowanego wyłącznie wobec przedsiębiorstwa, które jako pierwsze powiadamia o kartelu, jeszcze przed podjęciem kontroli przez Komisję.

⁶⁹³ W konsekwencji należy stwierdzić, że Komisja słusznie zastosowała w stosunku do Mougeot pkt D komunikatu w sprawie współpracy. Przyznając jej z tego tytułu obniżkę o 50%, czyli najwyższą przewidzianą obniżkę, Komisja należycie uwzględniła znaczenie dowodów przedstawionych przez Mougeot, a także jego współpracę podczas kontroli na miejscu i w czasie dochodzenia.

4. AWA

⁶⁹⁴ AWA podnosi, że powinna była skorzystać z obniżki takiej samej wielkości jak Mougeot, ponieważ nawiązała kontakt z Komisją wcześniej niż Mougeot, a dowody dostarczone przez nią Komisji były bardziej użyteczne niż dowody przedstawione przez Mougeot.

⁶⁹⁵ Należy zatem zbadać, w świetle orzecznictwa cytowanego w pkt 689 powyżej, czy przyznając AWA obniżenie o 35%, a Mougeot — 50%, Komisja w oczywisty sposób przekroczyła granice swobodnego uznania, jakim w tym zakresie dysponuje.

696 W odniesieniu do kolejności przekazywania informacji Komisji, należy stwierdzić, że AWA z pewnością uprzedziła Mougeot w ogłoszeniu zamiaru współpracy z Komisją, ale Mougeot jako pierwsza faktycznie wysłała informacje Komisji w dniu 14 kwietnia 1999 r. Rzeczywista współpraca AWA datuje się na 30 kwietnia 1999 r.

697 W tym względzie należy podkreślić, że Komisja nie była zobowiązana do uznania za decydujący fakt, że jedno z przedsiębiorstw ujawniło swój zamiar wcześniej niż pozostałe. Z komunikatu w sprawie współpracy wyraźnie wynika bowiem, że okoliczność bycia pierwszym przedsiębiorstwem, które dostarczyło decydujących dowodów, ma znaczenie dla zastosowania pkt B i C. W tym przypadku przesłanka ta została spełniona przez Sappi (zob. pkt 691 i 692 powyżej). AWA i Mougeot wskazują na pkt D, który nie zawiera żadnego odesłania i nie przyznaje pierwszeństwa w zależności od czasu podjęcia współpracy danemu przedsiębiorstwu względem innego.

698 Ponadto fakt, że AWA mogła mieć wolę poinformowania pozostałych członków kartelu o swoim zamiarze współpracy przed nawiązaniem kontaktu z Komisją, jest bez znaczenia dla jej współpracy z Komisją.

699 Natomiast w związku z tym, że AWA i Mougeot przesłały dowody Komisji po Sappi i po kontrolach dokonanych przez Komisję, należy zbadać, czy są one „podobnej jakości”.

700 Należy odnieść się w tym względzie do motywów 447 i 448 decyzji:

„Mougeot dobrowolnie złożyła oświadczenia i dostarczyła dokumenty zawierające szczegółowe informacje w przedmiocie spotkań kartelu (dotyczące przede wszystkim jej rodzimego rynku we Francji), w szczególności w przedmiocie dat spotkań, tożsamości uczestników, porządku obrad i zawartych porozumień.

AWA dobrowolnie dostarczyła Komisji informacje dotyczące spotkań kartelu, precyzując okresy, w których spotkania miały miejsce w różnych państwach członkowskich Wspólnoty, i nazwy uczestniczących przedsiębiorstw. Jeśli chodzi o porządek obrad w czasie spotkań, AWA oświadczyła, że „podczas niektórych z tych spotkań [...] dyskutowano o cenach papieru samokopiującego [...] aż do wymiany pism intencyjnych dotyczących ogłoszenia podwyżek cen”.

701 Ponadto w motywie 252 decyzji Komisja wylicza środki dowodowe odnoszące się do całego kartelu. Wśród nich znajdują się oświadczenia Mougeot i Sappi oraz dowody AWA dotyczące „niestosownych” spotkań i dostarczone przez nią w odpowiedzi na żądanie informacji przedstawione przez Komisję, jak również sprawozdania i szczegółowe oświadczenia dotyczące spotkań na szczeblu krajowym lub regionalnym dostarczone przez Mougeot i Sappi.

702 Porównanie tych motywów pozwala stwierdzić, że informacje Mougeot miały szczegółowy charakter w przeciwieństwie do informacji AWA. Mougeot w szczególności określiła daty spotkań, podczas gdy AWA wskazała jedynie okresy. Jednakże, nawet jeśli oświadczenie AWA nie było tak szczegółowe jak Mougeot, zgodnie z motywem 61 decyzji, AWA w swojej odpowiedzi na żądanie informacji przedstawiła Komisji „wykaz spotkań lub grup »niestosownych« (improper) spotkań konkurentów, które odbyły się w latach 1992–1998”. Wykaz ten zawiera spotkania, które odbyły się dokładnie w dniach, które mogły być ustalone dzięki pomocy AWA.

Ponadto okres objęty przez oświadczenia AWA jest dłuższy niż wskazany przez Mougeot. Spotkania, które omawia to ostatnie przedsiębiorstwo w swoim oświadczeniu z dnia 14 kwietnia 1999 r. (dokumenty nr 7647–7655, powołane w pkt 165 powyżej), odbywały się od dnia 1 października 1993 r. do lata 1995 r. Brak więc wyraźnej różnicy między Mougeot i AWA w kwestii otrzymanych informacji dotyczących odbywania spotkań kartelu.

703 W odniesieniu do uczestników spotkań kartelu, wskazanie przez Mougeot „tożsamości uczestników” niczym nie różni się od oznaczenia przez AWA „nazw uczestniczących przedsiębiorstw”. W każdym razie, z załącznika II do decyzji wynika, że oświadczenia AWA (dokument nr 7828) były bardzo użyteczne dla Komisji celem wykazania uczestnictwa każdego z przedsiębiorstw w spotkaniach. Potwierdza to okoliczność, że dokument ten okazuje się być zdecydowanie najczęściej cytowanym w przypisach na poparcie wykazu spotkań i ich uczestników.

704 Wreszcie motywy 447 i 448 uwidaczniają, że oświadczenia Mougeot ograniczone są przede wszystkim do „krajowego rynku francuskiego”, podczas gdy informacje AWA dotyczą spotkań „w różnych państwach członkowskich Wspólnoty”. Okoliczność, że kilka przedsiębiorstw podważyło istnienie kartelu na szczeblu europejskim, uwydatnia znaczenie informacji dostarczonych w tym względzie przez AWA.

705 W konsekwencji Komisja popełniła oczywisty błąd w ocenie, przyznając obniżkę o 50% Mougeot i o 35% AWA. Nawet jeśli — w przeciwieństwie do AWA — spółka Mougeot dostarczyła dokumenty omawiające sporny okres i jeśli w niektórych punktach jej oświadczenia są bardziej szczegółowe, informacje przedstawione przez AWA dotyczą dłuższego okresu i obejmują szerszy zakres geograficzny. Należy zatem stwierdzić, że współpraca z AWA i z Mougeot są podobnej jakości. Nie

można jednak stwierdzić, że ich współpraca odróżnia się w aspekcie użyteczności dla Komisji. Z analizy materiału dowodowego dokonanej powyżej przez Sąd i dotyczącej rynku hiszpańskiego (zob. pkt 161–168 powyżej) lub oficjalnych spotkań AEMCP służących spotkaniom kartelu przed wrześniem lub październikiem 1993 r. (zob. pkt 256–310 powyżej) wynika, że informacje dostarczone przez AWA i Mougeot pokrywają się w większej części i tworzą, wraz z oświadczeniami Sappi, zbiór poszlak niezbędnych dla zrozumienia funkcjonowania kartelu i stwierdzenia jego istnienia.

706 Z powyższego wynika, że należy uwzględnić podniesiony przez AWA zarzut oparty na niewystarczającym i dyskryminującym charakterze obniżki przyznanej jej tytułem współpracy.

707 W wykonaniu prawa nieograniczonego orzekania Sąd uznaje, że ponieważ dowody dostarczone przez Mougeot i AWA były podobnej jakości, należy przyznać AWA z tytułu współpracy podobną obniżkę jak Mougeot, czyli o 50%. Grzywnę nałożoną na AWA należy w konsekwencji obniżyć.

5. Koehler

708 Koehler stwierdza, że Komisja nie uwzględniła, że spółka ta podjęła pełną współpracę zarówno przed wysłaniem, jak i po wysłaniu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Jej zdaniem okoliczność, że Carrs, MHTP i Zanders skorzystały ze złagodzenia sankcji, a ona sama z niego skorzystała, narusza zasadę równego traktowania.

709 Zgodnie z motywami 457 i 458 decyzji:

„(457) Koehler oświadcza, że nie podważała »niektórych faktów« opisanych w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów. Kwestionuje jednakże ważne części opisu faktycznego, dotyczące całego okresu jego uczestnictwa w kartelu. Koehler podważa w szczególności dokonany przez Komisję opis porozumień w sprawie przydziału limitów oraz podziału rynku, jak również istnienie systemu kontroli. Komisja więc stwierdza, że Koehler nie udowodniła skutecznej współpracy.

(458) Komisja przyznaje Carrs, MHTP i Zanders obniżenie o 10% nałożonej na nie kwoty grzywny za niekwestionowanie stanu faktycznego”.

710 Jeśli chodzi o okres poprzedzający wysłanie pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, Koehler stwierdza, że w pełni współpracowała z Komisją. Dodaje, że „kontrola przeprowadzona w spółce Koehler w dniu 9 i 10 grudnia 1997 r. odbyła się bez użycia środków przymusu, ponieważ [F.], członek zarządu, wyraził na nią zgodę z wyprzedzeniem”.

711 W tym względzie nie można uznać, że sam fakt wyrażenia zgody na kontrolę stanowił pełną współpracę. Komunikat w sprawie współpracy przewiduje odczuwalne obniżenie grzywny, jeśli przed wysłaniem pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, przedsiębiorstwo przedstawia Komisji informacje, dokumenty lub inne środki dowodowe, które przyczyniają się do stwierdzenia istnienia naruszenia. Koehler nie dostarczyła żadnego z nich ani nawet tak nie twierdzi. Teza Koehler nie może zatem zostać uwzględniona.

- 712 Jeśli chodzi o okres po otrzymaniu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, komunikat w sprawie współpracy przewiduje odczuwalne obniżenie grzywny, jeśli przedsiębiorstwo oświadczy Komisji, że nie podważa wystąpienia okoliczności faktycznych, na których Komisja opiera swoje zarzuty. Należy zbadać, czy Koehler – jak sama twierdzi – w tym przypadku i w porównaniu z pozostałymi przedsiębiorstwami skorzystała z tego przepisu.
- 713 W swoich uwagach do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, Koehler stwierdziła, że potwierdza „fakty i zarzuty należycie przedstawione i udowodnione przez Komisję”. Dodaje w swojej skardze, że „choć sformułowała zastrzeżenia do swojego oświadczenia, zrobiła to, ponieważ uznała za niedopuszczalne stwierdzenie prawdziwości danych okoliczności, jeżeli nie były one prawdziwe, wyłącznie w celu uzyskania obniżki grzywny”.
- 714 Jednakże należy stwierdzić, że chociaż Koehler usiłuje uzasadnić niektóre ze swoich zastrzeżeń przez zmianę stanowiska Komisji, jaka później miała miejsce, przyznaje, że sformułowała zastrzeżenia i „zrelatywizowała ustalenia Komisji w przedmiocie porozumień dotyczących przydzielania limitów i podziału rynku”. Ponadto, ponieważ Koehler przyznaje istnienie wymiany informacji co do wielkości sprzedaży na szczeblu regionalnym – jednocześnie zaprzeczając im na szczeblu europejskim – spółka ta dodaje, że chodzi o wyjątki dotyczące minionych okresów.
- 715 Ponadto prawdą jest, że podczas rozprawy Koehler podniosła, że zakwestionowanie dotyczyło jedynie okresu poprzedzającego październik 1993 r. i że w okresie późniejszym, pomimo kilku sformułowań, może niejasnych lub niewyraźnych, współpracowała z Komisją. Jednakże z jej obserwacji dotyczących pisma w sprawie przedstawienia zarzutów wynika, że Koehler wyraźnie ograniczyła swoje zaprzeczenia do pierwszego okresu. Przeciwnie, w swoich wstępnych uwagach podnosi, że

nie zaprzecza pewnym faktom, czyli tym, które stwierdziła i właściwie oceniła Komisja w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów. Następnie, część III dotycząca zaprzeczenia zarzucanym faktom, zawiera pkt 3 zatytułowany „Brak porozumienia o przydzielaniu limitów lub podziału rynków na szczeblu europejskim” i pkt 4 zatytułowany „Brak systemu kontroli”. Wspomniane zaprzeczenia, które są nieograniczone w czasie, nie mogą być uznane za niewyraźne lub nieprecyzyjne.

- 716 Należy przypomnieć, że obniżenie wysokości grzywny jest uzasadnione tylko wówczas, gdy zachowanie określonego przedsiębiorstwa pozwoliło Komisji stwierdzić naruszenie z mniejszymi trudnościami i w danym przypadku doprowadzić do jego zaniechania (zob. wyrok Sądu z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawach połączonych T-45/98 i T-47/98 Krupp Thyssen Stainless i Acciai speciali Terni przeciwko Komisji, Rec. str. II-3757, pkt 270, wraz z cytowanym tam orzecnictwem). Komisji przysługuje bowiem w tym zakresie swobodne uznanie, jak wynika z treści pkt D 2 komunikatu w sprawie współpracy, a w szczególności ze sformułowania wprowadzającego „może to mieć miejsce w szczególności [...]”. Ponadto i przede wszystkim obniżenie grzywny na podstawie komunikatu w sprawie współpracy może być uzasadnione tylko wtedy, gdy udzielone informacje, czy bardziej ogólnie, zachowanie danego przedsiębiorstwa, mogłyby świadczyć w tym względzie o prawdziwej współpracy z jego strony (wyrok z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, ww. w pkt 409, pkt 394 i 395).
- 717 Dwa oświadczenia opatrzone zastrzeżeniami lub dwuznaczne oświadczenia nie stanowią jednakże prawdziwej współpracy i nie ułatwiają pracy Komisji, ponieważ wymagają kontroli. Ma to miejsce tym bardziej, w przypadku gdy wspomniane zastrzeżenia dotyczą takich kwestii jak, w tym przypadku, czas trwania naruszenia, limity sprzedaży, udziały w rynku lub wymiana informacji.
- 718 W związku z tym, że poprzez te zastrzeżenia spółka Koehler zakwestionowała liczne elementy kartelu lub co najmniej nie pomogła Komisji w dochodzeniu i ukaraniu kartelu, nie może ona żądać odczuwalnego obniżenia wysokości nałożonej na nią grzywny z powodu niepodważania stanu faktycznego.

- 719 Należy zbadać więc, czy – jak twierdzi Koehler – odmowa przyznania jej obniżki grzywny z tego tytułu narusza zasadę równego traktowania w związku z tym, że Carrs, MHTP i Zanders otrzymały obniżkę grzywny o 10%.
- 720 Koehler kwestionuje stopę obniżki przyznanej innym przedsiębiorstwom za niezaprzeczenie zarzucanym im czynom; nawet przy założeniu, że Komisja przyznała zbyt wysokie obniżenie grzywny nałożonej na te inne przedsiębiorstwa, należy przypomnieć, że przestrzeganie zasady równego traktowania musi współgrać z przestrzeganiem zasady legalności, zgodnie z którą nikt nie może powoływać na swoją korzyść bezprawnego działania popełnionego na rzecz innego podmiotu (wyroki z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie SCA Holding przeciwko Komisji, ww. w pkt 468, pkt 160, w sprawie Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, ww. w pkt 446, pkt 334 i LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45, pkt 367).
- 721 Ponadto, ponieważ Koehler podważa fakt, że nie otrzymała obniżki grzywny na podstawie komunikatu w sprawie współpracy, należy odesłać do pkt 708–718 powyżej, z których wynika, że nie może tego żądać w okolicznościach niniejszego przypadku.
- 722 Dodatkowo, jeśli chodzi o zakwestionowanie stanu faktycznego przez inne przedsiębiorstwa, które otrzymały obniżkę grzywny o 10%, należy podkreślić, że spółka Carrs przyznaje istnienie porozumienia i jego uczestnictwo w nim podczas całego okresu trwania naruszenia opisanego w decyzji. Twierdzi jednakże, że uczestniczyła jedynie w spotkaniach dotyczących rynków Zjednoczonego Królestwa i Irlandii i nie miała wiadomości o porozumieniu na szczeblu europejskim. Nie kwestionuje jednakże stanu faktycznego. Ponadto fakt, że Carrs powołuje się na ograniczone skutki porozumienia, nie jest w sprzeczności z przyznaniem stanu faktycznego.

- 723 Co się tyczy Zanders i MHTP, Koehler podtrzymuje, że pkt 455 i 456, zgodnie z którymi te spółki nie zakwestionowały stanu faktycznego, nie dają się pogodzić ze stwierdzeniem zawartym w pkt 395, że MHTP i Zanders zaprzeczyły zastosowaniu porozumień mających na celu wprowadzenie w życie ustalania cen i podziału limitów.
- 724 Należy stwierdzić, że argumenty MHTP i Zanders przedstawione w pkt 395 mają na celu zakwestionowanie skuteczności porozumień, w celu przyznania im mniejszej wagi. Nie podważają one jednak istnienia porozumienia i nie są tym samym niezgodne z brakiem podważenia okoliczności faktycznych.
- 725 Jeśli chodzi o fakt, że MHTP przyznała się do uczestnictwa w porozumieniu jedynie poczynszy od końca 1992 r. (motywy 270 i 271), należy podnieść, że Komisja go uwzględniła. Zgodnie z motywem 456 decyzji „MHTP twierdzi, że nie zakwestionowała faktów, na których opiera się stwierdzenie naruszenia między 1992 r. i połową 1995 r.”.
- 726 Ponadto postawa MHTP, która zakwestionowała jedynie datę rozpoczęcia naruszenia, nie może być uznana za porównywalną z postawą Koehler, której zastrzeżenia dotyczą kilku elementów kartelu.
- 727 W tej sytuacji Koehler nie wykazała, że stała się przedmiotem nierównego traktowania. Z całości tych rozważań wynika, że Komisja słusznie nie obniżyła nałożonej na nią grzywny na podstawie komunikatu w sprawie współpracy.

III — *W przedmiocie żądania przedstawienia dokumentów podniesionego przez AWA*

- 728 AWA wnosi do Sądu o zażądanie od Komisji przedstawienia jej wewnętrznych dokumentów dotyczących obliczenia nałożonej na nią grzywny i wszystkich dokumentów wymienionych w decyzji, z wyjątkiem tych, które zostały jej przedstawione dnia 1 sierpnia 2000 r.
- 729 Należy na wstępie przypomnieć, że zgodnie z art. 49 regulaminu Sąd może na każdym etapie postępowania zdecydować o każdym środku organizacji postępowania lub środku dowodowym wymienionym w art. 64 i 65 regulaminu. Znajduje się wśród nich żądanie przedstawienia dokumentów.
- 730 W celu umożliwienia Sądowi określenia, czy dla właściwego przebiegu postępowania użyteczne byłoby żądanie przedstawienia pewnych dokumentów, strona podnosząca to żądanie ma obowiązek określić żądane dokumenty i dostarczyć Sądowi co najmniej minimum dowodów potwierdzających użyteczność tych dokumentów dla potrzeb postępowania (wyrok w sprawie Baustahlgewerbe przeciwko Komisji, ww. w pkt 256, pkt 93).
- 731 Tak więc należy stwierdzić, że ani sformułowania w skardze, ani żądanie przedstawienia wewnętrznych dokumentów dotyczących obliczenia grzywny, ani żądanie przedstawienia wszystkich dokumentów powołanych w decyzji, innych niż dokumenty przesłane do AWA w dniu 1 sierpnia 2000 r. nie oznaczają wymaganych dokumentów z precyzją pozwalającą Sądowi na ocenę ich użyteczności w celach postępowania.
- 732 Oba żądania należy więc oddalić.
- 733 Co więcej, AWA nie wykazała użyteczności tych dokumentów w celach postępowania.

734 Jeżeli bowiem chodzi o jej żądanie przedstawienia wewnętrznych dokumentów Komisji dotyczących obliczenia nałożonej na nią grzywny, jeden fakt wskazany przez AWA, a mianowicie, to, iż w kilku postępowaniach zakończonych wydaniem tak zwanych wyroków w sprawie „kartonu” (w szczególności wyrok z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie Stora Kopparbergs Bergslags przeciwko Komisji, ww. w pkt 483) Sąd zażądał od Komisji przedstawienia takich dokumentów, nie może świadczyć o ich użyteczności w niniejszym przypadku i zobowiązywać Sąd do zarządzenia podobnych środków.

735 Ponadto, jak podkreśla Komisja, tak zwane wyroki w sprawach „kartonu” poprzedzają zastosowanie wytycznych, które właśnie mają na celu zapewnienie przejrzystości i obiektywnego charakteru decyzjom Komisji poprzez przedstawienie schematu nowej metody stosowanej przy obliczaniu wysokości grzywny. W tym przypadku decyzja, która jest wyrazem zastosowania wytycznych, w sposób szczegółowy wyjaśnia sposób obliczenia grzywny.

736 Wreszcie z utrwalonego orzecznictwa wynika, że wewnętrzne dokumenty Komisji nie są przedkładane do wiadomości stron, chyba że na podstawie istotnych poszlak, które strony zobowiązane są przedstawić, wymagają tego wyjątkowe okoliczności danego przypadku (postanowienie Trybunału z dnia 18 czerwca 1986 r. w sprawach 142/84 i 156/84 BAT i Reynolds przeciwko Komisji, Rec. str. 1899, pkt 11; wyrok Sądu w sprawie Krupp Thyssen Stainless i Acciai speciali Terni przeciwko Komisji, ww. w pkt 716, pkt 34; zob. również, podobnie, wyrok Sądu z dnia 27 października 1994 r. w sprawie T-35/92 Deere przeciwko Komisji, Rec. str. II-957, pkt 31). Natomiast AWA nie przedstawiła takich istotnych poszlak.

737 W odniesieniu do żądania przedstawienia wszystkich dokumentów powołanych w decyzji, innych niż te przedstawione AWA w dniu 1 sierpnia 2000 r., przedsiębiorstwo to stwierdza, że miało ono na celu umożliwienie skarżącej zapoznania się i zbadania dowodów, które Komisja powołała w decyzji.

- 738 W tym względzie, nawet jeżeli przedstawia krytyczne uwagi w przedmiocie nieużytecznego charakteru listy dokumentów (zob. pkt 109–117 powyżej), AWA nie zakwestionowała swego dostępu do akt Komisji w toku postępowania administracyjnego. W związku z tym, że Komisja nie posłużyła się, celem zarzucenia przedsiębiorstwu w decyzji, innymi dokumentami niż te, do których przedsiębiorstwo to miało dostęp w toku postępowania administracyjnego, Komisja nie jest zobowiązana do udostępnienia mu wszystkich dokumentów cytowanych w decyzji (zob. podobnie wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, ww. w pkt 45 wraz z cytowanym tam orzecnictwem).
- 739 Żądanie skierowane do Sądu dotyczy wszystkich dokumentów powołanych w decyzji, poza dokumentami przedstawionymi AWA w dniu 1 sierpnia 2000 r. Przeciwnie do pisma, z którym AWA zwróciła się do Komisji w dniu 22 lutego 2002 r., żądanie to nie precyzuje, że dotyczy w szczególności odpowiedzi innych adresatów na pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i ekspertyzy PricewaterhouseCoopers.
- 740 Jednakże, nawet przyznając, że należy uwzględnić te uściślenia w stosunku do ogólnego żądania skierowanego do Sądu, oraz że żądanie dotyczące ogólnie odpowiedzi innych adresatów na pisma w sprawie przedstawienia zarzutów należy uznać za oznaczające wystarczająco precyzyjnie wymagane dokumenty, AWA w każdym razie nie wykazała użyteczności tych dokumentów dla postępowania.
- 741 Należy zatem oddalić żądanie zastosowania środków organizacji postępowania skierowane do Sądu przez AWA.
- 742 Na podstawie całości powyższych rozważań, skargi wniesione w sprawach T-109/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02 i T-132/02 należy oddalić. W sprawie T-118/02 grzywnę nałożoną na AWA należy obniżyć do 141,75 mln EUR. W sprawie T-136/02 grzywna nałożona na Zicunaga zostanie obniżona do 1,309 mln EUR.

W przedmiocie kosztów

743 Zgodnie z art. 87 § 2 regulaminu kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Na podstawie art. 87 § 3 akapit pierwszy, w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań każdej ze stron, Sąd może postanowić, że koszty zostaną rozdzielone.

744 W sprawach T-109/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02 i T-132/02 skarżące przegrały sprawę. Zostają w konsekwencji obciążone całością kosztów zgodnie z żądaniem pozwanej.

745 W związku z tym, że w sprawie T-118/02 skarga została częściowo uwzględniona, słuszną oceną okoliczności sprawy wymaga, aby skarżąca pokryła dwie trzecie własnych kosztów i dwie trzecie kosztów poniesionych przez Komisję, a Komisja — jedną trzecią własnych kosztów i jedną trzecią kosztów poniesionych przez AWA. W związku z tym, że Królestwo Belgii przystąpiło do sprawy w charakterze interwenienta na poparcie żądań skarżącej mających na celu obniżenie grzywny na podstawie okoliczności łagodzących związanych z trudnościami, jakich doświadczył sektor papieru samokopiującego, należy je obciążyć własnymi kosztami oraz kosztami poniesionymi przez Komisję w związku z interwencją, zgodnie z jej żądaniami.

746 W związku z tym, że w sprawie T-136/02 skarga została częściowo uwzględniona, słuszną oceną okoliczności sprawy wymaga, aby skarżąca pokryła dwie trzecie własnych kosztów i dwie trzecie kosztów poniesionych przez Komisję, a Komisja — jedną trzecią własnych kosztów i jedną trzecią kosztów poniesionych przez skarżącą.

Z powyższych względów

SĄD (piąta izba)

orzeka, co następuje:

1) W sprawie T-109/02 Bolloré przeciwko Komisji:

- skarga zostaje oddalona;

- strona skarżąca zostaje obciążona kosztami postępowania.

2) W sprawie T-118/02 Arjo Wiggins Appleton przeciwko Komisji:

- wysokość grzywny nałożonej na stronę skarżącą w art. 3 decyzji Komisji 2004/337/WE z dnia 20 grudnia 2001 r. dotyczącej postępowania na

podstawie art. 81 WE oraz art. 53 porozumienia o EOG (sprawa COMP/E-1/36.212 – papier samokopiujący), zostaje ustalona na 141,75 mln EUR;

- w pozostałym zakresie skarga zostaje oddalona;

- strona skarżąca pokrywa dwie trzecie własnych kosztów oraz dwie trzecie kosztów poniesionych przez Komisję, a Komisja pokrywa jedną trzecią własnych kosztów oraz jedną trzecią kosztów poniesionych przez stronę skarżącą;

- interwenient zostaje obciążony własnymi kosztami, jak również kosztami poniesionymi przez Komisję w związku z interwencją.

3) W sprawie T-122/02 Mitsubishi HiTec Paper Bielefeld przeciwko Komisji:

- skarga zostaje oddalona;

- strona skarżąca zostaje obciążona kosztami postępowania.

4) W sprawie T-125/02 Papierfabrik August Koehler przeciwko Komisji:

- skarga zostaje oddalona;

— strona skarżąca zostaje obciążona kosztami postępowania.

5) W sprawie T-126/02 M-real Zanders przeciwko Komisji:

— skarga zostaje oddalona;

— strona skarżąca zostaje obciążona kosztami postępowania.

6) W sprawie T-128/02 Papeterie Mougeot przeciwko Komisji:

— skarga zostaje oddalona;

— strona skarżąca zostaje obciążona kosztami postępowania.

7) W sprawie T-129/02 Torraspapel przeciwko Komisji:

— skarga zostaje oddalona;

— strona skarżąca zostaje obciążona kosztami postępowania.

8) W sprawie T-132/02 Distribuidora Vizcaína de Papeles przeciwko Komisji:

- skarga zostaje oddalona;

- strona skarżąca zostaje obciążona kosztami postępowania.

9) W sprawie T-136/02 Papelera Guipuzcoana de Zicuñaga przeciwko Komisji:

- wysokość grzywny nałożonej na stronę skarżącą w art. 3 decyzji Komisji 2004/337/WE z dnia 20 grudnia 2001 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 WE oraz art. 53 porozumienia o EOG (sprawa COMP/E-1/36.212 — papier samokopiujący), zostaje ustalona na 1,309 mln EUR;

- w pozostałym zakresie skarga zostaje oddalona;

- strona skarżąca pokrywa dwie trzecie własnych kosztów oraz dwie trzecie kosztów poniesionych przez Komisję, a Komisja pokrywa jedną trzecią własnych kosztów oraz jedną trzecią kosztów poniesionych przez stronę skarżącą.

Vilaras

Dehousse

Šváby

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 26 kwietnia 2007 r.

Sekretarz

Prezes

E. Coulon

M. Vilaras

Spis treści

Okoliczności powstania sporu	II - 969
Postępowanie i żądania stron	II - 975
Co do prawa	II - 980
I — W przedmiocie zarzutów mających na celu stwierdzenie nie ważności decyzji	II - 980
A — W przedmiocie zarzutów dotyczących przebiegu postępowania administracyjnego	II - 980
1. W przedmiocie pierwszego zarzutu, opartego na naruszeniu prawa do przedstawienia stanowiska w związku z nieujawnieniem w toku postępowania administracyjnego dokumentów uznanych przez Komisję za mające charakter poufny	II - 980
a) Argumenty stron	II - 980
b) Ocena Sądu	II - 981
2. W przedmiocie drugiego zarzutu, opartego na naruszeniu prawa dostępu do akt z powodu nieprzedstawienia dokumentów niedołączonych do akt dochodzenia przekazanych na płycie CD-ROM	II - 984
a) Argumenty stron	II - 984
b) Ocena Sądu	II - 985
3. W przedmiocie trzeciego zarzutu, opartego na naruszeniu prawa do obrony i zasady kontradyktoryjności, wynikającym z braku zgodności pomiędzy pismem w sprawie przedstawienia zarzutów i decyzją	II - 988
a) Argumenty stron	II - 988
b) Ocena Sądu	II - 989
4. W przedmiocie czwartego zarzutu, opartego na naruszeniu prawa do obrony, prawa do rzetelnego procesu i zasady domniemania niewinności	II - 995
a) Argumenty stron	II - 995
b) Ocena Sądu	II - 996
	II - 1189

5. W przedmiocie piątego zarzutu, opartego na naruszeniu zasady dobrej administracji na etapie dochodzenia w sprawie i braku uzasadnienia decyzji	II - 998
a) Argumenty stron	II - 998
b) Ocena Sądu	II - 999
6. W przedmiocie szóstego zarzutu opartego na naruszeniu zasady dobrej administracji, prawa dostępu do akt i prawa do obrony, wynikającym z faktu, iż pewne dokumenty były trudne do odnalezienia w aktach dochodzenia oraz z tego, iż lista dokumentów stanowiących akta dochodzenia była bezużyteczna	II - 1004
a) Argumenty stron	II - 1004
b) Ocena Sądu	II - 1005
7. W przedmiocie siódmego zarzutu opartego na naruszeniu zasady dobrej administracji i prawa do obrony z powodu zwłoki w doręczeniu decyzji	II - 1007
a) Argumenty stron	II - 1007
b) Ocena Sądu	II - 1007
B — W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu art. 81 WE i art. 53 porozumienia o EOG, jak również na błędach w ocenie Komisji dotyczących uczestnictwa niektórych przedsiębiorstw w naruszeniu ...	II - 1008
1. Sytuacja Bolloré	II - 1008
a) Argumenty stron	II - 1009
b) Ocena Sądu	II - 1010
2. Sytuacja spółek Divipa i Zicuñaga	II - 1017
a) Argumenty stron	II - 1017
b) Ocena Sądu	II - 1018
W przedmiocie spotkań kartelu dotyczących rynku hiszpańskiego	II - 1020

BOLLORÉ I IN. PRZECIWKO KOMISJI

W przedmiocie uczestnictwa spółek Divipa i Zicuñaga w kartelu obejmującym rynek hiszpański	II - 1028
W przedmiocie uczestnictwa spółek Divipa i Zicuñaga w porozumieniu na rynku europejskim	II - 1033
W przedmiocie uczestnictwa Zicuñaga w porozumieniach w sprawie ustalania limitów sprzedaży i udziałów w rynku ...	II - 1039
C — W przedmiocie zarzutów dotyczących czasu trwania naruszenia	II - 1045
1. W przedmiocie zarzutów podniesionych przez Bolloré, MHTP, Koehler, Mougeot i Torraspapel	II - 1046
a) W przedmiocie uczestnictwa skarżących w naruszeniu przed wrześniem lub październikiem 1993 r.	II - 1046
Argumenty stron	II - 1046
Decyzja	II - 1049
Ocena Sądu	II - 1051
— W przedmiocie systemu spotkań kartelu	II - 1052
— Udział skarżących w spotkaniach przed wrześniem lub październikiem 1993 r.	II - 1068
b) W przedmiocie uczestnictwa Mougeot w naruszeniu po 1 lipca 1995 r.	II - 1078
2. W przedmiocie zarzutu podniesionego przez Divipę	II - 1082
3. W przedmiocie zarzutu podniesionego przez Zicuñaga	II - 1084
II — W przedmiocie zarzutów zmierzających do uchylecia lub obniżenia grzywien ustalonych w art. 3 ust. 1 decyzji	II - 1085
A — W przedmiocie zarzutu opartego na naruszeniu prawa do obrony i zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań z powodu niepełnego i niecisłego charakteru pisma w sprawie przedstawienia zarzutów w odniesieniu do grzywien	II - 1085
1. Argumenty stron	II - 1085

2. Ocena Sądu	II - 1086
a) W przedmiocie naruszenia prawa do przedstawienia stanowiska i nieprzestrzegania zasady uzasadnionych oczekiwań w związku z odstąpieniem przez Komisję od jej wcześniejszej praktyki decyzyjnej	II - 1086
b) W przedmiocie naruszenia prawa do przedstawienia stanowiska i zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań w związku z odstąpieniem przez Komisję od zastosowania wytycznych ...	II - 1087
c) W przedmiocie naruszenia prawa do przedstawienia stanowiska w związku z ustaleniem grzywny przez Komisję w oparciu o okoliczności, które nie zostały zawarte w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów	II - 1092
B — W przedmiocie zarzutu opartego na naruszeniu zasady niedziałania prawa wstecz	II - 1094
1. Argumenty stron	II - 1094
2. Ocena Sądu	II - 1095
C — W przedmiocie zarzutów opartych na niewystarczających dowodach, naruszeniu zasady domniemania niewinności, proporcjonalności i równego traktowania oraz błędach w ocenie w odniesieniu do ustaleń Komisji dotyczących uczestnictwa niektórych przedsiębiorstw w europejskim kartelu	II - 1096
D — W przedmiocie zarzutu opartego na niewystarczających dowodach, naruszeniu art. 253 WE, art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 oraz zasad proporcjonalności i równego traktowania, na braku indywidualnego określenia grzywny, błędnych ustaleniach faktycznych, błędach w ocenie i naruszeniach prawa przy ocenie wagi naruszenia	II - 1102
1. Charakter naruszenia	II - 1102
2. Rzeczywisty wpływ naruszenia	II - 1105
3. Klasyfikacja uczestników porozumienia w celu ustalenia wysokości grzywny	II - 1111
a) Wybór roku odniesienia	II - 1113
b) Uwzględnienie niewłaściwych całkowitych obrotów	II - 1114

c)	Nieproporcjonalny wynik zastosowania metody Komisji	II - 1115
	Naruszenie zasady proporcjonalności	II - 1116
	Naruszenie zasady równego traktowania	II - 1120
4.	Podwyższenie grzywny dla zapewnienia skutku odstrasżającego ...	II - 1126
E —	W przedmiocie zarzutów dotyczących czasu trwania naruszenia	II - 1133
F —	W przedmiocie zarzutu opartego na naruszeniu zasad proporcjonalności i równego traktowania oraz popełnieniu błędu w ocenie stanu faktycznego	II - 1135
1.	Błąd w ocenie stanu faktycznego	II - 1136
2.	Naruszenie zasady proporcjonalności	II - 1141
3.	Naruszenie zasady równego traktowania	II - 1144
G —	W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu art. 253 WE, art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i zasad proporcjonalności i równego traktowania, braku indywidualnego ustalenia grzywien, zbyt zawężającej interpretacji wytycznych w przedmiocie grzywien, jak również na popełnieniu oczywistych błędów w ocenie, wynikających z nieuwzględnienia niektórych okoliczności łagodzących	II - 1145
1.	Wyłącznie bierna lub naśladowcza rola przedsiębiorstwa w naruszeniu	II - 1145
2.	Wielkość i wpływ na rynek przedsiębiorstwa naruszającego prawo	II - 1150
3.	Zachowanie na rynku w okresie trwania naruszenia	II - 1151
4.	Istnienie gróźb i nacisków	II - 1156
5.	Zaprzestanie naruszenia	II - 1158
		II - 1193

6. Sytuacja gospodarcza sektora papieru samokopiującego	II - 1161
7. Brak korzyści pochodzących z naruszenia i sytuacja finansowa popelniających naruszenie	II - 1164
H — W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań, proporcjonalności i równego traktowania przy stosowaniu komunikatu w sprawie współpracy oraz na jego błędym zastosowaniu	II - 1165
1. Zicuñaga	II - 1166
2. MHTP	II - 1167
3. Mougeot	II - 1169
4. AWA	II - 1171
5. Koehler	II - 1175
III — W przedmiocie żądania przedstawienia dokumentów podniesionego przez AWA	II - 1181
W przedmiocie kosztów	II - 1184